KAYIP UYGARLIK ATLANTİS

HAYATTA KALANLAR

FRANK JOSEPH

DHARMA

Kayıp Uygarlık

ATLANTİS

-Hayatta Kalanlar-

Frank Joseph

Tarih-Mitoloji

Kayıp Uygarlık Atlantis -Hayatta Kalanlar- / Frank Joseph
(Survivors of Atlantis)

1. Basım: Ekim 2005, Dharma Yayınları

Yayıncı: Namık Kemal Atalay
Genel Yayın Yönetmeni: Hasan Öztoprak
Yayına Hazırlayan: Nehir Pamuk
Çeviri: Nur Nirven
Kapak tasarımı: Bekir Akgün
Sayfa düzeni: Çiğdem Dilbaz

Şefik Matbaası'nda basılmıştır.

Dharma Yayınları:
İstiklal Cad. Tütüncü Çıkmazı No: 3/3-4, Galatasaray/Beyoğlu, İstanbul
Tel: (212) 249 10 65-66-67 • Faks: (212) 249 10 99
e-posta: dharma@dharma.com.tr
internet satış adresi: www.dharma.com.tr

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
Frank Joseph
Kayın Uygarlık Atlantis -Hayatta Kalanlar-
1. Tarih 2. Mitoloji
İstanbul, Dharma Yayınları, 2005, 344 sayfa
ISBN: 975-8729-85-3

Kayıp Uygarlık

ATLANTİS

-Hayatta Kalanlar-

Frank Joseph

Çeviri: Nur Nirven

N. Thomas Miller'e

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Bir Milyon Ton Bakır

İnsanlığı yok eden çok farklı felaketler olmuştur ve olacaktır, bunların en büyüğünü ateş ve su yapmıştır.

PLATON, TIMAIOS

Atlantis. Hiçbir ad, binlerce yıl sonra, dünya üzerindeki milyonlarca insanda bu kadar çağrışım yapmamıştır. O, kimliğini bir uzay mekiğine ödünç verdi. Önemli filmlerde ve televizyon programlarında konu edildi. Sulara gömülmüş bir ülke hakkında şimdiye kadar yayınlananlardan çok daha fazla sayıda yeni kitap ortaya çıkıyor. Ayrıca bu konuda yayınlanan, tahmini 2.500 makale ve dergi yazısı da var. Gelenekçi bilim adamlarının yanında anılması ya da kayıp şehirle ilgili belli bir temel önerme bile, "yalancı manyakların" empatiyle mahkûm edilmelerini sağlamaya yeterli. Ama bir yüzyılı aşkın süren resmi muhalefete rağmen, çoğunluğu bağımsız araştırmacılardan oluşan uluslararası bir çevrenin yoğun ilgisi kadar, insanların Atlantis'ten büyülenmeleri de, onun bir zamanlar gerçek olduğuna dair genel inanışın sağlamlığını gösteriyor. 21. yüzyılın başında, biriken önemli bilimsel kanıtların miktarı, teoriyi hızla gerçeğe dönüştürürken, bu çevre beklenmedik şekilde genişliyor.

Çünkü Atlantis'in bütün ününe rağmen, birçok insan onun

hakkında çok az şey biliyor. Onun okyanusta bir krallık olduğunu, doğal bir afetle denizin altında kalmadan önce yer kürenin büyük bölümüne uzun yıllar egemen olduğunu, bunun ardından da hayatta kalanların gezegenin çeşitli yerlerine kaçtıklarını tahmin ediyorlar. Birçok Atlantis bilimi uzmanı, başlangıçta bu uygarlığın, en az on iki bin yıl önce "Atlantis" kıtasında doğduğuna ve büyük bir tufanla M.Ö. 9500'de yıkıldığına inanıyor. Bununla beraber, bu kitap hem kuşkucuları, hem de gerçekten inananları, geride kalmış olma tehlikesiyle yüz yüze getiriyor. Bu kitap, daha önceki araştırmamın, *Atlantis'in Yok Oluşu*'nun (The Destruction of Atlantis) yeniden bir tartışması değil; aynı konuda tümüyle yeni bir malzemenin ortaya çıkarılmasıdır. Atlantis savaşı, dört büyük tufan ve hayatta kalanların dünyanın üzerindeki kaderleri burada ilk kez anlatılıyor.

Atlantis'ten Hayatta Kalanlar'ın ilk tohumlarını, İngiltere'nin Cambridge şehrinde toplanan, bilimsel otoritelerin bir konferansı oluşturuyor. 1997 yılının yazında, jeolojiden astrofiziğe, arkeoastronomiye ve oşinografiye kadar çeşitli akademik disiplinlerden uzmanlar, geçmişin resmini, geçerli görüşü savunan eğitimci kuşakların öğrettikleri bildik görüntüden radikal şekilde farklılaştırmak için, birbirlerinden bağımsız olan bulgularını birleştirdiler. Ortaya koydukları yeni kanıtlar, ikna edici olduğu kadar şaşırtıcıydı da. İnsanlık tarihinin ilk döneminde, bir kaç kuyruklu yıldız silsilesinin yakından geçmesinin, gezegenimiz üzerinde dört farklı tufana yol açtığını gösterdiler. Gökyüzündeki bu olaylar ve onların meydana getirdiği felaketler, sadece teorisyenlerin çıkarsamaları değil. Birçok somut kanıt da, dünya çapındaki bu felaketlerin gerçekten meydana geldiğini ve sonuncusunun, uygarlığı yok olmanın eşiğine getirdiğini doğruluyor.

Cambridge konferansındaki düzinelerce sunumu inceledikten sonra, dünya üzerindeki birçok kültürün, ardından toplu göçlerin geldiği dört büyük tufanı hatırladığını fark etmemek imkânsızdı. Bu gelenek Peru'daki İnkalar, İrlandalı Keltler, klasik

dönemdeki Yunanlılar, Meksika'daki Aztekler gibi çeşitli halklar tarafından paylaşılmıştı. Üstelik bu halkların anılarıyla, bilimin artık, beş bin yıldan daha uzun süre önce başlayan ve yeryüzünü yıkıma uğratan doğal felaketler dörtlüsü olarak kabul ettikleri arasında yakın bir uyum da var. Ama mitolojiye, astronomiye ve jeolojiye fiziksel arkeolojinin elde ettiği kanıtlar eklendiğinde kadim geçmişin üzerinde aniden yeni bir ışık göz kırpıyor. Onun parlaklığı, tarihi var eden ve bugüne kadar görülmeyen nedenleri aydınlatıyor. Açıkça görülen şey ortak bir tema etrafında tekrarlanarak çoğalan ve büyük bir insanlık dramındaki bütün iniş çıkışları anlamlandıran Atlantis'tir. Ve bu adın bütün gücüyle ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Bu sulara gömülmüş ülkeyle, meydana geldiğini artık bildiğimiz dört ayrı küresel felaket arasında bağlantı kurmak, uygarlığın başlamasını ve gelişmesini açıkladığı gibi, aynı zamanda spekülatif bir fantezi olarak değil, gerçek tarihin güvenilir parametreleri içinde Atlantis'i de açıklıyor. O, tek değil, farklı birçok felaket yaşadı, dördüncü yıkım krallığı yok edinceye kadar her bir felaket birbirinden yüzlerce yıl arayla meydana geldi. *Atlantis'ten Hayatta Kalanlar*, bu birbirinden ayrı olayları ilk kez anlatıyor. Bunları Mısır, Mezopotamya, Fas, Kanarya Adaları, İrlanda, Galler, İskandinavya, Kolomb öncesi Kuzey Amerika, Orta Amerika ve fetih öncesi Güney Amerika gelenekleriyle açıklamaya çalışıyor. Sular altında kalmış ülkeyi anlatan Atlantis tufanı mitlerinin birçoğu, genel kamuya daha önce asla ulaştırılmamıştı ama bu kitapta bu bilgiler, bilimsel kanıtlara insanı da katmak için sunuluyor. Her şeyden çok, klasik öncesinin bütün erkekleri ve kadınları dünyalarını tekrar tekrar yıkıma uğratan tufanların ve yok olmayan malzemelerin üzerine tarihlerini kaydettikleri felaketlerin görgü tanıklarıydılar. Papirüsler yanar; taşa oyulan kelimeler aşınır; kil tabletler parçalanır. Ama mitolojiye sarılmış, hayati önemi olan mesaj, kehribarın içinde korunan bir böceğin bedeni gibi uzun zaman dayanır.

Atlantis'ten Hayatta Kalanlar, henüz anlatılmamış başka bir öykü de anlatıyor: Platon'un, Atlantislilerin dünyayı fethetmek için cesurca başlattıklarını söylediği savaşı. Onların, tarihçilerin daha önce ihmal ettikleri askeri maceraları, eninde sonunda kendilerini boğan doğal felaketlerle yakından bağlantılıydı ve bu felaketler belirleyiciydi. İnsanlığın yeryüzüne getirdiği kaos, öfkeli göklere ayna gibi yansıyordu. Bu bakımdan, *Atlantis'ten Hayatta Kalanlar*, savaşa değinen ama ayrıntı vermeyen bu konudaki ilk araştırmamın yoldaşı.

Atlantis'in Yok Oluşu, ölüme mahkûm olan bu uygarlığın son anlarına odaklanıyordu, çünkü bu anlar, zaman olarak bize en yakın olandı, bu nedenle daha kolayca belgeleniyordu. Atlantis'in, M.Ö. 10.000 civarında yok olduğu zaman binlerce yıldan beri var olduğunu varsayan okurlar, şehrin nihai kaderiyle sadece 3200 yıl önce karşılaştığını öğrendiklerinde şaşırıyordu. Bununla beraber, bu kitabın amacı, Atlantis'in kökenini ya da yaşını tartışmak değil, onu en son yok eden olayı, Bronz Çağı bağlamında açıklamak. Onun M.Ö.1200 civarındaki ani sonuyla, firavunların Mısır'ından Homeros'un Yunanistanı'na, Hitit İmparatorluğu'ndan Çin'in Şang Hanedanlığı'na kadar, her yerdeki klasik öncesi uygarlık yıkıldı ya da geriye dönüşü olmayacak şekilde çöktü. Dünya çapındaki felaketin bir kurbanı da Atlantis oldu. Platon'un tanımlamasına göre, diğerleri gibi o da, yeri belli bir Bronz Çağı kentiydi.

Platon'un M.Ö. 340 civarında derlenen diyalogları, Timaios ve Kritias, kendi türlerinde, ilk hayatta kalanların öykülerini içeriyor. Bu kitaplarda Atlantislilerin, uzak mesafelere gemiyle giden ve Platon'un, yaşadığı dönemde artık bulunmadığını belirttiği, sertlik derecesi olağanüstü yüksek bir bakır olan orikalkum üreten üstün denizciler ve madenciler olarak portreleri çiziliyor. Platon'un, onların karakterlerini denizcilikle uğraşan, refah içinde yaşayan madenciler olarak tarif etmesi, iki büyük tarihsel bilmeceyi birbirine bağlayan kanıtın bir parçası.

Kuzey Amerika kıtasında on bin yıldan daha uzun süre, göçebe avcı-toplayıcı olan Paleo-Kızılderili kabileleri dağınık olarak yerleşmişlerdi. Bu kabileler göç eden hayvan sürülerinin peşinden gidiyorlardı ve çok az maddi kültüre (material culture) sahiptiler. Ara sıra Yukarı Büyük Göller bölgesinde, çekilen buzulların geride bıraktığı "yüzen bakır" parçalarını topluyorlardı. Sonra külçeleri tavlıyorlar ya da çekiçle soğuk dövme yapıyorlar, üzerlerini süsledikleri gündelik eşyalara dönüştürüyorlardı. Sonra, M.Ö. 3000 civarında, Michigan Yarımadası'ndaki Superior Gölü kıyılarında ve Superior Gölü'ndeki Royale Adası'nda birdenbire tutkulu bir madencilik girişimi başladı. Yirmi iki yüzyılı aşkın bir süre, dünyanın sertlik derecesi en yüksek olan bakırının en az üç yüz bin tonu, bazıları sağlam kayaların 18 metre derinine gömülü olan beş bin maden ocağından çıkarıldı.

1995 tarihli *Wisconsin'deki Atlantis* (Atlantis in Wisconsin) kitabımda anlattığım gibi, maden ocağı başına ortalama 1000-1200 ton cevher çıkarılıyordu, her birinden 50 ton bakır elde ediliyordu. Bu olağanüstülüğü, kadim madencilerin, hızla ve uzmanca çalışabilecekleri basit teknikleri kullanmaları sağlıyordu. Bakırın bulunduğu bir damarın üzerinde harlı ateş yakıyorlar, kayayı çok yüksek dereceye gelinceye kadar ısıtıyorlar, sonra da üzerine su döküyorlardı. Kaya kırılıyordu, bundan sonra bakırı çıkarmak için taş aletler kullanılıyordu. Çentmeyi (kayayı katmanlara ayırmak) hızlandırmak ve dumanı azaltmak için ocakların dibinde sirke karışımından yararlanılıyordu. Bu kadar yüksek ısılarla nasıl çalıştıkları, bilmecenin bir parçası. Kayanın yüzünde yakılan ateşin dibi en soğuk bölgesidir. Özellikle tenekenin içinde yakılan ateşin, damarda çentik oluşturmak için yeterli ısıya ulaşması uzun zaman alabilir; şayet bunu başardılarsa. Tarih öncesi madencilerin konsantre asetilen ısıyı toprağa nasıl yönlendirdikleri, modern teknolojinin yanıt veremediği kafa karıştırıcı bir soru.

Kıbrıs'ta tütsü yakılan bir yerin üzerindeki bu betimlemede, yere kadar inen giysisinden saptandığına göre, Deniz İnsanları'nın bir üyesi bakır "oksit" külçesi taşıyor, yaklaşık M.Ö. 1200. Platon'a göre, Atlantisliler Bronz Çağı'nın önde gelen bakır baronlarıydılar. (Bodrum Arkeoloji Müzesi, Türkiye)

Bununla beraber, bu insanların yüksek teknolojilerinin büyük bölümü günümüze gelmiştir. Ağırlığı 3 tona yakın bakır kütleleri madenden çıkarılmış ve ağır metali ayrıştırmak için sık dokunmuş kafesler, taş ve kereste platformlar kullanılmıştır. Bu kafesler genellikle, şekil verilmiş büyük dallardan yapılıyordu. Bir dizi lövye ve takozla yukarıya kaldırılabilen, ağaçtan bir kulube şeklindeydiler. Eski Michigan'da maden çıkarılan kayanın muazzam oranlarının bir örneği, Ontonagon Boulder'dir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Smithsonian Enstitüsü'ne götürülen kaya 5 ton ağırlığındadır. Ortaya çıkarılan kafeslerden birinde, terk edilmiş gibi görünen, *in situ** 6 tonluk bir kütle bulunmuştur. Burnu ve çıkıntı yapan noktaları yer yer kesilmiştir. 3 metre

* Özgün yerinde. (ç. n.)

uzunluğunda, 90 cm genişliğinde ve 65 cm kalınlığındadır. Michigan Yukarı Yarımadası'nda tonlarca ham bakır işleyen madencilerle, Büyük Piramit'in taş bloklarını benzer şekilde yukarıya kaldıranlar aynı insanlar olabilirler mi?

Kadim madencilerin kullandıkları binlerce aracın bulunması inanılmaz geliyor. 1840 gibi eski bir tarihte, Michigan'da Rockland yakınında tek bir yerde on vagon dolusu taş çekiç bulunmuştur. Royale Adası'nın kuzey kıyısında McCargo Koyu'nda bulunanlar ise 1000 tondur. Bu çekiçlerin hiç biri üstünkörü üretilmemiştir. Antik bakır madenleri konusunda uzman olan yirminci yüzyıl insanlarından Roy W. Drier'a göre:

> İnsan, çıkarılan araçları incelediğinde, işçiliğin mükemmelliğine ve onların benzer amaçlarla yapılmış, günümüzde kullanılan araçlarla biçimlerinin özdeş olmasına ister istemez şaşırıyor, bugünkü uygarlığımızın araçlarının prototipleri. Mızrak uçları, keskiler, ok uçları, bıçaklar ve kasap bıçakları, neredeyse bütün örneklerde, günümüzün en iyi metal işçisi tarafından, sanatının bütün gelişmiş imkânlarıyla yapılmış gibi, simetrik ve mükemmel (DuTemple 1962, 27).

Maden ocakları basit birer çukur değildi, çöküntüleri atmak ve bazısı 15 m uzunluğunda olan önemli açmaları doldurmak için, modern zamanlardakilere benzeyen sulama sistemleriyle donatılmıştı. Kuzey Amerika'daki kadim madencilik konusunda ilklerden biri ve hâlâ da saygı duyulan bir otorite olan William P. F. Ferguson'a göre, "İşin anıtsal bir doğası vardı ve bu, bütün oluşumun derinlerine kadar inmekten ve hektar küplerce -mil küp demek gerçekten de savurganlık olmaz- kayayı hareket ettirmekten oluşuyordu."

Michigan'daki üç yerleşimden geçen kazılar, Superior Gölü kıyısında, 150 mil uzunluğunu buluyordu ve Royale Adası'nda 40 mile yayılıyordu. Şayet bütün tarih öncesi maden ocakları birleştirilseydi, 5 mil uzunluğundan, 6 m genişliğinden ve 9 m

derinliğinden daha da büyük bir açma oluşurdu. Sonra, maden ocakları aniden, açıldıkları hızla M.Ö. 1200 civarında kapandı. Bu ocaklar konusunda önde gelen bir otorite olan Octave Du Temple, şunları merak ediyor:

> Bu madenciler, ertesi günü iş başı yapmayı planlıyorlarmış gibi neden işlerini ve aletlerini bıraktılar? Neden gizemli şekilde geri dönmediler? Kızılderili destanları, her ırkın tarihine dahil edilmeye değer muhteşemlikte ve büyüklükte olan bu madencilik işlerinden hiç söz etmez. Destanlar, Kızılderililerin tarihinde beyaz ırkın çok eskilere kadar gittiğinden söz eder (1962, 59).

Du Temple'ın göndermede bulunduğu Kızılderililer, atalarının kökenleri Michigan'daki Yukarı Yarımada'ya giden Menominee'lerdir. Onların halk geleneklerinde, bakır çıkarılmasına şiirsel bir kinayede bulunarak, "Yeryüzü Ana'yı, parlak kemiklerini kazarak yaralayan", deniz yoluyla gelen çok sayıda açık tenli Deniz Adamlarından söz ediliyor. Üç yüz bin ton civarında bakırın yok olduğunu anladığımızda, Kuzey Amerika'daki tarih öncesi madencilik bilmecesi büyüyor. Du Temple'a göre, "Bu bakırın nereye gittiği hâlâ bir gizem." Madison, Wisconsin Üniversitesi fahri profesörü Dr. James P. Scherz'in sözleriyle,

> Henüz yanıtlanmamış temel sorulardan biri, Superior Gölü'ndeki bakırın nereye gittiği? Höyüklerde bulunan bakırın hepsi, büyük miktarda da olsa, çıkarılan madenlerin ancak ufak bir yüzdesi. Avrupalıların da benzer bir sorunu var. Bütün bu bakır nereden geliyordu? Bizim şimdi petrol için çıldırdığımız gibi, M.Ö. 3000'den M.Ö. 1000 yılına kadar Avrupalılar da bakır için çıldırıyorlardı, çünkü ekonomileri bakırla işliyordu (Joseph 1995, 54).

Scherz, bilmecenin diğer yanını da ortaya koyuyor. Bronz Çağı, Avrupa'da ve Yakındoğu'da başlamıştır, çünkü bronzdan yapılan silahlar ve aletler, bakırdan ya da taştan yapılanlardan

üstündü, çünkü bronz daha sertti, daha esnekti, keskin bir ucu bakırdan daha iyi kavrayabiliyordu ve daha hafifti. Bronz elde etmek için bakır; kalay ve çinko karıştırılmalıdır. Bakırın sertlik derecesi ne kadar yüksekse silah ya da alet o kadar iyi olur. Uygar dünyanın her yerinde, her krallık tarafından girişilen iyi kaliteli bronz işlerinin kitlesel üretimini destekleyecek, sertlik derecesi yüksek bakır kaynakları kadim Eski Dünya'da asla yeterli değildir. Metal işçileri milyonlarca mızrak, kılıç, şahmerdan, keski, matkap, heykel, kazan, sunak, tapınak kapısı ve yaptıkları sayısız başka nesneler için sertlik derecesi yüksek bakırı nereden buluyorlardı? Ayrıntılı olmanın ötesine geçen kanıtlar Michigan'da Yukarı Yarımada'yı gösteriyor. Deniz İnsanları burada sertlik derecesi yüksek bakırın çıktığı, dünyanın en büyük alanını kazmakla kalmamışlar, bronz üretiminin diğer temel bir bileşeni olan kalayı da çıkarmışlardı.

Kuzey Amerika'nın muazzam bakır madenciliği girişimiyle bakıra aç olan kadim Eski Dünya'nın tam ortasında, gemicileri ve madencileriyle ünlü Atlantis'in stratejik bir yeri vardı. Zaman parametreleri karşılaştırıldığında, bakır madenciliğiyle Eski Dünya'nın bakırı kullanması arasındaki çakışma daha da netleşir: Bakır ve kalay madenlerinin çıkarılmasına, tıpkı Avrupa'da ve Yakındoğu'da Bronz Çağı'nın başlaması gibi, M.Ö. 3000'den az önce Michigan'ın Yukarı Yarımadası'nda başlandı. Hem Kuzey Amerika'daki madencilik, hem de kadim Eski Dünya'daki Bronz Çağı, eşzamanlı olarak M.Ö. 1200 civarında sona erdi. Aşağıda anlatıldığı üzere bu, Atlantis'in son yıkılışını gösteren özgün ay takvimine göreydi.

Platon, Atlantis'in yok oluşunun, 8300 yıl daha önce meydana geldiğini belirtiyor. Ama M.Ö. dördüncü yüzyılda Platon'un zaman kavramının bizimkiyle aynı olduğunu bize düşündürten ne? Aslında bu zaman, çok farklı! O, Atlantis'in 11.500 yıl önce yıkıma uğradığını söylediğinde ne demek istediğini kimse kesin olarak bilmiyor. Bu "yıllar" ona göre neydi? Güneş yılı, ay yılı,

yıldız yılı, astrolojik yıl, kuşaklara göre hesaplanan yıl? Klasik dönemlerde bütün bu ölçüler ve daha çoğu kullanılıyordu ve bilim adamları Platon'un hangi sistemi kullandığını uzun zamandan beri tartışıyorlar. Onun ay takvimine göndermede bulunduğu konusunda dört önemli neden öneriyorum: (1) Bu, Atlantis'i Geç Bronz Çağı'na yerleştiriyor. Bu dönemde, Atlantis'in kalesi, Platon tarafından anlatıldığı gibi, o zamanlar Akdeniz bölgesinde yapılan anıtsal inşaatla benzeşiyor. Bu kale M.Ö. 3000 yılından önce yapılmış olamazdı ve Bronz Çağı'nın ortasındaki bir gökdelen kadar, Son Buzul Çağı'nın sonunda da yer alamazdı. (2) Atlantis'in son yıkımı Eski Dünya'daki Bronz Çağı ve Kuzey Amerika'daki bakır madenciliğinin eşzamanlı çöküşüyle rastlaşıyordu. (3) Atlantis'in öyküsünün ilk kez öğrenildiği Mısır rahipleri ay sistemini kullanıyorlardı. (4) Bilim, M.Ö. 1200 civarında, çöküntüler oluşturan bir kuyruklu yıldızın gezegenimize çok yakınlaştığını artık kabul etmiştir. Yeryüzü, Atlantis dahil olmak üzere, başka çağdaşı uygarlıkları da yok eden küresel bir felakete maruz kalmıştır.

Yeni kanıtlar, bizi kayıp uygarlık hakkında, onun son buzul çağında ortaya çıkmış bir Bronz Çağı fenomeni olduğuna dair bildiklerimizden vazgeçmeye zorluyor. O zamanki koşullar, Platon'un anlattığı hoş ve güzel iklimle pek benzeştirilmiyor. Bu son olaydan neredeyse iki bin yıl önceki tarihinin bir bölümü kadar, Atlantis'in son olarak ne zaman yıkıma uğradığını da artık saptayabiliyoruz. Atlantis'ten hayatta kalanlar, felaketten kaçanlara ne olduğunu bize anlatmak için bilimle halk söylencesini birleştiriyor.

Bununla beraber, Atlantis'in ne zaman kurulduğu ve ne kadar sürede geliştiği belli değil; M.Ö. 3100'den önceki ilk tufandan daha önceki olayları göremiyoruz. Bütün göstergelere göre, o zamanlar Atlantis, karmaşık maddi kültürü olan, zaten hayli gelişmiş bir toplumdu, Taş Çağı'na inen kökenlerinden gelişmesi yüzyıllar boyunca sürmüş olmalıdır. Bununla beraber, yanıtları bulmak için, Batı Avrupa'daki o döneme ait tarih öncesine ba-

kabiliriz. Paleolitik ve Neolitik dönemler, M.Ö. dördüncü bin boyunca evrim geçirdi. O zamanlar insanlar usta birer denizciydiler -o zamandan çok önce de, modem bilim adamları bunu artık biliyorlar. Kuzey Amerika'daki Kızıl Boyalı İnsanlar'ın ve Kuzey Avrupa'daki Kızıl Toprak Rengi İnsanlar'ın, yedi bin yıldan beri düzenli olarak, gemilerle Atlantik Okyanusu'nda seyahat eden proto-Atlantisliler oldukları neredeyse kesindi. Olasılıkla bu ilk denizciler ve onların torunları, daha sonra, adını büyük bir yanardağından alarak Atlas diye bilinen adaya megalitik becerilerini getirdiler. Yanardağın sebep olduğu bereketli toprak ve adanın ılımlı iklimi, tarımın ve uygarlığın temeli olan yerleşimin gelişmesini kolaylaştırıyordu. M.Ö. 3500 civarında güney kıyıyla dağın arasında gelişen bir topluluk, bir şehir -"Atlas'ın kızı", Atlantis- yeşertecek kadar yeterli bir nüfus yoğunluğuna ulaştı. Sanskrit dilinde Atlas, "yukarıya kaldıran" anlamına gelir. Altı bin yıl ya da daha uzun zaman önce bu, "dağ" ile eş anlamlı olabilirdi. Bu, bazı araştırmacıların, modem alfabemizdeki A harfinin, denizde yükselen bir dağı simgeleyen, Atlantis döneminden günümüze gelen gerçek bir ideogram olup olmadığını merak etmelerine neden oldu. Her ne olursa olsun. M.Ö. dört binin ortasında Atlantis, eğer Mezopotamya'daki çağdaşlarından daha ileri değilse de, onlarla kıyaslanabilir yüksek bir kültür düzeyine erişmiş olabilirdi.

Ama bütün bunlar, çıkarsamaya dayanan bir spekülasyon. Atlantis'ten hayatta kalanlar, bunun yerine, kıyıları Atlantik Okyanusu tarafından yıkanan insanların, geleneksel anılarında grafik diliyle anlattıkları ve bilimin ortaya çıkardıkları olarak, dört küresel tufana odaklanıyor. Bu anlatılanlarla, kayıp imparatorluğa şimdiye kadar olmadığı şekilde daha net odaklanılıyor. Onun, şimdiki uygarlığımızın üzerinde sürüp giden etkisinin mirası ilk kez cesur bir rölyefte göze çarpıyor -ve biz, Atantis'in öyküsünün dünyanın öyküsü olduğunu anlıyoruz.

1

Atlantis Savaşta

Lüks egemen olduğunda ateş dünyayı tüketir, su da onu yıkayıp götürür.

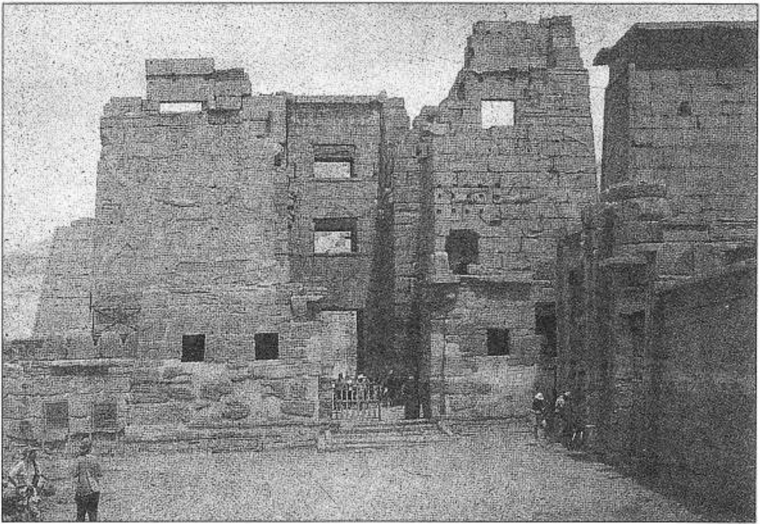
BURMA ATASÖZÜ

Birinci Dünya Savaşı, 21 Temmuz 1914'de Sırbistan'da başlamadı. Üç bin yıldan daha önce, günümüz Türkiye'sinin kuzeybatı kıyılarında başladı. Yirminci yüzyıldaki benzerinde olduğu gibi, uygar dünyanın tüm insanları, birbirlerini karşılıklı boğazlayarak bu kadim çatışmaya fiilen katıldılar. Güçlü gemilerin dümen suları, kanı, Atlantik Okyanusu'ndan Doğu Akdeniz'e kadar yaydı. Askerlerle sivillerin cesetleri Kuzey Afrika ve Yakındoğu'daki savaş meydanlarına dağ gibi yığıldı. Rakip imparatorlukların başkentleri alevler içinde kaldı, köklerinden koparılan milyonlarca insan ise hayatlarını kurtarmak için göç etti. Bu büyüklükte ya da vahşette bir askeri karşılaşma daha önce hiç olmamıştı. Bütün uygarlık yok oldu, insan ırkları imha edildi. Kimse esirgenmedi. Binlerce yıllık kültürel başarılar silip süpürülerek, bütün bir dönem yıkıldı. Bunun ardından insanlığın, için için yanan kalıntılarının üzerine bir karanlık çağ çöktü, bundan sonraki beş yüz yıl boyunca, onun anısını bile karanlıkta bıraktı.

Bu büyük trajedi büyük ölçüde unutulsa da, dönemin önde

gelen dört kişisi onu kayıtlara geçirdi -iki Mısırlı ve iki Yunanlı. Her biri, bu büyük savaşın belli bir evresini, bildikleri ya da yaşadıkları şekilde belgelediler. Onların birbirinden ayrı ama birbirini tamamlayan öykülerinin birleştirilmesi, çatışmayı panoramik bütünlüğüyle ortaya koydu.

Bunların ilk versiyonu, Mısır'ı, Hanebu'ya ya da Deniz Kavimlerine karşı savunan On Dokuzuncu Sülale'nin kralı Merenptah'ın kraliyet kayıtları arasında bulundu. O, M.Ö. 1229'da Nil Deltası'na yaptıkları saldırıda onları yenmişti ama kırk yıl sonra daha büyük bir güçle yeniden geldiler. Bu kez de Hanebu Merenptah'ın halefi, kazandığı bu zafer için bir anıt diken III. Ramses tarafından yenildi. Bugün Medinet Habu (Şek. 1.1. ve 1.2) olarak bilinen bu kocaman kompleks, Yeni Krallık'ın anıtsallığının en güzel geleneğinin izinden giderek, M.Ö. 1187 civarında Yukarı Nil Vadisi'nde yapıldı. Duvarlarına; üniformalar, silahlar ve gemiler kadar, esir edilen Deniz Kavimlerinin tanık-

Şek. 1.1. III. Ramses'in zafer tapınağı Medinet Habu. Mısır'ın Atlantislilerle yaptığı savaşın öyküsü taşta hala korunmaktadır.

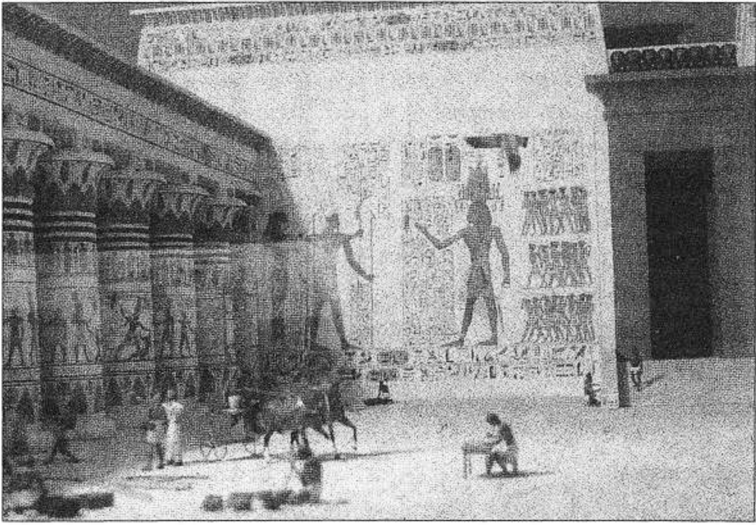
lıkları dahil, görgü tanıklarının, firavunun askeri başarısına dair anlattıkları canlı öyküler kazıldı.

Mısır'da olanlar, Homeros tarafından anlatılan Troia Savaşı ile çağdaştı ve onun bir parçasıydı. Homeros'un, anlattığı olaylardan beş yüzyıl kadar sonra yazılan *İlyada*'sı, kuşaklar boyunca bilinen sözlü anlatımların şiirsel dille yazıya geçirilmesidir. Uzun zaman hayal diye bakılan, Troia'nın başkenti İlios, adıyla anılan savaşın fiziksel kanıtlarıyla beraber 1871'de keşfedildi.

M.Ö. 355 civarında Atinalı filozof Platon, Akdeniz dünyasına karşı dışarıdan gelen saldırının öyküsünü anlattığı iki diyalog olan *Timaios* ile *Kritias*'ı derledi. Atlantislilere ait deniz ve kara kuvvetlerinin Batı İtalya ile Kuzey Afrika'nın çoğunu nasıl fethettiğini anlattı. Onlar, Mısır'ın gözünü korkutmak için gitmişler ama sonunda bir Yunan koalisyonu tarafından yenilgiye uğratılmışlardı. Bu bozgunun ortasında, Atlantis'in imparatorluk şehri doğal bir afetle yıkılmıştı.

Merenptah, III. Ramses, Homeros ve Platon aynı savaşı farklı bakış açılarından anlatıyorlardı. Bunun tek tarihçileri onlar değildiler. New England'dan Yucatan Yarımadası'na ve And Dağları'na kadar Amerikalı yerliler de, korkunç bir savaşın ardından atalarının kaçtıkları büyük tufanı anlatıyorlardı. Atlantik kıyısının iki yanındaki bu dağınık kaynakların sentezi, çatışmanın ilk kez tam bir resmini oluşturuyor. Bunun, bütün bir çağa alevler içinde son veren, gelecekteki gelişmelerin tohumlarını atan silahlı bir çatışma olmadığı gibi modern dünyamızın hâlâ üzerinde yükseldiği ilk temelleri attığı da ortaya çıkıyor.

Bu devasa çekişmenin kökenleri neredeyse yirmi yüzyıl boyunca buna işaret etti. M.Ö. dördüncü binin sonuna doğru, Atlas Adasındaki uygarlık beklenmedik, karmaşık bir düzeye gelmişti. Burada yaşayanların kültürel ve teknolojik başarıları, dünyanın her yerindekinden çok ileriydi. Herkesin kimliğini belirleyen bir ulusal etik vardı ve Atlantisliler hiç de farklı değillerdi. Barışsever ve erdemliydiler. Mimar, sulama sistemi uzmanları, şifacılar,

Şek. 1.2. Medinet Habu'nun, ölçeğe uygun yeniden inşaası. Resim M.Ö. 1185 yılında inşaatın sonuna yaklaşırken tapınağı göstermektedir. En uzaktaki duvarda III. Ramses görülmektedir. Firavun, yenilen Atlantis'in Deniz Kavimlerine yol göstermektedir. Esir alınan Deniz Kavimlerinin elleri başlarının üzerinde bağlanmıştır (Milwaukee Halk Müzesi).

gökbilimci ve gemici olarak tek tek ulaştıkları başarılardan gurur duyuyorlardı. Ama kökleri Eski Taş Çağı'na ve onun resimli mağaralarının yeraltı gizemine kadar gidiyordu. Köklü bir doğal düzenin tekrarlayan döngülerini vurgulayan atalarının inançlarını koruyorlar ve çok iyi besliyorlardı. Yaşayan bütün canlılar gibi insanlar da doğumun, olgunlaşmanın, çöküşün, ölümün ve yeniden doğmanın bu sonsuz tekrarına aittiler. Hayatın anlaşılan kalıplarına uygun davranmak, dıştaki maddi büyüklüğün, içteki spritüel uyuma yansıdığı bir toplumda denge yaratıyordu.

Ama bu uyum ve onun, başlangıçtan beri var olan dünya görüşü M.Ö. 3100'de allak bullak oldu. Bir kuyruklu yıldız ya da bir dizi kuyruklu yıldız, dünyanın üzerine meteor döküntülerinden oluşan bir duvar gibi yağdı, geniş jeolojik yükseltileri tutuş-

turdu. Gökten yağan ateşle ve ayaklarının altındaki sismik şiddetle kuşatılan Atlantisliler, kutsal anayurtlarının parçalanmasına, kısmen sular altında kalmasına tanık oldular. Uygarlık Atlantislileri yıkıntıların içinde ezerken gökyüzünün, denizin ve yeryüzünün çırpınmasıyla binlercesi öldü. Felaket geçtiğinde, hayatta kalanlar oldukça farklı bir manzara gördüler. Birçoğu, anayurtlarını yeniden kurmak konusunda umutsuzluğa kapıldı, dünyanın uzak yerlerine, tanrıların açıkça lanetlediği bu yerin uzağına kaçtılar. Atlantis toplumu beyin göçüne maruz kaldı. Önde gelen birçok düşünür, Nil Vadisi'ne ve Mezopamya'ya yapılan kitlesel göçlere katıldı. Bu bölgelerde yaşayan yerel halkla işbirliğine girdiler, yeni hanedanların ve şehirlerin kurulmasını teşvik etmek için teknolojilerini ve inançlarını paylaştılar. Süreç içinde, kimlikleri yerel halkların kimlikleriyle karıştı. Firavunların Mısır'ında ve metropolit Sümerlerde melez insanlar ve melez kültürler doğdu. Zamanla, Atlantisliler Horus'un Müritleri'nin kuruluş destanlarında ya da *Gılgamış Destanı*'nda hayal meyal hatırlanır oldular.

Hayatta kalanların diğerleri, molozu kaldırmayı ve eskisinin parçalanmış kalıntılarının üzerinde yeni bir uygarlık kurmayı seçtiler. Bununla beraber, restorasyon çalışmalarının ortasında, dışardan gelen saldırılara karşı savunmasızdılar. Yabancı savaşçılar, dostlukları geleneksel olan adalıların acılarından yararlandılar; geçici de olsa, onları fethedecek kadar ileri gittiler. Bu aşağılamalar, Atlantislilik ruhunda önemli bir değişimin meydana gelmesine yardım etti. Doğal afet travmasının yanı sıra, yabancıların gözdağı vermelerinin ve işgal etmelerinin acı birer gerçek olması, adalıları, atalarından miras aldıkları barışçıl uyum ve insanlık doktrinlerinden giderek vazgeçmeye ikna etti.

Tutumlarını değiştirmelerine başka bir etkileyici unsurun da katkısı oldu: zenginlik. Tufandan hayatta kalanların bazıları uzak diyarlarda yeni hayatlar kurmak için açık denizlere açılmışlardı. Atlantik Okyanusu'nun öte kıyısına kaçışları, onları Kuzey Ame-

rika kıyılarına götürdü. Orada, şimdiye kadar gördükleri en olağanüstü bakır ziynet eşyaları takan yerlilerle karşılaştılar. Madenin kaynağını sorduklarında, Kızılderililer onları Michigan'daki Yukarı Yarımada'nın Büyük Göller bölgesinin bir mil içerilerine götürdüler. Dünyadaki sertlik derecesi en yüksek olan örnekler, binlerce yıl önce buzulların çekilmesinden geriye kalan yüzen bakırlar şeklinde toprağa yayılmış ve kabileler tarafından incik boncuk olarak toplanmıştı. Bununla beraber, yabancılar Superior Gölü kıyısındaki bakır damarlarını çok daha değerli buldular. Deneyimli maden araştırmacıları olarak, böyle kalıntıların yeraltı zenginliklerine işaret ettiğini biliyorlardı.

Hemen, M.Ö.3100'deki felaketten sonra hâlâ kendine gelmeye çalışan Atlas adasına döndüler. Yurttaşlarına, denizin karşı kıyısındaki mineral bolluğundan söz ettiler. Sığınmacı değil, madenci olarak Yukarı Yarımada'ya dönerek gerçek bir Atlantisli ölçeğinde maden çıkarmaya başladılar. Tonlarca bakır çıkarmak için milyonlarca ton toprak kazıldı. Atlas adasına götürülmek için, yüz binlerce ton bakır kütlesi ve kaya parçası eritilerek külçeler haline getirildi, adada onlara çinko ve kalay kattılar. Böylece Bronz Çağı doğdu.

Atlantisliler, Platon'un orikalkum -yeryüzünde sertlik derecesi en yüksek olan bakır- dediği, bronz üretiminde yeri doldurulamayan bir elementle piyasayı ele geçirdiler. Uygar dünyadaki her yönetici, okyanustaki bu maden baronlarının alıcısı oldu. Hiçbir kral ülkesini, düşmanın bronz silahlarına karşı savunamıyordu, şayet kendi silahlı güçleri böyle donatılmadıysa. Bronzdan üstün aletler de yapılıyordu. Bronz; surlarını ya da şehir kapılarını onunla kaplayan bir monarşinin zenginliğini, gücünü gösteriyordu. Bronz, gününün nükleer füzyonuydu: Ona sahip olmamak, bir halkı uygar toplumlar liginin dışında bırakıyordu -ve Atlantisliler onun tek komisyoncularıydı. Sonuçta, dünyanın zenginliği onların adalarına aktı, adayı ve halkını sonsuza kadar değiştirdi.

Becerikli denizciler olarak, Kuzey Amerika'nın bakır ülkesine giden gizli deniz yollarını savunmak için güçlü bir donanma oluşturdular. Güçlü gemiler sadece mineral kargoları taşımıyordu, korsanlara ve rekabete karşı da mücadele veriyorlardı, çünkü Atlantis'in refahı onların orikalkum tekeline bağlıydı. Yöredeki yiyecek, egzotik mineraller, değerli keresteler, lüks maddeler ve diğer ticaret malları kaynaklarını daha çok sömürmek için, Yucatan ve Colombia'dan İngiliz Adaları'na, İber Yarımadası'na ve Kuzey Afrika'ya kadar koloniler kurdular. Buna Azor ve Kanarya gibi Atlantik'teki diğer adalar da dahildi.

Atlantis toprakları, ilk felaketin güçlüklerini atlattıktan çok sonra, M.Ö. 2193'te başka bir kuyruklu yıldız afetine maruz kaldı. Daha önce de olduğu gibi, çok sayıda insan anayurttan kaçtı ama bu kez birçoğu, Atlantik Okyanusu'nun iki yanına yayılmış olan, egemenlikleri altındaki diğer dokuz krallığa ve çeşitli kolonilere göç ettiler, böylece imparatorluğu güçlendirdiler. Başkent çok hasar görmüştü ama hemen restorasyon başladı –gerçi önemli ölçüde, Atlantis topraklarının bir kısmı, görülmeye değer yanardağ hareketlerinin arasında denizin altına çökmüştü; bu da yeni göç dalgalarının, dünyanın iki yanındaki kıtaların kıyılarına sürüklenmesine neden olmuştu. Yine de Atlantisliler, yarattıkları Bronz Çağı'nı kontrol eden etkilerini asla kaybetmediler.

Bundan sonraki altı yüz yılda Michigan'daki maden ocakları, doymak bilmeyen piyasaya milyonlarca ton bakır verdi. Yeni bir materyalizm Atlantis'in geleneksel ruhunu gölgelemiş olsa da, halk askeri değil, ticari olarak saldırgandı. Donanmalar ve ordular bütün sömürgelerdeki malları koruyordu ve anayurdu dışarıdan gelecek tehlikelere karşı savunuyordu ama onlar, silah gücüyle değil ekonomiyle fethediyorlardı. Çünkü M.Ö. ikinci binin ilk yarısının büyük bölümünde Atlantisliler beklenmedik refah ve zenginliğin sağlayabildiği kültür düzeylerine ulaştılar. Bu ekstra mutlu yaşam, M.Ö. 1628'de "gökyüzünden alevlerin"

geri dönüşüne kadar sürdü. Dünya katil bir kuyruklu yıldız tarafından bir kez daha yıkıldı. Orta Atlantik Dağ Sırası, göksel saldırının altında harekete geçti, bütün Atlantis topraklarına sismik şok dalgaları gönderdi.

Uzun tarihleri boyunca daha önce iki kez olduğu gibi, Atlantisliler yıkım ve göçle tanıştılar. Şehirleri acı çekiyordu ama bu kez onu yeniden inşa etmeleri dikkati çekecek kadar farklıydı. Çok eskiden Atlantis şehri kutsal bir şehrin Neolitik kalıntılarının üzerinde yükseliyordu ama nüfusun her artışında genişlemeye devam etmişti, sonunda bir imparatorluk metropolü olmuştu. Şimdi askeri gücü, yapay adalar için koruyucu kale hendeği görevi yapan çevredeki denizde ve yer yer yapılmış gözetleme kuleleriyle yüksek surlarda ortaya çıkıyordu. Etrafını diğer toprakların oluşturduğu en içteki toprak zincirinde gemicilerin ve denizcilerin barakaları, resmi geçit yapılan yerlerle beraber, generallerin ve amirallerin hareketli karargâhları ve imparatorluk konutu vardı. Özellikle savaş gemileri için yapılan yeni liman en büyük limandı. Başkentin güçlendirilen savunması yeni potansiyel tehlikeleri, hatta belki de farklı, daha saldırgan bir dış siyasete duyulan ilgiyi akla getiriyordu. Aslında bu değişiklikler dünyanın diğer tarafındaki değişimi de yansıtıyordu.

M.Ö. 1628'deki tufan, en büyük kötülüğü Doğu Akdeniz'de yapmıştı, günümüzün Santorinisi olan volkanik Thera adasının, büyük bir nükleer olayınkine benzeyen bir güçle infilak etmesini tetiklemişti. Ege'de uygarlık silinmese de sendeledi ve siyasal düzen yeniden değişti. Daha önce, Girit'teki Minos, ticaret filosuyla dünyanın bu bölümüne egemendi ama şimdi gemicileri ciddi rakiplerle karşı karşıyaydı. Doğal afet bölgenin büyük bölümünün istikrarını bozmuştu. Kıbrıs, Rodos ve Kiklades Adaları'ndaki korsanlar net olarak artmıştı. Yunanistan karasında da, daha az korsan olmayan Mikenler, giderek artan baskı ve yağmayla Minosluların ticari girişimciliğinin çerçevesini aşındırdılar. Girit'te yeni bir dilin, Linear B'nin çözülmesiyle işaret

edildiği gibi, verdikleri gözdağı, eninde sonunda işgale kadar tırmandı.

Yunanistan'ın işleri büyütmesi, günümüzde Anadolu ya da Türkiye olan Küçük Asya'nın kuzeybatı kıyıları yakınında yaşayan başka bir halkı dehşete düşürdü. Troialılar, her yaklaşana, özellikle denizden gelenlere çok güzel manzaralar sunan bir tepenin üzerinde yer alan ünlü şehirleri Ilios'da, kendi imparatorluklarını kurmuşlardı. Başkent, mükemmel bir savunma örneğiydi. Gözetleme kulelerinin yükseldiği, askeri mühendisler tarafından inşa edilen surlar ve bir düşman kuşatmasına karşı, gece gündüz nöbet bekleyen silahlı insanlarla halk, kelimenin tam anlamıyla kilit altındaydı. Ama Ilios'ta yaşayanlar paranoyak değillerdi. Dış dünyadan korkmak için iyi bir nedenleri vardı. Şehirleri daha önce bir kez yağmalanmıştı, bu yenilgi çok uzak bir geçmişte olsa da, şimdi Troialılar her zamankinden daha zenginlerdi, bunun başlıca nedeni Çanakkale Boğazı'nın kontrolünün onlarda olmasıydı, bu boğaz Avrupalıların Karadeniz çevresindeki kazançlı pazarlarda ticaret yapmalarına olanak sağlayan tek giriş yeriydi. Stratejik önemlerinin farkında olan Troialılar buradan geçen tüccarlardan gümrük vergisi alıyorlardı.

Sonuçta elde ettikleri gelirle Ilios'un hazineleri dolup taşıyordu. Şehrin zenginliğini paraya çevirmeyi ümit eden müttefiklerle, Çanakkale'den gemiyle geçme ayrıcalığına sahip olmak için kendilerine dayatılan yüksek gümrük vergisinden nefret eden diğerlerine burası çekici geliyordu. Bu rakiplerin en önemlisi Girit'i ele geçirmekle bir adım ileri gitmişti. Girit'in alınması, Mikenlerin zaten geniş bir alana yayılan fetihlerine önemli bir eklenti olmuştu. Daha M.Ö. 16. yüzyılda, yaptıkları ticaret, güneybatı Fransa'dan geçerek Narbonne-Carcasson-Loire yoluyla Atlantik Okyanusu'na ve Cornwall'a ulaşıyordu. Atlantislilerle, hassas bir konuda doğrudan rakip olmuşlardı: Atlantis krallarının kendi tekellerinde olduğunu düşündükleri bronz üretimi için çok önemli olan kalay madeninin çıkarılması konusunda.

İlios'un yüzyıllardan beri aktif olarak katıldığı Minos ticaretinin, düşman Yunan girişimcileri tarafından ele geçirilmesi Troialılar için tehlikeliydi, kendilerine yardım edecek müttefikler arıyorlardı. Doğudaki güçlü komşuları Hitit İmparatoru, Willion' a -İlios- dostlukla yardım etmeye hazırdı ama onun takıntısı Suriye'nin kuzeyinde, büyük rakibi olan Mısır'dı. Burada, iki süper güç olan Mısır ve Hitit İmparatorlukları arasında, etki alanları konusunda ciddi bir sorun patlak vermeye yakındı. Onun istediği en son şey, Hititlerin çıkarlarının pek önemsenmediği Ege'nin karışmasıydı.

Troia'nın elçilerinin batıda şansları daha iyiydi. Her şeyden önce kuruluş mitinde onlar Atlas'ın kızı Elektra'nın oğlu Dardanos'un torunları, sonuçta da ("Atlas'ın kızı" anlamına gelen) Atlantis olarak anlatılıyorlardı. Doğru ama daha yakın zamanlarda Atlantisliler, Mikenlerin Britanya'ya yaptıkları saldırıdan tedirgin olmuşlardı. Ayrıca Troia ile yapılacak bir antlaşma Atlantis'i Akdeniz'e açacaktı. Şayet ona, tercih edilen ulus statüsü verilirse, tüccarları Çanakkale'nin öte yanındaki Karadeniz'in pazarlarına ulaşacaklardı.

Atlantik-Troia anlaşması, uygar dünyanın geriye kalan yanına şok dalgaları gönderdi, özellikle de, Mısır'ın ebedi düşmanı Libya bu antlaşmaya katıldıktan sonra. Firavun II. Ramses, kuzey Suriye'nin Kadeş şehrinde yapılan destansı savaşta kendisini henüz yenilgiyi uğratmış olan Hititlerle hemen ittifak yaptı. Atlantis'in Akdeniz tutkusunun sonuçları, Hititleri, özellikle de Mikenler ya yenilirlerse ya da Deniz Kavimlerine katılmak zorunda kalırlarsa diye az dehşete düşürmüş değildi. Hem Mısırlılar, hem de Hititler, giderek genişleyen konfederasyonun bütün katılımcılarını, grup olarak Deniz Kavimleri diye adlandırıyorlardı.

M.Ö. 1283 yılında karşılıklı yardımlaşma antlaşmasının kopyaları, Mısırlıların Yukarı Nil Vadisi'ndeki Başkenti Thebes'de ve Hititlerin orta Anadolu'daki başkenti Hattuşaş'da göze çarpa-

cak şekilde sergilendi. Otuz iki yılı aşkın bir süreden beri, Luksor'daki büyük tapınağı ziyaret edenler, anlaşmada belirgin olarak adı geçen tehlikeli Deniz Kavimlerinin kazılmış resimleriyle beraber, şehrin anıtsal pilonlarının* üzerine kazılan metni hâlâ görebiliyorlar.

Bir zamanların bu iki düşmanı, Mısırlılarla Hititlerin arasındaki bu beklenmedik diplomatik dönüş Atlantislileri alarma geçirdi, askeri düzenlerini daha da güçlendirmek istediler. Platon'un *Kritias*'ının dördüncü bölümünün büyük bir kısmı Atlantis'in, gücünün zirvesindeki silahlı kuvvetlerini anlatır. Kara ordusu, "dağlardaki ve ülkenin diğer yanlarındaki sınırsız insan ikmaline" komuta eden altmış bin subay tarafından yönetiliyordu. Bu yaya askerlere on bin araba katılıyordu. Her bir araba değişik tarzlarda iki hoplit (ağır silahlı yaya askerler), iki okçu, iki mancınıkçı, üç hafif silahlı taş atan asker, üç cirit atıcı ya da dört denizci taşıyordu. Donanma bin iki yüz savaş gemisi, ikmal gemileri ve askeri araçla dünyanın en büyük donanmasıydı. Bununla beraber, bu sayılar sadece Atlantis'e aittir, imparatorluğun geriye kalanını oluşturan, egemenliğinin altındaki dokuz krallık buna dahil değildir. Bir araya geldiklerindeki güçleri, karşılıklı yardım antlaşmasına giren Mısırlılarla Hititleri bile korkutmaya yeterliydi.

Ama bütün donanmalarına ve ordularına rağmen Atlantisliler, üstünlüklerinden hâlâ memnun değillerdi. İtalya, Sardunya, Sicilya ve Filistin'deki müttefiklerinden asker toplayarak sayıyı artırdılar. Homeros, Deniz Kavimlerinden söz ederken, "Tek bir sözleri, tek bir dilleri yoktu," der, "ama bir dil karışıklığı vardı, çünkü onlar birçok ülkeden çağrılmışlardı." Lydia, Luvia, Kizzuwatna ve Küçük Asya'nın batı kıyılarındaki neredeyse hemen her krallık Troia ordugahına katıldı. Troia'nın gözde prenslerinden biri olan İlioneos, "Birçok ulus ve birçok ırk bizimle müttefik olmak istedi, bizim kendileriyle birleşmemizi arzu etti" diye

* Kapı. (ç.n.)

övünüyordu. O dönemde Atlantis İmparatorluğu kolonileri, egemenliği altındaki krallıkları ve müttefikleriyle artık batıda, okyanusun karşı kıyısında Orta ve Güney Amerika kıyılarından, İngiliz Adalarına, İber Yarımadası'na, İtalya'ya ve Mısır sınırına kadar Kuzey Afrika'nın tamamına, Küçük Asya'nın batı kıyısına kadar uzanıyordu. Binlerce millik bir alanda milyonlarca insanı bağrına basıyordu. Roma'dan daha büyük ve bundan sonraki üç bin yıl boyunca, İngiltere emperyalizminin gelişmesine kadar eşi olmayan bir siyasi ağ. İlioneos'un hayret ettiği gibi bu, "gökyüzünün en ucuna kadar yaptığı bütün yolculuklarda güneşin, şimdiye kadar gördüğü en güçlü imparatorluk"tu.

Bu arada, Hitit İmparatoru IV. Tudhaliyas, Kıbrıs'taki Amurri Krallığı'nda krallığına bağlı olan müttefiklerini topladı: "Benimle aynı düzeyde olan krallar Mısır, Babil, Asur ve [Homeros'un Akha'sı, Yunanistan'daki Miken] Ahhiyawa krallarıdır." Savaşçılar uluslararası bir çarpışma için sıraya dizildiler. Bu kadar uzak ülkelerden bu kadar farklı ordunun ve donanmanın toplandığı daha önce hiç görülmemişti.

Mikenler, evrensel ittifakın gerekli olduğuna, komşuları Yunanlıları ikna etmekte başarısız kalmışlardı. Ama onlara, korsanların faaliyetleri yardım etti (Mikenler de korsanlardan muzdaripti), Troia'nın izniyle savaşan bu korsan gemilerinin yaptığı yağmaların etkisi bütün Peloponessos'a zarar vermeye başlamıştı. Üstelik Troia kralına dair şaşırtıcı haberler de vardı. Kral Priamos, kapsamlı bir gemi inşası programı başlatmıştı. Halkı önde gelen yelken bezi ve zift üreticileriydi, ülkelerinde kereste elde etmek için eşi görülmemiş zengin ormanlar vardı. Mikenler, kendilerine karşı bir saldırı donanmasının hazırlandığı ve bir denizde bir silahlanma yarışının başladığı sonucunu çıkardılar.

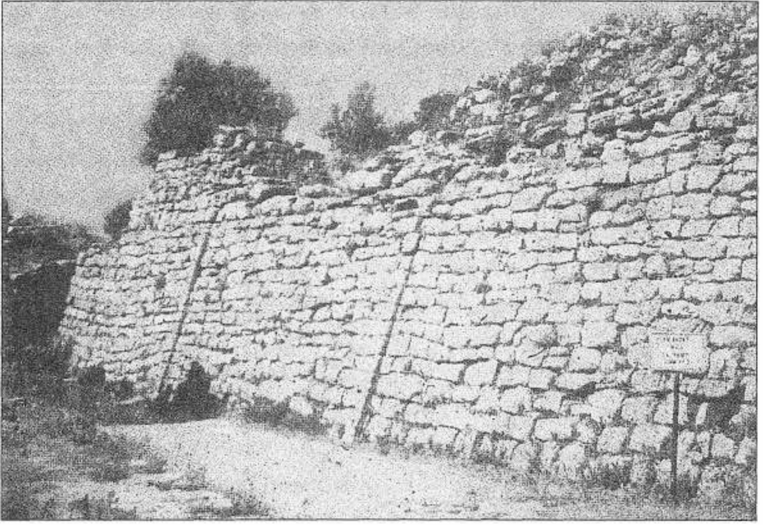
Bu gözü dönmüş rekabetin ortasında Troia korsanları, kraliyetten birini, muhtemelen de Helen adlı birini isteyerek ya da istemeden kaçırdıklarında çok ileri gitmiş olabilirler. Onun kaçırılması, kavgacı Yunanlıları bir araya getiren ve birleşmeye zor-

layan bir propaganda faaliyeti olmalıydı. Bu dönemin olayları hakkında bir çeşit otorite olan Lionel Casson, Helen'in "kaçırılmasının" aslında düşmanlıkları başlatan bir kıvılcım olabileceğini öne sürer. Helen, en azından Mikenlerin yenilgisinin, Troialı korsanların ellerindeki sembolüydü. O çağda korsanlığın doğasına bakıldığında, bütün Ege'de meydana gelen çok sayıda deniz eşkıyalığının işlerinden birinin, aslında bir Yunanlı prensesin ele geçirilmesi olması hiç sorun değildi. Kraliyet soyunun bir üyesinin kaçırılması, uluslararası ilişkileri zaten bıçak sırtında dengede duran iki halkın arasında savaş çıkması için kesinlikle yeterli bir neden olacaktı.

Neden ne olursa olsun, Mikenler, bir an önce yapılması gereken tek bir gözüpek harekât için Pylos'tan Phillipi'ye kadar kullanılabilir her gemiyi ve savaşçıyı topladılar. Buldukları ilk darbeyi indirme çözümü kesinlikle doğru bir karardı, çünkü bu, Troialıların sadece denize ulaşmalarını önleyerek donanmalarını etkisiz hale getirmeyecek, çatışma süresince onları kendilerini savunarak savaşmak zorunda bırakacaktı. M.Ö. 1237'de Yunanlı kuvvetler Küçük Asya'nın doğu kıyıları boyunca çok sayıda anahtar noktada karaya çıkmak için *en masse** İon Denizi'ni geçtiler, Troia'yı dıştan gelecek her yardıma karşı yalıttılar, derhal başkenti kuşattılar. Savaşın ilk gününden başlayarak üstünlük, istilacıların tarafındaydı. Kral Priamos'un Anadolu'daki müttefiklerini birer birer yendiler, sonra İlios'a karşı büyük bir saldırıya hazırlandılar. (Bkz. Şek. 1.3.)

Bütün Yunan donanması kuzeyde ve harekete hazır olan Mısır donanması güneydeydi. Atlantisli amiraller, Anadolu'daki kuzenlerinin durumu ne kadar çaresiz olursa olsun, donanmalarını, bu kadar belli olan bir tuzağa doğru seyrettirmeyeceklerdi. Troialıların karşı saldırısının, düşman kuşatmasını yararak Mikenleri denize, geri püskürtüp püskürtmeyeceklerini görmeyi

* Kitleler halinde. (ç.n.)

Şek. 1.3. Troia'nın Başkenti İlios'un eğimli savunma duvarları. Burada yapılan Troia Savaşı, aslında Platon'un anlattığı Atlantislilerin Akdeniz'i işgal etmelerinin Ege'deki yerel bir evresiydi.

beklediler. Bu durumda kendileri daha üstün olacaktı. Kuşatılan İlios'un öte yanında da Hititler bekliyorlardı. Deniz Kavimlerinden korksalar ve onların yok edilmelerini ümit etseler de Mısır'a güvenmiyorlardı, antlaşma olsun olmasın, firavun ile son bir çarpışmanın kaçınılmaz olduğunu biliyorlardı. Üstelik, kuşaklardan beri Troia ile ilişkileri dostçaydı ve kazançlıydı, yeniden böyle olmalıydı. Mısırlılar da, kendi taraflarında, fiilen savaşmaktan uzak duruyorlardı, Küçük Asya'daki güvenilmez müttefiklerine tahıl ve silah göndermeyi tercih ediyorlardı. Hititler, güzel bir müdahale fırsatı ortaya çıkıncaya kadar, birbirlerine karşı savaşçı rolü oynamaya karar verdiler. Eğer Mikenler kazanacak olurlarsa, Hititler, İlios'u alacak, Yunanlıların eline geçmesini engelleyeceklerdi. Eğer Troialılar üstün gelirlerse, Deniz Halkları, Küçük Asya'da ayak basacak bir yer edinemeden önce Hititler, Troia'yı işgal edeceklerdi. Bu arada Hititler, en iyi stra-

tejinin, karşılıklı katliamda bütün tarafların kendilerini yıpratmalarına izin vermek olduğu sonucuna vardı. Kendi güçlerini ise karar anına sakladılar.

Atlantislilerin, Troia'nın saldırması ümitleri gerçekleşti. İlios'ta arabayla yapılan bir yarma hareketi düşman hatlarını yardı ve Yunan gemilerinin peşinden gitti. Çok sayıda gemi yandı. Mikenler geriye, denize çekildiler ama toplanarak umutsuz bir karşı saldırıya geçtiler. Ağır kayıplar verdikten sonra Troialılar güvenli surlarının ardına çekildiler.

Harekât amacına --daha fazla ikmal fırsatı bulamadan düşmanın kıyıda önünü kesmek- ulaşamasa da, Yunanlılar, Gemiler Savaşı'nda kıyıda yok olmaktan kıl payı kurtularak ağır darbe aldılar. Onların verdikleri kayıplardan ve bitkinliklerinden yararlanan Atlantis donanması aniden saldırıya geçti. Mikenlerin savaş gemilerinin en seyrek olduğu hatları büyük bir hızla yardı. Gemiler koyda ele geçirildi ya da batırıldı. Deniz Halkları askerleri ise Anadolu kıyılarına başarıyla çıktılar. Bütün bir ordu –on bin denizci- Lidyalı müttefiklerinin çılgınca alkışlamalarıyla kıyıya çıktı.

Onlara Memnon yol gösteriyordu. Yunan mitolojisinde "Titanlar" diye hatırlanan, cüsseleriyle çok ünlü olan Atlantisli müttefikleri gibi, o da uzun boylu ve iri yarıydı. Memnon, *Posthomerica*'da Etiyopya kralı olarak anlatılır. Erken Klasik ve Klasik Öncesi dönemlerde burası özellikle kuzeybatı Afrika'nın Atlantik kıyılarıyla, genellikle de Atlantis ülkesiyle bağdaştırılır. Etiyopya adı ancak yüzyıllar sonra Mısır'ın güneyindeki topraklara verildi (Bkz. *Atlantis'in Yok Oluşu*). Ovidus'un *Metamorfozlar*'ında Prenses Andromeda'nın, denize bakan yüksek bir kayalığın üzerinde zincire vurulduğu anlatılır. Bugün bildiğimiz Etiyopya'da meydana gelmişe benzemeyen bir durum. Onun mitindeki diğer unsurlar, sadece ülkenin okyanustaki sınırını anlatmaz, Atlantis'e özgü olduğu fark edilebilen temalar da içerir. Andromeda, Atlantis'in yaratıcısı olan Poseidon'un büyük toru-

nuydu. Poseidon, Ovidus'un "volkanik" diye anlattığı bir canavarla Etyopya kıyılarını yağmaladı. Bu, volkanik Atlas Dağı'nın oluşturduğu tsunamileri akla getiriyor. Başka bir Romalı bilim adamı, Yaşlı Plinius, Etyopya'nın eskiden Atlantia olarak bilindiğini belirtir. Memnon, ilk çocukluk yıllarını, "Zambağa benzeyen Hesperidler beni uzaklarda, Okyanus akıntısının yanında büyüttüler" diye anlatır. Hesperidler, Atlas'ın kızları olan Atlantislerdi. Onun, adadaki krallığının ortasındaki kutsal altın elma ağacını koruyorlardı. Memnon'un onlar tarafından büyütülmesi, onun aslında bir kral, Atlantis'teki krallık soyunun bir üyesi olduğuna işaret ediyor. Öldüğünde bir dizi başka Atlant, deniz tanrıçası Pleione ile Atlas'ın kızları olan Pleiadlar onun yasını tuttular.

Memnon, siyasi ve askeri açıdan ideal bir liderdi. Annesi Eos (Şafak) onu Atlantis'de doğurmuştu. Babası Tithonos, Troia kraliyet soyundandı, hem Atlantis, hem de Troia askeri birliklerine işbirliği ruhu veren bir soy. Memnonidler adı verilen özel bir orduda biraraya gelen askerleri, Atlantik Okyanusu ile eşanlamlı bir Titan olan Kronos'un siyah bir kargasının süslediği, fark edilebilen bir göğüs zırhı giyiyorlardı. Roma döneminde bile Atlantik, Chronos Maris, "Kronos Denizi" diye biliniyordu. Bir rütbe işareti olan karga askeri birliklerin gururlu kökenlerini, birlik ruhunu ve şeflerine bağlılıklarının ifadesiydi.

Memnon onları Anadolu sahilinin kuzeyine doğru, Lidya sınırının ötesine, İlios'a yardım etmeye götürdü. Yollarının üzerinde silahlı, düşman Solymi* duruyordu. Yunanlı müttefikler onlara kuşatmanın kaldırılmasını önleme görevi vermişlerdi. Memnonidler, öylesine yıldırım hızıyla bir cephe saldırısına giriştiler ki, düşmanın ön cephesi ikiye yarıldı, bunu neredeyse bir anda ortadaki bütün çemberin çöküşü izledi. Atlantisliler, afallayan düşmanlarının ters yönünde yeniden çember oluşturup, be-

* Likyalı savaşçılar. (ç.n.)

ceriyle eşgüdüm içinde bir çifte kıskaca alma hareketine giriştiler. Memnon da aralarında dövüşüyordu. İzmirli Quintus'un yazdığı *Küçük İlyada*'nın (The Little Iliad) 1.Kitap'ında "onun baş belası kocaman bir Solymi ordusunu öfkeli elleriyle nasıl öldürdüğünü" anlatır. Aslında, teslim olacak hiç kimse hayatta kalmamıştı. Yenilgiye uğramalarındaki hız ve bütünlük diğer Yunan müttefiklerinde şok yarattı. İlios'a doğru hızla ve artık karşı gelinmeden ilerleyen Memnonidlerin önünde dağıldılar.

Memnon'un askerleri tam zamanında geldiler. Troia'nın en önemli generali ve başarılı Gemiler Savaşı'nın neredeyse Lideri olan Hektor, Akhilleos ile az önce teke tek yaptığı savaşta yenilmişti. Zaferini azametle sergileyen kinci Yunanlı, generalin ölüsünü bileklerinden arabasına bağlamış yas tutan, çaresiz halka korkunç bir gösteri yaparak İlios surlarının etrafında arabasıyla dolaşmıştı. Uzun süren kuşatmanın bu üzüntülü anında, Deniz Kavimleri'nden oluşan ordusuyla ortaya çıkan Memnon, savaş yorgunu Troialılara moral vermişti. Ne de olsa, onun yardımıyla kazanabilirlerdi. Memnonidler, kendilerini savaşın ortasına attılar. Korkunç kayıplara maruz kaldılar ama felce uğratan saldırılarla düşmana ceza verdiler. Bir dizi zorlu savaşta, Mikenleri yeniden gemilerine kadar kovaladılar. Atlantis'in eziciliğini hiçbir şey durduracak gibi görünmüyordu. Savaşın akışı Yunanlıların aleyhine dönmüştü. Fırsatları varken savaş alanını terk etmekten söz ediyorlardı. Ama tam Memnonidler düşman ordugâhının etrafını çevirirken komutanları, üzerine Hektor'un kanının bulaştığı kılıçla öldürüldü.

2

İmparatorluğun Uğradığı Ceza

Bir savaşçı ırk, Atlantik'te yelken açmış, Libya çöllerine kadar bütün Batı Avrupa'yı ve Kuzey Afrika'yı istila etmişti. Büyük bir donanmaları ve kara orduları vardı. Çok geçmişte kalan o gün, tarafsız kalmak isteyen hiçbir ulusu önemsemeden, Cebelitarık ile modern Doğu Akdeniz arasında kalan her ülkeyi istila ettiler.

HAROLD T. WILKINS,
KADİM GÜNEY AMERİKA'NIN GİZEMLERİ
MYSTERIES OF ANCIENT SOUTH AMERICA

Memnon'un ölümü, kendisini izleyenlerde savaşacak cesaret bırakmamıştı. O, Troia'nın son ümidiydi. On yıllık bir kuşatmadan sonra, Homeros'un Akhaları, İlios şehrini yağmalarken, başkent bir ateş kasırgasıyla düştü. Özel eşyalar ve esirlerle yüklü gemileri Ionya Denizi'ni geçerek Yunanistan'a geri döndü ama Atlantis donanması onlara meydan okumadı; bunun yerine, sessizce uzaklaşarak güneye doğru gitti. Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmek için yapılacak herhangi bir girişim artık, galip gelen Mikenlilerle temkinli Hititlerin arasında olacaktı. Bu, sakınılacak bir durumdu. Boğaz ele geçirilse bile, onu elde tutmak imkânsızdı.

Atlantisliler bütün kara ordularını kaybetmiş olsalar da, büyük ölçüde sağlam olan gemileri, yurtsuz olsalar bile, denizlerde bir kudretli bir gücü temsil ediyordu. Akdeniz'de, yenilerek geri çekilmek, hayal edilemeyecek kadar büyük aşağılanmaydı –ve tehlikeliydi, çünkü otoritenin altı oyulabilirdi. Bu, tebalarını belirli bir korku altında tutma niyetindeki emperyalistlerin göze alamayacağı bir şeydi.

Bununla beraber, Atlantisli strateji uzmanlarının cesaretleri kırılmadı. Troia'daki kötü yenilgiye rağmen Libyalı, İtalyan, Filisti ve diğer müttefikleri harekete geçmek için hâlâ ayaktaydılar. Bu arada, Yunan birliği, savaştan önceki günlerin kavgacı hizipçiliğine geri dönüyordu. Onların, yağmaladıktan sonra, dumanlar tüten İlios'tan ayrılmaları, (Troia'nın, Küçük Asya'nın kuzeybatısındaki etki alanı) Troad'ı savaşmadan ele geçiren Hititleri memnun etmişti. Özellikle, Nil Vadisi'ne hareket eden Deniz Kavimleri, Küçük Asya'yı barış içinde bırakırlarsa, Hititler, Mısır'ın resmi müttefiki olmalarına rağmen, burayı bir dış saldırıya karşı korumaya istekli değillerdi. Bir Atlantis-Mısır savaşı, kuşkusuz iki tarafı da Hititlerin yararına yıpratırdı.

Ama Atlantisli komutanlar Mısır'ın uydularından daha iyisini yapacaklarına güveniyorlardı. Troia Savaşı başladıktan kısa süre sonra, güçlü II. Ramses doksan yedi yaşında öldü. Yerine başka bir yaşlı adamı, on üçüncü oğlunu bıraktı. M.Ö. 1263 yılında tahta geçtiği zaman altmış yaş civarında olan firavun Merenptah'e, genelde hem iç işlerinde, hem de dış işlerinde zayıf ve kararsız gözüyle bakılıyordu. Yurt içinde, babasının uzun saltanatı sırasında hiç yaşanmamış işçi grevleri vardı, Nubya huzursuzluk işaretleri gösteriyordu.

Genel durumdan cesaret alan ve neredeyse on yıl denizde kaldıktan sonra gösterecek çok az şeyle ülkelerine dönmek istemeyen Atlantisliler, Mısır'a silahla boyun eğdirmekten daha azını hedef almayan bir kara ve deniz stratejisi geliştirdiler. Böyle bir fetih, Atlantis'i, tartışmasız yeryüzünün en güçlü imparatoru

yapacaktı ve onun Yakındoğu'daki konumunu güvence altına alacaktı. Bu tutkulu girişimin baş askeri mimarı, Mısırlıların Tjeker diye bildikleri Teucer'di. O, Homeros'un *İlyada*'sında, Deniz Kavimleri'nin planlı saldırısının önemli mola yerlerinden biri olan Kıbrıs'taki Salamis'in kurucusu olarak da ortaya çıkar.

Teucer'in savaş planı, Atlantis filosu Nil Deltası'na üçlü çatal halinde saldırırken, konfederasyondaki filoların kuzeyden inmelerini gerektiriyordu. Onların görevi, tek bir birleşik darbede Mısır donanmasını yok etmek ve kıyıya birlikleri yerleştirmekti. Denizciler karaya çıkacaklar, stratejik Damietta, Busiris ve Sais şehirlerini ele geçireceklerdi. Onları destekleyen asıl savaş kruvazörleri ise onların ilerlemelerine paralel olarak Nil'in aşağısına inecekti. Bu seferin başlangıç evresinin asıl amacı, Memphis'teki önde gelen yönetim merkeziydi. Eğer o alınırsa, Mısırlıların direnişte eşgüdüm sağlamaları güç olacaktı.

Deniz saldırısıyla birlikte, Kral Meryey'in yönetimindeki Libya kuvvetleri, deltaya batıdan saldıracaklardı. Hititlerin savunma hatlarının güneyindeki Suriye'yi işgal etmek için, Atlantis'in doğudaki nakliye gemilerine, Deniz Kavimleri'nin müttefiklerinden biri olan Filisti ordusunu boşaltma emri verilmişti. Sonra bu birlikler, belki de Hititlerin resmi olmayan destekleriyle, kuzeyden ve batıdan saldırdıkları Nil Deltası'nda ilerleyeceklerdi.

M.Ö. 1227'nin ilkbaharının başında, bu özenli hazırlıkların yapılmasından bir önceki gece, zihinlerinde kurdukları düşman, huzursuz olsa da, derin uykudaydı. Merenptah berrak bir rüya gördu. Adını aldığı tanrı devasa biçimde önünde belirdi. Askeri uzman tanrı Ptah, sanki, "Uygarlığımı koru!" diye işaret edermiş gibi, firavuna tek söz etmeden bir kılıç verdi. Merenptah, bilinci açık olarak uyandı. Yanındaki tokmağı kaparak, yatağının yanındaki gonga vurdu. Kralın odası anında silahlı muhafızlarla doldu. Ama onun rüyasını yorumlamak için rahibe gerek yoktu. Bütün birlik komutanlarını topladı. Deltadaki savunmaların alarma geçirilmesini emretti.

Şek. 2.1. Yukarı Mısır, Batı Thebes'teki Medinet Habu'nun duvarlarında resmedilen portresine göre, Atlantisli bir denizcinin profili.

Onlar görevlerine hazırlanırlarken, iki yüz mil uzakta, canlılık veren bir şafak rüzgârı, gemilerini Ege'deki komuta merkezinden Kıbrıs ve Rodos'a götüren Atlantis armadasının iki bin yelkenini şişirdi. Atlantislilerin oluşturdukları deniz kuvvetleri, yeryüzünün en büyük ve en iyi donanımlı deniz kuvvetleriydi. Savaş gemilerinin ve denizcilerinin resimleri, Yukarı Nil Vadisi'ndeki Medinet Habu'nun duvarlarında hâlâ vardır. (Bkz. Şek. 2.1) Gemileri, Mısırlıların kullandıkları, sahile bağlı görece dayanıksız gemiler gibi değildi, Lionel Casson'ın sözleriyle, "gerçekten denizde giden gemilerdi," açık deniz yolculukları yapacak kapasiteleri vardı. Bunlar aslında, Deniz Kavimleri'nin donanmasını oluşturuyordu. Bu gemiler, büyük dalgaların darbelerine dayanmak için, içeriden bağlanan tekne kısımlarıyla beraber, rüzgâra maruz kalan iskota bölümünü kontrol eden ağır ha-

latlar ya da istingalar gibi, o zamana göre, denizcilik konusunda gelişmiş özellere sahipti.

Bu savaş gemileri, Mısırlıların komutasında olanlardan sadece daha büyük değildi, fiziksel olarak da farklıydı. Geminin hem başı, hem de kıçı uzun gagalı bir yırtıcı kuş şekli oluştururcasına dik yükseliyordu. Troia düştükten sonra, Atlantislilerin Ege Denizi'nde sığındıkları adalardan biri olan Skyros'ta bulunan, M.Ö. 1180'e tarihlenen bir içki kabının üzerinde de aynı gemi deseni vardır. Denizcilerin kuş başlı motifi, Etrüsk uygarlığının bütün Villanova ya da arkaik döneminde, özellikle de eski başkent Tarchon'da bulunmuştur. Monterozzi mezarında bulunan örnekler, yörede ele geçen harika bir asker miğferiyle altın metal halkaların işaret ettiği üzere, bu tuhaf gemi modellerinin, belli bir öneme sahip olan Etrüsk savaşçılarıyla beraber gömüldüklerini göstermektedir.

Poseidon'un üççatallı zıpkını gibi, saldırı Nil Deltası'nı eş zamanlı olarak üç yönden vurdu –kuzey, batı ve doğu. Denizin üzerinde şafak sökerken, deltanın önüne dikilen gözcüler huşu uyandıran bir manzara gördüler: Kuzeyde, ufukta yelkenlerini fora etmiş bir armada benekler halindeydi. Savaş gemilerinin baş bodoslamalarında, canavara benzeyen kuş kafaları ve diğer ürkütücü yaratıkların garip oymaları, bu korku veren görüntüye katkıda bulunuyordu. Mısır'ın üstün nitelikli çok sayıda gemisi, bu umutsuz karşılaşmada onlara doğru manevra yaptı. Verdikleri kayıplar korkunçtu, Akdeniz'e taktıkları adla, Büyük Yeşil, saldırganların kanıyla boyandı. Binlerce Deniz Kavimleri savaşçısını boşaltmak için, parçalanan gemilerin sürüklenen kalıntılarını pervasızca yaran güçlü Atlantis filosu, zafer kazanan gemilerinin pruvalarını kutsal Mısır kıyılarında karaya oturttu.

Aynı anda otuz bin Libya askeri Mısır'ın batı sınırına saldırdı. Savunmacıları kendi sınırlarının gerisine itti. Kısa süre sonra Memphis'te taht kuracağından emin olan Kral Mervey, kraliyet ailesi üyelerini, hatta kişisel ziynet eşyalarını yanına almıştı. Ka-

raya çıkan Atlantislilerin doğuda düşmanlarının kalmaması, müttefikleri Filistilere Suriye'yi eşzamanlı olarak, açık bir başarıyla işgal etme fırsatı verdi. Beklendiği gibi, Hititler tedirgin bir müfreze halinde seyrederlerken, Filistiler, Mısır garnizonlarını çevirdiler. Erkenden kolayca kazandıkları başarının coşkusuna kapılan Filistiler, tam hızla Nil Deltası'na saldırdılar. Güneyden destek geldi. Aşağı Nil'deki olaylardan fayda sağlayan Nubyalılar, Mısırlı yöneticilerine karşı beklenmedik bir ulusal ayaklanmaya giriştiler. Firavun Merenptah'a dört bir yandan saldırıldı.

Bununla beraber, Merenptah'ın donanmasının özverisi boşa gitmemişti. İntihar direnişleri, Merenptah'ın güçlerinin, Prosopis liman şehrini takviye etmelerine yetecek bir zamanda saldırıyı püskürttü. Prosopis'in stratejik konumunun farkında olmayan Deniz Kavimleri, buraya konuşlanan çok sayıda seçkin okçunun attığı okların arasından ilerlediler. İstilacılar, şaşkınlığa kapıldılar. Gizli bir yerden kendilerine yönlendirilmiş okların yoğun yaylım ateşiyle kesildiler. Şaşkınlıklarının arasında, Mısır ordusunun, ezici sayıdaki esas bölümü onlara saldırdı. Kıyıya sınırı olan dar bir toprak parçasında, bütün piyade birliklerinin ve acımasız ok atışlarının arasında kalan Deniz Kavimleri'nin denizcileri Prosopis'i yaramadılar. Gemilerine geri çekilmek için kontrollü bir biçimde savaştılar, böylece kayıplarının sayısını sadece birkaç bin ölüye ve esire düşürdüler.

Homeros, *Odysseus*'ta savaşı, tiyatro oyunuyla anlatır. Kahramanı İthaka'ya döndükten sonra kimliği gizler. Akhaların Troia'daki başarılarının ardından, Mısır'a karşı yapılan bir seferde, korsan armadasına katılan Giritli, yerel bir çoban olduğunu söyler. Saldırıda bulunanların birçoğunun öldürüldüğü, geriye kalanların da esir edildiği maceranın başarılı olmadığını söyler. Prosopis savaşını anlatırken Odysseus, şöyle der:

> Mekân bütünüyle, piyadeler, savaş arabaları ve parıldayan silahlarla doluydu. Şimşek yağdıran Zeus, benim tarafıma acıklı bir panik darbesi indirdi. Tek bir insanın bile düşman

> karşısında duracak cesareti kalmamıştı, çünkü her taraftan tehdit altındaydık. Sonuçta kuvvetimin büyük bölümünü yardılar ve hayatta kalanları esir olarak kendilerine hizmet etmeleri için götürdüler.

Gemilerinin güvertesine dönen Deniz Kavimleri açıkta beklediler. Saldırıya kaldıkları yerden başlamak için yeni bir fırsat aradılar. Ama Mısır'ın yeni deniz birlikleri sürekli olarak onları rahatsız ediyordu. Bu, üstün savaş gemilerini işe dahil etmektense, düşmanı dengede tutmak için, taşıma ve tedarik gemilerine karşı vur kaç saldırılarıydı.

Geriye kalan donanmasının Deniz Kavimleri'ni kıyıda tutacağına güvenen Merenptah, ordularının büyük çoğunu Prosopis'ten çıkardı. Şehri fiilen savunmasız bıraktı, onları Perite Kalesi'ne gönderdi. Kral Meryey, çoktan batı deltasına ilerlemişti. Burası ona karşı savunulacak, en son önemli pozisyondu. 15 Nisan sabahının erken saatlerinde, Libyalıların büyük bir destek kuvveti, doğan güneş gözlerinin içindeyken, düşmanın yakın çarpışmada kilitleneceği şiddetli bir çarpışma umuduyla saldırdı. Ama yaya askerleri dalgalar halinde gelirlerken, firavunun zorlu okçuları, oklarıyla yaylım atışına geçtiler. Arkadaşlarının toplu olarak öldürülmelerine rağmen, Libyalılar, savunmacıları kale duvarlarının altında altı saat dövüştürerek okların yaylım ateşi karşısında sıkıştırdılar.

Mısırlıların yardımına, bir savaş arabası bölüğüyle başka bir mızrakçı ekibi geldi. Libya direnme gücünü kaybetti, sonra bozguna uğradı. Savaşın yönü tersine dönmeye başladığında Kral Meryey için de aynı şey oldu. Savaş alanından kaçtı, kraliyet ailesini düşmanın eline düşmeye terk etti. Altı oğlu kayboldu, hepsi çarpışmada öldürüldü. Mısırlılar, 9.000 bakır kılıcın yanında, kralın özel eşyalarıyla beraber 120.000 silah ve askeri donanıma ait eşya ele geçirdiler. Libyalılardan yığın halinde ganimet elde ettiler. Bunun bolluğu ve türü, saldırının, silahlı istilada bulunmak için ciddi bir girişim olduğunun kanıtıydı. Bütün ganimet-

ler, görev anlayışıyla, en son parçaya kadar her şeyin dökümünü yapan ordu yazıcılarına teslim edildi. Sonra istilacıların deri çadırları ateşe verildi. Çadırların yanında yaklaşık 10.000 Libyalının ölüsü yatıyordu. Diğer 9.111'i esir alındı ama Kral Meryey onların arasında değildi. O, utanç içinde sarayına döndüğünde tahttan indirildi, kendi halkı tarafından öldürüldü. Böyle bile olsa, Mısırlılar cömert bir ruh halinde değillerdi. Teslim olmanın bedeli olarak, 2.362 Libya subayının ellerini kestiler.

Bununla beraber, Merenptah'ın zafer kutlamaları yapmak için harcayacak zamanı yoktu. Aşırı yorulan ordusunu, deltanın doğusunu tehdit eden Filistiler ile karşılaşmak üzere ters yöne sürdü. Atlantis'in ve Libya'nın durumunun değiştiğini öğrenen Filistiler saldırıya kendi başlarına devam edip etmeme konusunda kararlı değillerdi. Bu kararsızlığın tam ortasında Mısırlılar, planlı bir cephe saldırısıyla karşılık verdi, onları bozguna uğratarak Doğu Akdeniz'e geri gönderdi. Filistiler silahlarını burada bıraktılar ve onları bir daha ellerine almamaya and içtiler. Firavun yenilenlere bu kez yumuşak davrandı. Onların bu bölgeye sürekli yerleşmelerine izin verdi. Bundan sonra bu bölge adını Filistilerden aldı: Filistin. Bununla beraber, firavun Nubyalılara benzer bir hoşgörü göstermek niyetinde değildi. Onların kötü zamanlanmış başkaldırılarını hemen demir bir yumrukla cezalandırdı.

Her cephede başarısız olduktan sonra Deniz Kavimleri'nin koalisyonu dağıldı, gemileri Mısır denizlerinden açıldı. Merenptah'ın dostundan ve düşmanından aşırı beklentileri vardı. Kurnaz firavun hızlı düşünen, hızlı manevra yapan ve sayıları fazla olan düşmanlarına hızla yumruk atan çetin, yaşlı bir adamdı. Yaralarını yalayan Atlantisliler, Kıbrıs ve Rodos'taki karargâhlarına geri çekildiler. Çanakkale Boğazı kaybedilmiş ve Mısır fethedilmemiş olsa da İtalya, Balearlar, Sardunya, Sicilya ve Ege Denizi'ndeki önemli adalar ellerindeydi. Şunun şurasında Atlantis İmparatorluğu, Doğu Akdeniz'de şansını denemişti.

Göründüğü üzere, Merenptah'ın görülmeye değer olan zafe-

ri Mısır'ın güçsüzlüğünü de ortaya çıkardı. Prosopis ve Perite Kalesi savaşları çok sayıda kuvvete mal olmuştu. Öylesine ki, Kral Meryey'i sarayına kadar kovalayarak Libyalıların yenilgilerini sürdürememişlerdi. Ayrıca Firavunun, bozguna uğrayan Filistilere karşı belirgin hoşgörüsü, büyük düşünen bir yüce gönüllülükten ziyade onlarla istediği gibi uğraşamayacağındandı. Ellerinde kısıtlı malzeme olan Nubyalılara uyguladığı apaçık şiddetli baskı, daha çok, dünyanın başka yerlerine, ordusunun gücünün zayıflamadığına dair bir sinyal gönderme, böylece onun gerçek güçsüzlüğünü perdeleme niyetine benziyordu.

Deniz Kavimleri'nin kayıpları ağır olsa da, onlar kendilerini karayla sınırlamışlardı. Mısır'ın yok olan deniz kuvvetlerinin tam tersine, onların hiçbir gemisi batmamıştı. Yine de Atlantisliler, düşmanlarının başında böylesine yetenekli bir lider varken, üçüncü bir yenilgi riskini göze alamıyordu. Rodos'ta ve Kıbrıs'ta donanmayı onarırlarken Merenptah'ın yaşlılıktan ölmesini beklediler. Bir firavunun ölümüyle yerine yenisinin geçmesi arasında, Mısırlıları değişmez şekilde etkileyen belirsizlik ve siyasal kaos, bir dış saldırı karşısında onları güçsüz duruma getirecekti. Atlantisliler, yeniden saldırmak için böyle bir fırsat anına hazırlanıyorlardı. Ama beklemeleri, umduklarından daha uzun sürdü; Merenptah neredeyse babası kadar uzun yaşadı.

Atlantisliler, sabırsızlıklarının acısını Kuzey Afrika'da yaptıkları bir fetihle çıkardılar. Libya'nın tedirgin müttefiklerini hizaya sokmak için, doğu komşusu Trablus'u istila ettiler. Yöresel olarak, bin yıl sonra, Atlantisliler, yeni icat edilmiş bir araç ve silahla yerel direnişi hızla bastıran, insafsız 'Savaş Arabalı Halklar' olarak hatırlanıyorlardı. Herodot onlara Garamantlar der; kırmızı-sarı renkli kaya sanatları ise Tin-Abou Teka'da hâlâ görülebilir. Bundan sonra Korsika'ya saldırdılar. Boynuzlu miğferler, bronz kılıçlar ve *nuraghe* diye bilinen büyük taş kulelerden oluşan Atlantis mimarisi, Deniz Kavimleri'nin burayı işgal ettiğini kanıtlamaktadır. Gerçek bir tehdit unsuru olmuşlar-

dı. Akdeniz'in bütün çevresindeki diğer adaları ve kıyı şehirlerini yağmalama eğilimindeydiler. Yunanlıların birleşmiş olmamaları, Hititlerin gönülsüzlükleri ve Mısırlıların denizde güçsüz olmaları sayesinde, ceza almayarak ve şimdiye kadarkinden daha büyük ölçekte yağmalayarak korsanlık yaptılar.

M.Ö. 1198'te, bunca zamandır bekledikleri gün, sonunda geldi. Merenptah yaşlılıktan öldü. Onun ardından hemen, aralarında Yumru Ayaklı Siptah ve saltanatı kısa süren kraliçe Tewosret'in de bulunduğu en az beş yönetici tahta geçti. Uzayan bu siyasi kriz On Dokuzuncu Sülale'nin istikrarını bozdu. Atlantis'in strateji uzmanları durumdan yararlanmaya karar verdiler. Mısırlılar, yeni firavunun tahta çıkmasıyla ve tanrısal liderlikte kaçınılmaz olarak meydana gelecek bir değişikliğin hem iyi, hem de kötü olmak üzere bütün göstergeleriyle çok meşguldüler. Bu kez, endişeye kapılmak için özel bir nedenleri vardı. Yirminci Sülale'yi kuran Kral Sethankt'ın ölümünden sonra korkutucu bir kehanet ortaya çıktı. Batıdan doğaüstü bir hızla gelen kocaman karanlık bir bulut gökyüzünü kaplamaya başladı. Güneş kan kırmızıya dönüştü, sonra kayboldu. Haftalardır bütün ülkeye yağan siyah bir toz yağmurunun eşliğinde, sınırsız gün ışığı alacakaranlığa döndü. Mısırlı yazıcı, "İnsanlar, kuzgunlar gibi dolaşıyorlardı" diye kaydeder. "Artık hiç kimse giysisini temiz tutamıyordu."

Atlantisliler de, bu uğursuz koşulları kötüye yordular. Nil Deltası'na yeni bir saldırının tam ortasında, göklerdeki bu işaretler ve mucizeler, birinin felaketinin habercisiydi. Jeolojik açıdan aktif bir adada doğmuş ve büyümüşlerdi. Şiddetli Batı rüzgârlarının kül yağmuru olarak yağdırdığı siyah dumanın, Akdeniz'in ötesinde önemli bir volkanik olay nedeniyle olduğunu biliyorlardı. Akılları, doğal olarak endişeyle, uzaklardaki anayurtlarında her zaman tüten Atlas Dağı'na gitti.

Göç eden insanların Herakles Sütunları'ndan* dalgalar ha-

* Cebelitarık Boğazı.

linde akın etmeleri onların en kötü korkularını doğruladı. Kuzey Afrika kıyılarından panik halinde yüz binlerce sığınmacı ya da felaketin travmasını yaşayan, malını mülkünü kaybetmiş ailelerin doluştukları derme çatma kayık ve gemi flotilları akıyordu. Birçoğu dost Atlantislilerdi ve verecekleri bir haber vardı."Artık yurda dönemezsiniz" dediler, "çünkü artık bir yurdumuz yok." Yaygın sismik faaliyetlerden oluşan, bir gün bile sürmeyen uyarıyla, Atlantis adası, öfkeli deniz kendisini bütünüyle yutmadan önce deprem ve gökyüzündeki alevle parçalanmıştı. Buna eşlik eden yıkım öyle kesin, öyle geniş bir alana yayılmıştı ki, harabeye döndüren bir dizi tsunami dalgasının taradığı bütün yabancı kıyı bölgeleri dahil, oturulamaz olmuştu. İtalya ve Trablus'un işgal edilmiş bölgeleriyle Akdeniz'deki adaların, hayatta kalanlarla oluşan nüfusu kabardı, yaşama koşullarından her yerde ödün verildi.

Ama sığınmacılar beraberlerinde daha çok felaket öyküsü getirdiler. Ülkelerinin filosunun önemli bölümü felaketten kaçıp kurtulmuştu. Yerinden olmuş insan kalabalıkları kadar savaşçılar ve tedarik malzemeleri de taşıyabilmişti. Deniz Kavimleri'nin Kıbrıs ve Rodos'taki armadası yeni gelen bu savaş gemileri ve denizcilerle büyük ölçüde takviye edildi. Sığınmacı akınlarının yeniden yerleştirecekleri bir yer bulmak için, şimdi Mısır'ın fethi her zamankinden daha çok gerekiyordu; giderek artan sığınmacı sayısı, işgal edilmiş toprakların sınırlı kaynaklarına talebi artırıyordu. Savaş kruvazörleri, cephane ve askerle desteklenen Atlantis komutanları, Mısırlılar kraliyetteki istikrarın bozulmasıyla ve garip göksel belirtilerle uğraşırlarken, çözümü ani bir saldırıda buldular. Atlantisliler yaklaşık iki bin yıl önce de doğal bir afetten kaçarak Mısır'ı fethetmişlerdi. Bunu yeniden yapabilirlerdi. Bırakın, siyah toz yağmuru yeni firavunun kaçınılmaz yok oluşunun işareti olsun!

Yeni firavun, denenmemiş ve tanınmayan III. Ramses'ti (Bkz. Şek. 2.2) ama tahta, rahiplerin müdahalesi ya da siyasal

Şek. 2.2. Firavun III. Ramses'in, uygun olarak, yüksek askeri komutanın mavi tacını takmış şekilde gösterildiği bir mezar portresi. M.Ö. 12. yüzyılın başında, Atlantislilerin yönetimindeki koalisyon kuvvetleriyle, Nil Deltası'nda yaptıkları muazzam saldırıda karşı karşıya gelmişti.

bir çatışma olmadan çıkmıştı. Kelimenin tam anlamıyla, saltanatının kara bir bulut altında başlamasına rağmen, en azından iktidara sakin geçtiği için halkı ona minnettardı. Mısır'a doğrudan yönelen yabancı tehdidi fark etmiyor değildi. Selefi ölür ölmez, Hau-neb'in ya da Hanebu'nun –"Gemilerinin Peşinden Gidenler" –yeniden geleceklerini biliyordu. Ramses yıllar önce, yakında bir saldırı gerçekleşecek gibi göründüğünde, yürürlüğe girecek savunma önlemleri geliştirmişti. Ramses'in stratejisinin ve bu stratejinin en önemli bileşenlerinin –savaşçılarının becerileri, cesareti ve disiplini- eninde sonunda sınanacağı bu an şimdi yavaş yavaş yaklaşıyordu.

Nil Deltası'ndaki ilk savaştan sonra, Mısır ile Deniz Kavimleri'nin Rodos'taki ana karargâhları arasında hiçbir diplomatik

ilişkinin olmaması, saldırının kaçınılmazlığını doğruluyordu. Bunu izleyen yirmi dokuz yıl boyunca, Atlantis komutanları, deneyimlerine güvenerek bir istila planı hazırlıyorlardı. Özellikle de şimdi armadaları, sulara gömülen Atlantis'ten gelen ek deniz birlikleri ve denizci kafileleriyle güçlenmişti. Prosopis'e yapılan tek saldırının tersine, eşzamanlı olarak karaya çıkan güçler, birbirlerini destekleyebileceklerdi. Daha önceki gibi, denizdeki savunmaları zirveye ulaşmıştı. Atlantis'in iki saldırısı arasında geçen sürede, Mısırlıların savaş filolarını yeniden inşa etmeleri otuz yıl sürmüştü. Bu nedenle, birlikleri kıyıya yığmaya başlamadan önce, kıyıda ciddi bir karşılaşma bekleniyordu. Yedekte tutulan ve çok sayıdaki savaş gemisinden oluşan filo, ancak öncü gemilerin yardıma ihtiyacı olduğunda katılacaktı. Teucer'in taktikleri yeniden devreye sokularak, savaş gemileri, karada ilerleyen Atlantislilere paralel olarak Nil Nehri'nden aşağıya inecek, denizcilere destek sağlayacaktı. Başlıca hedefleri bütün deltayı işgal etmekti. Böylece, seferin geriye kalan bölümüne hâkim olacaklar ve güneye, düşmanın başkenti Thebes'e giden yolda savaşabileceklerdi. Başkentin ele geçirilmesi saldırıya son verecekti.

Korsika ve Trablus'tan yeni müttefikler eski dostlarına katıldılar. Şayet Libyalılar, Mısır sınırının içine yeterince sızabilirlerse, kuzeyde karaya çıkan Atlantislilerle bağlantı kurmaya çalışacaklar, böylece Nil Deltası'nı ikiye ayıracaklardı.

Atlantisli denizciler, zamanlarının en iyi donanımlı denizcileriydi. Düşmanlarının tersine, metal yelekler giyiyorlar, üstün zanaat eseri olan daha uzun bronz kılıçlar taşıyorlardı. Kısa kesilmiş, kırmıza boyanmış sorguçlarıyla miğferleri, daha sonra Roma'da kullanılacak olanların öncüsüydü. Deri bir korse şeklinde bedenin çevresine sarılan beden zırhlarında bronz kırmalar vardı. Bronz ağırlıklı baldır zırhları, incik kemiklerini koruyordu. Yaya askerler mızrak atanlar, mancınıkçılar ve kılıç kullananlar olarak ayrılıyorlardı. Onları, Mısırlı karşıtlarınınkinden daha büyük ve daha ağır olan dört kişilik savaş arabası birlikle-

ri destekliyordu.

Başlangıçta harekât, yaklaşık otuz yıl önceki ilk saldırının eşi gibiydi. Atlantis savaş kruvazörlerinin acımasız ısrarı, küçük savaş gemilerini bir kez daha dağıttı. Mısır deniz kuvvetleriyle beklenen deniz savaşı gerçekleşmedi. Karaya çıkan asker sayısı daha çoktu ve daha etkiliydi, çünkü ayrı ayrı yaptıkları saldırılar iyi düzenlenmişti. Mısır piyadeleri hangi yöne döneceklerini bilememişlerdi. Bu, çok sayıda ateşi teker teker söndürmeye benziyordu; söndürülemezdi. İşgalciler, Prosopis'den ya da işlerine gelmeyen diğer yerlerden sakınarak acımasız bir hızla ilerlediler. Savunmacıları, tahkim edilmiş pozisyonlarından birer birer çıkardılar. Merenptah'ın Mısır'ına karşı daha önceki girişimlerinin tersine, savaşa doymayan Deniz Kavimleri ilk savunmaları kırdılar. Atlantislilerin ısrarı, deniz kuvvetlerini ve piyadeleri deltanın tam karşısına getirdi. Memphis ve Heliopolis'teki büyük yönetim merkezleriyle dinsel merkezler işgal edilinceye kadar, şehirler ve kasabalar birbiri ardına düştü.

Bu kez, Atlantis savaş gemileri Nil'e fiilen girdi. Arka arkaya uzun kuyruklar halinde sıralanan kocaman gemiler kutsal nehre süzüldü. Geniş yelkenleri ve canavarı andıran kuş başlı pruvaları, bozguna uğrayan orduyla beraber güneye kaçan yerli halk üzerinde panik etkisi yarattı. Bu arada, Libya kuvvetleri düşmanın batıdaki tahkimatına baskın yaptı. Mısır topraklarının o kadar içlerine girdiler ki, kuzeydeki işgalcilerle bağlantı tehlikeye düştü. Atlantisliler birkaç gün içinde, Busiris gibi önemli şehirleri de alarak, en öncelikli hedeflerine ulaştılar. Kısa sürede neredeyse bütün deltayı ele geçmeyi başardılar.

Sais'in tam yukarısında, Deniz Kavimleri kuvvetleri, bu antik kentin muazzam kapılarına saldırırken, Mısırlılara ait küçük bir savaş gemisi filosu, Atlantislilerin armadasına öncülük eden savaş kruvazörlerine karşı mücadeleye girdi. Sais'in kutsal ünü göz önüne alındığında, saldırıya geçen Mısırlıların yırtıcılıkları hiç de sürpriz olmadı. Ama onların bu yolundan çıkmış cesaret-

leri bile, daha büyük gemileri yenemedi. Kocaman teknelerin altında ezildiler. Büyük bölümü yok olan filodan geriye kalanlar nehrin aşağısına kaçtılar, fatihler ise ölüm saçarak onları kovaladılar. Açıkça bozguna uğramış olan kaptanlar, yenilme sahnelerinde çok ileriye gitmeden Nil'den ayrıldılar ve onun beslediği akıntısız bir su birikintisine girdiler. Panik halindeki düşmanın ana limana gittiğini varsayan Atlantisliler, Mısırlıların deniz karargâhlarını yıkmayı planlayarak peşlerine düştüler.

Nil'in kolunu bir taşocağı çeviriyordu ve iki yanından, yüksek bayırların egemen olduğu uzun dar bir koya bağlanıyordu. Peşlerine düşen Atlantis gemilerinin ana bölümü içeriye seyretti ancak iki yanda ne subay binaları, ne doklar, ne liman binaları, ne de sıra sıra demir atmış savaş gemileri vardı. Sadece yakın zamanda yenilgiye uğramış bir filonun birkaç gemisinin mezbelesi görülüyordu. Aşırı kalabalık olan istilacılar, savaşmak için yeniden gruplar oluşturdular. Büyük savaş gemileri konuşlanmak için manevra yaptı. Ancak, derin karinaları görünmeyen sığlıklara teker teker oturuyordu. Diğer pek çoğu da düzensiz saflar halinde hemen devam etti ama kardeş gemileri, birbirlerine çarpmadan dar koya giremedi. Palamarlar ve direklerle gözü dönerek mücadele eden denizcilere bağırarak verilen emirlerin ve karşı emirlerin eşliğinde savaş kruvazörleri zincirleme kazalar yaptı.

Sığ sulardan ve manevra yapacak yer olmamasının giderek artan şaşkınlığından kendilerini kurtarmaya çalışırlarken, Mısır'ın yeni bir savaş gemisi filosu, aniden iki yandan koya saldırdı. Düşmanın canavar gibi gemilerine her yönden vahşice saldırmak için Sais'teki flotillalarından sağ kalanlarla birleşmişlerdi. Güverteden içleri yanıcı maddelerle dolu kaplar atarak yaylım ateşi açtılar. Yırtıcı kuşların korku veren betimleriyle süslü kocaman yelkenler alevden levhalar halinde püskürdü ve güverteler ateş seliyle kaplandı. Gemilerdeki yangın yayılırken, gökyüzüne kocaman, kara bulutlar yükseldi. Nizami birliklerle dolu

daha çok Mısır gemisi, aşırı kalabalık koya doluştu. Küpeştelere sıra sıra kancalar atıldı. Bunu, yara alan gemilerdeki alevlerin arasında, göğüs göğse çarpışmaya girişen tarafların güverteye çıkmaları izledi.

Sais'e saldırmakta olan Deniz Kavimleri'ne saldırı haberi iletildi. Kuşatmayı hemen kaldırdılar ve tam hızla kurtarmaya gittiler. Yanan ziftin oluşturduğu kocaman bir siyah örtü, onları, bu olağanüstü durumun meydana getirdiği sahnenin çok uzağına yönlendirdi. Savaş arabalarında, denizde, kısa mesafe uzaklıktaki çarpışma bölgesine gidecek, yeterince silahlı adam taşıyacak, katlanan sayısız sal taşıyorlardı. Onların, savaşa en yakın olan kıyıya hemen gelişleri, Atlantis gemilerinin güvertesindeki arkadaşlarının yüksek sesli sevinç çığlıklarıyla karşılandı. Ama denizciler sallarını aceleyle toplarlarken, bizzat Ramses tarafından yönetilen çok sayıda okçu ve mancınıkçı, arkalarındaki ve üstlerindeki bayırın üzerinde sihir gibi beliriverdi. Acımasız bir baraj ateşinin altında binlercesi yere düşen işgalcilerin üzerine dolu gibi ok ve kaya yağdırdı. (Bkz. Şek. 2.3.) Çoğunlukla savaş arabası kullanabilen yüze yakın insan yaralı atlarının kendilerini taşıyabildikleri hızla kaçıp kurtuldu. Geride kalanların çok azı yaşadı.

Karadan kurtarılma umutları sönünce, etrafı sarılmış gemilerinin güvertesindeki Atlantislilerin birçoğu beyaz bayrak açtı. Umutsuzluktan doğan cesaretle, birkaçı, ölüm koyunu yarmayı başardı ama sevinçleri kısa sürdü. İçleri yanıcı maddelerle dolu kaplar ve okçularla dolu daha yüz kadar geminin Nil'i boylu boyunca tıkaması onları dehşete düşürdü. Bazı savaş kruvazörleri karmakarışık bordalama düzeniyle tuzak kurdu. Ancak akıntı cesareti kırılmayan ve saldırıya devam Atlantislilerden yanaydı. Akdeniz'e çıkıncaya kadar bütün yol boyunca nehrin iki yanından kendilerine çapraz ateş açan okçuların saldırısından kaçtılar. Bu yanan okların delik deşik ettiği gemiler, en sonunda, deltanın kuzey kıyısında demirlemiş yedek filoya katılmak için açık de-

Şek. 2.3. Medinet Habu'nun duvarlarına yapılmış olan bu savaş sahnesinde, Atlantisli istilacılar Nil Deltası'nı savunan Mısırlı okçulara yeniliyorlar.

nizde özgürlüğe kavuştuğunda, saldıran armadanın neredeyse yarısı kaybolmuştu.

Deniz Kavimleri birliklerinin ana yoğunluğu –kırk bini– her şeye rağmen, Sais'in kontrolünü ele geçirmeye yönelmişti. Bununla beraber, Nil Deltası'nın en güneyinin iki yanı da Mısırlılarındı. İşgalciler, gemilerinin desteği olmadan, üç yandan ikisinde kuşatılmışlardı. Ramses, bütün silahlı kuvvetleriyle, beş bin kadar savaşçıyla, şehrin yukarısında fiilen karaya çıktı. Sonra askerlerini, doğrudan nehrin bir koluyla diğer kolu arasındaki topraklara büyük bir hızla yürüttü, düşmanı aşağı deltada sıkıştırdı. Tuzak kurulduğunda ilerleme emri verdi.

Tam o anda firavun, diğer otuz bin Libyalının, köşeye sıkıştırılan müttefiklerine yardım etmek için, işgal ettikleri deltanın batısından üzerlerine geldiğini öğrendi. Şimdi iki yandan da düşmanın eline geçme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Deniz Ka-

vimleri'ne karşı güneyde giriştiği saldırıya ara vermeden bütün savaş arabalarını geri çekme riskini göze aldı. Hemen onlardan tek bir kafile oluşturdu. En küçük bir piyade desteği olmadan, onları, Libyalıların üstüne gönderdi. Arabalı savaşçılar, Libyalıların bire karşı beş olduğunu söyleyerek karşı çıktılar ama Ramses, bunun göründüğü gibi bir intihar harekâtı olmadığının güvencesini verdi. Emir verilmişti. Firavun, Atlantislilere karşı ilerlemeye yeniden katıldı.

Deniz Kavimleri'nin inatçı direnişini sadece kendilerini içinde buldukları güç durum değil, Libyalıların onları kurtarmak için acele edeceklerinin farkında olmaları da etkiliyordu. Eğer teslim olan birlikler, onlar gelinceye kadar direnebilirlerse, Mısırlılar iki işgal arasında ezileceklerdi. Ramses'in saldırısı, sürekli ileriye doğru bastırıyordu. Düşman, her toprak parçasını gönülsüzce bırakıyordu. Ama her iki tarafta da kayıplar zaten çoktu ve Firavun'un savaş arabalarının zorunlu yokluğu nedeniyle ilerleme yavaştı. Batıdaki düşman –Libyalılar- her an ortaya çıkabilirlerdi ve Mısırlılar iki yandan da düşmanla karşı karşıya gelebilirdi.

Bununla beraber, kralın stratejisi harfi harfine yerine getiriliyordu. Onun arabalı savaşçıları, yürüyen Libyalı düşmanı bulsalar da, onları yol boyunca arkadan çevirerek bütünüyle temas kurmaktan sakındılar. Manevralarını icraata dökmeleri o kadar uzun sürdü ki, savaş arabaları üç yakın veçheden –kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı- eşgüdümlü bir sürpriz saldırıya geçtiğinde, düşmanın nefesi neredeyse Ramses'in ensesindeydi. Üççatallı zıpkına benzeyen bu saldırının vahşeti, sonunda Libyalılar arasında panik yarattı. Firavun'un artçılarının mızrakları karşısında sendelediler. Daha çok kan dökülmeden ve umutlu Atlantisliler kurtuluş için bir şey yapamadan, Libyalılar teslim oldu. Deniz Kavimleri, sırtları Nil'e dayanıncaya kadar yakın mesafeden savaşarak Mısırlılara karşı koymaya devam ettiler. İyi savaşıyorlardı ama umut yoktu.

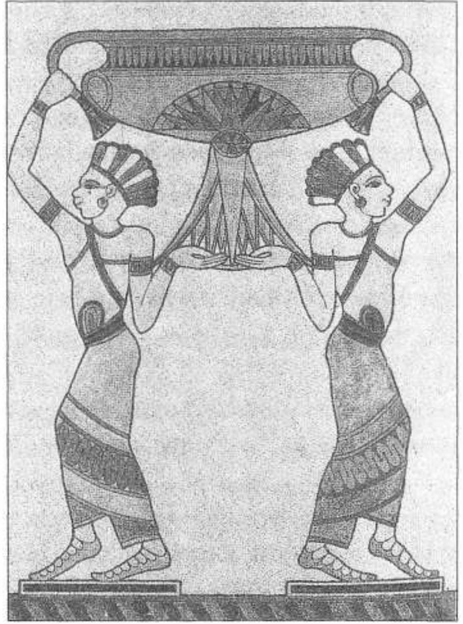
Saldırıları sona erdi ama savaş bitmedi. Atlantisliler, işgal ettikleri deltanın kuzeyindeki topraklardan çıkarılarak gemilerine bindirildiler; üzülmek için duraklayacak fırsatı pek bulamadılar, onlara hemen Suriye'ye karşı yeniden harekâta girişmeye karar verdiler. Plan, Merenptah'la yapılan önceki savaşın ardından buraya yerleştirilen eski müttefikleri Filistilerle karaya asker çıkarmaktı. Yenilenen bu konfederasyon, o zaman doğudan Mısır'ın üzerine yürüyecekti, çok sayıda savaştan kuşkusuz güçsüz düşen Mısırlı düşmanlarına sürpriz yapacaklardı.

Gücünü kaybetmiş ama yenilmesi güç armada, Amor şehrinin yakınında Suriye kıyısına yaklaştı ama burada onları karşılayan hiçbir müttefik yoktu. Onların fetihlerine kayıtsız kalan Filistilerinin de, bizzat firavunun komutasında olan kocaman bir ordunun varlığından gözleri korkuyordu. Mısır deniz birlikleri, Atlantis gemilerini gizlice gözetledi, onların Suriye'ye gittiğini Ramses'e bildirdi. Düşmanın yandan saldırma niyeti taşıdığı sonucunu çıkaran Ramses, ordusuyla beraber Amor civarına, Suriye kıyısına geldi. Buraya konuşlandığında, dönüşümlü piyade ve okçu safları, savaş arabası birlikleriyle desteklendi. Atlantisliler karaya birliklerini çıkarmaya başlamadan önce, kuzeyden ve güneyden, Mısır savaş gemilerinden iki filo geldi. Eşzamanlı olarak arka kanatlara saldırdılar. Savaş kruvazörlerini etkili şekilde kıyıya ittiler ve karaya çıkardılar.

Sonra katliam başladı. Üç bin okçunun yayından çıkan, uçuşan oklarla işgalcilere denizden ve karadan saldırıldı. O anın heyecanına kapılan Ramses kendi kocaman yayını düşmana doğrulttu. Şanssız düşmanı, sel gibi silah atışlarıyla tehdit ettikten sonra Ramses'in adamları Atlantislilere saldırdılar. Mısırlı savaş yazıcısı,"Sürüklendiler, devrildiler ve kumsalda baygın yattılar," diye rapor yazıyordu, "katledildiler, cesetleri kadırgalarının kıçından başına kadar yığınlar oluşturdu, bütün eşyaları da denizde yüzüyordu."

Suriye kıyısındaki son katliam, savaşın son perdesiydi. Başkentleri, uzak bir denizin altına gömülmüştü, imparatorlukları

Şek.2.4. Medinet Habu'daki restore edilen tapınak bu resminde, III. Ramses'in zafer kupasını tutan, esir Deniz Kavimleri denizcileri resmediliyor. Resim, Atlantislilerin giyimi ve fiziksel görünümü hakkında da bilgi veriyor. (Resim: Virginia Hardyman)

parçalanmıştı, son silahlı kuvvetleri mahvolmuştu. Hayatta kalan Atlantisliler doğal tufandan ya da savaştan kurtuldular. Malından mülkünden yoksun kalan hısımlarıyla beraber İtalya, İber Yarımadası, Kuzeybatı Afrika hatta İngiliz Adaları ve Amerika kıtalarının eski uzak kolonilerinin ötesine yerleştiler. Bu uzak diyarlarda, enerjilerini savaş sanatından barış sanatına dönüştürdüler. Beraber yaşadıkları insanlara, kültürleri ve kalıtımsal miraslarıyla katkıda bulundular. Bu etkinin sonucunda, Yucatan'ın balta girmemiş ormanlarından İrlanda'nın vadilerine kadar melez uygarlıklar ortaya çıktı.

Mısırlılar tarafından savaş esiri olarak alınan Deniz Kavimleri'nin kaderleri bu kadar iyi değildi. Başkent Thebes'te halkın önünde yapılan bir resmigeçit yirmi bini aşkın Atlantisli ve müttefik, açık hava tahtına oturan Firavun'un önünde zincirlenmiş olarak yürüdü (Bkz. Şek.2.4.)

Şek. 2.5. III. Ramses'in zafer tapınağında resmedilen, Mısır'ı istila eden Atlantisli savaş esirleri.

Ramses'in Hanebu'ya karşı kazandığı muhteşem zafer nedeniyle, bu sahne ve savaşın ilginç olayları, Nil'in batısında yapılan Medinet Habu tapınağının duvarlarına kelimelerle ve resimlerle kaydedildi (Şek. 2.5.)

Hala oradalar --denizcilerinin okçular tarafından katledildikleri ve denize düşürüldükleri Atlantis savaş gemileri; Mısır'dan ürken düşmanlarının peşinden giden, savaş arabasına ata binmiş gibi oturan Firavun; Hau-neb (Atlantisliler), Luka (Lidyalılar), Scherdan (Sardunyalılar), Drdny (Dardanyalılar), Truisha (Troialılar), Temeh (Libyalılar) Shekelesh (Sicilyalılar) Tarhsan (Batı İtalya'daki Etrüskler) ve daha birçok halkın oluşturduğu uzun sıralar. Yirminci yüzyılın başında ünlü Mısır bilimcisi Henry Brugsch-Bey'in gözlemlediği gibi:

> Büyük bir sadakatle bize kadar gelen bu adlar, kusursuz bir işareti, yani siyasal-coğrafi ilişki üzerine kurulmuş yakın bir bağ-

> lantıyı taşıyor. Batı Asya'nın belli başlı temsilcilerinin askeri gücünü sergiliyor. Tıpkı, Homeros'ta, Troia'nın müttefikleri katalogunda, adları tek tek saydığımız gibi (Ryan 1959).

Esir edilen Atlantisliler sorguya çekilirlerken her şeyi anlattılar –anayurtları kutsal adanın nasıl yok olduğunu, kendilerine, istila etmekten başka seçim bırakmadığını. Esirler, miğferlerinden ve üniformalarından, onları gruplar halinde zincire vurmaya yarayan, boyunlarındaki metal halkalara kadar gerçek hayattaki ayrıntılarla resmedildiler. Thebes'te kalabalık önünde aşağılanmadan önce, hadım edilen askerlerle subaylar ayrıldılar. Medinet Habu'nun duvarlarına yapılan bir oyma resim, elinde hesap takımı ve kalem olan bir bürokratı, kendi boyunu aşan, çok sayıda penisin oluşturduğu bir tepenin çetelesini tutarken gösterir. Bu büyük sıkıntıdan hayatta kalanlar arkadaşlarına, Tura kireçtaşı ocağının maden kuyularında yeniden katıldılar. Geriye kalan ömürlerini, Ramses'in zafer tapınağı dahil, kendilerini esir edenlerin anıtsal kamu binaları için kocaman blokları keserek ve çekerek geçirdiler.

Ramses'in zaferi askerlik tarihinin en büyük başarılarından biriydi. Mısır'ı bundan sonraki 625 yıl boyunca kimsenin işgal edememesini garanti etti. Ramses, bütün zamanların önemli strateji uzmanlarından ve savaş alanı komutanlarından biriydi. Buna rağmen, büyük Ramessid kralları artık gelmeyecekti ve ondan sonraki firavunlardan ancak birkaçı hatırlanabilecekti. Onun saltanatıyla, Mısır yavaş bir çöküşe girmişti. Ara sıra canlanmanın dışında, asla kendini toparlayamadı. Ramses'e, sadece görkemli savaş alanlarında değil, sarayının hareminde düzenlenen bir suikast girişimiyle de saldırılacaktı. Uzun süre can çekişti. Suikastçılarının davası uzun sürdü. Hatta sonunda, Ramses, acı veren yaraları nedeniyle öldükten sonra da devam etti.

Ramses'in Krallar Vadisi'ndeki mezarında modern dönemlerde kazı yapılmıştır. Firavunun dikkati çekecek kadar iyi korunmuş bir profil portresi ortaya çıkmıştır. Firavun –uygun şe-

kilde- Khpresh yani mavi savaş tacını takmış olarak görülmektedir. Zafer tapınağı, hâlâ Nil Vadisi'nde yükselen belli başlı diğer sülalelerin tapınak komplekslerinden daha iyi durumdadır; sütunlu ana girişteki özgün boya izleri hâlâ görülebilmektedir. Onun saltanatını belgeleyen, Haris Papirüsü adlı belgeler de, aynı şekilde, türünün en eksiksiz ve en okunabilir olan kayıtları arasındadır. III. Ramses, kadim Mısır'ın en iyi belgelenen krallarından biri olduğu için şanslıyız, çünkü Atlantis Savaşı'nın firavunu olduğu için, bu belgeler döneminin büyük bölümünü açıklamaktadır.

Firavunun, savaşın gidişatını işgalcilerin aleyhine döndürdüğü yer olan deltadaki Sais şehrinde, Savaş Tanrıçası Neith için büyük bir tapınak yapıldı. Çatışmayı konu eden anıtsal bir direğin buraya konulması anlamlıdır. Hiyeroglif metinler, yüzyıllar sonra önemli bir ziyaretçi, Atina'ya ve Batı dünyasına ilk yasayı getiren bir adam için, yüksek rahip tarafından tercüme edildi. Solon, Yunanistan'a bu tercümeyle döndü. Bundan sonra Atlantis'in öyküsü, Platon'a ve dünyanın başka yerlerine miras kaldı. Bu öykü, sadece prenslerle krallıkların arasındaki bir mücadeleyi değil, emsalsiz bir öz yıkımla sarsılan bütün bir insanlık çağını bir dar boğaza sokan mücadeleyi anlatır.

3

Yerkabuğunu Aniden Değiştiren Dört Olay

Güneşin çocuğu Phaethon'un, nasıl babasının arabasına atları koşmasına ancak onun gibi sürememesine, böylece Yeryüzü'ndeki bazı şeyleri yakmasına ve kendini de yıldırımla yok etmesine dair öykün; göksel varlıkların hareketlerindeki, uzun aralarla meydana gelen değişikliği ve sonuçta, ateşin Yeryüzü'ndeki bazı şeyleri yaygın olarak yok ettiğini gösteren gerçeğin mitolojik bir yorumudur.

Platon, TİMAİOS

İki dünya 1994 yılında sonsuza kadar değişti: Jüpiter ve Yeryüzü. O yılın yazında, Shoemaker-Levy Kuyruklu Yıldızı'ndan yağan göktaşları Jüpiter'e çarptığında, bunun, gezegenimizdeki bilim adamları üzerindeki etkisi az dramatik değildi. Ta ki, birçoğu, *Larousse Astronomi Ansiklopedisi*'nde (Larousse Encyclopedia of Astronomy) belirtildiği gibi, "gereken mükemmel zamanlama ve konumlama, [bir göktaşıyla güneş sistemimizdeki bir gezegenin] çarpışma olasılığını son derece hafifletir" görüşüne inanıncaya kadar. Bununla beraber, altı mil çapında bir kuyruklu yıldız, Jüpiter'in çekim alanında parçalandığında, parçaları gelişigüzel düştü ve güneşin çevresinden, ardarda son kez geçmeye başladı. Temmuz'un ortasında, ölü kuyruklu yıldızın

taşlı kalıntıları Jüpiter'in alanına döndü. Her biri bir buçuk mil ötede, yirmi bir parçadan oluşan bir sıra, gezegene, saatte 306.850 milden daha uzak mesafeden isabet etti. Gözlemciler, birkaç bin mil yüksekteki alev sütunlarının atmosferi vurmasını inanmayarak izlediler. Buradan fırlayan, Yeryüzü'nden daha büyük ateş toplarının patlaması, Hubble uzay teleskopuyla tam olarak görülüyordu. Kuyruklu yıldızın döküntülerinin çarpışması insanlığın bütün nükleer cephanesinden on bin kat daha güçlü bir enerji meydana getirdi. Bu çarpışmaların ardından, bir yıldan daha uzun bir süre Jüpiter'de hâlâ, tek birinin bile, gezegenimizi bütünüyle yutacak kadar büyük olduğu, aşırı ısıda gaz kabarcıkları nedeniyle çukurlar oluşuyordu.

Uzaydan gelen tehlikelere karşı özel bir bağışıklığı olan yeryüzünün, yüzyıllarca süren sakin güvencesinin yerini, dramatik şekilde, güneş sistemindeki riskli konumumuzun daha makul bir biçimde değerlendirilmesi almıştı. Ama teorik duruşlarını yeniden değerlendirmek zorunda kalan bilim adamları sadece astronomlar değillerdi. Shoemaker-Levy kuyruklu yıldızının yol açtığı yıkımdan çok önce arkeologlar, özellikle Bronz Çağı'nda uygarlıkların beklenmedik yükselişi ve çöküşü karşısında şaşkınlığa kapılıyorlardı. Bu, insanlık tarihinde gelecekteki gelişmelere temel oluşturacak bir çağdı: Taş ve bakır aletlerle silahların yerini, bakır, çinko ve kalay karışımıyla elde edilen sert, daha esnek, tümüyle üstün bir madde aldı. Seri bronz üretimi bütün bir çağın özelliği oldu. M.Ö. dördüncü binin sonunda, Nil Vadisi'yle Mezopotamya'daki yüksek kültürlerin yükselişi ve iki bin yıldan daha az zaman sonra uygar dünyanın aniden çöküşü de bu özelliğe dahildi.

Ama uygarlığın doğuşunun arkasındaki tek neden, bronzun bulunması olamazdı. Ne de, bunu izleyen uzun karanlık çağların sorumlusu olan demirin, öne sürüldüğü gibi bronzun yerini alması. Çünkü Mısırlılar, Hititler ve diğerleri çöküşlerinden önceki birçok yüzyıl boyunca demir kullanmışlardı. Aslında, bütün

uygarlıklar, kendilerini yok olmanın eşiğine getiren büyük kriz dönemini eşzamanlı yaşarken, iki büyük zaman aralığı Bronz Çağı'nı noktaladı. Bu krizleri teşvik eden olaylar neydi? Savaş, açlık, dinsel çaba, salgın hastalıklar –bütün insanların çeşitli vesilelerle nasıl ve neden benzer şekilde yükselip çöktüklerini, klasik öncesi dünyada toptan ölümlere neyin yol açtığını hiçbir şey yeterince açıklayamıyordu.

M.Ö. 3100'den başlayarak, Küçük Asya, Ege ve Yakındoğu'nun deneyimli krallıklarıyla ilişkilendirilen bütün maddi ve manevi başarılar, yaklaşık iki bin yılda aniden var oldu ve gelişti. Sonra, M.Ö. 1200 civarında edebiyat, sanat, anıtsal inşaat, şehir planlamacılığı, hekimlik, örgütlü din, matematik bilimleri, dokumacılık, fizik, astronomi, ticaret ve yüksek uygarlığı niteleyen her şey, pratikte, bir gece içinde yok oldu. İnsanların el yordamıyla yol buldukları bundan sonraki dört yüzyıllık karanlık çağ, öylesine karanlıktı ki, atalarının birçok başarısı ya unutuldu ya da mitoloji alemine sürgün edildi. O tarihten beri bilim adamları tarihin büyük sorununu çözemiyorlar: Uygarlık ilk nerede ortaya çıktı ve ona aniden ne son verdi?

1990'ların ortasında üniversite eğitimi almış bilim adamları bu soruyu, Shoemaker-Levy'nin, Jüpiter üzerindeki tahrip edici etkisinin ışığında yeniden göz önüne aldılar. Yeryüzünü değiştiren benzer fiziksel olayların, buradaki, Yeryüzü'ndeki uygarlığın ilk gelişiminin seyrini esaslı şekilde etkilemiş olabileceği görüşünü, ciddi olarak düşünmeye başladılar. Arkeologlar Avrupa, Asya ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bulgularını yeniden incelediler. Geçmişe dair uzun zamandan beri sahip oldukları görüşü radikal şekilde altüst etme vaadinde bulunan bazı ortak sonuçlara varınca şaşırdılar. Tıpkı Shoemaker-Levy'nin sürpriz ortaya çıkışının sonunda, astronomların, güneş sisteminin düzenliliğine dair daha önce edindikleri inançları gözden geçirmek zorunda kalmaları gibi. Kuyruklu yıldızın Jüpiter ile karşılaşmasından üç yıl sonra dünyanın önde gelen arkeoloji, arke-

oastronomi, jeoloji, paleo-botanik, iklim bilim ve ilişkili olan bilimlerin otoritelerinin birçoğu, rahatsızlık veren yeni verilerini paylaşma amacıyla özel bir konferansta bir araya geldi. Sempozyumlarına, "Bronz Çağı Uygarlıkları Sırasında Doğal Afetler: Arkeolojik, Jeolojik, Astronomik ve Kültürel Bakış" adını verdiler. 11 Temmuz 1997'den 13 Temmuz 1997'ye kadar Disiplinlerarası Araştırmalar Derneği, İngiltere Cambridge'de Fitzwilliam Koleji'nde İsveç, Japonya, Avustralya ve başka birçok ülkenin bilim adamlarına ev sahipliği yaptı. Bildiri sunanlar arasında İrlanda'nın Belfast şehrindeki Queen's Üniversitesi Paleoekoloji Merkezi'nden Profesör Mike Baillie gibi akademi üyeleri de vardı. Baillie, çalıştığı merkezin, üç halka tarihlemesinde önde gelen bir uzmanıydı. Diğer konuşmacıların arasında NASA'nın, Venüs'ün Yörüngesi Öncü Programı'nda çalışan Duncan Steel ve Stanford Üniversitesi jeofizik profesörü Amos Nur vardı. Yüz kadar meslektaş hep birlikte bu konferansa katıldılar.

İrlanda'da Armagh Rasathanesi'nin astronomları Victor Clubbe ile William N. Napier bildiri sunan tanınmış kişilerin arasındaydılar. Floridalı araştırmacı Kenneth Caroli'ye göre,

> Onların teorileri, 30.000 – 70.000 yıl önce bir noktada, dev bir kuyruklu yıldızın alt-Jüpiter'in yörüngesinde bir düzensizliğe yol açtığıdır. Bundan sonra, giderek daha küçük parçalara, ikincil kuyruklu yıldızlara ya da asteroidlere bölündü. Yeni kuyruklu yıldızlar döküntü geçitleri yarattı. Bunlar, yıllık göktaşı sağanakları şeklinde hâlâ görülebiliyor. Ama daha yeniyken daha yoğundular. Yeryüzü onların en büyük parçalarının arasından geçerken, gezegenimizin üzerinde hasar meydana getirebiliyorlardı. Bu göktaşı geçitleri, presesyonla*, binlerce yıl döndü. Böylece en büyük tehlike döne-

* Güneşin yörüngesinin her yıl biraz değişmesinden ileri gelen, gün-tün eşitliği zamanının her yıl biraz daha erken olması. (ç.n.)

> mi yaklaşık 2.500 geride kaldı. Clubbe ile Napier, M.Ö. 3150 civarından bu yana, yaklaşık 600 yıllık daha küçük bir alt-döngü olduğu varsayımında bulunuyorlar (Palmer ve Bailey 1998, 273).

Clubbe ile Napier'in teorisi, Dernek'teki diğer bilim adamlarının çok dikkatini çekti. Genel olarak onlar da, farklı dört kuyruklu yıldızın yakından geçmesinin ve/veya fiili etkisinin, Bronz Çağı'nda yerkabuğunu aniden değiştiren ilk olaylar dizisine yol açtığı görüşündeydiler. Bu göksel karşılaşmalar, M.Ö. 3100, M.Ö. 2200, M.Ö. 1628 ve M.Ö. 1198 civarında uygarlığı esaslı şekilde etkilemiş ve travma yaratmıştı. Cambridge'den konuşmacılar, Bronz Çağı'nda bu felaketlerin gerçekten meydana geldiğini ve insanların üç bin yıldan da uzun zaman önce bunu bildiklerini ve dünyanın her yerinde halkın hafızasında saklandığını inandırıcı şekilde tartışacak kadar bol maddi kanıt sundular. Aynı felaketler dörtlüsünü Yunanlılar, İrlandalılar, Mısırlılar, Kuzey Avrupalılar, Afrikalılar ve Orta Amerika'daki Yerli Amerikalılarla ve Andlardaki halklar da hatırlıyorlardı.

Zaman ve mekân olarak, birbirinden çoğunlukla ayrı olmasına rağmen, bu sözlü gelenekler, dikkati çeken genel bir tutarlılığa işaret eder: Atlantik Okyanusu'ndaki büyük bir adada merkezlenen, eşsiz, büyük bir uygarlığın, eski bir çağını aynı şekilde anlatırlar. Onun halkı, daha önceleri erdem sahibi olmasına rağmen, ahlaksızlık ve açgözlülükle baştan çıkmıştı. Bu nedenle tanrılar onları, ardından korkunç bir tufanın izlediği, "gökyüzünden gelen ateşle" cezalandırdı. Bazı sığınmacılar, dünyanın diğer bölgelerine kaçtı. Burada yeni topluluklar kurdular, kendilerini yöneten özgün hanedanların babaları oldular. Diğerleri, eski görkemlerini yeniden yoluna koymak için, büyük bölümü yok olan anayurtlarında kaldılar. Liderleri, askeri saldırganlık yanlısı olan günahkâr imparatorluk, son bir sel taşkınıyla yok oluncaya kadar; güç, yerkabuğunu aniden değiştiren olaylar, göç ve yeniden doğuş döngüleri üç kez daha tekrarlandı. Hayatta ka-

lan son kişiler, uzak ülkelere yelken açtılar. Yerel nüfus onları yutuncaya kadar üstün teknolojileriyle buralara egemen oldular. Yunanlı filozof Platon, M.Ö. 340 civarında bu uygarlık kaynağına bir ad verdi: Atlantis. Kuşkusuz o, Platon'un zamanından önceki yüzyıllarda ve diğer insanlar arasında da çeşitli adlarla biliniyordu ama bu adlar, aynı yerin farklı adlarından başka bir şey değildi. Bilim adamları, uzun zamandan beri, bu geleneklerin farkındaydılar ama onları manevi masallar ya da krallık alegorisi diye bir yana bırakıyorlardı. Bununla beraber, klasik öncesi zamanlarda gezegenimizin kuyruklu yıldızla karşılaştığının kabul edilmesi ve özgün metinlerinde yapılan yenilemelerle, bu aynı mitler tümüyle yeni bir önem kazanıyor. Başka bir deyişle bu mitler, bütün Bronz Çağı'nın şeklini çizen dört doğal afete paralel gidiyor ve onları açıklıyor. Sonuçta, mitte anlatılan ilk uygarlığın kökenleri ve etkileri, bilimsel kanıtların zemininde bir yüksek kabartma şeklinde ilk kez orta çıkıyor. Onlar, insanlığın unutulmuş öyküsünü, bizim zamanımızda Jüpiter gezegeninin yüzünü aniden değiştiren benzer bir olayın yeniden hayata döndürdüğü dramayı anlatıyor.

1997 yılında Fitzwillam Koleji'nde biraraya gelen araştırmacılar, bazısı bugün de hâlâ bilinen bir dizi kuyruklu yıldızın, Bronz Çağı'nın hem başında, hem de sonunda Yeryüzü yörüngesine çok yaklaştığını, ayrıca Bronz Çağı'nın başında ve orta döneminde, iki karşılaşmanın daha olduğunu gösterdiler. Hale-Bopp ve Halley bilinen kuyruklu yıldızlardır. Gerçi, beş bin yıl önce katbekat daha büyük ve gezegenimize çok daha yakındılar. Astronom Clubbe ile astronom Napier, Proto-Encke ya da Oljato adlı başka bir kuyruklu yıldızın, uzaydan gelen başka bir yıkıcı yağmacı çetenin bir parçası olduğuna inanıyorlar. Diğerleri bilinmiyor. Belki de Hale-Bopp, Halley ve Encke'nin geçmiştekinden daha az tehlikeli olduğuna dair yapılan yorumlarla ilişkili nedenlerden dolayı gözden kayboldular.

Bu üç kuyruklu yıldız, güneşin yakınından her geçişinde gi-

derek parçalanıyor. Kayalıklı oluşumlarını bir arada tutan buzun matriksi, güneş ısısıyla buharlaşıyor. Arkeoastronomlar, bu kuyruklu yıldızlar yıldızımızın yörüngesinde dolaşırken, yoğunluğunun büyük bölümünü kaybetmeden önceki eski yoğunluğunu hesaplıyorlar. Göreli yıpranmış bu kuyruklu yıldızların bir zamanlar Yeryüzü semalarına egemen olduğunu, dolunaydan daha çok parladığını, açık gün ışığında bile net olarak görüldüğünü belirliyorlar. Kuyruklu yıldızlar, savunmasız bir gezegene, yanar durumda binlerce kaya parçası atarken parlaklıklarının derecesi ve yakınlıkları korkunç sonuçların haberini veriyordu.

Böyle bir göksel yağışın en açık kanıtı yetersiz kalıyor –Bronz Çağı ile ilişkilendirilebilen, göktaşının çarpmasıyla açılan, sayıları belirlenemeyecek kadar çok krater. Ama Kenneth Caroli, gelen döküntülerin büyük çoğu, yeryüzünün büyük bölümünü kaplayan okyanuslara çarptığı için toprakta hiç iz bırakmadığını öne sürer. Göktaşının çarpmasıyla açılan kraterleri bulma şansı giderek azalıyor. Bunun nedeni bilinmiyor ama olasılıkla, 1908'de Sibirya'nın üzerinde patlayan asteroit gibi, havada patlayan göktaşlarının büyük yüzdesi Yeryüzü'ne çarpmadan önce havada infilak ediyor. Havada meydana gelen patlamalardan oluşan maddeler çok daha güçlü tahrip edebilir, çünkü onlar, geride daha az sayıda belirgin iz bıraksa da, etkilerinin yarıçapı daha geniştir. Bu görüşlere, rüzgâr ve yağmur gibi doğal güçler de dahil ediliyor. Binlerce yıldan beri doğal koşullar, göktaşının çarpmasıyla oluşan kraterleri tanınmayacak şekilde ya da yok olacak noktaya kadar aşındırabiliyor.

Ama Bronz Çağı'nda, kuyruklu yıldızların dünya çapında yol açtığı yıkıma dair pek çok fiziksel kanıt, Fitzwilliam Koleji'ndeki bilim adamlarının toplantısında ortaya koyuldu. Bilim adamları, yadsınamayacak kanıtlar olarak, İrlanda'daki bataklıklarda ve meşe ormanlarında, bitki örtüsünün yıllık büyüme halkalarını; Grönland'da buzların içindeki gökten yağan kül döküntülerini; Fas kıyılarında anıtsal dalgaların kıyıya çarpma şeritlerini; Batı

Avrupa'dan Güney Amerika'ya kadar göllerin seviyesinde aniden meydana gelen değişiklikleri; kayaları yüksek ısıya maruz bırakan, özellikle kuyruklu yıldızların çarpışmasıyla meydana gelen, cam gibi küçük kürecikleri ortaya koydular. Aynı patlama etkisi, İskoçya'da, camlaştığı söylenen yetmiş kalede de görülüyor. Glasgow'daki Hunterian Müzesi'nin eski Müdür Yardımcısı Euan Mackie, bu alışılmadık yapıyı şöyle tanımlıyor: "Tepenin üzerinde, aleve o derece maruz kalmış, yıkıntıya dönmüş bir kale ki, moloz taşlarla yapılan kale duvarlarının bir bölümü birlikte erimiş; ısının 1000 santigrat dereceye çıktığı belirtiliyor" (Palmer ve Bailey 1998, 149). On sekizinci yüzyılın sonundan beri bilim adamları, tarih öncesi insanlarının kalelerini, duvarlarını güçlendirmek için, kasıtlı olarak şiddetli ısıya maruz bıraktıklarını öne sürüyorlar. Ama Mackie'nin işaret ettiği gibi, "Bu yerleşim alanlarında yapılan kazılar, her zaman, yangının ve camlaşmanın işgalin *sonunda* meydana geldiğini, onları oturulmaz duruma getirdiğini gösteriyor" (Palmer ve Bailey 1998, 312). Ansiklopedi yazarı William Coliss şunları ekliyor:

> Camlaşmış kale duvarlarının askeri açıdan yararı açık değildir. Duvarların birçoğu sadece birkaç ayak yüksekliktedir ve camlaşmamış duvarlar kadar kolayca tırmanılabilir. Camlaşma, duvarların askeri değerine hiçbir şey değilse de, az şey katar. Aslında, camlaşmış kale duvarlarına, tahta mazgallarla ve ilerleyen düşmana doğrultulmuş tahta kazıklarla tırmanılan, daha yüksek, daha engelli, ahşap çerçeveli duvarların meşale yakılmış kalıntıları diye bakmak daha akılcıdır (Corliss 2001, 122).

Oxford Üniversitesi'nden arkeologların 1980'lerin sonunda yürüttükleri araştırmalar, ilk başlarda Batı Avrupalıların taş duvarları eritmek için gereken ısıları meydana getirme becerisinden yoksun olduklarına işaret ediyordu. Tek bir İskoç kalesini camlaştırmak için, İngiltere'deki her ağacın yakılmış olması gerekiyordu! Savaşta çıkan ya da kazayla zarar veren yangının ka-

nıtları, arkeoloji kazılarında yaygın olarak bulunsa da, camlaşma enderdir, çünkü gereken ısılar normal yanmanın büyük ölçüde üzerindedir. Üstelik kalelerle hiç ilişkisi olmayan, camlaşmanın görüldüğü yakın çevredeki yapılar, taşlar ve diğer kaya oluşumları anormal şiddetli bir ısıda eşzamanlı erimiş gibidir. Askeri yöntem olarak kasten yapılan camlaştırmaya karşı daha fazla argüman, dünyanın diğer yerlerindeki çeşitli insanların da bunu yapmış olmalarıdır. 1982 yılında, Denver'in kuzeybatısındaki dağlarda boru hattı kazan inşaat işçileri, dört bin yıldan daha önce, aşırı ısıdan erimiş, on altı balçık yapıdan oluşan bir köyün kalıntılarını istemeden ortaya çıkarmışlardır. Corliss, "Alevlerle yok olmasının yanı sıra, bu yerleşim bölgesinin eskiliği" diye not ediyor, "tuhaflıklarla uğraşan insanlara isyan bayrağı açtırır" (Corliss 2001, 122).

Amerikalı antika uzmanı Stephan Peet, Ohio eyaletinde Bourneville, Chillicothe'nin on iki mil uzağındaki bir tepenin üzerindeki tarih öncesi yapıların, olağanüstü yüksek ısılara maruz kaldığını öğrendi. "Bu taş tepecikler" diye yazıyor, "taşların yüzeylerini camlaştıran ve onları birarada eriten şiddetli ısının işaretlerini sergiliyor. Duvardaki başka yerlerde, ülkeye en geniş açıdan bakan noktada, yoğun yangın izleri görülebiliyor" (Corliss 2001, 123).

Amerikan Bilim Dergisi (*American Journal of Science*) adına 1839'da Irak'a giden bir gezgin, Bağdat'ın elli beş mil kadar güneyinde, yıkılmış bir ziggurat ya da bir basamaklı piramit olan Birs Nimroud'un kalıntılarını inceledi ve şunları buldu:

> ...yapının kaidesi değişmemiş ama yıkılan güzel tuğlaların oluşturduğu yığınlar, çeşitli renklerde camlaşmış. Fabrikalarda, camlaşan bardaklar gibi tınlama sesi çıkarıyorlar; çimentonun çizgileri görülüyor, fark ediliyor ve camlaşmış. Yok edici gücün yukarıdan eyleme geçtiği görülüyor. Etrafa yayılmış kalıntılar, ayakta kalan mevcut parçanın zirvesinden daha yüksek bir noktadan düşmüş. Böylesine şaşırtıcı

etkiler yapan ateşin ısısı, en güçlü ocak kadar kuvvetle yanmış olmalı; bu camlaşmış kütlenin duvarlarındaki çatlağın genel görünümünden, felaketi gökyüzünden düşen bir yıldırıma bağlama eğilimindeyim (Corliss 2001,179).

Onun izlenimlerini, kırk yılı aşkın bir zaman sonra Victoria Enstitüsü'nün Kayıtlar Dergisi'nin (*Journal of Transactions*) bir muhabiri destekliyordu: "Kuleye benzeyen bu yapının ayağında camlaştırılmış tuğla işçiliğinin büyük taşları yatıyordu. Gökyüzünden gelen ya da başka bir yerden çıkan bir yangınla eridiği açıktı. Kuşkusuz, bu taşlar 4 – 4,5 m yükseklikte olan binanın özgün tepesinden savrulmuştu" (Corliss 2001, 178). 1929 yılında Eski Çağlar (*Antiquity)* dergisinde, Birs Nimroud'u anlatan bir yazar, onun en tuhaf parçaları "eğri büğrü çok sayıda simsiyah tuğla kütlesiydi. Hepsi tümüyle erimiş olduğundan, kuşkusuz şiddetli ısıya maruz kalmışlardı," diyordu (Corliss 2001, 177).

Fransa'da Chateau-vieux'da, Puy de Gaudy'de ve Saint-Brieuc yakınlarında (Cotes-du-Nord) çok sayıda *forts vitrifies** vardır. Fransa'daki bu yerleşim yerlerinin İskoçya'daki benzerleriyle hiçbir kültürel ilgisi yoktur, camlaştıkları zaman çerçevesi dışında: Geç Bronz Çağı. Günümüzün tarihleme teknikleri, camlaşmanın M.Ö. 800 civarında ve sonrasında meydana geldiğini belirtse de, Mackie, "bununla beraber, ısı etkisiyle ışıldamanın daha geniş bir yayılmayı akla getirdiğine," inanıyor (Palmer ve Bailey 1998, 245). Colorado, Irak ve Hindistan'daki camlaşma tarihleri, kuyruklu yıldızın daha önce, M.Ö. 2200 ve M.Ö. 1628'teki çarpmasıyla uygun şekilde çakışıyor. Aslında, gökyüzünden yağan ateşten başka bir şey, dünyanın her yerindeki taş yapıları eritecek kadar yüksek ısı meydana getiremezdi.

Gezegen çapında böyle dört felaket vardır. Her biri, insanın alınyazısında esaslı değişikliklere damgasını vurmuştur. İlki,

* Camlaşmış kale, (ç.n.)

Mayalar tarafından kutsal takvimlerinde 4 Ahu 2 Cimhu olarak korunan, M.Ö. 12 Ağustos 3113'te meydana geldi. Uygarlık, bu korkunç andan yüzyıllarca önce, Okyanus'un ortasındaki Atlas ülkesinde gelişti ve zenginleşti. Ama M.Ö. dördüncü binin sonundan önce bir kuyruklu yıldız ya da bir dizi kuyruklu yıldız yeryüzüne aktı, yıkım saçtı, insanlığın ilk şehirlerini yıkmak için canavar gibi dalgalar gönderdi. En azından topraklarının bazısı sismik şiddetten kötü yara alarak, kıvranan denizin altında kaldı. Atlas, nüfusunun bir kısmını silkeledi. Sığınmacılar Mezopotamya'ya göç ettiler. Burada Oannes Men ya da Deniz Kavimleri olarak anıldılar (Bkz. Şek. 3.1.) İrlanda'daki Fomorlara ve Yunanistan'daki Pelesglere de aynı ad verildi. Nil Deltası'nda onlar Mesintiular ya da Zıpkıncılar oldular. Meksika ve Peru'da, Ah-Auab ya da Ayar-manco-topa yani "karaya yabancı olanlar"dı. Her yere yerleştiler. Saygın anayurtlarının yüksek kültü-

Şek. 3.1. Bu özgün resimde, hayatta kalanlar, sazlardan yapılmış gemilerle M.Ö. dördüncü binin sonunda, Atlantis'i etkileyen dört doğal afetten ilki olan, yeryüzünü değiştiren fiziksel olaydan kaçıyorlar. (Resim: Kenneth Caroli)

rüyle yerli etkilerin sentezi, hem maddi hem de manevi açıdan karmaşık, ortak soylara kök salmış ama gelişirken birbirinden giderek uzaklaşan yeni toplumları besledi.

Yaklaşık bin yıllık bir göksel barış, Atlantislilerin uygarlık tohumunun Nil Vadisi'nde, İndus Vadisi'nde, Meksika Vadisi'nde, Bereketli Hilal'de, dünyanın daha az yıkıma uğramış bir düzine yerinde yeşermesini sağladı. Gücünü kaybeden Atlas ülkesi, yok olmayla karşı karşıya gelmekten dolayı hâlâ şaşkınken, yabancı bir istilayla aşağılanmaya maruz kaldı. Yabancıların eninde sonunda kovulmalarıyla, cesaretini kaybetmeyen halk, gemicilik ve bakır madenciliği becerileri sayesinde krallıklarını yeniden kurdu.

Ama Ortaçağ'da Frisia'da yaşamış olan bir ailenin kuşaktan kuşağa geçen yadigârı *Oera Linda Bok*'ta, yani "Kötü Günler Nasıl Geldi"de belgelendiği üzere, M.Ö. 2193'te gökler yeniden korku saldı. Daha önce olduğu gibi, kozmik yılanlar gökyüzünden alev saçtı, alev alev yanan döküntülerini dünyaya tükürdü. Hanedanlar çöktüler, toplumlar yıkıldılar, sismik eğilimli Atlantis unutulmanın eşiğinde sendeledi. Halkının birçoğu coğrafi açıdan saldırıya daha az açık olan iklimlere gitti, yeni ülkeler kurdu ya da atalarının öncülük ettikleri ülkeleri güçlendirdi. Anayurtlarında kalan Atlantisliler, moloz kazmanın ve yeniden başlamanın ne olduğunu biliyorlardı. Ama toplumları eskisinden daha görkemli olarak ortaya çıktı, çünkü bu insanların en önemli özelliği dayanıklılıktı.

Bundan sonraki altı yüzyıl boyunca, bu halk sanatta ve ticarette gelişerek, uygar dünyaya Bronz Çağı'nın yeni bir evresinde rehberlik etti. Ama M.Ö. 1628'de yanardağdan küller şiddetle yağarken ısı aniden düştüğünde, bu dönem de vahşet içinde sona erdi. Kuyruklu yıldızın etkisiyle, yeniden sel gibi yağan ateşlerin tutuşturduğu Ege ve Pasifik'teki yanardağlar yıkım ve ölüm kustu, Atlantislileri yeniden bütün dünyaya göç etmeye teşvik etti.

Başkent, yerkabuğunu aniden değiştiren daha önceki olaylardan daha az hasar gördü. Liderleri, yeni bir emparyalist zihniyetle ortaya çıktılar. Kısa süre sonra Atlantis, yayılmacı saldırgan bir imparatorluğun karargâhı olduğunu ilan etti. Okyanusun iki kıyısında kendi adını verdiği sömürge dominyonlar kurdu. Uluslararası diplomaside gücüyle var oldu. İddialarını desteklemek için savaş gemilerinden ve denizcilerden oluşan güçlü bir silahlı kuvvetler meydana getirdi. Askeri oluşumla aynı zamanda, başkentinin nüfusu, büyüklüğü ve maddi görkemi arttı. Dünyanın en zengin metropolü oldu. Bununla beraber hırs, yabancılarla karışıklıkların yaşanmasına yol açtı. Atlantisliler, sonunda kendilerini dünyanın diğer büyük krallıklarıyla savaşırken buldular.

Önceleri başarılı olsalar da, sonunda, kazandıkları zaferler, yenilmenin acısına dönüştü. Yeryüzü'ndeki askeri yıkıma, göklerde kuyruklu yıldızın yol açtığı felaket eklendi: Göklerden gelen en öldürücü saldırıyı meydana getiren göksel olguların, geleceği etkileyecek tarzda bir araya gelmesine acı çeken insanlık katlandı. Atlantis de bundan kaçamadı. Depremler binalarını yerle bir etti, dev gibi dalgalar limanlarını yok etti, sismik çalkantı adayı ikiye bölecek şekilde büyük bir patlama için Atlas Dağı'na işkence etti. Dağın öfkesi yaralı ağzını iyice açtı, milyonlarca ton deniz suyunu bir anda yuttu. Dehşete kapılmış halkı ve Atlantis Okyanusu'nu dibine kadar yuttu. Halkın bazısı anayurtlarının son yıkımından kaçtı ama sadece, kaçtıkları dünyanın, neredeyse evrensel yıkımın karanlık çağı olduğunu gördü.

Dünyanın her yerindeki modem öncesi kültürler, kimi kez, belli başlı dönemleri anlatmak için, dünya çapındaki afetlerden yararlanan takvim sistemlerinde, yerkabuğunu küresel ölçekte aniden değiştiren bu dört olayı hatırlıyordu. Dört doğal afet için kullanılan iki sistem, iki okyanusla birbirinden ayrılmış olmasına rağmen, birbirini dikkati çekecek kadar doğrular. M.Ö. on dördüncü yüzyıldan M.Ö. on altıncı yüzyıla kadar kullanılmış

olmasına rağmen, Aztek takvimi, kökleri binlerce yıl önceki Orta Amerika uygarlığına kadar giden çok sayıdaki erken dönem takviminin gelişmiş son halidir. Onun güneşleri ya da dönemleri, yeryüzü tarihindeki önemli dört karışıklıkla anlatılır: İlki 4 – Ocelotl ya da Jaguar, kocaman yırtıcı hayvan sürülerinin insanları yendiği zamanı temsil ediyordu. İnsanlar hayatta kaldılar, bir toplum kurdular –ve şaşmaz şekilde, bir sonraki dönemden önce gelen 4 –Ehecatl, ya da Kasırga döngüsünde zengin, aylak oldular, ahlak çöküntüsüne uğradılar. Sondan bir önceki yıkım 4- Quihuitl, Gökyüzünden Gelen Ateş'ti. Mayalar, yerkabuğunu, gezegen çapında aniden değiştiren, en yakın geçmişteki en son olayın 4 – Atl ya da Su, Büyük Tufan olduğunu, bundan sonra, kültürel kahramanları olan Tüylü Yılan'ın, Atlantik Okyanusu'nun diğer kıyısında yutularak yok edilmiş olan krallığından geleceğini biliyorlardı. Azteklerin bu 4'leri, M.Ö. 3100, M.Ö. 2200, M.Ö. 1600 ve M.Ö. 1200 civarında dünyayı sarstığı artık bilinen kozmik afetler dörtlüsüyle çakışıyor.

Aynı şekilde, Hindistan'da yaşayanlar da takvim sistemlerinde dört afetten yararlandılar. Caroli'nin, Hinduların zaman döngüsü üzerine yaptığı araştırmaya göre, Hindular, Batı zodyakındaki astrolojik burçların aynısı olan bazı takımyıldızlarını anlatıyordu. Caroli, "M.Ö. 3112'den M.Ö. 3066'ya kadar olan sürenin, onların ilk iki 'evi' arasında bir bölü çizgisi oluşturması akla yatkındır... Kaşmir'de, M.Ö. 3076'da yedi *rishi*'nin ya da bilgenin, Ursa Major'ün* yıldızları olmak için göğe yükselmesi, Saptarshi takviminin sıfır tarihi olarak belirlendi" (Caroli 2003). On dokuzuncu yüzyılın sonunda Madam Helena Blavatsky ile onu izleyen teozoflar, mistik deneyimlere kendilerini çok fazla kaptırmakla suçlanıyorlar. Bununla beraber, bazı iddialarını, en azından bir bölümünü, Hindistan'da ilk elden duyulan gerçek geleneklere dayandırdıkları belli oluyor. Caroli, şunu öne sürüyor:

* Büyükayı Takımyıldızı. (ç.n.)

> Teozofik sayılar, ondalık adı verilen bir tür ay tanrıçasıyla mantıklı olarak açıklanabilir -354 sinod, ay yılının 1/360'ı ya da her güneş yılının 371'i. Bu çıkarma yapıldığında, yerkabuğunu aniden değiştiren ilk ve son olaylar arasında 2130 - 2156 yıl vardır. Blavatsky'nin Zodyak yılı olarak verdiği sayı 2.155 yıldı. Şimdi biz, bu 2130 yılı, M.Ö. 3112'den M.Ö. 3066'ya kadar süren bütün bir Maha yuga ya da dönem diye kabul edersek, aynı ilginç sonuçlar karşımıza çıkar.
>
> Bu dönemde dört yuga vardır. Her biri giderek diğerinden daha kısadır. Yaklaşık M.Ö. 3100'deki Maha yuga, başka bir dönemle, M.Ö. 2260 –M.Ö. 2214 arasında bir tarihte sona eren Krita yuga ile bitti. Bunu M.Ö. 1621'e ya da M.Ö. 1575'e kadar süren Treta yuga izledi. Hindu mitolojisinde avatar* olan Rama Prusha bu dönemde yaşadı. Buna uygun olarak, Lankhapura olarak anımsanan büyük bir başkentin, Treta yuga sırasında denize battığı söylendi. O, denize gömülmeden önce, Asya'da birçok destanın, özellikle de Ramayana'nın kahramanı olan Rama, güzel bir kadın olan Sita'yı kurtardı. Treta yuga'nın ardından, adını Krishna'nın başkentinden alan Davpara yuga geldi. Krishna öldüğünde, başkent güçlü bir savaşın ardından, okyanusun derinlerine gömüldü. Davpara yuga, yaklaşık M.Ö. 1231'de ya da M.Ö. 1213'te sona erdi (Caroli 2003).

Azteklerin ve Hinduların zaman döngüleri arasındaki benzerlik, bu döngülerin, birbirlerinden bağımsız olarak, dört afetten kurtulanların anlattıklarından etkilendiğini akla getiriyor. Her iki döngünün de, M.Ö. dördüncü yüzyılın sonuyla M.Ö. üçüncü binde ve M.Ö. on yedinci ve on ikinci yüzyıllarda meydana gelmesi; yakın zamanlarda keşfedilen kozmik olaylara paralel olması da ilgi çekicidir. Azteklerin güneşleriyle Hinduların dört yugası, bilimin artık, kadim geçmişte gezegenimizi etkile-

---

* Yeniden bedenlenme. (ç.n)

diğini kabul ettiği bir dizi doğal afeti açıkça anlatıyor. Araştırmamız için en önemli nokta, 4 – Atl'deki küresel tufanda ve Davpara Yuga'da Krishna'nın sulara gömülen şehrindeki bu olaylarda, Atlantis karakterinin açıkça ortaya çıkmasıdır.

Onların ve çok sayıda diğer geleneğin aktardığı, dünyayı değiştiren şiddet, iki bin yıl içinde tüm dünya halkları tarafından bilinen çok büyük bir öyküye işaret eder. Bu öykü, akıl almaz geniş bir coğrafyada dilden dile dolaşır. Her şeyden önce biz, insan uygarlığının başlangıç destanını anlatan geniş panoramaya henüz yeni bakmaya başladık. Bununla beraber, astronomların artık kabul ettikleri, Bronz Çağı'nda yerkabuğunu aniden değiştiren dört olay bağlamında mitolojiyi bilimle doğrudan karşılaştırırsak daha netleşebiliriz. Yerkabuğunu aniden değiştiren dört olayın aşağıdaki zaman sıralaması, önde gelen bazı halk gelenekleriyle arkeolojik ve jeolojik kayıtlar arasında bağlantı kuruyor. Bu bağlantılar kurulurken, dünyanın yaşadığı drama kendini, oyuncularını, kurgusunu ve sonucunu anlatmaya başlıyor. Atlantik destanlarındaki örgülerin yerini alabilecek tarzda kullanılan bu zaman sıralaması onun gelişmesini, kozmik yok oluşunu ve hayatta kalanlarının kaderini gözler önüne seriyor.

Yer Kabuğunu Aniden değiştiren İlk Olay: M.Ö. 3113

Göksel Olay

- Proto-Encke kuyruklu yıldızı, Yeryüzü'nün yörüngesine en yakın noktadan geçer.
- Bir kuyruklu yıldız, Mars ile Jüpiter'in arasındaki asteroit kuşağında asteroitlerle çarpışır. Sonuçta Stohl göktaşları yağar. Daha sonra bunlar, Bronz Çağı'nda yerkabuğunu aniden değiştiren olaylarla ilişkilendirilen Taurid göktaş-

larını oluşturur. Taurid'in yakın zamandaki en faal evresi, M.Ö. dördüncü binin sonunda meydana gelir.

- Duncan Steel'in vardığı sonuca göre, "Böylece, M.Ö. 3000 civarında ve bundan sonraki en az bir iki bin yıllık dönemde, geceleri gökyüzü tedirgin ediyordu. Yıllık göktaşı fırtınalarının olağanüstü seviyelere ulaştığı (yörünge presesyonunun oluşturduğu) dönemlerde, yılda bir ya da birkaç büyük kuyruklu yıldız yeniden görülüyordu." (Wright 2000). Steel'e göre, bir ay arayla görülen dört kuyruklu yıldız, M.Ö. 3100'de Yeryüzü ile "yeryüzünün yörüngesinin kesişti" (Wright 2000).
- M.Ö. 3100'da Orta Avustralya'nın kuzeyine çarpan bir göktaşı 150 m genişlikteki Henbury kraterini yarattı.

Jeolojik Kanıtlar

- Grönland'da *Camp Century* buzulunun içinde aniden asitli bir birikinti oluşur. Bu da, kül yağmurunun, dünya çapında aniden çok arttığını gösterir. Uriel'in Makinesi (*Uriel's Machine*) yazarları Christopher Knight ve Robert Lomas, on bin yıl içinde yeryüzünün manyetik alanının, en sonuncusu bir kuyruklu yıldızın Akdeniz'e çarptığı M.Ö. 3150'de olmak üzere, sadece iki kez aniden yön değiştirdiğini belirtirler.
- Atlantik Okyanusu'ndaki yanardağların harekete geçmesi, M.Ö. dördüncü binin sonunda, özellikle İzlanda'da Heimay Dağı'nda ve Atlantis'in yakın çevresindeki Azorlar'da zirveye ulaşır.
- M.Ö. 2950'den önce dünya çapında 20-30 ton/km2 olan erozyon miktarı 140 ton/km2'ye fırlar. Fırat, Dicle ve Nil Nehirlerinde muazzam tufanlar kaydedilir. Brezilya'da Amazon Havzası taşar, artık kurumuş olan Lago Amazonicas Gölü'nü oluşturur.

İklim Değişikliği

- Boston Üniversitesi jeologlarından Dr. Robert M. Schoch'a göre, Mısır'daki Büyük Sfenks'in, M.Ö. yirmi altıncı yüzyılda resmen yapılmadan, 2500 yıl önceki başka bir yağmurdan gördüğü hasarlar söz konusudur. Bununla beraber, Kenneth Caroli, şuna işaret eder,

  Yaklaşık M.Ö. 3090'da iklim bozuldu. Bu daha nemli dönemin zirvesi kısa sürdü. M.Ö. 2200 – M.Ö. 2100 civarında yağmur yağışı en yüksek seviyeye ulaştı. İklimdeki bu sapmanın tam düzeni bir şekilde tartışmalıdır. Yine de aşamalı olarak şiddetlendiği, ya son derece şiddetli ani kuraklıkla ya da sürükleyen kısa yağmurla noktalanmış gibidir (Caroli 2003).

- Başka bir deyişle, Büyük Sfenks'in üzerinde suyun yol açtığı görülen hasarın, yedi bin yıl önce, sülaleler Mısır'ı doğmadan yirmi yüzyıl önce meydana gelmesi gerekmez, sülaleler kurulduktan yüzlerce yüzyıl sonra da olabilir.
- Kaliforniya'da Beyaz Dağlar'daki ağaç halkaları Amerika'nın güneybatısında daha yağmurlu hava koşullarının geçerli olduğunu gösterir.
- İrlanda ve İngiltere'de ağaç halkalarının belgelediği, atmosferde muazzam miktarda külün aniden ortaya çıktığı, toz perdesi denen olay meydana gelir. Kuzey Avrupa'daki çeşitli bataklıkların yanmasıyla çakışan, kozmik toz girdisi giderek artar.
- Kızıl Deniz 100 m yükselir. Caroli'ye göre, "Bir bombardıman meydana gelmiş olabilir" (Caroli 2003).
- Antarktika'da Livingstone Adası'nın Beyers Yarımadası'nda yer alan Midge Gölü'nde, M.Ö. 2900'de oluşmaya başlayan belirgin bir çökelti tepesi meydana gelir.
- M.Ö. 3100 civarında Güney Shetlandlardaki Fil Adası'nda turba yosunlarının büyüme hızındaki ani artış zirveye çıkar.

Belirli Bölgelerde Olaylar

- **Atlantis**. Jeolojik açıdan istikrarsız olan Orta Atlantik Dağ Sırası'nı vuran göktaşından maddelerin tetiklediği şiddetli depremler ve yanardağ patlamaları, adanın büyük bölümünü etkiler. Bazı topraklar parçalanır ve denizin dibine çöker. Kıyı bölgeleri, saatte 500 mil hızla hareket eden 100 m yükseklikteki dalgalarla daha çok tahrip olur. Hayatını kaybedenlerin ve yaralananların sayısı on binleri bulur. Altyapıların yarısı ya da daha çoğu yıkılır. Hayatta kalanların birçoğu toplumu yeniden düzene koymak için kalsa da, başta Nil Vadisi ve Mezopotamya olmak üzere dünyanın başka bölgelerine büyük göçler gerçekleşir.
- **İrlanda**. Knowth ve Dowth'da New Grange ve diğer megalitik yerleşmeler kurulur. İrlanda halk geleneğinde, megalitik inşaatçılarla ilişkilendirilen Fomorlar güney kıyıya gelirler.
- **İngiltere**. Salisbury Ovası'ndaki Stonehenge, Barnhouse köyünün dışındaki Stenness Taşları, Mainland'de adanın orta yerine kurulan Maes Howe dahil olmak üzere, önemli megalitik yerleşmeler yapılmaya başlanır. Orkney Adaları'nda, Ring of Brodgar ile Skara Bare inşa edilir.
- **Avrupa kıtası.** Bronz üretimi başlar. Almanya, Hollanda ve İskandinavya'da şeritli çanak çömlek kültürü ortaya çıkar.
- **Ege**. Girit'te ve kalıntıları Troia'nın İlios şehri için en eski arkeolojik kanıtları oluşturan Troia 1'de taş mezarlar ortaya çıkar. Yunan mitolojisinde Phorkys, Büyük Tufan'da hayatta kalır. Pelasgos, Deniz Kavimleri'yle, Pelasglarla beraber Yunanistan'ın ilk sakinleri olarak gelir. Platon, Devlet Adamı'nda Çanakkale Boğası'ndaki tufanı yazarken, gün ortasında güneşin gidiş yönünün ters döndüğünü, bu sırada çok sayıda insanın ve hayvanın öldüğünü söyler.

- **Mısır**. Horus'un Müritleri ve Zıpkıncılar Nil Deltası'na gelirler. Nil Vadisi'nin bir ucundan diğerine kadar çok gelişmiş bir uygarlık, aniden yeşermeye başlar. İlk sülale, ya Kral Hor-aha ya da Kral Narmer ile başlar. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında yeniden yapılan Karbon 14 tarihlemelerine göre, M.Ö. on üçüncü yüzyılın başı kadar eski bir tarihte Büyük Piramit'in inşası başlar. Kalkolitik ya da Bakır Çağı, Erken Bronz Çağı'na giden köprüyü oluşturur.
- **Mezopotamya**. Sümerlerin Jemde Nast kültürü Uruk'un yerine geçer. Bronz üretimi başlar. Sümerlerde Erken Hanedan dönemi başlar. En eski yazı şekli olan resimsel yazı, Bereketli Hilal'de Elam dilinde başlar.
- **İsrail**. Yahudi dilinde kelimesi kelimesine "kabul edilen gelenek" anlamına gelen Kabala, Yahudi Yazıtları'nın gizemli bir yorumudur. Onların en eski ve özgün anlamlarına dayalıdır. Kabalistik bir terim olan *Atziluth*, yerküreye egemen olan dört "dünyadan" ya da spiritüel güçten ilkinin adıdır. Atziluth, Dünyanın Emanasyonları ya da Tanrı İradesi, insanın spiritüel bilincinin başlangıcı anlamına gelir. Modern insanların ve ilk şekillenen dinlerinin doğduğu yerde, Atlantis'in filolojik ve mitolojik karşılaştırılması, Kabala'nın Atziluth geleneğinde korunur.
- **İran**. Pers geleneğinin hikâyelerinde Büyük Tufan, M.Ö. 3103'de olur. Küresel olarak yerkabuğunu aniden değiştiren bu olaydan önce, dünyaya yetmiş iki güneş hanedanının egemen olduğu söylenir. Aynı sayı, Mısır'ın Büyük Sel hikâyelerinde de ortaya çıkar. Bir Eski Krallık öyküsü olan "Gemisi Kazaya Uğrayan Gemici Masalı"nda (Bkz. *Atlantis' in Yok Oluşu*, 147 – 49), "gökyüzünden gelen ateş" tarafından yıkıma uğrayıp, okyanusun dibine batmadan önce yetmiş iki yılan kral tarafından yönetilen uzaklardaki bir ada anlatılır. Mısırlıların daha iyi bilinen

Osiris mitinde, Osiris, yetmiş iki suikastçı tarafından öldürülür. Gizemli Yahudi geleneğinde (Kabala) toplam melek sayısı yetmiş ikidir. Hayatta kalıp Ortadoğu'ya ve Nil Vadisi'ne yerleşenlerin torunlarının, birbirinden bağımsız olarak hatırladıkları üzere, bu sayı, M.Ö. dördüncü binin sonundaki felaketten önce Atlantis'i yöneten sülalelerinin sayısıdır.

- **Hindistan**. Hindistan'ın ilk yazılı dili, İndus – Sarasvati Vadisi'nde ortaya çıkar. Hindistan'ın *Mahabharata* destanında, Kali Yuga olarak bilinen dünya çağı M.Ö. 3137'de başlar.
- **Çin**. Kocaman bir tufan, güneydeki Shandong ve Jiangsu'da, Dawenkou olarak bilinen bir arkeolojik kültürün ataları olan Avustronezyalıları Tayvan'dan Filipinlere göç etmek zorunda bırakır. Asya kıtasının doğusundan göç eden proto Malezya-Polinezya halklarının birçoğunun dilleri Dawenkou'lardan türer.

  İki bin yıl sonra, Neolitik Yangshao ve Hongshan toplumlarının yerini Liangzhu kültürü alır. Bu, şehir planlamacılığı oluşturan ve tarımı örgütleyen bir devlet şeklidir. Langzhu'nun, sadece iki Amerika kıtasında elde edilebilen yerfıstığını yetiştirmesi, Eski ve Yeni Dünya arasında okyanus aşımı ilişkilerin var olduğunu akla getirir. Mitolojik gelenekte, Büyük Tufan, M.Ö. 2950 civarında İmparator Fu Hsi'nin gelişinden öncedir.
- **Kuzey Amerika**. Superior Gölü'nün Yukarı Büyük Göller bölgesinde muazzam bakır madenciliği çalışmaları başlar.
- **Orta Amerika**. Orta Amerika uygarlığı Olmeklerle başlar.

  Maya takvimi M.Ö. 12 Ağustos 3113'te başlar. Dünya çapında büyük bir sel olan Hun yecil'den (Ağaçların Boğulması) gelen Mayaların kültür taşıyıcılarının Büyük Geli-

şi, Yucatan kıyılarında sona erer. Aztek takviminde ilk güneş ya da dünya çağı, 4–Ocelotl ya da Jaguar'da yerkabuğunu aniden değiştiren bir olayla biter.

- **Güney Amerika**. Andlarda lamalar ve alpakalar evcilleştirilir. Kıtanın batısındaki bölgelerde Aspero geleneğinin tören yapıları ortaya çıkar. Salavarry döneminde Pasifik kıyısına geniş ön avlulu, ilk Peru piramitleri yapılır. İnka geleneğinde, kaçan uygar kişiler, Ayar-manco-topa'lar, doğudan gelirler. Arkeologlar, yaklaşık M.Ö. 3000'e, Yeni Dünya'nın yüksek kültürlerinin ilk oluşum dönemi diye bakarlar.

Yerkabuğunu Aniden Değiştiren İkinci Olay: M.Ö. 2193

Göksel Olay

- Proto-Encke, Oljatove Hale Bopp kuyruklu yıldızları yeryüzü yörüngesinin yakınında birbirlerine yaklaşır. Caroli'ye göre,

Eğer Encke, çekirdekten beş kilometre kadar ve daha önceki Oljato sadece bir buçuk kilometre uzaksa, Halley'in uzaklığı yirmi kilometre kadar olabilir. Hale-Bopp, Halley'den en az dört beş kat daha geniştir ve on kat daha büyük olabilir. 1997 yılında görünmeden önce, bilgisayarda yapılan hesaplamalar, M.Ö. 2213 yılında Hale-Bopp'u dünyanın 15 milyon kilometre uzağına yerleştirdi. Gezegenimize yaklaştıktan bir yıl kadar önce, Hale-Bopp, Jüpiter'e yaklaştı. İki ya da daha çok parçaya bölünebilirdi. Yeryüzü'ne ve Jüpiter'e yaklaştığı kadar diğer hiçbir gezegene yaklaşmıyor. Yine de, karşılaştırıldığında Yeryüzü o kadar hacimli ki, yerçekimi alanı Hale-Bopp'u ikiye böler. Kuyruklu yıldız, 100.000–10.000 yıl önce yarıya bölünmemiş olsaydı, gezegenimizi olumsuz yönde etkilemiş olamazdı. (Caroli 2003)

- ABD Hava Kuvvetleri ile çalışan çevre arkeologu W. Bruce Masse, "M.Ö. 2350'den M.Ö. 2000'e kadar süren dönem en azından dört (yaklaşık M.Ö. 2345, M.Ö. 2240, M.Ö. 2188, M.Ö. 2000) ve belki de beş (yaklaşık M.Ö. 2297'den M.Ö. 2265'e kadar) kozmik etkiye tanıklık etti," sonucuna varır (Masse 1998, 201).

  Arjantin'in üzerinde 359 megaton gücünde bir asteroit patlar. Rio Cuarto bölgesinde bir dizi krater oluşturur.

Jeolojik Kanıt

- Maltalı araştırmacı Anton Mifsud'a göre, Malta ile yakındaki Filfla adası arasındaki geniş bir toprak köprü yerkabuğunu aniden değiştiren bir olay nedeniyle çöktü. Bu takımadaları sular altında bırakan dev gibi dalgalar meydana geldi. Malta'da Neolitik yaşam son buldu. Her iki adanın da üzerine oturduğu denizin altındaki Pantelerria Çatlağı'ndaki fayın izleri M.Ö. 2200'ye tarihleniyordu.
- İsveçli jeologlar Larz Franzen ile Thomas B. Larsson, jeolojik malzemelerinde, bütün Bronz Çağı'nda "ritmik dönemler halinde ortaya çıkan, gücü giderek artan atmosfer dolaşımı" (Palmer ve Bailey1998, 311) belirtilerini buldular. Bu, M.Ö. üçüncü binin sonunda en yüksek noktaya ulaşıyordu. İzlanda'daki Hekla – 4 yanardağından yağan küller, M.Ö. 2290'daki önemli bir patlamanın tarihini veriyordu.

İklim Değişikliği

- Yale Üniversitesi'nde Yakındoğu arkeolojisi profesörü olan, paleoklimatoloji uzmanı Harvey Weiss, Mart 1998'de, Kuzey Suriye'de Habur Ovaları'nın, hızla terk edilmeden önce, bol ürün veren bir tarım ve bir metropol bölgesi olduğuna işaret etti. Uzun süren korkunç bir açlık,

kitlesel göçe zorlamıştı. Umman Körfezi'ndeki kadim çökeltiler, bir zamanlar tutarlı olan iklimin aniden bozulmasını yaklaşık M.Ö. 2200'ye tarihlendiriyordu. Columbia Üniversitesi'nin New York'taki Lamont – Doherty Yeryüzü Rasathanesi'nden Peter DeMenocal, Weiss'ın vardığı sonucu doğruluyordu. DeMenocal, Grönland Buz Tabakası Projesi 2'deki kimyasal sinyallerin Suriye'deki kıtlıkla çakıştığını buldu.

- DeMenocal'ın yaptığı doğrulamadan dört yıl önce, Zürih'teki İsviçre Teknik Üniversitesi'nden bir araştırmacı, Fırat ve Dicle nehirlerinin doğdukları yerde bulunduğu için, Türkiye'deki Van Gölü'nün dibindeki çökeltinin içindeki parçaları analiz etti. Gerry Lemcke, gölün su hacminin, Mezopotamya'nın köylerinde ve şehirlerinde yaşayan nüfus üzerinde geçerli olan felaketin etkileriyle aynı zamanda radikal olarak azaldığına karar verdi.
- Lapland, İsveç'in en kuzeyinde ve Himalayalarda buzullar yeniden ilerler.

Caroli şunları anlatır:

> ... Amerika'da ağaç halkalarının büyümesinde bir daralma olduğu ve Anadolu'da iklim istikrarsızlığının bunu izlediği bildirildi. Kuzey Avrupa'da yanan bataklıklar aşırı kuraklığı mı, yoksa havada meydana gelen patlamalar gibi başka bir şeyi mi yansıtıyor? Larz Franzen, Suriye'de belirtilenler gibi 'kürecikler' buldu. Yanan bataklık tabakalarında bulunan, olasılıkla kozmik toz olan bazı ender minerallerle, 1908'de Tunguska yöresindeki patlamayı karşılaştırdı (Caroli 2003).

- İrlanda'da meşe kronolojileri M.Ö. 2345'te olağanüstü "azami daralan halka" olayının kanıtlarını sergiler. Baillie bunun, "kuyruklu yıldızla ilişkisi olabileceğine" inanır (Palmer ve Bailey 1998, 147).

- Kuzey İrlanda'nın en büyük gölü olan Lough Neagh'te büyük bir tufan olur.
- Orta İngiltere'nin Ripple Brook havzasında tufan ovalarındaki tortular, çökelti tortusunun şiddetli artışını kanıtlar.

Belirli Bölgelerdeki Olaylar

- **Atlantis.** Yaygın bir alandaki sismik şiddet, tören merkezlerini yerle bir eder, yerleşim bölgelerinin birçoğunu yok eder. Yanardağ hareketleri ekin tarlalarını yakar ve yakın çevredeki birçok adayı denize batırır. Tsunamiler, bölgenin kıyı şeridinde oturan halkı yok eder. Sakinlerin birçoğu ölür. Büyük bir ikinci göç dalgası iki Amerika kıtasına, Kuzey Afrika'ya, Batı Avrupa'ya ve Akdeniz'den Yakındoğu'ya yayılır. Bununla beraber, Atlantislilerin büyük çoğunluğu yeniden inşa çalışmalarına başlar.
- **İrlanda.** Bir deniz felaketinden göç eden Partholon Ailesi, güney kıyıya gelir. Clonmacnois Yıllıkları'nın "Dünyadaki Olaylar" bölümü, ülkenin her yerinde "aniden göllerin meydana geldiğini", ulusal çapta bir paniğin buna eşlik ettiğini anlatır. Kral James Kutsal Kitabı'nın yazarı, Armagh Başpiskoposu James Ussher, Eski Ahit'teki kanıtlardan, Nuh Tufanı'nın M.Ö. 2340'da meydana geldiği sonucunu çıkarır.
- **İngiltere.** Cambridge'te Isaac Newton'ın halefi, on yedinci yüzyılın en büyük bilim adamlarından biri olan William Whiston, M.Ö. 2349'taki Büyük Tufan'ın nedeninin, büyük bir kuyruklu yıldızın, yakından ıska geçmesi olduğu sonucuna varır.
- **Avrupa kıtası.** Frisia'daki *Oera Linda Bok*, Atland'ın yıkımının M.Ö. 2193'te meydana geldiğini belirtir.
- **Ege.** Platon, *Yasalar*'da (The Laws), Ogyges dönemindeki "ünlü Taşkınının", kendi yaşadığı dönemden, iki bin

yıldan daha az bir zaman önce meydana geldiğini belirtir –yani, yaklaşık M.Ö. 2300'de. Romalı bilim adamı Varo, onun M.Ö. 2136'da meydana geldiğini yazar. Klasik Yunan geleneğine göre, Ogyges Dönemi'ndeki Tufan'a altı ay süren karanlık (kül yağmuru) eşlik eder.

- **Mısır**. Eski Krallık döneminde Mısır'ın yüksek uygarlığı Altıncı Sülale'nin yıkılmasıyla çöker. Abou Hormeis Papirüsü'nde bir Kıpti öyküsü, Regulus* yıldızının yanındaki Aslan takımyıldızından, "Aslan'ın kalbinden" gelen alevlerin tehlikesini anlatır. Gökyüzünde büyük bir gök gürlemesinin eşliğinde, yanan taşlar yağmuru "Yengeç'in ilk dakikasında" Mısır'ı allak bullak etti. Bunu hemen Büyük Tufan izledi. Caroli, bu bilginin, yaklaşık M.Ö. 2200'de yaz gündönümünün Aslan'dan çıkıp Yengeç'e girdiği döneme göndermede bulunabileceğini," belirtir. Bu papirüse göre, afet, Büyük Piramit'in yapılmasına neden olan kâhinin rüyasından 399 yıl sonra olmuştur."

  Yaygın bir alanı kaplayan yangınlarla eşzamanlı olarak, Yeni Krallık'ın belirli bir süre terk edilen liman şehri Mendes'i de gizemli toplu ölümler vurur.

- **İsrail**. Masse'a göre, M.Ö. yirmi ikinci yüzyılın başlangıcından sonra geniş bir alana yayılan yıkımın kanıtları, "buradaki etkenin, Sodom ve Gomore'nin sonu olarak tahmin edilen M.Ö. 2188'e iyi uyan tarihte, kozmik bir müdahale olduğunu akla getirir" (Palmer ve Bailey 1998, 244).

- **Mezopotamya**. Akad İmparatorluğu çöker. Arkeolojik terimlerle, yaklaşık M.Ö. 2160'ta III. Ur aniden son erer. Agade** İmparatoru Shu Durul, M.Ö. 2139'da ölür. Çağdaş bir desten olan, "Akad'ın Laneti", "yağmur yağdırmayan yoğun bulutlar"dan, "tahıl üretmeyen kocaman

* Kral. (ç.n.)

** Akad'ın farklı bir söylenişi. (ç.n.)

tarlalar"dan ve "gökyüzünden düşen alevler içindeki kırık çömlek parçaları"ndan söz eder.

- **Suriye**. Arkeolog Marie-Agnes Courty, 1999 yılında, insanların yaklaşık M.Ö. 2350'de göksel bir etkiye tanıklık ettiklerini akla getiren, tarih öncesine ait taş resim koleksiyonu bulur.
- **Hindistan**. Rajastthan'da Banas kültürü ortaya çıkar.
- **Çin**. İlk Çin hanedanı olan Xia, Liangzha kültürünün yerini alır. Bu dönemdeki göksel kaosun alegorisi olarak, tanrısal bir okçu tarafından vurulduktan sonra "güneşler" gökyüzünden düşer. Yerkabuğunu değiştiren dokuz yıllık tufan, İmparator Kuan ile İmparator Yu dönemlerinde olur. Caroli, "her ikisinin de gökyüzü ejderleriyle, belki kuyruklu yıldızlarla bağlantısı olduğuna," inanır (Caroli 2003). Kraliyet kronolojilerinden yararlanarak "on güneş" olayını yaklaşık M.Ö. 2141'e tarihlendirir.

  İmparator Shun, Büyük Tufan'ın ardından, M.Ö. 2240 civarında büyük bir göktaşının gökyüzünden düşerek yeryüzüne çarptığını gördüğünü yazar: "Bütün dünya suların altında kaldı ve dünya tümüyle uçsuz bucaksız bir okyanus oldu. İnsanlar gizli tehlikelerle dolu sularda gittiler, yüksek dağlarda mağaralar ve ağaçlar aradılar. Ekinler mahvoldu, hayatta kalan insanlar, yaşayacak yerler için vahşi kuşlarla rekabete girdiler. Her gün binlercesi öldü."
- **Orta Amerika**. Aztek takviminde ikinci güneş ya da dünya çağı, küresel bir felaketle 4–Ehecatl'da ya da Kasırga'da sona eriyordu. Belki bu, yeryüzünde çarpmadan önce, göktaşlarının havada infilak etmesini tanımlıyordu. Ehecatl, çok açıkça, Tüylü Yılan'ın Atlantis'e özgü yorumudur. Kutsal sanatta o, Atlas gibi, omuzlarıyla gökyüzüne destek veren bir erkek olarak resmedilmiştir. Ehecatl'ın, Aztek'in başkenti Tenochtitlan'ın tam merkezindeki yapısında olduğu gibi, ona adanan tapınakların du-

varları değişmez biçimde yuvarlaktı ve kırmızı, beyaz, siyah taşlardan yapılmıştı –Platon'un Atlantis'teki yapı tarzlarının tipik örneği olduğunu söylediği aynı biçim ve renkler.

Quiche Mayaların kurucu babası Votan, Atlantik Okyanusu'ndaki krallığı Valum'dan gelir.

Güney Amerika. And halk geleneğine göre, Auarchaki ya da Dolaşanlar, dünyanın öte yanındaki büyük tufandan kaçarak Peru'ya sığınırlar. Kotush geleneği Andlarda başlar.

Yerkabuğunu Aniden Değiştiren Üçüncü Olay: M.Ö. 1628

Göksel Olay

- Katil kuyruklu yıldızlar dörtlüsü yeryüzüne döner ama Hale-Bupp ile Halley, bu kez kötülüğe yol açmayacak kadar çok uzaktadır. Zararın çoğunu Oljato ya da Proto-Encke verir. Bütün kuyruklu yıldızlar güneşin etrafında tekrar tekrar dolaştıkları için, kütleleri büyük ölçüde azalmıştır. Bu, gezegenimiz için görece daha az zararlı sonuçlar doğurur. Yine de, göktaşlarının çarpışmasıyla başka bir küresel felaket meydana gelir. Sonuçta küller tozdan bir perde gibi yağar, özellikle Ege ve Güney Pasifik'te ciddi yanardağ patlamaları olur.

Jeolojik Kanıt

- Özellikle, Grönland'da buzulların içinde şiddetli kül yağışı kaydedilir. Nil Deltası, muazzam döküntülere maruz kalır. Döküntüler, Aşağı Mısır'da yaşayan bitkilerin çoğunu öldürür.
- Tunus'ta turbalıklardaki demir kürecikler, M.Ö. on yedin-

ci yüzyılın sonunda bir kuyruklu yıldızın Yeryüzü'ne çarpmasının sonucudur. Larsson ve Franzen'e göre, "Onların heterojen bileşimleri, (yanardağın dışında) başka bir oluşum mekanizmasına, belki, okyanustaki şelf çökeltilerinde bir kuyruklu yıldız ya da asteroid etkilerine işaret eder" (Palmer ve Bailey, 1998, 212).

İklim Değişikliği

- Almanya, İngiltere, İrlanda ve Kuzey Amerika'daki ağaç halkaları çok büyük bir kül yağmurunu kanıtlar.
- Caroli şuna işaret eder: "1980'lerde ve '90'larda Peter Kuniholm'ün başkanlığında, Cornell Üniversitesi'den bir dendrokronolog* ekibinin, Türkiye'den topladığı örnekler, ani bir büyüme hamlesini ortaya koyuyordu. İsveç bataklıklarındaki bir kütük, M.Ö. 1636'dan M.Ö. 1632'ye kadar iklimin gerilediğini gösteriyordu. Benzer bir iklim değişimi Çin'deki bir bataklıkta da ortaya çıktı" (Caroli 2003).

Belirli Bölgelerdeki Olaylar

- **Atlantis**. Yeryüzünü değiştiren daha önceki iki fiziksel olaydan daha az tahrip olsa da, ada, başta depremlerden ve tsunamilerden olmak üzere önemli hasara uğrar. Yeniden inşa etme çalışmaları hemen başlar. Başkent, Bronz Çağı'nın somut örneği olarak, en varlıklı evresine girer. Görece küçük ölçekte olsa da, imparatorluğun diğer bölgelerine ve dış dünyaya göçler yeniden başlar.
- **İrlanda**. Nemidyalılar, Atlantis'ten güney kıyıya gelirler.
- **Avrupa kıtası**. Kızıl Toprak Rengi kültürü sona erer. Çan

* Dendrokronoloji: Geçmişteki olayların ve çevresel değişikliklerin tarihini belirlemek için, ağaçların büyüme halkalarını ve yaşlı ağaçları karşılaştırarak inceleyen bilim. (ç.n.)

kaplar kültürü sona erer. Eski Bronz Çağı sona erer. Bronz üretimi İskandinavya'ya gelir. İtalya'da Vezüv Dağı patlar.

- **Ege**. Volkanik Thera Adası, büyük bir nükleer patlamaya benzer bir şiddetle patlar. Girit'te Eski Saraylar evresi yok edilir. Mikenli Yunanlılar saldırırlar.

  Yunan geleneğinde, Deukalion taşkından kurtulur.

- **Mısır**. Hyksos olarak hatırlanan kavim; şiddetle bozulan iklim koşulları, onları, Doğu Akdeniz çevresindeki anayurtlarını terk etmeye zorladıktan sonra, Nil Deltası'nı istila ederlerken on dördüncü sülale yıkılır. Mısırlı tarihçi rahip Manetho, "Tanrı'nın lanetinin", tek bir darbe bile vurmadan Hyksosların istila etmelerine izin vererek, Mısır'ı yere serdiğini kaydeder.

  Karnak'ın üçüncü kapısında bozulmamış olarak bulunun Fırtına Steli, I. Ahmose döneminde meydana gelen olağanüstü vahşi bir fırtınayı anlatır. Aynı şekilde, aslında Nil Deltası'nın doğusundaki Persoped'e ait olan, son sülalenin El-Arish Metni'nde uzun koyu bir karanlık ve maiyeti tümüyle yok edildikten sonra, gökten gelen bir ateşin, mirasçısını yaraladığı bir firavunun ölümü anlatılır.

  Caroli, "XIII. Sülale döneminde Avaris'te gizemli bir toplu ölüme" işaret eder (Caroli 2003). Bu dönem civarında, İthtaw (İkamet Şehri) ve Hetepsenusret dahil olmak üzere, büyük metropol merkezleri tahrip edilir ya da terk edilir. Mısır bölgenin kontrolünü kaybederken bir Habeş krallığı kurulur. Baillie, atmosferi dolduran yanardağ külleri ve bir kuyruklu yıldızın yeryüzüne yakın geçmesinin etkileri nedeniyle, iklimin ciddi şekilde gerilemesinin, Kutsal Kitap'ta Mısır'ın başına gelen dertlere ve Çıkış'a yol açtığını öne sürer.

- **Ortadoğu**. Caroli, " [M.Ö.] 1630'dan sonra Jericho'da olduğu gibi" diye yazar, "Kenan ülkesinin ortasında ve gü-

neyinde çok az yıkım vardı. Şehir vahşice yakılmış olmasına rağmen, büyük bir deprem olmuş gibi görünüyordu. Açıkçası bu, çürüyecek birçok şeyin olduğu yakındaki mezarlara gaz sızdırmıştı." (Caroli 2003). Amurruların başkenti yağmalanırken, Babil'in üzerine de yüzyıldan daha uzun sürecek bir karanlık çağ iner. Gücünü kaybeden Mitanni ve Hurri beyleri, Asur'daki nüfuzlarını kaybederler.

- **Küçük Asya**. Hititlerin Eski Krallığı çöker.
- **Mezopotamya**. Amaziduga'nın dokuzuncu yılında (yani M.Ö. 1629) dokuz aydan biraz daha uzun süren karanlık bir dönemde, Kral Ninsianna'yı gördüğünü anlatır. Bu, modern tarihçiler tarafından yaygın bir biçimde Venüs gezegeni olarak yanlış yorumlanır ama onun anlattıklarına göre bu, daha çok bir kuyruklu yıldıza benzer.
- **Hindistan**. Hindistan'ın M.Ö. 1600 civarında beklenmedik şekilde aniden yıkılan, antik Mohenjo-daro şehrinde rengi koyulaşmış binlerce "siyah taş" bulunmuştur. Burayı ziyaret eden gezi yazarı David Hatcher Childress, şekilsiz külçelerin "görünüşe göre, aşırı ısıda eriyerek birbirine karışan kil çömlekler" olduğunu belirtir (Childress, 1985, 191).
- **Orta Asya**. Bin beş yüz yıl önce, kırsalda ilk tarım yapan Afanasevo kültürü çöker.
- **Çin**. Xia Hanedanlığı çöker. Caroli, "Xia Hanedanlığı'nın çöküşü" diye yazar, "Thera'nın patlamasına bağlanmıştır" (Caroli 2003). Sarı Nehir ovasında Shang Hanedanlığı ortaya çıkar.
- **Kuzey Amerika**. Yukarı Michigan'da bakır madenciliğinin ilerleme hızı ve hacmi birdenbire artar. Poverty Point'te Louisiana şehri kurulur. Alaska'da Anniachak'ta büyük bir yanardağ patlaması olur. Kızıl Boya kültürü sona erer.

- **Pasifik Okyanusu**. Polinezyalıların atası olan Lapita Çömleği kültürü, Pasifik Okyanusu'na yayılır. Yeni Zelanda'da, Thera'daki kadar güçlü bir yanardağ patlaması gerçekleşir.
- **Orta Amerika**. Kelimesi kelimesine,"Gökyüzünden Gelen Ateş" demek olan 4–Quihuitl, küresel afetlerin üçüncüsüdür. Aztek Takvimi Taşı'ndaki karenin içinde yere inen alev tabakası olarak resmedilir. Hayatta kalan az sayıda kişinin, toplumu yeniden kurduğu daha önceki güneş ya da dünya çağını sona erdirir. Olmek kültürü önemli bir kültür evresine girer. geleneksel bilim adamlarına göre, Olmek, bu dönemde başlar. Tüylü Yılan ve müritleri "Sulak Aztlan"dan gelirler.
- **Güney Amerika.** Güney Amerika arkeolojisinde Orta Oluşum Dönemi başlar. Unu-Pachacuti'den (Suyla Devrilen Dünya) sonra Thonapa kavmi gelir.

Yerkabuğunu Aniden Değiştiren Dördüncü Olay: M.Ö. 1198

Göksel Olay

- Halley'in görünmesiyle, Oljato ya da Proto-Encke kuyruklu yıldızı yeryüzünün yörüngesiyle daha yakından hafifçe kesişir. Franzen ve Larsson, şunu öne sürerler:

  ... M.Ö. 1000 – M.Ö. 950'de, dünya dışından gelen göreli büyük cisimler, Kuzey Atlantik'in doğusunda [yani, Atlantis'in yeri] bir yere, olasılıkla Kuzey Afrika'nın Atlantik kıyısındaki kaya şeridine ya da Güney Avrupa'ya isabet etti. Başta Akdeniz'e kıyısı olan Afrika ve Avrupayı olmak üzere, tüm Yeryüzü'nü etkiledi (Palmer ve Bailey, 1998, 212).

- Caroli'ye göre, "ilkbahar noktasına göre, Pleidlar Çağı

M.Ö. 1500 – M.Ö. 1100 arasında sona erdi" (Caroli 2003). Bu dönem, Atlantis'in zirveye çıkmasını destekler ve onun son yıkılışıyla biter. Yunan mitolojisinde, Atlas'ın kızları olan Pleiadlar, Atlantislerdir.

Jeolojik Kanıt

- İsveç ve İsviçre'de göllerin su seviyesinde büyük bir yükselme vardır. Bu, göllerin etrafına kurulmuş köylerin yaygın şekilde terk edilmesiyle, özellikle Staalachsee, Ammersee, Federe ve Bodensee'de belirgindir. Tufan, belki daha önce bilinen tarihten ya da tarih öncesinden bu yana eşi görülmemiş büyüklüktedir ki, Almanya'da Memmingen yakınında, Münih, Ravensburgve Toelz'de yeni göller meydana gelir. Loughbashade'de olduğu gibi, bütün Kuzey İrlanda'da göllerin su seviyesi çarpıcı şekilde yükselir. Yeryüzündeki en büyük tuz gölü olan, Türkiye'deki Van Gölü iki yılda 75 m yükselir. İklim bilimciler böyle bir artışın olması için yaklaşık 59 cm yağmur düşmesi gerektiğini hesaplamışlardır. Orta Afrika'da da göllerin su seviyesi, çarpıcı şekilde olmasa da, önemli ölçüde artar. Güney Amerika'da, Bolivya Andları'ndaki Titicaca ve Arjantin'in batısında Lago Cardiel gibi, Kuzey Amerika'da Utah'taki Büyük Tuz Gölü ve Kanada'da Waldsea Havzası da anormal yüksek seviyelere ulaşır. İrlanda bataklıklarında meşelerin yıllık büyüme halkları azalır. Bütün orta Avrupa'da çarpıcı bir iklim gerilemesi vardır. Tunus'ta don meydana gelir. Kuzey Afrika ve İskandinavya'da çökeltilerin oluşturduğu kanıtlar aniden genel soğuma, ağaçlarda son derece az büyüme, son derece şiddetli yağmur ve küresel ölçekte yaygın tufana işaret eder.
- M.Ö. birinci yüzyılın sonunda, Yunanlı Coğrafyacı Diotorus Sikulus, Mauretania'nın (Kuzey Afrika'nın Akdeniz kıyısında, bugünkü Kuzey Cezayir ile Kuzey Fas'ı kapla-

yan, adını Mauri kabilesinden alan bir ülke.* Başkenti Caesarea'da kitaplıkta araştırma yaparken, kendi yaşadığı dönemden 1200 yıl önce bir depremin, Kuzey Amerika'nın bütün Atlantik kıyısını yıkıma uğratan bir felakete yol açtığını öğrendi. Modern jeologlar onun aktardıklarını doğrulamaktadırlar.

- Masse, Kuzey Montana'da, erozyona uğramış, verimsiz ve garip biçimli tepeli yörelerde "M.Ö. 1000 civarında yeryüzüne yerel felaket getiren bir çarpma etkisi olduğunu," belirtir (Palmer ve Bailey 1998, 191).
- Nebreska'da Broken Bow'un batısında, 120 megaton nükleer patlamaya eşit bir güçte infilak eden bir göktaşının yaklaşık üç bin yıl önce oluşturduğu, bir mil genişliğinde bir krater gölü vardır.
- Grönland'da Camp Century'deki buzulun içindeki parçalar, M.Ö. 1170 civarında küresel bir felaketin, atmosfere binlerce km^3'lük kül yağdırdığını ortaya koyar.
- Dünyadaki yanardağ hareketleri, M.Ö. on üçüncü yüzyılın sonunda zirveye çıkar. Arabistan'da sıra dışı püskürmeler olur. Rusya'da Pasifik Okyanusu yakınında Kamçatka Yarımadası'ndaki Avaçinskive Şeveluç yanardağları, Japonya'da Atami-san, Kuzey Amerika'da Saint Helens, Kalifomiya'da Shasta Dağı, Orgeon'da Newberry ve Belknap yanardağları ve Orta Amerika'da San Salvador yanardağı püskürmeye başlar. Atlantik Okyanusu'nda İzlanda (Hekla) ve Ascension Adası, Candlemas, Azor Adaları (Furnas Dağı) ve Kanarya Adaları'ndaki (Büyük Kanarya, Fuerte-ventura ve Lanzarote) olaylarla yanardağ hareketleri geniş bir alana yayılır.
- Jeolog Robert Hewitt, Bronz Çağı'nın sonunu (Bkz. Şek. 3.2.), "dünya tarihindeki en kötü afetlerden biri," olarak anlatır (Hewitt 1958, 122).

Şek. 3.2. İzlanda'daki Hekla Yanardağı'nın bu fotoğrafı, Bronz Çağı'na son veren, alevlerle yeryüzünü değiştiren fiziksel bir olayı hatırlatan bir sahneyi anlatıyor. Neuee'nin alevleri, bazı yanardağların patlamadan önce, patlama sırasında ya da patlamadan kısa süre sonra fışkırttığı, hızla yol alan akkor gazıdır. (Fotoğraf: İzlanda Üniversitesi, Kuzey Yanardağ Bilimi Enstitüsü'nün izniyle)

- Jeolojik kanıtlar nedeniyle Franzen ve Larsson, kendilerini şu açıklamayı yapmak zorunda hissederler: "Gözlemlenen değişikliklerin, kozmik aktiviteyle açıklanabileceğini öne sürüyoruz. Hatta görece büyük asteroitlerin ya da kuyruklu yıldızların (yaklaşık 0.5 km çapında) Doğu Atlantik'te bir yere isabet ettiğini öne sürüyoruz" (Palmer ve Bailey 1998, 301).

İklim Değişikliği

- Baillie, "M.Ö. 1600 ve M.Ö. 1100 civarında belli başlı iki düşük ısı mevcut," olduğu sonucuna varır. İkincisi, "en belirgindir. Avrupa, iki Amerika kıtası, Yakındoğu ve An-

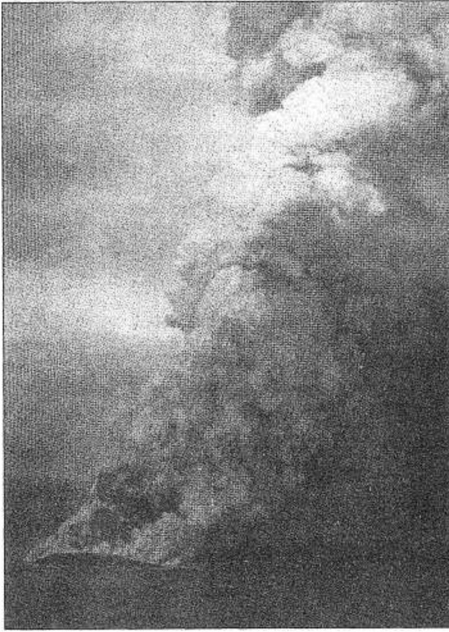
* Moritanya (ç.n.)

tarktika dahil, dünyanın birçok yerinde izi sürülebilir" (Palmer ve Bailey 1998, 175).

- Alaska ile Kuzey Amerika'nın batısı ve ortası aniden daha çok soğur ve nemlenir.
- Güney Amerika'da iklimin bozulmasıyla, aynı zamanda meydana gelen yeni bir buzul oluşumu benzer sürelerde gerçekleşir.
- Almanya Rhineland'da meşe ağaçlarının gövdelerinin büyük çoğu, M.Ö. 1000 civarında büyük bir tufan olduğuna dair kesin işaretler taşır.
- David Kuniholm'un topladığı ağaç halkası örnekleri M.Ö. 1185'ten M.Ö. 1141'e kadar, kötü iklimin Türkiye'de zirveye ulaştığını gösterir.

Belirli Bölgelerdeki Olaylar

- **Atlantis.** Platon'a göre, ada, "bir gün, bir gece içinde," yok olur. Olasılıkla, Atlas Dağı, yanlamasına patladığında milyonlarca ton deniz suyu, içleri açılan magma odalarına hücum eder. Bu da, yerkabuğunun kırılarak üst üste çökmesine neden olur. (Bkz. Şek. 3.3.). Halkın çoğu ölürken, hayatta kalan binlerce kişi dünyanın çeşitli yerlerine kaçar.
- **İrlanda**. Hayatta kalanlar dalgalar halinde gelirler: Fir Bolg, Fir Gailion, Tuatha de Danan ve Milesyalılar.
- **İngiltere**. Adanın büyük bölümünün nüfusu azalır. Gelişme Stonehenge'de sona erer; yerleşim alanı terk edilir.
- **Avrupa kıtası.** Bronz Çağı sona erer. Bavyera'daki Kara Orman yanıp kül olur. İskandinavya'da uzun zaman önce yerleşmiş ölü gömme adetleri bırakılır. Tümülüsler (tören tepecikleri) artık yapılmaz. Zengin cenaze eşyalarının sergilenmesi belirgin bir şekilde azalır. Bronz işçiliği duraklar. Kıyı bölgeler tahliye edilir. Birçok büyük nehrin

Şek. 3.3. 1963 yılında Surtsey'i oluşturmaya başlayan yanardağ patlamaları, olasılıkla Atantis'in son yıkımına yol açanlara benzer. (Fotoğraf: İzlanda Üniversitesi, Kuzey Yanardağ Bilimi Enstitüsü'nün izniyle).

birleştiği deniz seviyesine yakın geniş bir alan, felakete yol açan tufanda Macaristan Ovası'nı sular altında bırakır. Zengin ve faal bir evrenin en yüksek noktasında bütün Bronz Çağı halkı silinir. İtalya'da Vezüv Dağı, M.Ö. 1200'den sonra üç ayrı olayda patlar.

- **Ege**. Bronz Çağı sona erer. Caroli şunları yazar:

> ... Yunanistan'da Kopais Gölü'ndeki geniş çaplı hidrolik çalışmalar, Mikenler döneminden daha öncesiyle değil, Helenistik ve Roma dönemleriyle ilişkilendirilir. Ama artık bunlar, M.Ö. üçüncü binin başında, Troia I ve Erken Troia II'ye tarihlendiriliyor. Çalışmalar, Kopais havzasının muazzam bir tufanın altında kalması sonucunda, yaklaşık M.Ö. 1200'de bırakılır.

Atina, Miken, Tiryns, Knosos, Troia, Urgarit ve Kıbrıs'ta bü-

yük depremler yıkıma ve yangına yol açar. Beklenmedik şiddetli yağmurlara çözüm olarak, Akdeniz'de ev inşaatı değişir, düz damlı evlerin yerini üçgen biçiminde eğimli damlar alır.

- **Mısır**. Yeni Krallık, düşüş döneminin başında, bu sülalenin uygarlığının asla düzelmeyeceğinin işaretlerini vererek sona erer. Haris Papirüsü, M.Ö. 1198'te III. Ramses taç giyerken, batıdan gelen çok büyük kül bulutlarının Nil Vadisi'ni kapladığını bildirir. Kısa süre sonra saldıran Deniz Kavimleri'yle çarpışılır. Deniz Kavimleri, yazıcılara, anayurtlarını, denize batmadan önce, "ateş açan bir yıldızın" yaktığını anlatırlar. On Dokuzuncu Sülale'nin sonunda (yaklaşık M.Ö. 1197) Firavun II. Seti, Sekhmet'i, bilinen bütün dünyaya alev tüküren bir "Dönen Yıldız" olarak tanımlar.
- **Ortadoğu**. Bronz Çağı sona erer. Asurluların gücü, doruğundayken, M.Ö. 1208 – M.Ö. 1179 arasında zayıflar. Ugarit liman şehrinde bulunan pişmiş toprak bir metin, bir yıldız, "Suriye ülkesinin" üzerine düştü, "onu ateşe verdi, iki alacakaranlık sürede şaşkınlık yarattı," diyerek Anat'ı anlatır. Küçük Asya'da çok önemli ve ikinci derecede önemli birçok yerleşme toprağa gömülür. Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hattusas, büyük bir yangınla yok olur.
- **Hindistan**. Mahabhara'ta otuz beş yıllık bir kuşak boyunca süren göksel savaş M.Ö. 1200'e tarihlenir.
- **Çin**. Shang Hanedanlığı'nın son ya da Yin-Shang dönemi başlar. Shang Hanedanlığı sona ermeden önce iki yüzyıldan daha az bir zaman ani bir düşüşe geçer. Kazılarda bulunan bu döneme ait kehanet kemikleri, doğal afetlere saplanmıştır. Tipik bir örnek, başvuran kişiye güven vermeye çalışır: "Bundan sonraki on gün içinde artık felaket olmayacak".

Son Shang İmparatoru Chou Hsin, M.Ö. 1122'de, Chou Hanedanlığı'nın kurucusu Wu Wang ile yaptığı, dönüm noktası niteliğindeki savaşı kaybeder. Çin mitolojisi, bu askeri karşılaşmaya eşzamanlı olarak gökyüzündeki kuyruklu yıldızlar arasında kozmik bir savaşın olduğunu anlatır.

Sichuan Eyaleti'nde Sanxingdui'daki Shang yerleşmesinde, aceleyle yapılmış bir toplu mezarda çok değerli eşya vardır. Oyma yeşim parçalar, fil dişleri, istridye kabukları, altın eşyalar ve çok sayıda bronz, İmparator Wu Ding ve M.Ö. 1189'da ölen İmparatoriçe Hao ile çağdaştır. Bu buluntunun olağanüstü koşullarının nedeni, yeryüzünü küresel ölçekte değiştiren fiziksel olayın beraberindeki kaotik iklim olarak görünmektedir. Caroli, "Destan bize, binlerce Shang partizanının gemiyle doğuya kaçtığını, kaderlerinin bilinmediğini anlatır," diye belirtir (Caroli 2003).

- **Orta Amerika**. Çin bilimi uzmanı Dr. Mike Xu'ya göre, Çin'in düzenini bozan iklim koşullarından kaçan Shang misafirler, Batı Mexico kıyılarına geldiler. Olmek Uygarlığı'nda reform yaptılar.

  Aztek takviminde 4 – Atl, daha önceki güneşi ya da çağı yıkan küresel bir taşkına işaret eder. Bu, Aztek Takvim Taşı'nın üzerinde, taş bir piramidi suya gömen göksel bir su kovası olarak resmedilir, bu, Atlantis'in son yıkımına apaçık bir göndermedir.

  Azteklerin Haiyococab'ı, Yeryüzünün Üzerindeki Su'yu, "Taşkın, dünyayı yok ettiğinde, Yeryüzü'nü yukarıya kaldıran tanrıların kaçtıklarını" anlatır.

  Maya ülkesine, kültür taşıyıcıların Daha Az Sayıda Gelişi, Yucatan kıyılarında meydana gelir.

- **Kuzey Amerika**. Louisiana'daki Poverty Point'te aniden büyük bir nüfus artışı yaşanır. Burası son gelişimini geçi-

rir. Üretiminin en yüksek noktasında Michigan'daki Yukarı Yarımada'daki bakır madenciliği aniden sona erer. Kaliforniya kıyısında Chumash kültürü ortaya çıkar. Amerika Birleşik Devletleri'nin güneydoğusundaki kıyıda, olasılıkla Atlantik Okyanusu'na yağan göktaşı ve asteroidin yol açtığı büyük bir tufan, Güney Carolina'daki kraterlerin ve de "körfezlerin" nedenidir.

- **Güney Amerika.** And geleneği, sağ çıkılan bir yenilginin ve korkunç bir doğal felaket olan, savaşı andıran Ayaraucca'nın Peru'ya geldiğini anlatır. Andlardaki Kotush geleneği sona erer. Peru'da Sechin – Chavin kültürü başlar. Megalitik inşaatta dönüm noktası niteliğinde ani bir gelişmeyi işaret eden Son Oluşum Dönemi başlar: "Sanki sipiritüel bir eşik aşılmıştır."

4

Atlantisliler Mısır'da

Ama yola çıktıktan sonra adayı bir daha görmeyeceksin. O, dalgalara dönüşmüş olacak.

"GEMİSİ KAZAYA UĞRAYAN GEMİCİ MASALI"

M.Ö. beşinci binden önce Nil Vadisi'nde yer yer Paleolitik yerliler yaşıyorlardı ama altı bin yıl önce, yeni gelenler yavaş yavaş Aşağı Mısır'a yerleşmeye başladılar. Merimda Bani Salamah'a uzun bir dönemde akın akın gelenlerin yaptıkları evlerin kalıntıları, bunların, Batı Asya'daki Neolitik yerleşmelerde bulunanların tıpkısı, hayvan derisi kaplanmış saz direklerle yapılmış, oval biçimli kulübeler olduğunu gösterir. Bu halkın kültürü, Nil'de yaşayan daha önceki yerleşik toplumdan maddi olarak üstün olsa da, arkeologların verdikleri adla Badariyeliler aslında, henüz başlamamış olan firavunlar Mısır'ının habercileri değillerdi.

Bununla beraber, M.Ö. dördüncü binin ortasıyla sonu arasında bir tarihte, bütün ülke, çok sayıda göçmenin aniden gelmesiyle çarpıcı bir dönüşüm geçirdi. Göçmenler çok gelişmiş, karmaşık bir uygarlığın özelliklerini kendileriyle beraber getirdiler. Sakkara'daki piramit kompleksinde kazı yapan ve yirminci yüzyılın başında en önemli Mısır bilimcilerinin arasında yer alan Profesör Walter B. Emery şu sonucu çıkarıyor:

> [Mısır'ın siyasi olarak] birleşmesinden hemen önce Nil Vadisi'ndeki uygarlığın hızla ilerlemesinin nedeni, "sülale ırkının" ortaya çıkmasıydı. Yukarı Mısır'ın kuzey bölgesinde bulunan geç soylar öncesi döneme ait mezarlar, bu ana ırkın var olduğu teorisini destekler. Bu mezarlarda, kafatasları yerlilerinkinden daha büyük ve bedenleri yerlilerinkinden daha iri insanların anatomik kalıntıları vardı. Fark o kadar belirgindir ki, bu insanların daha eski bir soydan geldikleri konusunda herhangi bir öneride bulunmak imkânsızdır. (Emery 1961, 39).

Nil düzenli taştığından, zaten ileri durumda olan sulama tekniklerine başvuruluyordu. Bunun sağladığı cömertlik, nüfus artışını teşvik ediyordu. Sulamayı, hasat yöntemlerini, yiyeceğin depo edilmesini ve dağıtılmasını düzenlemek için, hükümet liderlerinin ve merkezi otoritelerin gerektiği, evrimleşen bir siyasi sistemde, neolitik köyler, *nome*'lere ya da bölgelere dönüşüyordu. Kocaman, elde özenle işlenmiş taş bloklardan muazzam tapınaklar, saraylar ve anıtsal kamu binaları yapılırken, Badarilerin, dayanıksız sazdan kulübeleri bir kenara atılıyordu. Emery şunları gözlemliyor:

> Birinci Sülale'nin ilk dönemlerinde marangozların ve doğramacıların yaptıkları eşyaların, tahta işçiliğinde ileri bir bilginin çok sayıda kanıtını oluşturması şaşırtıcıdır. Hem kütük hem de zıvana geçirme, köreltme, yarım perdah ve köşe bağı gibi doğramacılığın bütün ilkeleri biliniyordu ve kullanılıyordu; üstelik özenle oymanın yanında çini ve fildişi karışık ahşaba kakma yapma sıradandı. Aletlerinin sayısı az da olsa, Mısır'da Roma dönemine kadar bilinmeyen bir ek unsur olarak kalan planya dışında, yine de bu aletler modern marangozluğun bütün temel işlevlerini yerine getiriyordu (Emery 1961, 216).

Şayet bu beceriler uzun bir zaman diliminde Mısır'da evrimleşmediyse, nerede gelişti?

Yerden tavana kadar altın tabaka kabartmalı, aralarında sadece birer santim uzaklık olan şeritlerle bezeli panolarla dikkati çeken arkaik tapınaklar ve mezarlar Platon'un *Kritias*'ındaki Poseidon kutsal alanını hatırlatır. Poseidon'un "altın duvarla çevrilmiş" kutsal alanı ve Atlantis'teki diğer duvarlar, aynı şekilde, değerli madenlerle bezeliydi. Badari yerlileri dokumacılığı bilmeseler de, sülale ırkının gelmesiyle, karmaşık bir alet olan dokuma tezgahı, "tasarımının geçirdiği evrimin kıyaslanabilir geç bir evresinde" aniden ortaya çıktı (Emery 1961, 177).

Yazı kağıdı için gereken bir üretim olarak papirüs, Birinci Sülale döneminden beri ekiliyordu. Emery şunları gözlemliyor:

> Yazı dilinin, Birinci Sülale'nin başlangıcında bile hiç de erken döneminde olmadığını gösteren kanıtlar elde edilmiştir. En eski metinler bile, yazı dilinin, nesnelerin ya da eylemlerin resimleri olan salt kelime işaretleri kullanmanın ötesine geçtiğini gösterir. Sadece sesleri temsil eden işaretler de vardı. Bir sayısal işaretler sistemi çoktan geliştirilmişti. Hiyerogliflerin zaten stilize edildiği ve gelenekselleştirildiği gerçeğinden ayrı olarak, el yazısına benzeyen bir yazı da yaygın olarak kullanılıyordu. Bütün bunlar, yazı dilinin arkasında dikkate alınacak bir gelişme döneminin olması gerektiğini gösterir. Mısır'da henüz buna dair hiçbir iz bulunmamıştır. Bazı yetkililer, yeterince teşvik edilirse yazı dilinin çok hızlı gelişebildiğine işaret ederler; yine de, insan güneyde, sülaleler öncesi dönemde buna dair bir kanıt bulmayı bekliyor. Bu nedenle, bunun tersine bir kanıt ortaya çıkıncaya kadar, oldukça gelişmiş anıtsal bir mimarinin ortaya çıktığında, çok gelişmiş bir yazı sisteminin var olduğunu kabul etmeliyiz (Emery 1961, 192).

Sülale ırkı gelmeden önce, Badariler, Aşağı Nil'de kısa mesafelere salla yolculuk ediyorlardı. Ama arkaik dönemde gemiler Lübnan'dan sedir getiriyordu; Sina ve Girit'te Asine ile ticaret yapıyordu; Sümerlerin benzer şekilde denize dayanıklı gemile-

riyle, askeri hafif deniz çarpışmalarına giriyordu. Büyük Piramit'in güney yanında, kendisi için açılan mezar çukurunda bulunan 38 m uzunluğunda bir gemi, gemi yapımı becerisinin olağanüstü deneyimli bir düzeyini gösterir. Tahta döşemeleri birbirine o kadar iyi tutturulmuştu ki, halatlar palamarlarla birlikte tutturulduğunda, Nil ile temas edince şişiyordu. Böylece, geminin bordası su geçirmeyen teknesine bağlanıyordu. Ziftin, dolgu macunu olarak standart kullanımını gereksiz kılıyordu. Güvertede iklimlendirme bile vardı: Hafif rüzgârlar, geminin tepesinin üzerinde, ıslak ağaç dallarıyla dolu, kontrol altına alınmış bir mekandan geçiyordu, buradaki ıslak dallar huni görevi yaparak soğuyan esintileri güvertedeki geniş kamaraya yönlendiriyordu. Piramitteki geminin dikkati çeken zarif hatları uzun bir denizcilik teknolojisi gerektirir. Yüksek pruva direği ise sadece kraliyetin nehirdeki gezintilerini değil, okyanusta seyretme yeteneğini de kanıtlar. Geminin M.Ö. 3000 yılından önce, Mısır'ın ilk sülalesinden üç yüzyıl önce yapıldığını anladığımızda bu nitelikler çok daha dikkat çekici olur. Dr. Thor Heyerdahl'ın sözleriyle, "Mısırlılar, Nil'e gelmeden çok önce gemiciydiler" (Heyerdahl 1971, 97).

Özetle, Mısır uygarlığının neredeyse bütün özellikleri tarihinin başından beri vardı. Mısır'ın eski çağlarını inceleyen, tanınmış John Anthony West, "Karmaşık bir uygarlık nasıl bu kadar gelişmiş olarak beliriverir?" diye sorar.

> 1905'te yapılan bir otomobile bakın, onu modern bir otomobille karşılaştırın. "Gelişme" sürecinde hiçbir yanlış yorum yoktur. Ama Mısır'da, böyle benzerler yoktur. Her şey başından beri var. Gizemin yanıtı kuşkusuz besbellidir ama bu, modern düşüncenin geçerli olan kalıbına itici geldiği için, ara sıra ciddi olarak düşünülür. Mısır Uygarlığı bir gelişme değildi. Bir mirastı (West 1979, 13).

Ki, bu mirasın Doğu'dan gelmediği kesindi. Bunca yüzyıldan beri Asya kabilelerinin akınlarına karşı tampon görevi yapan susuz çöl bölgeleri bile, kültürel etkilere karşı daha etkili bir

engeldi –M.Ö. on yedinci yüzyılın yarısında, barbar Hyksos arabacıları sızıncaya kadar. Üstelik Mısır'ın yüksek uygarlığı, Batı'da herhangi bir yerde var olan gelişmeye ne uzaktan benziyor, ne de yaklaşıyordu. Mısır'daki, birbiriyle çelişkili görünen evrenin yaradılışı konusundaki çeşitli teoriler, en azından, en eski çağlara ait tanrıların Uzak Batı'dan geldiği görüşünde birleşiyordu.

Modem araştırmacıların, Uzak Batı'dan gelerek Nil Vadisi'ne uygarlık getiren bir sülale ırkı konusunda vardıkları sonuçlar destekleniyor. "Tarihin Babası" Herodot, M.Ö. altıncı yüzyılda Mısır'a yolculuk yaptığında, atalarının çok uzaklarda, batıdaki bir ülkeden geldiklerini söyleyen Memphis rahiplerinden alıntılar yapıyor. İki yüzyıl sonra, Yunanca yazan Mısır rahibi Manetho, ilk uygar halkın, felakete yol açan bir taşkından sonra, oldukça karmaşık toplumun özelliklerine sahip olarak Mısır'a geldiğini belirtiyor. Manetho'nun çağdaşı Yunanlı coğrafyacı Diodorus Sikulus, şunları belirtiyor: "Mısırlılar, çok eski zamanlarda Nil'in kıyılarına yerleşmiş olan yabancılardı. Anayurtlarındaki uygarlığı, yazma sanatını ve kusursuz bir dili kendileriyle beraber getirdiler. Güneşin battığı yönden gelmişlerdi ve en eski insanlardı" (Leonard 1904, 92).O, Mısırlıların atalarının Etyopyalılar olduklarını öne sürüyordu. 2.Bölüm'de anlatıldığı gibi, Troia'yı savunurken ölen Etyopya prensi Memnon, Atlantisli bir liderdi. Erken Klasik Dönem'de Etyopya; Atlantik'teki Kuzey Afrika ile, Herakles Sütunları'nın (Cebelitarık) hemen gerisindeki Atlantik Okyanusu ya da Atlantis ile eşanlamlıydı.

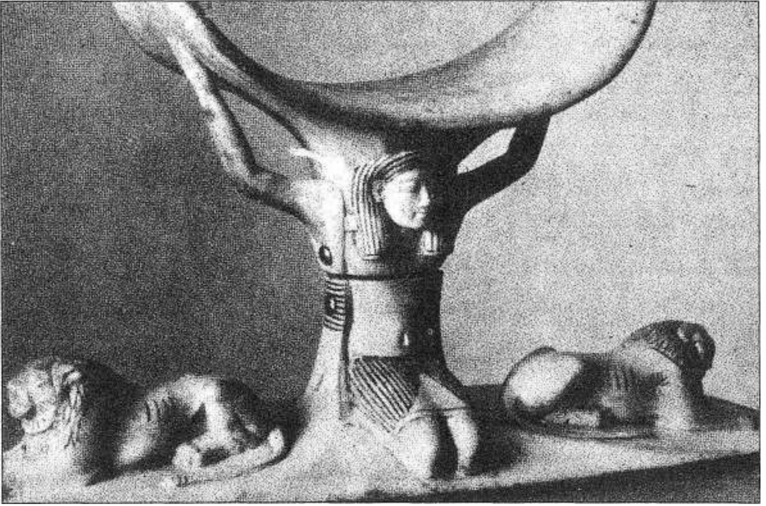
Hiçlikten doğuşun sembolü olan Göksel İnek Meh-Urt, onların Nil Vadisi'ne getirdikleri tanrılar arasındaydı. Kelimesi kelimesine adı, "Büyüt Tufan" demekti. *Ölüler Kitabı*'nın 175.Bölümü'nde, onunla kişiselleştirilen olayın öyküsü şöyle belirtilir: "Yeryüzü'nü Tufan kapladı. Bütün hayat yok oldu." Bununla beraber, bazı erdemli insanlar hayatta kaldılar. Liderleri, Aby-

dos'ta (Abdu), (M.Ö. 1360'da gelişen) I. Seti Tapınağı'nın yirmi altı ayak arkasında yer alan Osireion'da* adına anma törenleri yapılan Osiris'ti. Bu, Büyük Su Döngüsü'nü ya da okyanusu temsil eden bir kanalın çevrelediği, tonozlu bir yeraltı salonudur. Böylece, Atum'un "en eski tepe"sinin taştan bir alegorisini oluşturur. Mısır bilimi uzmanı Rundell Clarke'e göre, binanın ölçekli bir örneği, tepesinde bir Osiris heykeliyle beraber binanın tam ortasına yerleştirilmiştir. Bu tuhaf yeraltı binası, uygar insanlığın, Atum'un, okyanusun ortasındaki ada krallığından gelen kökenlerinin törensel bir suretiydi. Mısır'daki ataların anayurduna, batan Atlantis ülkesine açık bir göndermeydi. Eski Krallığa ait olan "İnsanlığın Yok Oluşu", yeterince uygun olarak, Osireion'da bulundu. Öyküde, Kuzey Amerika'daki Apache Kızılderililerinin bildikleri aynı adla Alev Adası, Aalu anlatılır. Açıkçası, Atlantis'i akla getiren volkanik bir ada anlatılır.

"İnsanlığın Yok Oluşu"na göre, Aalu, Tuat'ın batısında, Büyük Su Döngüsü'nün çok uzağında yer alıyordu. Burası; güneşin battığı, gökyüzünü yeryüzünden ayıran yüksek dağlarla çevrili, dünyanın sona erdiği, tanrıların Öbür Dünya'da oturdukları yerdi. Bu, bol buğday üretilen büyük bir ada krallığıydı. Sarayın bulunduğu şehri, "uzaklara giden yolların birleştiği, birçok kapısı olan" demir bir sur çevreliyordu. Her sabah Aalu'da, adanın ortasında yer alan bir "kapıda" Güneş Tanrısı beliriyordu. Ama bir gün tanrıların babası Atum, "yüzü güneş gibi parlarken yelesinde ateşin dumanları tüten, kana susamış bir dişi aslan" (Mercatante 1978, 184) diye portresi çizilen Tefnut'u çağırdı. Tefnut, M.Ö. on üçüncü yüzyılın sonunda ve on ikinci yüzyılın başında Bronz Çağı'nı tehdit eden, çağdaşı düzinelerce şehirle beraber Atlantis'i de yıkıma uğratan, (Mısırlıların Sekhmet diye bildikleri) kuyruklu yıldızın mitolojik imgesiydi.

Atum, Tefnut'a Aaulu'yu göksel bir yangınla yok etmesini

* Osiris Tapınağı. (ç.n.)

Şek. 4.1. Bu akasya ağacı heykelde betimlendiği şekliyle, dünyanın merkezindeki Shu, gökyüzünü omuzlarının üzerinde taşıyordu, ikiz aslanlar doğuyu ve batıyı temsil ediyordu.

emretti, çünkü sakinlerin tanrıları küçümsemeleri giderek artmıştı. Aalu'dan, M.Ö. on altıncı yüzyılın *Ölüler Kitabı*'nda da (61.Bölüm) söz edilir. Bu kitap, ölüm konulu metinlerden yapılan bir derlemedir, ölüyle beraber mezara konulur. Ada krallığı burada, Platon'un Atlantisi'ndeki düzenli kanallara benzeyen, gemilerin yüzdüğü akarsularıyla anlatılır. Aaulu'nun doğuda bulunduğunu ima eden, şafakta Güneş Tanrısı'nın belirdiği "kapı" daha az açıktır. Ama adanın uzak batıda, Tuat'ın ötesinde olduğu özellikle belirlenir, batıdadır ve Atlantis'in önemine sahiptir: Tuat'ın dağlarının, Atlas Dağı gibi gökyüzüyle yeryüzünü ayırdığı, Geb (yeryüzü) ile Nut'u (gökyüzünden) ayıran, Mısır'ın Atlas'ı Shu'nun (Bkz. Şek. 4.1) kişiliğine büründürüldüğü söylenir.

Güneş Tanrısı'nın Aalu'daki "kapısı", İngiltere'deki Stonehenge'den farklı olmayan, sadece megalitik bir tapınağın astronomiyle ilişkili bir özelliği olabilir, bir takvim dehası şaheseri...

Aslında, bugün de hâlâ "pencere" olarak bilinen Stonehedge'deki geçitlerden gökteki hedefler izleniyordu. Bu, Mısırlıların "kapısının" ardında aynı kavramın yattığını akla getiriyor: güneşin ilk ışınlarını yakalamak için kasıtlı olarak yönlendirilmiş taş bir çerçeve. Örneğin; Stonehenge'de topuk taşı* denen taş, topuk anlamına gelmekten çok, Eski Gal dilinde güneş anlamına gelen ("heyil" olarak telaffuz edilen) haul kelimesinden türetilmiştir. Astronomiye göre yönlendirilen tapınaklar, "Herakles Sütunlarının ötesinde" geliştiğinden, Aalu'nun uzak batıya yerleştirilmesi ve kimliği inandırıcı gelmektedir. Atum'un İlk Dağ ile bağdaştırılması ve tufanla ilişkilendirilmesi, Atlas ve onun denizin altında kalan dağıyla yakından bağlantılıdır. Kısacası, Atum, Atlas'ın Mısır'daki uyarlamasıydı; Mısır tanrısı ile Yunanlıların Titan'ı arasındaki filolojik benzerliğin altını çizdiği bir kimlikti.

En eski Mısır geleneklerine göre, Emery'nin "sülale soyu" Aşağı Mısır'ı dalgalar halinde süpürdü. En başta gelenleri Semsu-Hor ya da Horus'un Müritleri'ydi. Onları hemen Mesentia'lar ya da Zıpkıncılar izlediler ya da onlara eşlik ettiler. Semsu-Horlar, zıpkını, Aşağı Nil'de, batı Delta'da arma olarak taşıyorlardı. Burada şahin, gök tanrısı, kimi kez de suaygırı kisvesi içinde, düşmanı Seth'i zıpkınlamak için ayakta dengede dururken Hortchema, Delici Horus olarak biliniyordu. Semsu Horlar, Mısır'ın ilk kralları olduğundan, kendini Akhenaton ilan eden IV.Amenhotep tek istisna olmak üzere, otuz bir sülalenin her firavunu kendini Horus ile eş tutardı. Mercer'ın açıkladığı gibi, "geleneğe göre, Horus, Mısır'ın son tanrısal yöneticisiydi. Sülale yöneticileri gibi, tanrısal yöneticilerin de Horus'un, yani Horus krallarının enkamasyonları oldukları düşünülürdü. Onlara, tanrılara davranıldığı gibi davranılırdı" (Mercer 1960,78). *Ölüler Kitabı*, Semsu-Horların Atlantisliler olduğunu açıklar: "Horus, Alev Adası'nda kurulan tahtına çıkarılacaktır". Bu ad, volkanik Atlantis'i anlatır.

* İngilizce: Heel. (ç.n.)

Ama dinsel bir figür olarak Horus, yeni gelen Zıpkıncılarla yerlilerin arasındaki bir uzlaşmanın sonucu da olabilirdi. Mercer, göçmenlerin sülale ırkının "Mısır'da, belki de Delta'da bir yer belirledikten sonra, önceleri bir kasabaya ya da bölgeye yerleştiklerini, burada yaşayan halkın sancağının ve tanrısının zaten bir şahin olduğunu, yeni gelenlerin onu benimsediklerini ve kendilerine mal ettiklerini, bir şahin ya da Horus ibadeti geliştirdiklerini" öne sürer (Mercer 1960, 93). Mercer; *horus*, "şahin" kelimesinin kökünün, *hor*, "yüz" olduğuna, bunun gökyüzü, *hort* sözcüğünün yerini tuttuğuna, böylece yabancı sülalelerin kendi gökyüzü ya da mutluluk tanrılarıyla burada yaşayanların tanrılarını birleştirdiklerine işaret eder. Bu barışçıl birleştirme, Horus destanına yansır. Karısı İsis'i döllemek için uzaklardan gelen yeniden doğuş tanrısı ve doğanın bereketinin ilkesi olan Osiris'in oğlu olarak Horus, yeni anayurdun, Mısır'ın kişiliğine büründürülür. Bundan sonra Horus (firavunluğun gücü), Uzak Batı'dan gelen uygarlarla Nil Vadisi'ndeki yerli halk arasındaki birleşmenin ürünü ya da doğal sonucu olarak düşünülür. Buna uygun olarak, Osiris'in Batılıların Prensi unvanı özellikle yerindedir.

Semsu-Horlar ve Mesentiular, zıpkın armalarının işaret ettiği üzere, gemiciydiler. Firavunların Mısır'ının kurucuları, Uzak Batı'dan aniden deltaya geldiler. Gelişmiş bir uygarlığın sanatını ve bilimini büyük tufandan sonra kendileriyle beraber getirdiler. Ama batıya baktığımızda, Libya'daki anayurdunda bu uygarlığın izlerini bulamıyoruz. Daha batıya gidersek sadece Kuzey Afrika kıyıları, daha ötesinde de sahipsiz bir okyanus var. Ancak Platon, Mısırlıların, başkenti Atlantik yakınında büyük bir adadaki güçlü bir imparatorluğun tarihini koruduklarını söylüyordu.

Uygarlık getiren Horus'un Müritleri, Yukarı Mısır'da Dendara'daki zodyakta açıkça anlatılıyordu. Burada, diz çökerek gökleri taşıyan, şahin başlı, birbirinin eşi, bir çift insan figürü temsil ediliyordu. Atlas, astrolojinin destandaki kurucusuydu. Yunan mitolojisinde, gökyüzünün kubbesine destek olduğu hayal ediliyor-

du. Dendara'daki zodyakta gösterildiği gibi, iki ikiz kardeşin arasında dünyaya geldi. *Ölüler Kitabı*'nın 20. Bölümü, Semsu-Hor'un "malikanesinin" Sekhet-Aaru'da oluğunu anlatır. Martin Bernal, *Black Athena* (Kara Athena) kitabında Atlas'ın Yunanca adının Mısır dilindeki *aru*'dan türetildiğini, bunun da, Sekhet-Aaru ile Atlantis'in eş tutulmasını çok daha netleştirdiğini anlatır.

Yunanlıların, Mısır'ın uygarlaşmış kökenlerine dair yorumunda, ülkenin adını aldığı ilk firavun Aigyptos'tan söz ediliyordu. Büyükbabası, Atlantis'i yaratan deniz tanrısı Poseidon'du. Horus'un Müritleri ve Zıpkıncılar gibi Poseidon'un da arması üç dişli zıpkındı. Aigyptos'un annesi ölümlü bir kadın olan Libya'ydı. Onun destanı, Mısırlıların kuruluş öykülerinde anlatılan aynı göçü yansıtır: Aigyptos ikinci kuşak Atlantisliydi. Annesiyle babası, Poseidon'un adası Sekhet-Aaru'daki "malikanelerinden" uzun süren zorunlu kaçışlarında Libya'ya gelmişlerdi. M.Ö. birinci yüzyılda Yunanlı tarihçi Orpheus, bu geleneğin altını çizerek Mısır'a, "Poseidon'un Kızı" olarak bakar.

Tarihsel gerçekliği Mısır'ın ilk kralı Hor-aha tarafından doğrulanan Aigyptos, Semsu-Hotlardan biriydi. M.Ö. 3100'de kurduğu soy, sülaleler dönemi boyunca sürecek krallığın geçmişteki örneği oldu. Emery şunları yazar:

> Geleneğe göre, Tanrı Horus, Mısır'da tarih öncesi dönemlerde saltanat sürdü ama her zaman yeryüzünde bir kral tarafından temsil edildi. O, bir 'Horus' ya da bir Horus Kraldı. Bu Krallara, 'Horus'un Müritleri', Semsu-Hor denildi. Geleneğe göre, Horus, Mısır'ın tanrısal yöneticiler silsilesinin sonuncusuydu. Sülalelerin yöneticileri kadar onların da, Horus'un enkarnasyonları, yani 'Horus Kralları' oldukları düşünülürdü ve onlara, tanrılara davranıldığı gibi davranılırdı (Emery 1961,95).

Başka bir deyişle, sülaleler Mısır'ının bütününe egemen olan firavunluk kavramı, Atlantisli Semsu-Horlar tarafından kuruldu.

Kral Hor-aha'nın tarihsel gerçekliği ve onun Atlantisli kimliği, yirminci yüzyılın başında ünlü Mısır bilimci Sir Flinders Petrie tarafından şiddetle desteklendi. Osireion'un bulunduğu Abydos'ta kazı yaparken Flinders, üzerinde Kral Aha'nın suretinin ve adının yer aldığı küçük fildişi bir tablet buldu. Figürün arkasında dalgalı bir zeminde iki kutbun arasına yayılmış bir ağa doğru koşan bir boğa görülüyordu. Vapheio kaplarının üzerine bezenen sahneyle neredeyse bütünüyle aynıydı. Bunlar, Yunanistan'da Sparta'nın tam güneyinde bir Miken yerleşmesi olan Lakonia'da bulunan, mükemmel korunmuş, iki altın sanat eseridir. Kaplar 3.500 yıl önce Girit'teki Minos'tan ithal edilmiştir. Birinde, Platon'un Atlantis öyküsünde anlattığı, kutsal boğanın ayinde kementlerle yakalandığı sahne resmedilmiştir.

Petrie, Kral Aha tabletini, Atlantis ile çok daha doğrudan bağlantısı olan tanrıça Neith'in kutsal alanında buldu. Platon'a göre, okyanus uygarlığının özgün öyküsü, Neith'in Nil Deltası'nda Sais'teki tapınağında saklanıyordu. İlk Doğuran olarak tapınılan Neith'in, keşfettiği ve insanlığa miras bıraktığı dokuma tezgâhında dünyayı dokuduğu söyleniyordu. Bu rolüyle o, yüksek bir uygarlığın diğer bütün yararlarının yanı sıra Nil Vadisi'ne dokumacılığı getiren, Emery'nin "sülale ırkı", Atlantisli Horus'un Müritleri'nin mitolojik bir kişiliğe büründürülmüş halidir. Ama Neith'in korkunç bir yanı da vardı. Tanrıça, kızdırıldığında 'Gökleri, Yeryüzünün Üzerine Yağdırtan' olarak biliniyordu ve göksel bir felaketle tehdit ediyordu. Bu korkunç koşullar altında ona "suların tecavüz etmesine karşı koruyucu" olarak yakarılırdı.

En eski tanrıça olmasının yanında, tarihte onun şehri, sülaleler zamanındaki ulusal birleşmeden de önce Aşağı Nil'deki bölgelerin birleştiğine tanık oldu. Onun sembollerinden birinin, Aşağı Mısır'ın Kızıl Tacı olması anlamladır. Atlantis'inki kadar öylesine eski, öylesine atalara ait bir öykü, daha uygun bir kutsal yere konulamazdı; onu, İlk Doğuran'ın mevcudiyetinde,

onun tapınağında saklamak, Atlantisli Semsu-Horların Nil Deltası kıyılarına gelmelerinin ve onların öykülerinin sembolüydü. Atlantis'in öyküsünü saklamak için daha uygun bir yer yoktu, çünkü o, Atlantislilerin Mısır'ı son fethetme girişimlerinde III. Ramses tarafından geri döndürüldükleri Sais'in yakınındaydı.

Eski Mısır'a ait çok sayıda fiziksel ve geleneksel kanıt, Nil Vadisi'nin kırsal kesimlerinde yaşayan halkın, beş bin yıldan daha uzun bir zaman önce bir doğal afetin okyanustaki anayurtlarından sürüklediği, uzak batıdan gelen, teknolojide ileri olan sığınmacılara ev sahipliği yaptığını açıkça ortaya koyuyor. İki halk da beraberce yeni bir uygarlık kurdu. Bunun en görkemli başarısı Giza Platosu'nda hâlâ durur. Bunun yanında, kendi yeraltı mezarına gömülmüş 38 m uzunluğunda bir gemi de vardır. Dört gemi daha onun yakınında mezara gömülmüştür. Bunların hiç biri, boş zamanlarda durgun Nil'de gezmek için yapılmış tören gemileri değildir; yıpranmanın kalıcı izlerini taşıyacak kadar aslında yeterince uzun ve yorucu seferlere çıkan, denize dayanıklı gemilerdi.

Gemilere bakılarak yapılan tarihleme firavunlar uygarlığının resmen kurulmasından önceye gittiğinden, bu gemilerin işaret ettiği karmaşık denizcilik teknolojisi oldukça gelişmiş sülaleler öncesi bir ırka, Horus'un Müritleri'ne aitti –Büyük Piramit'i yapan aynı halk. Bunlar, anayurtları Atlantis'ten onları getiren gemilerdir. Tek başına bu yorum, bu muhteşem gemilerin dünyanın en önde gelen, aynı kutsal yeri paylaşmasına neden izin verildiğini açıklamaya yeterlidir.

Bu gemilerin, sığınmacıları, yerkabuğunu aniden değiştiren olaydan uzaklardaki Nil Deltası'nın güvenirliğine taşıması, Öbür Dünya ya da *Duat'ta Ne Var Kitabı* (The Book of What is in the the Duat) olarak bilinen belgede korunmaktadır. Onun, adı bilinmeyen yazarı, "Yaratıcı insanlığa cezalandırmak istediğinde" diye yazar, "denizin dibine düşen sağ gözünü, Sekhmet'i, güneşi gönderdi."

5

Nuh, Atlantisliydi

Gerçi aransan bile bir daha asla bulunamayacaksın.

HEZEKİEL 26:21

M.Ö. dördüncü binin sonunda uzun süren sismik şiddet, Atlantik'te yavaş yavaş çöken toprak kütlesinin geniş ölçekte tahliye edilmesine yol açtı. Göç eden halk, hâlâ yemyeşil olan Sahra'yı ve kıyıyı kervanla geçerek çoğunlukla doğuya, Kuzey Afrika kıyılarından da filotillayla giderek Akdeniz'e yayıldı. Nil Vadisi'ne yerleşen bu Atlantisliler sülale uygarlığının aniden yükselmesini tetikledi. Fırat ile Dicle arasındaki Bereketli Hilal'de, ilk şehirleri kuranlar ise Mezopotamya uygarlığının aynı şekilde hızla gelişmesini harekete geçirdiler.

Öyle ya da böyle hiçbir arkeolog böyle bir yorumu, bu kadar aleni olarak göz önüne almaz. Yine de bu, Sümerlerin ve Mısır'ın İlk Sülaleler döneminin (bazısı saptanabilir şekilde Atlantis'e ait olan) ortak özelliklerini uzmanca açıklar. Bazı kültürel temasları kuşkusuz paylaşsa bile, iki halk da aslında herhangi bir dış etkiye karşı kendilerini kapadı. Hem de o dereceye kadar ki, evrimleşen iletişimden beklenebileceği gibi, onlar birbirlerine yavaş yavaş benzemediler ama bu benzerlik iki toplumda da eşzamanlı olarak başından beri vardı. Bu da, onların ortak bir kaynağa kök saldıklarını akla getirmektedir. Mısır bilimcisi Dr.

Walter Emery'ye göre, "Aslında, kültürel başarılarını Mısır'a ya da Mezopotamya'ya bağımsız olarak aktaran bir üçüncü etkenin varlığı, ortak özellikleri ve iki uygarlığın arasındaki temel farkları çok iyi açıklar" (Emery 1961, 107).

Bu ortak özelliklerin bazısına kanatlı griffonlar, yılan boyunlu kedi yavruları, birbirine dolanmış hayvan çiftleri ya da iki aslanı idaresi altına alan kahraman gibi kendilerine özgü sembolik karma hayvan kültlerinin kullanılması dahildir. Hem Sümer, hem de Mısır sanatçıları krallarının portrelerinde, onları gerçek hayatlarından daha büyük boyutta ve daha küçük figürler tarafından çevrelenmiş olarak resmetmişlerdir. Sümer kralları ve Mısır firavunları için sakal bırakmak gücü belirtiyordu. Üstelik, iki yönetici de aynı unvanla tanınıyordu: Göklerin Boğası. Mısır boğası Hap, krallıkla ilişkilendirilen bir bereket kültü figürüydü. Ayinlerinin, Ur'da yapılan Enlil'in Oğlu boğa törenlerinden ayırt edilmesi neredeyse imkânsızdı. Platon'un öyküsünde anlattığı gibi, boğa Atlantis'te özel bir krallık töreninin kalbiydi. Boğa birçok kültürde ortak bir sembol olsa da, farklı toplumlarda birbirinin aynı ya da hemen hemen aynı olan ayinlerde, ona gösterilen saygı ortak değildi. Bu da, Mısırlılar, Sümerler ve ataları Atlantisliler arasında tarih öncesi bir ilişkinin olduğunu akla getirir.

Ayinin dışında da benzerlikler vardır. Arkaik Mısır'da ve Sümer'de mimarlar, özel bir oyuklu tuğla tekniğini eşzamanlı olarak kullandılar. Yöntemler sadece kullanılan tuğlanın boyutunda değişiyordu. Sümer'de çağdaş Jemdet Nasr dönemiyle Arkaik Mısır'da, pratikte birbirinin aynı olan totonlar ya da pencere cepheleri belirleyici özellikti. İki kültürde de saray planlarının, "kuşkusuz ortak bir kökeni vardı" (Emery 1961, 191). Birinci Sülale'nin firavunları, Ur'daki ilk kralların yaptıkları gibi, cenazelerinde hizmetlilerini kurban ediyorlardı ve onları krallık mezarlarının yakınına gömüyorlardı. Sülaleler öncesi din, baştanrı Ra ile ilişkilendirilen tek tanrılı bir güneş kültünden kaynaklanı-

yordu. M.Ö. dördüncü yüzyılın sonunda Mezopotamya'da ise Sümerlerin ilk Tanrı'sı Dingir (Parıldayan) aynı tür başlangıçları temsil ediyordu. Fas'ın Atlantik kıyısının açığındaki Kanarya Adaları'nın özgün yerlilerinin, önceleri, Tenerife ve Grand Canaria'daki yüksek dağlarla ilişkilendirilen tek bir Güneş Tanrısı'na tapmaları ilginçtir. Mısır piramitlerine de Ra'nın Dağları olarak saygı gösteriliyordu ve Sümer zigguratlarına Dingir'e çıkan anıtsal merdivenler diye bakılıyordu. Atlantik Okyanusu'ndaki kaynağından doğuya, Mısır'a, sonra da Mezopotamya'ya uzanan bir kültürel devamlılık ortaya çıkmaya başlıyordu.

Bu devamlılık, Sümerlerin Asari'si ile Mısırların Ausar'ı (Yunanlıların verdiği adla Osiris olarak daha iyi hatırlanır) arasındaki benzerliklerde özellikle netleşir. Benzerlik adlarıyla başlar. İki kültürde de Asari-Ausar'a, uygarlığın değerlerini ve teknolojisini yaydıktan sonra, tanrısallık kazanan bir insan diye bakılır. Daha sonra haince öldürülür ve cesedi parçalanır, parçaları her yere saçılır. Karısı –Sümerlerde İnnini, Mısır'da Eset ya da daha iyi bilindiği şekliyle İsis- her iki yorumda da onun, aynı zamanda kız kardeşidir. Onun cesedinin parçalarını toplar, kendi gizemli dininin gücüyle onu iyileştirir, ölümsüz yaşam verir. Hem İnini, hem de Eset Bereket Tanrıçalarıydı. İkisi de, kendi kültürlerinde ağlayan figürler olarak temsil ediliyordu.

Asari'nin unvanı Ağacın Sadık Efendisi'ydi. Ausar'ın sembolü Tet muskası, onun diriliş öyküsünün bir bölümü olan ağacın gövdesi ya da "direğiydi". M.Ö. 3100 civarında onun her iki kültürde de ortaya çıkmasıyla, Nil Vadisi'nde ve Fırat ile Dicle nehirlerinin yarattığı alüvyon ovasında kültürlerin eşzamanlı başlaması çakıştı. Bu dönemde, Mısır'a uygarlığı getiren Horus'un Müritleri çeşitli nomlarını birleşik bir devlet haline getirmekle meşguldüler. Sümerlerin, yeni gelen Atlantisli ataları da benzer bir siyasal süreci üstlendiler. Emery, "Edindiğimiz izlenim" sonucuna varır, "dolaysız bir bağlantının ve belki de, etkisi hem Fırat'a, hem de Nil'e yayılan bir üçüncü etkenin var ol-

duğudur" (Emery 1961, 119). Araştırmacılar, Mısır ve Sümer uygarlıklarının ortak kaynağı olarak "üçüncü bir etkenin" varlığını varsaymaya, hatta vurgulamaya devam etmektedirler. Bunun tek nedeni, ikisinin de kültürel açıdan yalıtılmış olmaları değildir. Mısır'ın doğusunu kapatan geniş, susuz çöl aradaki bağlantıları ciddi şekilde kısıtladı. Üstelik, Atlantisli bir üçüncü etkenin olduğuna dair genel izlenimin, iki uygarlığın arasındaki hem benzerliklerin, hem de çok sayıda temel değişikliklerin doğasıyla altı çizildi.

Örneğin; Cebel-el-Arak'ta bulunan fildişi bir bıçak kabzasına resmedilen bir sahne ve Hierakonopolis'te geç sülaleler öncesi döneme ait bir mezarda ince ayrıntılarla tekrarlanan duvar resimleri, Horus'un Müritleri'nin yabancılarla bilinmeyen bir deniz savaşına girdiklerini gösterir. Mısırlılar tipik yerli gemilerine komuta ederken gösterilirler. Düşmanları ise yüksek pruvalı, yüksek direkli Sümer gemileridir. Burada iki uygarlık arasındaki temasın seyrek ve pek de dostça olmadığı ima edilmektedir.

Sümerlerin ırkı arkeologları şaşırtmaya devam etmektedir. Onlar ne Sami, ne de Hint-Avrupa ırkındandı. Dilleri eklemeliydi. Bir Kafkasya bağlantısını akla getiren bir tür Fin-Uygur diliydi. Kendilerine "kara başlı insanlar" diyorlardı. Gözleri açık renkliydi, tenleri açık renkten güneş yanığına kadar değişiyordu. Beden yapıları kısa ve inceydi. Açıkçası Horus'un Müritleri, Kanarya Adaları'ndaki Guanche yerlileri, İngiliz Adaları'nın Kelt öncesi döneminin sakinleri ve günümüzde belki de hayatta kalan torunlarının Bask halkı olduğu eski İberyalılar gibi aynı soyla ilişkileri vardı. Başka bir deyişle onlar, Atlantis ırkının bir bölümüydüler.

Sümer ile Mısır arasında en açık karşılaştırma noktası, eşzamanlı değilse de, çok kısa süre sonra iki uygarlıkta da ayrı ayrı başlayan piramit tapınak tasarımıdır. İki kültürü birbirine bağlayan diğer birçok benzerlik gibi, Mısır ve Sümer tapınakları temelde aynıdır, ayrıntılar büyük ölçüde değişir. Aynı ağacın fark-

lı dalları gibi, birbirinden uzakta gelişen iki kültürün bu yapıları farklı ele aldığını hesaba katarsak bu, bu halkların kökenlerinin ortak bir dış kaynaktan geldiğini açıklar. Sümerlerin zigguratında "aşamalı yüksek kulesiyle" kutsal dağın anma töreni yapılıyordu. "Dağ zirvesi" anlamına gelen bu ad zaten kendini açıklıyor ve Mısırlıların piramitlerine "Ra'nın dağı" diye göndermede bulunduklarını hatırlatıyor.

Campbell, zigguratın, "kutsal dağı taklit ederek beş aşamada yükseldiğini" yazar (Campbell 1961, 137). Platon, beş ve altının Atlantis'te erkek ve kadın enerjilerini temsil eden kutsal sayılar olduğunu bildirir. Spiritüel enerjilerin düzgün bir dengesini oluşturmak için Atlantisliler bu sayıları anıtsal mimarilerinde biraraya getiriyorlardı. Aynı sayısal sembolizm Sümer'de de işbaşındaydı. Ama burada önemli nokta, piramitlerin ve zigguratların birbirinden bütünüyle bağımsız olarak yapılmasıydı. Bunlar, çapraz kültürlerin temasının sonucu değildi. Ziggurata en çok benzeyen stil olan basamaklı piramit, mastaba'dan ya da tek katlı, başka yapılarla bağlantısı olmayan mezardan geliştirildi. Ziggurat ise platformların üzerinde yükselen tapınaklardan çıktı. Başka bir deyişle, her iki kavram da, kendi uygarlıklarından önceye tarihlenen ortak bir esinlenmeden meydana geldi ama evrimleşme yöntemleri tümüyle birbiriyle ilişkisizdi.

Açıkçası, piramitle zigguratı birbirine bağlayan en önemli özellik, bu halkın –uzak batıdaki denizde, kutsal bir dağın bulunduğu adadan doğuya giden-atalarının anıtları olarak gördüğü ortak işlevdi. Babillilerin yorumunda, Utnapiştim tufandan sağ çıktıktan sonra bir dağın tepesine bir tapınak yapar, tanrılara teşekkürlerini burada sunar. Sonra oğulları, onun ırklarını ve milletlerini bulmak için dünyaya inerler. Daha önceki gibi, burada da benzer temeller ve farklı ayrıntılar vardır. Hem Zoser'in Sakkara'daki insan elinden çıkan Ra Dağı, hem de Ur'daki ziggurat, beş basamaklı kerpiçten yapılmış piramitlerdir (yine Atlantislilerin kutsal sayısı 5). Ama zigguratlarda, Mısır piramitleri-

nin tersine iç odalar ya da geçitler yoktu. Büyük Sel'in işaretini veren yanardağın adı Sümerlerde Adad'dı. Aynı şekilde, "güneşin battığı yerdeki" dağ Arallu'ydu. Mısır'daki Aaru ile karşılaştırılabilen bu dağın, Uzak Batı'da yer aldığı da anlatılır. Öyleyse burada, Mısır ve Sümer'in üstün yapılarında, her ikisinin de soyundan geldiği iddia edilen bu üçüncü kültürün, Atlantislilerin ayakta kalan anıtları vardır.

Sümerlerin Enki miti, bölünen bu gelişmenin ortak bir kökten geldiğini yansıtır gibidir: Bütün insanların aynı dili konuştukları, birbirlerini erkek kardeş ve kız kardeş olarak kucakladıkları bir altın çağdan sonra Enki, "onların ağızlarındaki konuşmayı değiştirir, bundan sonra bir tek oluncaya kadar insanların konuşmasının içine çekişme sokar." Enki su tanrısıydı. Dünyadaki insanları uygarlaştırma göreviyle, büyük gemisi *Abzu'nun Dağ Keçisi* ile yolculuk ederdi. Dağ Keçisi, kocaman kıvrık boynuzları olan vahşi bir keçiydi. En eski tarih zamanlarından başlayarak neredeyse her Batı ve bazı Yakındoğu kültürlerinde tekrarlanan deniz sembolü işte bu keçi motifidir.

Enki, Sümer ve Mısır arasında bir karşılaştırma yapmak için Atlantis'e özgü bir nokta sağlar. İlk tanrıları ve insanları Nil Deltası'na getiren "güneş gemisinin" kaptanı olarak, tapınak sanatında kimi kez keçi başlı Yaratma Tanrısı Khnemu'nun betimi yapılıyordu. Aynı şekilde, Babil'in uygarlık tanrısı Oannes açık denizde uzak mesafelere yolculuk ettiği için Enki ile bağdaştırılır. Abzu, onun "hayatının dağının" yükseldiği, terkedilen en eski sudur. Sümerlerin doğuş miti Abzu, Mısırlıların en eski deniz tanrısı olan, denizin dibinden bir dağ yükselten Atum ile neredeyse aynıdır.

Ninurta'nın Başarıları ve Yiğitlikleri'nde (The Feats and Exploits of Ninurta) Abzu, tuzlu, böylece okyanusla bağlantılı olarak tekrar tekrar öne çıkarılır. Çapraz kültürlerin etkileriyle bir kez daha karşılaşıyoruz. Ya da hem Nil Vadisi'ndeki, hem de güney Mezopotamya'daki halklar, bir üçüncü kültürün ortak ge-

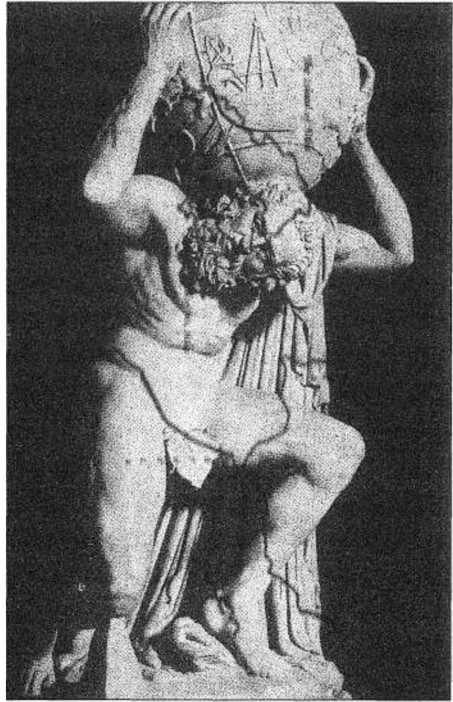
leneğinin mirasçıları mıydılar? Kanıtlar, aslında, uzak denizlerden gelen bu dış kaynağa işaret eder. Örneğin; Su Tanrısının İşleri'nde şunları okuruz: "Yaratılışın suyu emri verildikten sonra, Enki gümüş ve lapis lazuliden bir deniz evi yaptırdı. Onu, çok sayıda altınla bezedi. Yüksek bir dağ gibi suyun üzerinde yüzdürdü." Bu deniz evine, "gökyüzü ve Yeryüzü dağı" Nashe bakıyordu.

Onun yanında çok sayıda kuş ve balık bulunan yeşil, meyve veren bir bahçe vardı. "Yüksek dağ"; Ninhursag, Dağın Nin'i olmak için en eski zamanlarda bir ejderin sırtının tepesinde yükselmişti. Bu kutsal ada, "bütün dört bacaklı yaratıklarla" beraber, her tür bitki, şarap, bal, ağaç, altın, gümüş ve bronzla kutsanmıştı. O, Kozmik Dağın Kraliçesi olarak da bilinen Ninhursag'dı. Seçkin Sümer dili uzmanı Noah Kramer'ın sözleriyle o, "evrenin örgütlenmesine, insanın yaratılmasına ve uygarlığın kurulmasına zemin hazırlamıştı" (Kramer 1969, 321).

Nanna'yı Vücuda Getirme'de (The Begetting of Nanna) Ninhursag'ın büyük şehri şöyle anlatılır: "Gökyüzü ile Yeryüzü'nün Bağlantısı'na, onun sevecen suruna, tertemiz nehrine, gemilerin yanaştığı rıhtımına, iyi su kuyusuna, tertemiz kanalına bak!" Burada, tanrıların doğum yerinde "denizin altına basamaklı yüksek bir kule ve kendileri için özel tapınma yerleri yaptılar", ilk yasaları buldular, astronomi-astroloji bilimini kurdular. Sümerlerin Ea Tanrısı'nın Babil'deki yorumu, "onların [tanrıların] yüreklerine yakın gelen yeri, görkemli şehri ululaştıran, suların etrafına surlar inşa eden" Marduk'tu. Bir litürji metninde Ea, "okyanusun ortasındaki küçük tapınağında oturan efendi" olarak anlatılır (Gaster 1969,135).

Enki'nin "Deniz Evi", Ninhursag'ın "Kozmik Dağı" ve Ea'nın "okyanusun ortasındaki görkemli şehri" konulu bu mitolojik öyküler, Platon'un Atlantis diyaloğunda anlattığı uygarlığın anayurdunun çok açık olarak portresini çizer. Ninhursag'ın Gökyüzü ile Yeryüzü'nün Bağlantısı, gökleri taşıyan, astroloji-

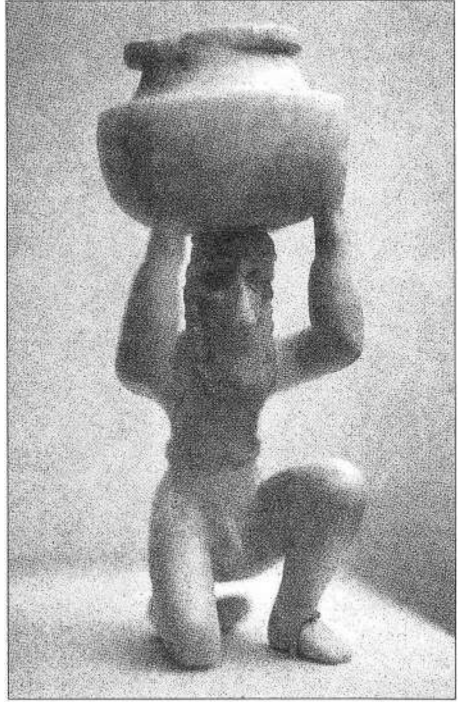
Şek.5.1. Yaklaşık M.S. 100 yılında yapılan bu Roma heykeli, Atlantis'in ilk Kralı Atlantis'i, Zodyak'a destek verirken gösterir (Napoli Arkeoloji Müzesi, İtalya).

astronomiyi ve daha birçok şeyi bulan Atlas'tır (Şek. 5.1.). Sümerlerin öykülerinin Atlantis kültürü taşıdığını doğrularcasına, kozmik dağ (yani Atlas Dağı) Uzak Batı'da, denizin engin uzantısının ötesinde yer alır; suyu simgeleyen kıvrılan bir halatın üzerine konumlandırılmış bir ziggurat olarak bir silindir mühür damganın üzerine resmedilir. Babillilerin deniz tanrısı *Tarkullu*'ydu (Halat). Aynı mühre, Batı'nın göstergesi olarak bir tilki (Tilki Yıldızı) imgesi de dahil edilmiştir.

Sümerlerin Baştanrıları Enlil'di (Şek. 5.2.). Atlas gibi o da, gökle yeryüzünü birbirinden ayırıyordu. Tanrıların Babası, Bütün Toprakların Kralı, Büyük Dağın Sırrı olarak biliniyordu (Erken Bronz Çağı'nın egemen spiritüel ve siyasi gücü olarak Atlantis'i akla getiren adlar.).

Şek. 5.2. Lam Abubia döneminde–"Tufan'dan önceki çağ"-dünyayı yönettiği söylenen Sümer Tanrısı Enlil, Irak'ta bulunan, yaklaşık M. Ö. 2700 yılında yapılan bu alçı adak heykelciğinde göklerin kâsesini taşır. (Chicago Üniversitesi, Oryantal Enstitüsü Müzesi)

Gılgamış Destanı'nda, kahraman, Büyük Tufan'dan sağ kalanları aramaya gittiğinde, kaidesi denizin dibinde olan, gökyüzünün tonozuna dayanan bir dağın tepesinde oturan Uzak Batı'da bulur kendini. Kısacası, tanrılar büyük bir dağın egemen olduğu ve uzak batıdaki okyanusta yer alan bir adada doğarlar. Burada, en yüksek noktasına şahane bir sarayda, Enki'nin "deniz evinde" ulaşan ilk şehri ve uygarlığı kurarlar. Platon'un diyaloğunu yazmasından 2600 yıl önce, bütün bir halkın evreninin yaratılış teorisi işlevini gören bu Atlantis'e benzeyen mit, iki öykünün de inanılırlığına işaret eder.

Boğa, Sümer dininde açıklayıcı bir rol oynar: Ur ve Nannar gibi şehirlerde, Enlil'in oğlu olarak saygı görüyordu. Baştanrı, Büyük Dağın Sırrı, "gökyüzüyle yeryüzünü birbirinden ayıran",

iki bin beş yüz yıl sonra onu, Atlas Yunanlı diye tanımlamak için kullanılan sözcüklerdir. Campbell, Nippur'daki zigguratın, "dünya dağının tepesinde saltanat süren Hava'nın Efendisi [Mısırlıların Atlas'ı Shu ile aynı unvan]" Atlantislilerin Enlil'ine adandığına işaret eder (Campbell 1961, 78). Boğa, Sümerlerde ve Atlantis'te krallıkla eş anlamlıydı.

Kuşkusuz, Sümerlerin Yakındoğu uygarlıkları üzerinde, daha sonraki en unutulmaz etkisi, Büyük Sel'dir. Daha sonraki kültürlere aktarılırken ayrıntıların değiştirilmesinin ve yeni mitolojik unsurlar eklenmesinin şaşırtıcı olmamasına rağmen, öykü aslında değişmeden kalmıştı. Onun Atlantis ile ilişkili imaları, zigguratta törenlerle anılan büyük Ninhursag dağıyla vurgulanıyordu. Her Yeni Yıl festivalinde, tufanı hatırlatan bir şiir olan *Enuma Elis,* Easgila'daki zigguratın etrafında okunuyordu. Yapının Atlantis ile bağlantısını doğruluyordu. Tanrıların şefinin (Lugallugga ya da Şeflerin Büyük Şefi), nasıl "tam ortayı işgal eden denizin ortasından onların hepsini sürüklediğini" anlatıyordu.

Sippar'daki ziggurat, Babillilerin tufan kahramanı Xiusthros'un, kendi zamanına kadar olan dünya tarihini gömdüğü yeri belirtiyordu. Genelde onun Büyük Sel öyküsü, sismik sarsıntılarla enkaz haline gelen Atlantis'ten yola çıkan kültür taşıyıcılarının doğu Akdeniz'e gelişlerinin ardından, hem Mezopotamya, hem de Nil uygarlıklarının -Sümerli Akadlar ve Mısırlı Horus'un Müritleri- aniden başlamasıyla çakışır. Filby'nin açıkladığı üzere, "Tekvin öyküsünde eski bir uygarlığın sona erdiği ve Nuh'un Ortadoğu'dan bütün dünyaya yayılan soyunun, tümüyle yeni bir ırkın yükseldiği öngörülür" Eski Ahit'te bu "Nuh'un soyu", atalarını törenle anmak için Babil Tapınağı'nı (Etemenanki'deki tapınak) yapanlar diye anlatılır.

Babilli ve Asurlu yazıcılar, Mısırlıların İlk Zaman diye bildikleri "Tufan'dan önceki çağı", Lam Abubia'yı yazarlar. Tıpkı daha sonra Atlas'ın, Yunanlılar tarafından astrolojinin babası diye saygı görmesi gibi, tanrısallığın kurucusu olarak, büyük sel

öncesinin bir kralını, Enmemduranna'yı anlatırlar. Aynı şekilde, Sümerlerin ilk astroloğu Adapa'ydı. Efsunlu kefaret ayinleri, "Lam Abubia'nın kadim bilgelerinden" kalan gizli öğretiler olarak kuşaktan kuşağa devredilirdi. Asur Kralı Asurnasirpal (M.Ö. 883-M.Ö. 859 yılları arasında saltanat sürdü) "Tufan'dan önceki anıtsal yazıtları" okumayı severdi. Bu, Platon'un, Atlantis'te Poseidon Tapınağı'nda kralın konseyinin yasalar çıkardığına ve önemli kararlar aldığına, bunları gönderilen tabletlerin üzerine yazdıklarına dair anlattıklarını hatırlatıyor. Kader Tabletleri; her yıl Ubsukinna'da, Enlil'in toplantı salonunda yani "başı göklerle yarışan, temeli tertemiz denizin [Abzu ya da 'en eski deniz'] altına atılmış" olan Yeraltı Dağının Rüzgârı'nda toplanan tanrılar tarafından derlenirdi.

Platon, Atlantis'in yıkılmadan önceki on kralını anlatıyordu. Hem Sümer, hem de Babil yorumlarında Büyük Tufan'dan önce on kral hüküm sürmüştü. Tekvin'de de on "büyük sel öncesi atadan" söz edilir. Platon'un *Kritias*'ı, "Tanrılar tanrısı Zeus, saygın bir ırkın çok çaresiz durumda olduğunu anlayıp onlara ceza vermek isteyerek, bütün tanrıları en kutsal konutunda topladı" diyerek biter.

Sümer Tanrısı Enki, Büyük Sel'in yaklaştığı konusunda Ziusudra'yı uyarırken ona, günahlı insanoğlunu cezalandırmak için Baştanrı Enlil'in topladığı "tanrılar meclisinin emri, kararı budur," der. İki öykü, aralarında geniş bir zaman farkı olsa da, felakete yol açan aynı olaya açıkça göndermede bulunur.

Bunu izleyen yıkımın hedefinde aslında Atlantis vardı: "O [yerkabuğunu aniden değiştiren olay] dehşetini, tanrıların durdukları yere [tapınak] yöneltti. Annunaki'nin [ikincil tanrılar] oturdukları yerde dehşete yol açtı. Uyandırdığı dehşetli korku ülkenin üzerine hızla saldırdı; dağ korkunç ateş ışıklarını bütün ülkeye yöneltti. Çok güçlü olan bütün fırtınalar bütünleşerek saldırdı."

Lukianos'un *Suriyeli Tanrıça Hakkında* (De Dea Syria) kita-

bında korunan, en eski Suriye öyküsü, tanrıların "Yeryüzü'nde kaynayan suları" nasıl gönderdiklerini anlatır. Bu, Kur'an'da da tekrarlanan bir konudur. Tufanın yaşlı bir kadının ocağında "kaynağını" kaydeder. Kadının adı, Zula-Cupha, sıcak su kaynağına göndermede bulunur. Açıkçası, bu üç kaynak yanardağ hareketinin yol açtığı bir tufanı anlatır. Aynı konu Sümerlerin *Ninurta Destanı*'nda tekrar ele alınır: Dağdan, kaçarcasına koşarak öldürücü bir diş [yanardağ patlaması] çıktı ve şehrinin tanrıları onun yanında korkudan Yeryüzü'ne çömeldiler. Ah, düşman bir ülkede sesini bir gazap kükremesiyle [indifa] yükselten, savaşta olduğu gibi kükremesini korkunç gazapla anlatan dağ taşı."

Babillilerin, *Labu'nun Öldürülmesi* (The Slaying of the Labu) yorumu daha az dramatik değildir: "Güçlü İrra, [su bendinin] kirişi[ni] kavradı ve Ninurta kanal havuzlarının patlamasına yol açtı. Annunakiler, meşale taşıyorlardı, ülkeyi onların parıltılarıyla aydınlattılar. Adad'ın [volkanik dağ] gürültüsü göğe yükseldi ve büyük su fıskiyesi gökyüzüne ulaştı. Aydınlık olan her şey karanlık oldu. İnsanların üzerindeki savaş şoku gibi kasırga bir günlüğüne hızla esti." İştar, "balık dölleri gibi onlar [halk] şimdi denizi dolduruyorlar!" diyerek ağladı. Altı gün sonra "deniz duruldu, kasırga geçti. Büyük Sel azaldı. Ben [Xiusthros] denize baktım, sesler kesilmişti."

Gelenekçi tarihçilerin, dünya çapında bir büyük sel portresinin Mezopotamya geleneğinde böyle canlı çizilmesinin, Fırat ve Dicle nehirlerinin, kıyılarını sular altında bırakmasının yol açtığı yerel bir su baskınından daha fazla bir şey olmadığında ısrar edebilmelerini anlamak güçtür. Bir dağın "korkunç ateş ışıklarıyla" anlatılması ve denizden sürekli söz edilmesi, her ne kadar ciddi olursa olsun, nehrin sınırlarının yükselmesinin sonucu olarak pek değerlendirilemez. Üstelik tartıştığımız konuda, Sümer ve Babil kaynaklarının anlattığı yerkabuğunu aniden değiştiren olay, belirlenebilir şekilde Atlantis'tedir. Hatta Platon'un öyküsüyle aynı dildedir.

Mezopotamya'nın bu tufan öyküleri, özellikle, eski krallığın yıkılması, hayatta kalanların uygarlık kıvılcımını tutuşturmak için Yakındoğu'ya gitmeleriyle kendini belli eder. Örneğin; Babillilerin yorumu, tufandan sonra yeni krallıklar kurmak için nasıl "dağı ve denizi aştıklarını" anlatır. Aynı tufan öncesi kültürünü taşıyanlar Tekvin'de de ortaya çıkarlar. Nuh'un oğulları, dünyayı bölüp yeni uluslar kurarak Büyük Sel sonrasının insan ırklarına babalık ederler. Bunlardan biri, kurduğu Sümer uygarlığının adını aldığı Sam'dı. Aslında Eski Ahit, Nuh'un bu en büyük oğlunun portresini Mezopotamya'nın en eski krallığının mimarı olarak çizer.

Aynı şekilde, Nuh adı da, tufan öyküsünün sadece Eski Ahit'in derlenmesinden (yaklaşık M.Ö. 800) önceye tarihlendiğini değil, İsrail'den çok uzakta da bilindiğine işaret eder. Anlaşılan, bu ad Hurri dilinde bir ad olan Nuach'tan türetilmiştir. Hurriler, Bronz Çağı'nda Küçük Asya'da yaşıyorlardı ama aslında Kafkasyalıydılar. M.Ö. 3100'de kuyruklu yıldızın getirdiği felaketlerin yol açtığı gezegen çapında iklim değişiklikleri atalarından kalan ekin tarlalarının büyük bölümünü yok etmiş, onları başka yerlerde daha iyi koşullar aramak için göç etmeye zorlamıştı. Trakya'dan Küçük Asya'ya göç eden ama kökleri Ermenistan olan, sözü edilen başka bir kabile olan Phrygia'lılar, kahramanının Nannakos olduğu bir Büyük Sel biliyorlardı.

Günümüze gelen Frigya sikkeleri, güvertedeki yolcularla beraber, yüzen kare bir sandık betiminin üzerinde Yunanca NOE harflerini taşır. Zeytin dalı taşıyan bir güvercin ise başlarının üzerinde kanat çırpar, bir erkekle bir kadın da karaya ayak basar. Bu çeşitli masallarda Nuh, gemisini Ermenistan'da Ararat Dağı'nda ya da Nisir Dağı'nda karaya çıkarır. Böyle dağlık yerler, M.Ö. 2260'da Sami kuvvetleriyle Sümer'i işgal eden, fetheden Akad kralı Sargon'dan sonra, anayurtları Ermenistan'a dönen Kafkasların yorumlarının ve belki de bir tufan kahramanı kültünün bazı yerli Hurrilerle beraber Sümerlere kaldığı anlamına ge-

lebilir. Sümerlerin Büyük Tufan'ı anlatan bütün öykülerinde gemi, Ermenistan'da bir dağın tepesine gelip huzura kavuşmaz, bunun yerine, bir deniz kenarında kıyıya çıkar.

İlk Sümerlerin Nuh'u (Ziusudra) ile Zerdüştilik dininin kurucusu Zerdüşt arasındaki benzerlikler de akla gelir. Perslerdeki Büyük Sel öyküsü, Sümerlerin özgün öyküsüne, Babil ya da Sami yorumlarından daha yakındır. İran halkının en eski kutsal edebiyatı olan Zend'in diliyle, Perslerin ilk atası Yima'nın, Magus'un Arg'ında (Büyücünün Gemisi) nasıl kurtarıldığı anlatılır. Zend-Avesta'nın, Zerdüşt tarafından yazılmış kutsal kitap olması anlamlıdır. Zerdüşt'ün İran'daki ilk destanı, onun, denizin içinde, başka bir karadaki istilacıların ait oldukları kraliyet soyundan geldiğini anlatır. M.Ö. dördüncü binin ortasıyla sonu arasında Ziusudra Atlantislilerin Mezopotamya'ya yaptıkları göçün kuşkusuz bir sembolüyken, Zerdüşt de gerçekten var olabilirdi.

Babil Rahibi Berosus, Xiusthros'a, Büyük Sel'den önceki tanrısal öğretilerinin arasında, dünyanın kendi zamanına kadar olan tarihini derlemesinin ve onu Sipparah'a gömmesinin emredildiğini anlatır. Onun mitine hayat veren, Sipparah'ta yapılan kazıda bulunan ve İstanbul'da Şark Eserleri Müzesi'nde saklanan bir pişmiş toprak tablettir. Çevirisinde, büyük bir şehrin ve krallığın yok olmasından sonra, yerkabuğunun aniden değişmesine yol açan tufanda seyreden "güvenli gemi" anlatılır. Yazıcı Elit-Aya, yaşadığı tarih olarak metinde yaklaşık M.Ö. 2140'da, Akad hanedanlarının sonuncusu Shutural'ın sona ermesinden on dört yıl öncesini verir. Öyküyü, tanımlayamayacağı kadar çok eski bir kaynaktan kopya ettiğini, özgün metnin bazı bölümlerinin zamanla *hibis* ya da "okunamayacak" durumda olduğunu yazar. "İnsanlar Huzura Kavuştuklarında" adlı günümüze gelen parça, henüz bulunmamış olan on iki bölümlük destanın onuncu bölümüdür. Elit-Aya'nın tableti Mezopotamya'nın Büyük Sel öyküsünün en eski örneğidir. Yine de onun belirttiği gibi, bunu

kopya ettiği kaynak kendi zamanında bile çok eski bir belgeydi. Onun, mitolojide sözü edilen aynı şehirde bulunması dikkat çekicidir.

Tufan'ın, Kutsal Kitap'tan önce olduğuna ve hatta Yahudilere yabancı olduğuna dair çarpıcı bir ifade de, Tekvin'de gemiyi anlatmak için seçilmiş olan yabancı sözcüktür, çünkü Yahudi dilinde geminin sözcük dengi yoktur: *Tebah*, Mısır dilinde *tebet*'ten türetilmiştir. İlk firavunların yazıcıları Büyük Sel'i bilmiyor değillerdi. Eski Ahit'in yorumu, çoğunlukla Babil kaynaklarına dayandığından, yazarları da, Nil Vadisi'nin çok daha eski geleneğine aşina olmalıdırlar. Gemi, tufan öyküsüne saygınlık verir. Filby'nin, *Tufanı Yeniden Düşünmek*'de (The Flood Reconsidered) ayrıntılarıyla tartıştığı gibi, aslında o, denize dayanıklı bir gemiydi ya da Babil öyküsünün yazarı, denize dayanıklı gemiler konusunda uzman düzeyinde bilgisi olan bir gemi yapımcısıydı. Filby, 1604 yılında Hollandalı Tüccar Peter Jansen'ın Hoorn'da, Tekvin'de verilen oranları kullanarak Nuh'un gemisinin güvenilir bir rekonstrüksiyonunu yaptığına işaret eder: 300 x 50 x 300 arşın. Sonuç, tüm yüküyle dikkati çekecek kadar dengede olduğunu ve şiddetli dalgaları savuşturabildiğini kanıtlayan, 36 x 6 x 36 m bir gemi oldu. Aslında Nuh, Tekvin'de tersane işçisi olarak anlatılır. Bu, onun okyanuslarda seyreden denizcilik geleneğine sahip bir "deniz kavmine" ait olduğunu ima eder.

Nuh, Atlantisli miydi? Ziusudra olarak Sümer kisvesinde, Atlantik'teki kara kütlesini vuran ve sakinlerinin birçoğunu yabancı kıyılarda barınak aramaya iten jeolojik sarsılmaların ilk dizisine mensuptu. Sismik değişiklikler yalıtılmış anayurdun dışında, Yakındoğu'da tohum atmak için uygarlığı sarstı. M.Ö. 3100'den bir süre sonra Atlantisli kültür taşıyıcıları, çok daha karmaşık örgütlenmiş bir toplumun erdemlerini Neolitik yerlilere tanıttılar. Mezopotamya mitinin ve tarihinin kanıtları sadece öyküyü düzgün şekilde korumaz, Platon'un öyküsünü doğrula-

maya da yardım eder. Eğer onun *Kritiası* hiç yazılmamış olsaydı ya da gelecek kuşaklara kalmamış olsaydı da, kaybolan Atlantis'in, en eski geleneğe sahip Sümer kayıtları sayesinde uygarlığın, okyanustaki anayurdunu yine de öğrenecektik.

6

Yunanlılar, Hepsini Biliyorlardı

Platon'un anlattığı gibi, burasıyla [Hesperidlerin Bahçesi] Atlantis ülkesi arasında bir bağlantı vardır.

JEAN MARKALE, GİSORS'TA
TAPINAK ŞÖVALYESİNİN HAZİNESİ

Antik Yunanlılar, yerkabuğunu aniden değiştiren bir değil, dört önemli olay hatırlıyorlardı. Yunanlıların yaşadıkları bu felaketlerin, modern jeoloji, astrofizik ve iklim bilimi akademisyenlerinin ulaştıkları zaman parametreleriyle çakışması daha az dikkat çekici değildir. Uzmanların vardıkları genel görüş birliği, yerkabuğunu aniden değiştiren bu olayları M.Ö. 3100, M.Ö. 2200, M.Ö.1629 ve M.Ö. 1198 tarihlerine oturtur. Yunanlıların deyişleriyle, bunlar sırasıyla Phorkys-Dardanos, Ogyges, Deukalion ve Atlantis tufanlarıdır.

Yunan mitolojisinde Phorkys, Büyük Sel kahramanlarının ilki olarak, M.Ö. dördüncü binin sonundaki felaketle ilişkilendirilir; çünkü onun, Ege uygarlığının kurucusu olduğu kabul edilir. Onun, "Uzaklara Götürülen" şeklindeki unvanı, daha önceki çağı yok eden doğal bir felakete gönderımede bulunur. Phorkys, Pelasglar ya da Deniz Kavimleri olarak bilinen halkın lideriydi. Firavun III. Ramses tarafından kullanılan aynı tanımlama (Pu-

latsa), Nil Deltası'na saldıran Atlantislileri anlatmak için, batı Thebes'teki Medinet Habu'daki Zafer Tapınağı'nın duvarlarında belgelenmiştir. Başka bir deyişle, Mısırlıların Pulatsa ve Yunanlıların Pelasglar terimleri –ikisi de Deniz Kavimi- Atlantis'ten gelen aynı yabancıları anlatmak için kullanılmıştır.

Pelasgların adı, diğer sığınmacı arkadaşlarıyla beraber Ege'ye gelen bir prens, Yeryüzünün Anası, Tanrıça Gaia'nın Oğlu, Yunanistan topraklarına adım atan "İlk İnsan" Pelasgos'tan türemiştir. Vazo sanatında Pelasgos, tanrıça Athena'nın önünde canavar gibi bir deniz yılanının ağzından, baş aşağı çıkan sakallı bir erkek olarak resmedilmiştir. Bu açık simgecilikte Pelasgos, Pelasgların ve Yunan uygarlığının gelişini simgeler. Aynı imge, kocaman bir yılanın çenesinden dışarıya çıkan açık tenli, sakallı bir erkek olarak portresi çizilen, kültür taşıyan Tüylü Yılan olarak dünyanın öte yanında, Orta Amerika betimlerinde ortaya çıkar. Pelasgos, Toltekler tarafından Tollan olarak hatırlanıyordu. Anayurdundaki doğal yıkımdan kaçarak Atlantik Okyanusu yoluyla doğudan geldiğine inanılıyordu. Pelasgos, benzer şekilde, korkunç bir selden sonra Peloponessos'a gelmişti. Coğrafi olarak geniş bir alana yayılan bu iki kuruluş mitinin karşılaştırılmasından, Atlantis'te meydana gelen bir felaketin her ikisinin de sorumlusu olduğu sonucuna varmak mantıklı gelmektedir.

Büyük Tufan'ın ardından Yunanistan'daki dağınık olarak yaşayan insanları birleştirdiği söylenen Phorkys, İnakhos (Hızlı Akıntı) ile Melia'nın (gemisinin yapıldığı ağacın külleri) oğluydu. İnakhos da, Babası Okeanos ile Annesi Denizin Güzel Kraliçesi Tethys'ten gelen Atlantis'in mirasının sahibiydi. Okeanos ile Tethys'in oğlu, ilk kralı olduğu Argos'un sularında, adalara dönüşen dağların tepelerinde hayatta kalanlara kılavuzluk etti. Büyük Torunu Oinotros, yeni uygarlık kurmak için yabancı diyarlara gelen Atlantisli kültür taşıyıcılarının geleneğine göre Etruria'yı kurdu. Platon'a göre Etruria, Atlantislilerin yaptıkları ilk fetihti.

Athena'daki Olympia Zeus tapınağının kuzey ucunda, Phorkys'in Büyük Tufanı'nın anıldığı 110 metrelik bir çift dikilitaş duruyordu. Her birine yılda iki kez, insanlığın dağlara tırmanarak felaketten kaçışını anmak için törenle tırmanılıyordu. Sonra, yerkabuğunun ani değişimine neden olan olayda hayatını kaybedenlerin onuruna, tapınağın yanındaki yarıkların içine yiyecekler atılıyordu. İki dikilitaş da, M.Ö. 180 yılı kadar geç bir tarihe kadar hâlâ yerinde duruyordu.

Erken Klasik Dönemlerde Pelasgların ırkı ölmek üzereyken bile, Yunanlılar onları Troad'daki (Küçük Asya'nın kuzeybatısında Troialıların etki alanı) diğer halklardan Pelargoi ya da Leylekler diye ayırt edebiliyorlardı. Bu, onların leylekler gibi gelip gittiklerini belirtiyordu. Pelasglı ya da Pelagos terimi, geniş anlamıyla denizcilikle ya da okyanusla ilişkileri anlatır. Selanik ile Yunan-Türk sınırının arasında, Ege Denizi'nin yukarısındaki koy Pelagos olarak biliniyordu. Pelagos terimi, Bronz Çağı'nda Troia, Minos, Miken, Etruria ve Atlantis'te tipik olan Kyklop duvar işçiliğine de göndermede bulunuyordu. Bu ad, Ege uygarlığı halklarının kökenlerini, mimari tarzlarını, denizcilikteki yiğitliklerini ve Atlantis'in hedefini biraraya getirir. Atlantis, Pelasglara ait bir şehri diye anlatıldığında, onun fiziksel özelliklerini, hatta halkını gözümüzde canlandırabiliriz. Klasik öncesi Avrupa dönemi uzmanı olan önemli bir tarihçi şunu açıklar: "İtalya, Yunanistan ve Asya'daki Pelasgos kabileleri, edebiyat, sanat ve dil kadar dinsel görüşleri ve ayinleri olan bir topluluk tarafından, tarihin başlangıcının çok üstünde olduğu zamanlarda birleştirildi" (Graves 1961). Başka bir deyişle, Bronz Çağı'ndaki İlios, Knossos ya da Miken gibi Atlantis de Pelasglar soyunun kültürel bir çeşitlemesiydi.

Örneğin; kendisini izleyenleri İtalya'ya götüren Troia Lideri Aineias Arkadyalı (Yunanlı) bir krala şunları söyler:

> [Minos'un Girit'indeki] Teukros'un halkına giden, şehrimizin ilk babası olan ve şehri güçlendiren Dardanos, Yunanlı-

ların anlattıkları gibi, Atlas'ın Kızı Elektra'dan doğdu. Çünkü gök kürelerine omuzlarıyla destek veren güçlü Atlas, Elektra'nın Babası'ydı. Senin ailenin Babası Hermes'tir. Maia ona hamile kaldı ve onu Kyllene'de soğuk bir dağın tepesinde doğurdu. Şimdi bize söylenenlere göre, Atlas, Maia'nın Babası'ydı. Aynı Atlas gökyüzündeki takımyıldızlara destek oluyordu. Böylece ikimizin de ailesi aynı özgün soydan gelen ağacın dallarıdır.

İşte Aeneid, Troialıların ve Yunanlıların Atlantis'ten gelen ortak mirasını açıkça anlatır. Ege'deki Pelasglı Deniz Kavimleri ile Atlantis'teki kandaşları arasındaki bağlantı, Homeros'un ve Virgilius'un destanlarındaki bazı Troialı ve Akha (Miken) karakterlere Yunan adlarının verilmesiyle göz önüne serilir. Örneğin; son Troia kralı Priamos'un oğlu Nestor, Platon'un Atlantis öyküsündeki sekizinci kralla aynı adı paylaşır. Atlantis'teki tufandan adını alan başka bir Troialı da kahraman Deukalion'dur.

Troialı Otrynteides'in "doğum yeri, senin babanın malikanesinin yakınındaki Ogyges Gölü'nün yanındadır [okyanustaki tufanda yeri olan Ogyges'in adını aldığı Atlantik Okyanusu]." Otrynteides'in babası, Hyde adıyla bilinen tepesi karla kaplı bir dağın eteklerinde yaşıyordu. Otrynteides hakkındaki bu birkaç ayrıntı, yerlilerce Heyde olarak bilinen Teide Dağı'nın, Atlantis'teki ada imparatorluğunun bir parçası olan Kanarya Adaları'ndaki volkanik Tenerife dağı olduğunu açıkça anlatır. Otrynteides adında Avrupa'nın en yüksek dağı olan Atlantik'teki volkanın adı da yer alır.

Platon'un öyküsünde Kleito'nun, Atlantis'in ilk kralını doğurması gibi, Quintus Smyrnaeus da [İzmirli Quintus] *Posthomerica*'da (Homeros'un Devamı), Kleite'yi, "Gyges Gölü'nün yakınında" yaşayan Troialı bir anne olarak anlatır. Bu, M.Ö. 2200 civarında Atlantis'i sarsan, yerkabuğunu aniden değiştiren Ogyges tufanına göndermedir. Sözünü ettiği diğer çok sayıdaki

Troialının adları kesinlikle Atlantislidir. Bunlara Euenor, Eumaios ve Agamestor dahildir. Platon'un öyküsünde Euenor, Atlantis'in ilk sakinidir; Eumaios ile Meston, Atlantis'in özgün on kralı arasındadır. Quintus, Platon'un Kritias'ında adını Atlantis'in yedinci kralıyla paylaşan Akhalı bir askerden, Elasippos'tan da söz eder.

Pleiadlardan biri, Merope'ydi -sonuçta bir Atlantisli. Troialı bir müttefik olan Merop'e onun adı verilmişti. Troialı Meroplar Aeneid'de ortaya çıkar. Savaş atlarından sorumlu olan Akhalı subay Eumelos'tu. Platon'a göre bu, Atlantis'in ikinci kralının uygun biçimde Yunanlı adıydı. Atlantisli general Memnon'un komutası altındaki bir subay, Alkyoneus olarak tanınıyordu. Bu ad, Pleidasların lideri Alkyone'den geliyordu. Bu adlar, Troialıların Atlantis'teki kuzenleriyle kan bağlarının olduğunu gösterir.

Phorkys Yunanistan için neyse, Dardanos da Troia için oydu. Aeneas'ın açıkladığı gibi o, Atlantis'in diğer kızı Elektra'nın oğluydu, bir Atlantisliydi. Elektra onu, okyanustaki anayurtlarını etkileyen jeolojik karışıklıktan kaçması için, tam zamanında uzaklaştırdı. Dardanos, Akdeniz'de ilerleyerek Küçük Asya'nın kuzeybatı kıyılarında karaya çıktı. Burada adını, Dardanel* Boğazı olarak hâlâ adını taşıyan Marmara ve Ege denizi arasındaki boğaza verdi. Sonra yeni devletini, Dardania'yı kurduğu kıyı bölgesine ilerledi. Torunu Tros, bu devleti hâlâ Troia olarak hatırlanan güçlü bir krallık olarak genişletti. Başkent, adını İlus'tan alan İlios'tu. Adı, Dardanos'un soyundan birbiri ardına gelen kuşaklar tarafından değiştirildi. Bu kraliyet inşaatçılarının çeşitli evrelerle ve katmanlarla paralel giden gelişmelerini, arkeologların, Troia'nın başkentini, bugün Türkiye Hisarlık'ta yaptıkları kazılarda ortaya çıkarmış olmaları dikkat çekicidir.

Elektra, takımyıldızdaki yerini kaybettikten sonra "yok olan Pleiad" olarak bilinir. Yunanlılar, onun Troia'nın yıkıma uğra-

* Çanakkale. (ç.n.)

masının yasını tutarak, yüzünü yeryüzünden çevirdiğine inanıyorlardı. Belki de mitte işaret edildiği gibi, adadaki yurduyla beraber denize gömüldüğünde yok oldu. Aslında Romalılar ona Atlantis olarak gönderme yapıyorlardı.

Troia'nın kuruluş öyküsünün başka bir yorumunda, Dardanos'un, Ate diye bilinen bir dağın eteğine yeni bir krallık kurmak istediği ama Apollon'un ona, bunu yaparsa başkentin yıkıma uğrayacağını söylediği anlatılır. Güneş Tanrısı'nın uyarısını dinleyen Dardanos, bunun yerine, temelleri İda Dağı'nın eteklerine attı. Burada Dardania büyük bir şehir olarak gelişti. Bununla beraber daha sonra, Torunu İlus, Ate'de başka bir temel attı. Sonuçta bu, bütün Troia için korkunç sonuçlar doğurdu.

Apollon'un uyarısı Atlantis'e açıkça bir göndermeydi. Ate, Dardanos'un Küçük Asya'ya kaçtığı, suların altında kalan anayurdunun adını yankılayan bir dağdı. Atlantis teması, Homeros'a göre, "Atlas'ın kurduğu Arkadia krallığında bir süre hüküm süren ama Deukalion tufanının getirdiği felaketler sonucunda giden" Dardanos'un soyunda yaşıyordu. Robert Graves'in gözlemlediği gibi, Bu Atlantisli Dardanoslular sadece bir destan değillerdi. Medinet Habu'nun duvarlarındaki metinlerde Deniz Kavmi'nin müttefikleri Drdny olarak resmedilmişlerdi. Aynı şekilde, Dardanoslular Troialıların; Pelasgların ve Dardanosluların soyundan geldiğini –başka bir deyişle, Atlantis soyunun iki kolu- belirten Homeros'a göre, Dardanoslular Troia'nın müttefikleriydi.

Poseidon, Atlantis ve İlios surlarını yaptı. İkisi de aynı plana göre inşa edildi: kutsal alanların, tapınakların, kışlaların, kamu yapılarının ve bahçelerin yer aldığı kalenin etrafını çeviren, aralara gözcü kulelerinin serpiştirildiği yüksek, dekoratif surlar. Gökyüzünden Gelen Tufan'da (The Flood from Heaven), Bernard Zangerer, iki şehrin arasındaki benzerliklerin çok ve yakın olduğunu söyler ve Troia'nın Başkenti, Atlantis olmalıydı, sonucuna varır. En azından onun söz ettiği çok sayıda ikna edici kar-

şılaştırma, (son evresinde) Atlantis'in Geç Bronz Çağı metropolü olduğuna işaret eder.

Troia'nın arkeolojik kayıtları, Yunan geleneğinde anlatılan tufanlarla çakışır. Dardanos, Elektra'nın sulara gömülen anayurdunu bırakmış, Küçük Asya'da yeniden bir uygarlık kurmuştu. Onun kaçışı, M.Ö. 3100'de Atlantis topraklarından yapılan ilk göçlere paraleldir. Bu, Troia'da en eski insan yerleşmesiyle aynı tarihtir. Sümer tüccarlarının üç yüz yıl sonra burada bir ticaret merkezi işletmeleri, şehrin ticari öneminin artmasının göstergesiydi.

M.Ö. 2200 civarında Troad'ın nüfusu birdenbire o kadar çok arttı ki, birçok Troialı Mısır'a göç etti. Nil'in sağ kıyısında Memphis'in karşısında, adını yeni yerleşmeyle paylaşan yakındaki tepenin eteğine kalıcı bir topluluk kurdular: Turra'nın modem şehri Tarau. M.Ö. üçüncü binin başında Troia'ya aniden gelen yeni kişiler, Ogyges Tufanı olarak bilinen dünyadaki ikinci felaket nedeniyle anayurtları Atlantis'ten kaçmak zorunda kalmışlardı.

Ogyges'in Babası Poseidon, Atlantis'i yaratan aynı deniz tanrısıydı. Atlantislilerin adlarını Atlas'tan almaları gibi, Poseidon'un izinden giden Titanlar da onun gibi birer "devdi". Üçüncü binin sonunda basan selden kaçan Ogyges ve arkadaşları Yunanistan kıyılarına sürüklendiler. İzinden gelenler burada hemen onu tutup kral ilan ettiler. Homeros'un, Ogyges'in, Atlantis Okyanusu'nda bir ada olan anayurdu Ogygia terk ettiğine dair yazdıklarının dışında, hakkında çok az bilgi vardır. Burada Kalypso (Atlas'ın Kızı Atlantis) büyü kültünün yüksek rahibesiydi. Yunanlı gezi yazarı Pausanias, uzun zamandan beri kaybolmuş olan soy ağacı kronolojisinden yararlanarak Ogygia Tufanı'nın M.Ö. 1764 yılında meydana geldiğine inanıyordu. Gerçi o tarihte en azından antik Eski Dünya'da belli başlı bir doğal felaketin meydana geldiği bilinmemektedir. Ogyges, Phorkys'ten önce, Deukalion'dan sonra geldiğinden, M.Ö.

2200'de meydana gelen, yerkabuğunu aniden değiştiren bir olayla ilişkilendirilir.

Daha kesin bir tarih, Yunanlıların bildikleri üçüncü büyük selle saptanabilir. M.Ö. 1629'da Ege'deki Thera Adası, önemli bir volkanik patlamayla indifa etti. Buna, eşzamanlı olarak dünyanın diğer yerlerindeki jeolojik karışıklıklar eşlik etti. Atlantislilerin toprakları yine kötü sallandı ve burada yaşayanların çoğu Avrupa'ya kaçtı. Deukalion, kaçışlarını "Suyun içinden geçen Biri" diye özetliyordu. O ve karısı Pyrrha, diğer insanları yok eden büyük sel baskınından tek kurtulanlardı.

İnsan ırkının bu çiftin soyundan geldiğine inanılıyordu. Bu, mitolojide, bundan sonra dünyaya gelen her Yunanlının Atlantis'in mirasını devraldığını açıklama tarzıydı. Çünkü, Deukalion'un Amcası Atlas'tan başkası değildi. Deukalion'a tufanın yaklaştığı konusunda uyarıda bulunan babası, Atlas'ın Erkek Kardeşi Prometheus'tu. Annesi Klymene'ydi (Denizi çalkalayan Dalga). Nuh gibi, Deukalion'un soyundan gelenler de Büyük Sel'den sonra uygarlıkların kurucuları oldular. Oğlu Helen, Helen kültürünün kurucusuydu; Helen'in oğulları, sırasıyla, Dorların atası Dorus, arkeologların Mikenler dedikleri Akhalı Yunanlıların ilki olan Ksulthus'tü. M.Ö. üçüncü yüzyılda Büyük İskenderiye Kitaplığı'nın başsorumlusu Apollonius Rhodius, Argonautlarında (Argonautica) Yunanistan'a, "Deuklion'un oğlu tarafından yönetilen Pelasg'lerin adası" diye göndermede bulunur.

Deukalion'un gemisinin, Korinthos Körfezi'nde Pamassos Dağı'na geldiği söylenir. Klasik dünyanın en önemli dinsel merkezi Delphoi burada kurulmuştu. Başka bir deyişle, Delphoi Gizemleri, Atlantis'ten ithal edilmişti. Aslında, Dünyanın Göbeği diye bakılan kutsal Omphalos taşı buradaydı. Sümerlerin Ziusudra'sı gibi, Deukalion da bir şarap tüccarı ve "kutsal alanların kurucusuydu". Bu, iki uygarlığın ortak bir geleneği benimsediğini gösterir – yani Atlantis'te yerkabuğunu aniden değiştiren

sondan bir önceki felaketten hayatta kalanlar, Yunanistan'a ve Sümer ülkesine ayrı ayrı gelmişlerdi.

Platon'un anlattığı son tufan Atlantis'in son yıkımıydı. Bu, M.Ö. 1200 civarında dünyanın büyük bölümünü yok eden doğal felaketti. Bu Büyük Tufanlar, Bronz Çağı'ndaki dört afete paralel olmakla ve birbirini izleyen zaman parametreleri bilim tarafından bilinmekle kalmaz, yerkabuğunu aniden değişikliğe uğratan her felaketin, olumsuz etkilenen adadan kitlesel göçleri teşvik ettiğini akla getirerek Atlantis temalarını egemen kılar. Sığınmacılar, doğu Akdeniz dahil olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerine kaçtılar. Doğu Akdeniz'e gelişleri ve Yunanistan üzerindeki etkileri mitolojide kutsal olarak kabul edildi.

7

Atlantisliler Sahra'da

Mısır'a kadar Libya'daki bölgelere boyun eğdirdiler.

Platon, TİMAİOS

Bir Alman yazar, 1926 yılında Atlantis'in bulunduğunu duyurdu. Paul Borchardt, kendini bilimsel yönteme ve kesin verilere adamış, ciddi bir araştırmacıydı. O, masa başı arkeoloğu değildi. Kuzey Afrika'nın kumlarında kendine somut kanıtlar aradı. Libya'daki Ahaggar Dağları'nda, kayıp şehir Pirinç'in (City of Brass) sözlü geleneklerini koruyan Berberilerle karşılaştı. Bu, sadece çok sayıda ayrıntısının Platon'un öyküsüyle aynı olduğu bir destan değildi, Berberi kabilesinin adı Uneur, Kritias'ta söz edilen, Atlantis'teki ilk insanın adına benziyordu. Tunus'ta "Kaynağın Oğulları" diye çevirdikleri Şatt-ül Hameina'da başka bir kabilenin Attala adını taşıması daha da çarpıcıydı.

Attala kabilesi, batan Pirinç Şehri konusunda öykülerin yanında Atlantis'in, ünü yayılmış olar büyük surlarının madeni dekorasyonlarını biliyordu. Bu, Borchardt'ı, kayıp uygarlığın izinde olduğuna ikna etti. Kuşkularını Berberiler konusunda modern bir bilim adamı olan Ouzzin pekiştirdi. Ouzzin, Sümerlerin Büyük Sel Destanı'ndaki Labu'nun Öldürülmesi'nde yer alan adların ve olayların, Fas kültüründekilerle neredeyse aynı olduğunu bulmuştu. Destanda, denizde ölen Prenses Tangis tarafından ku-

rulan Tanca Şehri anlatılıyordu. Tangis'in Kocası Atlantis'e karşı savaşıyordu. Savaşın ortasında Atlantis, depremle yıkıma uğradı ve yerkabuğunu aniden değiştiren bir olayda dalgaların arasında gözden kayboldu (Hope 1970, 237).

Berberiler, Kuzey Afrika göçebeleri olan Tuareg'lere mensuptur. Çoğunlukla Mağribi ve Karaderili soyundan gelen melezlerdir. Ataları, Müslümanlığın kurulmasından önce, kadim dünyanın en eski yüzyıllarında da yaşıyorlardı. Fas'ta Riflerde yaşayanlarla Büyük Atlas'ta Braeber'ler ile Shiloeh'ler arasında direngen olan bir ırk anormalliği ya da çekinik özellik, sarışınların tek tük olmasıdır. Berberi destanında ilk krallarının "saçlarının, açık altın sarısı" olduğu anlatılır. Bu da, Platon'un "sarışın" Atlantis kralları tanımını akla getirir. Berberilerin ırksal karakteri gibi, dilleri de çeşitli etkilerin karışımıdır.

Bununla beraber, bütün Berberi ağızlarının temeli, kadim Mısırlıların dili olan Hemitik'tir. İki halk arasında paylaşılan özellikle önemli bir sözcük ba'dır (can). Yazıları Tifinag, daha önceki bir Atlantis dilinin mirasçıları olan, yitip gitmiş Libya ve Moritanya dillerinden doğrudan gelen bir karışımdır. Bugünün Berberi kabile reisleri özel önemi olan bir geleneği sürdürürler: Köyün yaşlıları bir mecliste biraraya geldiklerinde, lacivert tören elbiseleri giyerek daire şeklinde otururlar. Platon, Kritias'ta gök mavisi pelerinlerle süslenen Atlantis krallarının daire şeklinde toplandıklarını anlatır.

Klasik dönemlerde çok sayıda yazar, Berberilerin atalarından Atlantes, Atlantioi, Autokhthones ya da Atarantes diye söz eder –Kuzeybatı Afrika kıyılarında oturan "geriye kalan ırk". Yunanlı coğrafyacı Diodoros Sikulos'un soyları doğrudan Atlantis'in kurucu kralı Atlas'tan geldiği için kendilerine Atlantioi diyen bir halkın, kendi yaşadığı dönem olan M.Ö. birinci yüzyılın sonunda Dış Deniz'in –yani Atlantik Okyanusu- kıyılarında bir çeşit krallığı hâlâ sürdürdüklerini yazar. Romalı Tarihçi Aelian, Hayvanların Doğası Üzerine kitabında şunları yazar: "Soylarının iz-

lerini Poseidon'a kadar süren, kadim Atlantis krallarının öyküsünü anlatan, okyanus kıyısında oturan insanlar, otorite işareti olarak erkek deniz koçu derisinden saç bantları takıyorlardı. Aynı şekilde kraliçeler de dişi deniz koçundan saç fileleri takıyorlardı." Aelian'ın, "deniz koçu" ile hangi hayvandan söz ettiği asla belirlenememiştir.

Borchardt, Atlantislilerle Berberiler arasındaki bu benzerliklere aşinaydı. Diodoros Sikulus'un Tarih'ini inceliyordu. Kitapta, M.Ö. on üçüncü yüzyılın ortasında Kuzey Afrika'nın kıyı şeridinin büyük bölümünü yıkan, şehirleri Akdeniz'e deviren bir felakete yol açan bir deprem anlatılıyordu. Alman bilim adamlarının Libya'da yaptıkları bir araştırma, tarih öncesinde felaket getiren belirli bir sismik olayın kıyıların biçimini gerçekten bozduğunu saptamışlardır. Jeologlar, karışıklığın M.Ö. 1250 –M.Ö. 1175 arasında meydana geldiğini doğrulamışlardır. Kuşkusuz bu, M.Ö. 1198 yılında Atlantis'i yok eden doğal felaketin bir parçasıydı.

Sonra Borchardt'ın güney Tunus'taki bataklıkta yaptığı kazıda, oldukça büyük bir şehrin kalıntıları ortaya çıktı. Şehrin planında, saraya benzeyen merkezdeki yapının etrafını iç içe surlar çeviriyordu. Kuşkularını desteklediği görünen yerleşme, yerel halkın Bahr Atala, "Atlas Denizi" olarak biliği Şatt-ül Cerid'di. Yakındaki tepelere hâlâ Talae Dağları ya da "Büyük Atlantis Suları" deniyordu. Kazı ilerlerken, şehir, Platon'un Kritias'ta anlattığı şehre benzemeye başladı. Berberilerin mitleriyle beraber, yöredeki Atlantisli adları, Şatt-ül Cerid'in kaybolan uygarlığın yeri olduğunu doğrular gibiydi.

Ama her ne olursa olsun, burası bir kasabaydı. Platon'un ayrıntılarını verdiği büyük başkent asla değildi. Okyanus'a değil, Tunus'taki kumların altına gömülmüştü. Borchardt'ın bulduğu gibi yapılar, Atlantis'in kültürel etki alanına giren Atlantik kıyılarında ve Kuzey Afrika kıyılarında ortaya çıkıyordu. Timaios, Atlantislilerin "Mısır'a kadar Libya'daki bölgelere boyun eğdir-

diklerini" belirtir. Borchardt, halk geleneklerinin ve fiziksel kalıntılarının izini sürerek tam olarak Atlantis'i değilse de, Atlantis'in yayılmasının en doğudaki kanıtlarını ortaya çıkardı –Kuzey Afrika'dan Atlantik'e kadar pratikte düz çizgi olarak yayılan bir etki. Aslında, bütün Sahra'da Maskara, Tiaret ve Setif'ten Libya'da Haidra'ya kadar uzanan bir dizi yerleşmede görüldüğü gibi, Neolitik merkezlerin örnekleri güney ve doğu İber Yarımadası'ndan Kuzey Afrika'da Mısır'a kadar yayılır.

Klasik dönemlerde bile Yunanlılar efsanevi Hekatompylon'dan, Yüz Kapılı Şehir'den söz ederlerdi. Herakles'in, Talihli Adalar'daki Atlas'ı ziyarete giderken, yolunun üzerinde, kuzeybatı Afrika'nın bir yerinde bu şehri kurduğu söyleniyordu. Böyle bir yer gerçekten de Fas'ta, Zora'da vardır. Burası, M.Ö. üçüncü binin başına ait büyük bir yerleşmedir ve aslında, bir dairenin etrafında yer alan, kapıya çok benzeyen diklemesine yerleştirilmiş yüz taş diliminden meydana getirilmiştir. Bu unutulmuş anıt, kuşkusuz, Yunanlıların Hekatompylon'uydu. Onun var olması, Helenlerin (aslında Helen öncesi Bronz Çağı) mitinin doğruluğunu onaylar. Atlantik Okyanusu'nda ve Akdeniz'de sefere çıkan, İngiltere ve Fas'tan Majorka'ya ve Balear Adaları'na kadar anıtsal taş yapılar inşa eden Herakles'i, denizcilikle uğraşan megalit inşaatçılarının kimlikleriyle özdeşleştirir. Bu Neolitik Deniz Kavmi, Atlantis'liydi. Platon'un diyaloglarında Atlantis olarak anlatılan Bronz Çağı şehrinin, en ünlüsü İngiltere'de, Stonehenge'de temsil edilen eşmerkezli mimarilerinden gelişmişti.

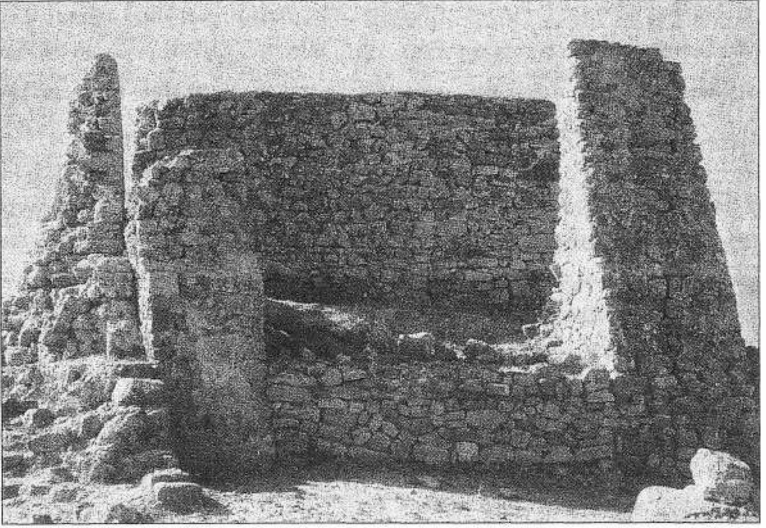
Ama Atlantis'in öyküsü, Kuzey Afrika'daki kalıntıların dışında da korunuyordu. Latin tarihçisi Avienus, günümüze sadece bölümler halinde gelebilen Denizlerin Kıyısı'nda (Ora Martima) suların altında kalan başkenti, Platon'dan daha uzun yazıyordu. Avienus, İkinci Pön Savaşı içi tümüyle yanıncaya kadar Büyük Kartaca Kütüphanesi'ndeki özgün belgeleri inceledi. Fas kıyısındaki tanınmayan, yalıtılmış Maxyes halkı, İlios yıkıldı-

ğında kaçan Troialı kıdemli askerlerin soyundan geldiklerini iddia ediyorlardı. Bu halk, Roma İmparatorluğu dönemine kadar filleri evcilleştirmeyi sürdürdü. Ancak Kuzeybatı Afrika'daki bu hayvanlar, Maxyes'lerin atalarının batan ülkelerinden geldikleri uzun zaman öncesine, hayal bile edilemeyecek kadar binlerce yıl öncesine, Fas'tan Atlantis'e giden bir köprü kuruyordu.

Sahra'da henüz hiçbir piramit keşfedilmedi, bulanacağı da pek yok. Doğuya giden Atlantisliler, olasılıkla, sınır tanımayan çölün kısa süre sonra sürekli yerleşmeyi imkânsız kılacağını gözlemlediler. M.Ö. dördüncü binin ortasından sonuna kadar, kumlar geri çekilen bereketli ovalarla mücadelesini değişmez şekilde kazanıyordu. Bir zamanlar çayırlarda başıboş dolaşan çok sayıdaki bizon ve sığır sürüsü azalıyordu. Ama Atlantisliler geçerken de buraya damgalarını vurdular.

Mısırlıların tapınaklarının duvarlarında kullandıkları aynı kızıl toprak rengine boyanmış Jabbaren ve Aouanrhet'teki resimler kadınların, tıpkı Nil'deki kadınlar gibi başlarına çiçekten taçlar taktıklarını ve saçlarını yaptıklarını gösterir. Libya'nın Oran şehrinde Tassili-n-Ajjer'de Avrupalı yüz hatları ve sarı saçıyla resmedilen kızlar Wadjet başlıkları dahil Mısırlı elbiseleri giyerler. Aşağı Nil'in koruyucusu olan Wadjet, bir kobra tanrıçaydı. Figürler, bütün Nil Vadisi'nde yaygın olarak resmedilen hayvan başlı tanrıların önünde, tapınır durumda -Mısırlıların tarzında avuçlarını yukarı kaldırarak- ayakta dururlar. Çok sık portresi yapılanlar aslan, şahin, özellikle de boynuzlarının arasında güneş diski taşıyan inektir.

Mısır dininde bu hayvanlar, en iyi bilinen görünümleriyle, Atlantis'te yerkabuğunu aniden değiştiren felaketle Mısırlıların Yirminci Sülalesi arasında bağlantı kurulan, gökten gelen yıkımın tanrısı Sekhmet; müritlerinin uygarlık kıvılcımı saçmak için Nil Deltası'na geldikleri Horus; Atlantislilerin geldikleri Büyük Tufan'ın kişiliğine büründürülen Meh-Urt'tur. Mısır'ın (hepsi sülaleler öncesi) tüm tanrılarının en eskileri arasında yer alan bu üç

Şek. 7.1. Günümüzün Fas'ının Atlantik kıyılarında, bir Atlantis kolonisi olan Autokhthon'ların Başkenti Lixus'un tuhaf kalıntıları.

tanrının batıdan geldiği söylenirdi. Onların mitolojik betimleri Kuzey Afrika'dan Nil'e göç eden bir halkı mükemmelce anlatır. Doğal bir afetten sonra onlar tapınılmak için buraya gelmişlerdi.

Sahra'dan transit geçen Atlantislilere arkeologların verdikleri adla, Pastoralciler, sığırların boynuzlarının şeklini değiştiriyorlardı. Bu, sadece sülaleler döneminin Mısır'ıyla paylaştıkları bir uygulamaydı ve Yukarı Nil'de uygulanan hayvan besleme yöntemlerinden yararlanıyorlardı. Atlantisli göçmenler Libya'dan geçtiklerini gösteren hiçbir anıtsal mimari bırakmasalar da, onların kuzeybatı Afrika'da var oldukları konusunda aynısı söylenemez. Romalı bir Tarihçi olan Yunanlı Coğrafyacı Strabon, kendi yaşadığı dönemden çok önceki bir çağda Herakles Sütunları'nın (günümüzün Cebelitarık Boğazı) iki kıyısına "üç yüzden fazla şehrin" sıralandığını yazıyordu. Belki de aklında özellikle tek bir şehir vardı, Lixus.

Fas'ın Atlantik kıyısında, Cebelitarık'ın yaklaşık yetmiş beş mil güneyindeki Lixus'un en eski temelleri (Bkz. Şek. 7.1.) şehri başkalarından almış olan Fenikelilerin elinden alan Romalılar tarafından atıldı. Ona Maquom Semes,"Güneşin Şehri" adını verdiler. Amiral Hanno'nun, geldiği zaman bile çok eski olan Maquom Semes'e ilk yolculuğunun anısına, Fenikelilerin başkenti Kartaca'ya dikilen taş anıt, buraya özellikle "yabancıların" yerleştiklerini kaydeder. Strabon, şehrin "ada içinde adanın" üzerinde yer aldığını belirtir. Duvarları kanallarla kesiliyordu ve en içteki adadaki bir tapınak-saray kompleksinin etrafını çeviriyordu. Strabon'un anlattıkları, daha küçük ölçekte olsa da, Platon'un Kritias'ta çizdiği Atlantis portresinin aynıdır.

Şehirle ilgili destanın, Fenikeliler öncesinden günümüze gelen az sayıdaki parçalarından biri, son kraliçesinin adının Shimisa (Küçük Güneş) olduğunu anlatır. Bugüne kadar, orada yaşayan Araplar şehrin kalıntılarına Shimish (Güneş) diye göndermede bulunurlar. Romalılar ona Lixus, 'Işık Şehri' adını verdiler. Deniz Tanrısı'na tapmaya ayrılan bir yerde Neptün'ün (Poseidon) büyük, güzel bir mozaiğini yaptılar. Herkül'ün burada, kocaman taş meydanının altına gömülü olduğu öne sürülürdü. Hesperid'lerin de bir zamanlar onun surlarının yanındaki altın ölümsüzlük elmasına bekçilik ettikleri söylenirdi. Adı ne olursa olsun, ilk şehir Lukas Nehri'nin yanındaki bir tepenin üzerine kurulmuştu. Daha eski dönemlerde nehir, yerleşmenin etrafını çevirmiş, ona akarsuyun içinde bir ada havası vermiş olabilirdi. Lixus'ta, Platon'un Atlantis'inin kyklop ölçeğine göre büyük surlar yapıldı. Hem Fenikelilerin, hem de Arapların şehre verdikleri adın ve son kraliçenin adının akla getirdiği üzere, burada yaşayanların bir Güneş Tanrısı'na tapmış olmalarının dışında, şehrin kurucuları ya da ilk sakinleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmiyor.

Atlantis ile Kuzey Afrika'nın ilişkisinden geriye kalanlar batıda Lixus ile onun kalıntılarının arasında yaşayan Berberiler,

doğuda ise Mısır'dır. Hem Lixus, hem de Nil Vadisi'ndeki halk, Güneş Tanrısı'nı diğer tanrıların üzerinde tutarak taparlardı. İki ülkede de mimari, çok büyüktü ve uygarlık tarihinin ilk dönemlerinde ortaya çıktı. Şehri çeviren anıtsal surlar, Atlantis'i kuşatan kale burcundaki mazgallı siperleri hatırlatır. Ya Fenikelilerin ya da Romalıların şehir üzerinde hak iddia ederek gelmelerinden çok önce inşa edilen ve terk edilen, Lixus'taki büyük liman, belki de boşaltma sırasında Platon'un okyanustaki adasından gelen gemileri barındırıyordu.

Berberilerin arasında sarışınlığın yeniden ortaya çıkması, 3200 yıl önceki geniş ölçekli bu son göç dönemiyle gelen kalıtımsal bir özelliktir. Ama Berberilerle Mısırlıların arasındaki Ham bağlantısı, M.Ö. dördüncü binin sonunda, atalarının adasındaki jeolojik sarsıntıların Atlantislileri göç etmek zorunda bıraktığı, yirmi yüzyıl kadar önceye giden temaslara işaret eder.

Atlantik kıyısındaki Fas'ın tek gizemli şehri Lixus değildir. Kıyının daha aşağısında Fenikelilerin verdikleri adla Mogador yer alır. Berberilerin verdikleri adla bugün Essaouira (Güvenli Demir Atma Yeri) olarak bilinir. Kadim dünyada türünün en büyüklerinden biri olan ve dalgaların, üç bin yıldan daha uzun süre yaptıkları aşındırıcı hareketten sonra hâlâ ayakta kalan, limandaki dalgakıran, muazzam limanın bir parçasıydı. Bu başlı başına bir bilmecedir: En yakın ticaret merkezlerinden yüzlerce mil uzakta olan, böylesine büyük boyutlu bir liman bir yana, küçük bir dok inşasına bile ihtiyaç yokmuş gibidir. En yakındaki önemli şehir Lixus 350 mil kuzeydedir. Mogador, artık semeresiz olan denizle sınır meydana getiren kıyı kordonunda, sahipsiz topraklarda kalan apaçık bir anormallik tir. Yine de, bu eski limanın, uzun yıllar önce Fas'ı Atlantik'teki adalara bağlayan, suyun altında kalmış kara köprülerinden biri olduğunu anladığımızda, şehrin konumu anlamlı gelmeye başlar. Güvenli Demir Atma Yeri, Kuzey Afrika kıyısında Madeira Adalarına en yakın olan noktadır. Burası şehrin, çok uzun zaman önce Atlantik'teki ada-

larla Fas arasında seyreden okyanus gemileri için önemli bir liman işlevi görmüş olabildiğini akla getirir.

Mogador'un Atlantisli kimliğinin başka bir ipucu, diğer, hatta daha önceki adının Karikon Teichas ya da "Karian Kalesi" olmasıdır. Karian, Pers dilinde karka'dan ya da "horoz"dan türetilmiştir. Işın yayan taç denen, uzun tüylü at kılı miğferlere göndermedir –Atlantisli Deniz Kavimleri'nin giydikleri, III. Ramses'in zafer tapınağının duvarlarına resmedilen zırhlı başlık. Aslında karian, klasik yazarlar tarafından düzenli kullanılan bir terimdir. Bununla; hâlâ Atlantis sütunu olarak gönderme yapılan, insan şeklinde, destekleyici bir dikme olan karyatid gibi, Atlantis ile bağlantılı her şey anlatılır. Bu sütunların en ünlü örnekleri, Atina Akropolisi'nde Erekhtheion'un sundurmasını destekler.

Atlantisliler, okyanustaki adalarıyla Kuzey Afrika arasında en yakın kara bağlantısı olarak Mogador'u ya da Karikon Teichas'ı, kasıtlı olarak kurmuş gibidirler. Atlantis İmparatorluğu'nun bir parçasıyken, bir zamanlar gemi yapımında kullanılan kereste açısından zengin olan şehir, Madeira adalarıyla yaptığı ticaretten, olasılıkla zengin olmuştu. Bilinen herhangi bir ticaret merkezinin çok uzağında ve antik çağın bu kadar eski bir döneminde böyle büyük bir limanın yapılmasının gerekçesi başka ne olabilirdi? Ne yazık ki, bu soru spekülasyona bırakılmıştır; Mogador'da acınacak kadar yetersiz arkeolojik çalışma yapılmıştır. Atlantis'in kuşku duyulan yerinin neredeyse tam tersinde olan konumuyla Lixus için de aynısı geçerlidir. Belki de, Kuzey Afrika kolonisine başkent görevi yapması için özellikle kurulmuştur.

Belki de o zamanlar, modern Fas'ı içine alan bölgeyi yöneten Autokhthon (kelimesi kelimesine "Topraktan Fışkıran") Platon'un Kritias'ında Atlantis'in altıncı kralı olarak sayılır. Diodoros Sikulos, Moritanya (modern Fas) kıyısında oturan, kendilerine Autokhthon'lar adı veren, Atlantis yönüne bakan yerli halkı yazar. Onlar, Kuzey Afrika'nın Atlantik kıyılarında müttefik bir krallık kuran Atlantisli kolonicilerin soyundan geliyorlardı.

Autokhthon adı, Yunanlıların Pelasg'lar ya da Deniz Kavimleri diye bildikleri Atlantislilerle ilişkilendirilen başka bir addı.

Lixus ve Mogador'un kalıntılarının durduğu zamanlarda, antik dünyanın en güçlü şehirlerinden biri olarak, Kuzey Afrika'da başka bir özgün Atlantis şehrini görmek fazla uzak olmayabilir. Bugün bu kalıntıların hepsi, Tunus'un yerleşime açık bir dış mahallesinde neredeyse fark edilemeyen bir arkeolojik bölgededir ama bir zamanlar, yıllarca önce Byrsa diye bilinen Kartaca kalesi alçak bir tepenin üzerindeydi. Etrafını, değerli metallerle kaplanmış bir sur çeviriyordu. Brysa'nın çevresi, üzeri çatıyla örtülmüş kanallarla birbirine bağlanan eşmerkezli bir plana göre, dönüşümlü toprak ve su daireleri şeklinde düzenlenmişti. Her toprak dairesinin etrafında kendi suru vardı. Yüksek gözetleme kuleleri düzenli aralarla sura bitişiyordu. Geniş bir liman, kothon (içki kabı) olarak bilinen etrafı çevrili bir havzada ya da tahkim edilmiş bir dok yerinde, çarşı işlevi gören geniş bir meydana bakıyordu. 425 m. uzunluğunda bir kanal buradan, bilinen dünyanın her yerinden (ve kuşkusuz resmen bilinmeyen bölgelerinden de) gelen ticaret gemilerinin barındığı başka bir limana gidiyordu.

Yirminci yüzyılın başında, önde gelen Atlantis bilimi uzmanlarından Lewis Spence şunları düşünüyor:

> Sanırım, en alışılmadık özellikleri içeren bu benzerliklerin karşılaştırılması, hiçbir tarafsız zihinde, Kartaca'nın planının Atlantis'inkiyle aslında aynı olduğu konusunda kuşku bırakmayacaktır. Kuşkusuz akla, bunun neye göre böyle olduğu sorusu gelecektir. Buna sadece, ya Kartaca'nın Atlantis olduğu ya da planının, şehrin mimari belleği olduğu varsayımıyla yanıt verebiliriz (Spence, 1968, 18).

Açıkçası, Kartaca Atlantis değildi, çünkü Platon'un yaşadığı günlerde Fenike Şehri refah içindeydi. 250 yıl daha yıkıma uğramayacaktı, o da doğal bir felaketle değil, bir askeri harekatla olacaktı.

Kart-hadshat ya da Kartaca'daki "Yeni Şehir"in, Ege dünyasında deniz egemenliği geleneğini yıkan ve Akdeniz'i, Kenanlıların ya da Fenikelilerin üstün ticaret yeteneklerine açan Trioa Savaşı'ndan en az dört yüzyıl sonra kurulduğuna inanılır. Onlar, Atlantislilerin soyundan gelen, Geç Tunç Çağı'nda doğu Akdeniz'e egemen olmak için olay çıkaran Deniz Kavimleri'ni, kültürel olduğu kadar ticari açıdan da yakından izlediler –Girit'te Minos uygarlığı, Yunanistan'da Mikenler ve Küçük Asya'da Troialılar.

Romalı yazar Strabon, Fenikelilerin Atlantik'te koloni arama seferlerinin Troia Savaşı'ndan sonra başladığını yazar: "Libya'nın ve İber Yarımadası'nın en iyi yerlerini Homeros Çağı'ndan önce [yaklaşık M.Ö. 800] işgal ettiler." Fenikelilerin yaratıcı oldukları düşünülmüyordu. Tersine, farklı kültürlerin çeşitli şekillerinin sentezlemişlerdi. Böylece sanat ve üretim mozaikleri Mısır, Asur, Yunan ve diğer stillerdi. Bu nedenle, Kartaca ile Atlantis arasındaki benzerlik, Fenikelilerin Kuzey Afrika'da buldukları Atlantislilerin saygı uyandıran mimari mirasıyla açıklanabilir.

Başka bir deyişle, Fenikeliler Kartaca'yı, ilk olarak Atlantis'in bir koloni şehrinin işgal ettiği bir yere kurdular ya da Atlantis'ten hayatta kalanların soyundan gelenlerle bir ekip kurabildiler. Virgilius Aenas'ını Kartaca'ya da götürür. Şehrin, Troia Savaşı'ndan önce de var olduğuna işaret eder. Belki, tarihçilerin düşündüklerinin tersine, vardı. O zamanlar bir Fenike metropolü değilse de, daha sonra Fenikelilerin üzerine inşaat yaptıkları bir Atlantis limanıydı.

Atlantisliler; kalıntıların, eski tarihin, mitolojinin ve Kuzey Afrika'nın günümüze gelen kültürel, hatta ırksal mirasının arasında geçirdikleri uzun misafirliğin soluk ama yok olmayan izlerini bıraktılar. O zamana kadar kıtada en büyük insanlık dramasından günümüze gelebilen çok az şey, her ne kadar güçlü olursa olsun, uygarlığın kırılganlığı kadar zamanın etkilerine de yakından tanıklık eder.

8

Amazonlar Atlantis'e Karşı

Tuaregler, kayaların oluşturduğu duvara benzer büyük yarların, beyaz bir tanrıça tarafından yönetilen Amazonların kalesi olduğuna inanır: eski bir Atlantis masalı.

KONT BYRON DE PROROK,
KAYIP DÜNYALARI ARAŞTIRIRKEN
IN QUEST OF LOST WORLDS

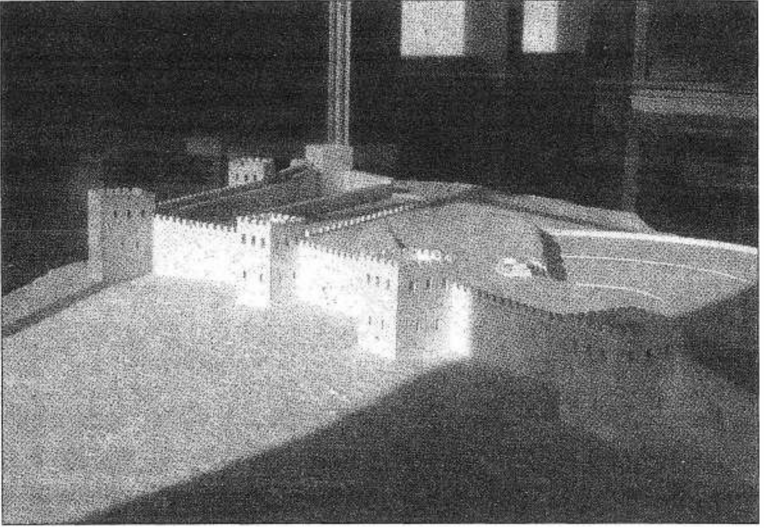
Platon'un Atlantis öyküsü klasik dönemlerin en iyi bilinen yorumu olsa da, tek değildir. Daha az ünlü olan bir yorumu, Sicilya'da Agryrion'da doğan bir Yunanlı hemcinsi tarafından üç yüz yıl kadar sonra yazılmıştır. Diodoros Sikulus, gezgin bir bilgindi. Derlediği büyük dünya tarihi için, ilk elden bilgi toplayarak Akdeniz dünyasını büyük ölçüde gezmişti. M.Ö. 5 civarında Sezar Augustus tarafından yeniden adlandırılan Caesarea'ya gitti. Bu şehir daha önce, Kartacalıların verdikleri adla, İol (Güneş Şehri) olarak biliniyordu. Yakın zaman önce, şimdi Fas ve batı Cezayir olan bölgeye yayılmış, yarı bağımsız bir krallık olan Moritanya'nın başkenti olarak yeniden canlandırılmıştı.

Moritanya kralı II. Juba'ydı. Devlet adamından çok bilgindi, Numidia'nın (modern Libya) eski prensiydi ve artık tamamen Romalılaşmış bir hükümdardı. Juba, Roma'da ilk modern kütüphanecilik sisteminin yaratılmasına yardım etmişti. Daha sonra

kendi büyük koleksiyonunu Caesarea'da topladı. Bu, başka hiçbir yerde bulunmayan metinlerin kopyalarını içeren, klasik dünyanın en büyük 'athenaeum'larından* biriydi, çünkü Juba, yüz elli yıl kadar önce yok olan şehirden kalan, muazzam bir kütüphanenin bir bölümünü Kartaca'da korumayı başarmıştı. Fenikelilerin ilk dönemlerine kadar inen belgeler, var olanların en eskileriydi ve antik bilgiler kaydedilmişti. Yoksa bu bilgiler, daha önceki Bronz Çağı'na ait bütün bilgiyi, neredeyse tümüyle karanlığa gömen dört yüz yıllık karanlık çağda kaybolacaktı. Bu, özel bir kütüphaneydi. Diodoros Sikulos, onu bir mit olarak bilen birkaç araştırmacıya hâlâ girme izni verildiği masalını öğrendi.

Yine de Diodoros için o, düş ürünü bir destan değil tarihsel bir gerçekti ve ömrünü verdiği ansiklopedi çalışması için dikkate almaya değerdi. Akdeniz'in bir ucundan diğerine yaptığı kapsamlı gezilerinin sonucu, üç ana bölüme ayrılan ve kırk kitaptan oluşan muazzam bir dünya tarihi oldu. Klasik uygarlığın çöküşüyle birçoğu kaybolsa da ilk beş parça tahrip olmaktan kurtuldu. 1'nci bölümde Diodoros, Yunanistan'ın doğmasından çok önce, Mısır'ın dünyanın büyük krallığı olduğu dönemde, Kafkas Dağları'ndan başka bir gücün yayıldığını yazar. Bu, bir savaşçı kadınlar kabilesiydi. Otuz bin piyade ve yirmi bin atlıdan oluşan, Kraliçe Merine'in yönetimindeki ünlü Amazonlar'dı. Kraliçe bir Mısır kralına, Firavun Horus'a yardıma gelmişti ve onun Libyalıların bir saldırısını önlemesine yardım etmişti. Zafer kazanan Amazonlar fetihlerini Kuzey Afrika'da Atlantik Okyanusu kıyılarına kadar sürdürdüler. Burada, Triton Nehri'nin oluşturduğu bir bataklık olan Tritonides yakınlarındaki Hesperia halkını ele geçirdiler. Merine, burada yeni bir metropol, Khersonesos'u kurdu. Bu "Triton'un Şehri"nden, Kuzey Afrika'ya bir günlük bir sefer uzaklığında olan Atlantis'e deniz aşırı bir saldırı düzenledi.

* Yunanlıların Erdem Tanrıça'sı Athena'nın adından gelen athenaeum sözcüğü, burada kütüphane anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

Şek.8.1. Bronz Çağı'nın sonunda tipik bir savunma duvarının model rekonstrüksiyonu, Platon'un anlattığı, Atlantis'i çeviren surun çevre uzunluğuna uygundur. (Atina Ulusal Müzesi, Yunanistan)

Diodoros'a göre, sert direnişe rağmen saldırıda bir köprübaşı tutuldu ve Atlantis'in Başkenti Kerne, yüksek surlarında (Bkz. Şek. 8.1.) gedik açıldıktan sonra düştü. Eski şehre zafer kazanan Merine'nin adı verildi ama o, başarılarında cömertti. Savaşın yol açtığı hasarı onardı, yenilen Atlantislilerle ittifaka girdi. Barış, Atlantislilere yeniden saldırılıncaya kadar geçerli oldu. Bu kez, işgalcileri kovmak isteyen ve Gorgon'lar diye anılan halk saldırdı. Bununla beraber, Atlantis – Amazon birliği sebatla sürüyordu, saldırı tehlikesi bozguna uğratıldı. Azimli Gorgon'lar kısa süre sonra kuvvetleriyle geri döndüler, kıyıdaki birçok yerde karaya çıktılar, kraliçenin ordusunun acı veren başarısızlıklarını cezalandırdılar.

Merine'yi, Atlantis'ten çıkardılar ve Hesperia'ya kadar kovaladılar. Burada iki taraf da kan dökülen, umarsız bir savaşa girdi. Khersonesos'u yağmalayıp yaktıktan sonra Gorgon'lar At-

lantis'e geri döndüler. Merine ölen savaşçılarını toplayıp Amazonların üç dağının altına gömerken, Gorgon'lar başkente yeniden eski adını verdiler. Hırpalanan kıdemli askerleriyle Libya çölünde geri çekilen Merine, sonunda Mısır'a geldi. Firavun Horus tarafından teselli edildi.

Bu öykü ne işimize yarayacak? Platon'un yorumuna hiç benzemiyor. Mitolojiyle ya da tarihle karşılaştırıldığında hiçbir dayanağı yokmuş gibi geliyor. Diodoros'un bunu Moritanya'da (olasılıkla Kral II. Juba'nın Moritanya'nın Başkenti Caesarea'daki büyük kütüphanesinde) öğrendiğini yazmasına rağmen, tümüyle destana benziyor: Antik dünyanın en büyük gücü olduğu varsayılan Atlantis'i, bir grup köksüz kadın mı aşağılamıştı? Yine de Diodoros, Kraliçe Merine'nin hayatını dünya tarihine katmayı düşünmüştü. Her ne kadar tahrif edilmiş olsa da, Diodoros'un açıkça inandığı gibi buna, en azından, gerçek olaylardan parçalar dahil miydi? Eğer dahilse, sulara gömülmüş uygarlığın uzun tarihinin kaybolup gitmiş bir bölümü hakkında bunlar bir şeyler açıklayabilir.

Ayrıntılara daha yakından bir bakış, her şeyden önce bunun, tümüyle kurgusal bir parça olmadığını akla getiriyor. Örneğin; Hesperia'nın, şimdi Fas'ta olduğu sanılan yeri, Hesperid'leri düşündürüyor. Hesperid'ler, Atlantis'in "Atlas'ın kızları" anlamına geldiği yerde, Atlas'ın altın elma ağaçlarından oluşan bahçesini koruyan kızlarıydı. Tritonides'teki Triton Nehri'ne ve Amazonlar tarafından kurulan yeni başkent Khersonesos'a yapılan göndermeler de daha az anlamlı değildir. Platon'a göre triton, Atlantis'in yaratıcısı deniz tanrısı Poseidon'un asasıydı.

Diodoros'un bize, Atlantis'in Başkenti'nin Kerne olduğunu söylemesi tuhaftır. Bu ad başka hiçbir yerde değil, İngiltere'nin güneyinde, Dorchester'ın dışında Dorset adlı kırsal bölgede ortaya çıkar. Cerne-Abbas (Kerne Başrahibi) kasabasının varoşlarında, sağ eliyle sopa kullanan 55 metrelik bir çıplak erkek betimi vardır (Şek.8.2.). Tarihleme teknikleri onun ne zaman yapıldığını

Şek.8.2. İngiltere'nin tufan kahramanının üç bin yılı aşkın anısına yapılan Cerne-Abbas Devi'nin havadan çekilmiş fotoğrafı. (Fotoğraf, İngiltere Ulusal Vakfı'nın izniyle yayınlanmaktadır.)

kesin bir zamanla belirleyemese de, arkeologlar iki bin yıldan çok daha eski olduğuna inanırlar. 1970'lerde yüzeyin altında yapılan araştırmalarda, devin uzattığı sol kolunda, asılmış bir kumaşa benzeyen bir şeyin dış çizgileri ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, tepedeki bu figürün, genellikle bir sopa ve bir pelerinle portresi çizilen Herkules resmi olduğunu varsayıyorlardı. Bununla beraber, daha sonra yapılan araştırmalar, resmin, zemin yüzeyinin tam altındaki kireçtaşı katmanın kesilmesiyle yapıldıktan yüzyıllar sonra, kolunun altındaki dış çizginin eklendiğini göstermektedir. Belki de Romalı lejyonerler, askerlerin tanrısal koruyucusu Herkules'e benzemesi için özgün figürü değiştirmişlerdi.

Cerne-Abbas Devi aslında, kocaman bir savaş sopası taşıdığı söylenen Gogmagog'u temsil ediyordu. Doğru tanımlandığın-

da figürün Atlantis ile bağlantısı, onun devasa oranlarında ortaya çıkmaya başlar: Gogmagog, Atlas'ın Erkek Kardeşi Titan Albion'un soyundan gelen, İngiltere'nin ilk sakinlerinin lideriydi. Bu gelenek, İrlanda'ya ilk yerleşenlerle, dev Fomor'larla ilgili gibidir, Peru kıyılarına kadar bile giden Atlantisli kültür taşıyıcıları, dünyanın diğer birçok yerindeki yerel halkın belleğinde çoğunlukla "devasa" diye tanımlanıyorlardı.

Diodoros Sikulos'tan dört yüzyıl önce Yunanlı Tarihçi Herodot, Tritonis diye bilinen büyük bir lagüne akan Triton Nehri'nin yakınında, Kuzey Afrika'nın Atlantik kıyılarında bir halkın oturduğunu bildirir. Yerliler kendilerine, "dağın adından dolayı Atlant'lar derler. Triton Gölü civarında yaşayanlar başta Athena'ya, ondan sonra da Triton ile Poseidon'a kurban keserler" (Tarih, IV. Kitap). Herodot, yaşadığı dönemde (yaklaşık M.Ö. 490) Atlant'ların her yıl bir festival düzenlediklerini yazmaya devam eder: "Festivalde kızlar iki gruba ayrılırlar, taşlar ve sopalarla birbirleriyle kavga ederler. Bu törenin onlara çok eski zamanlardan kaldığını söylerler ve bu gösteriyle, bizim Yunanlı Athena'mızın aynı olan yerel tanrıçalarına saygılarını sunarlar." O zaman, her yıl Atina'da Athena'ya adanan Panathenaia festivalinde, dansçıların, Yunanlılarla Atlantislilerin savaşından alınma sahnelerle bezeli bol, volanlı bir tür etek olan peplum giymeleri çok daha anlamlı gelmektedir. Aynı Amazon tanrıçasının Mısır'daki enkarnasyonu olan Neith'in Nil Deltası'ndaki tapınağında, aynı öykünün korunmasından daha farklı değildir.

Amazonların tümüyle mitolojik olmadıklarına, klasik öncesi dönemde var olduğu kabul edilen bir kuvveti temsil eden gerçek kadın savaşçılar topluluğu olduğuna Herodot inanıyordu. Uzun boylu olduklarını ve kabilelerinin simgesi olan deri etekler giydiklerini anlatıyordu.

1960'ların ortasında, Cezayir'de Tamanrasset'in 34 mil kadar batısındaki Abalessa Çölü'nde 25 m. çapında ve 1m. yükseklikte yuvarlak bir höyükte kazı yapıldı. Fransız arkeologlar,

odanın içinde, üzerinde hâlâ deri etek bulunan 170 cm boyunda bir Kafkas kadınının iyi korunmuş cesedini buldular. Karbon yöntemiyle kalıntıları, Diodororos'un Kuzey Afrika'daki Amazonlar öyküsünü meydana getirdiği M.Ö. dördüncü binin sonuna ya da üçüncü binin başına tarihlendi. Hem Diodoros, hem de Herodot, Abalessa'daki buluntuyla doğrulanmış gibidir.

Görünüşe bakılırsa, Kraliçe Merine Karadeniz'den geliyordu ama adı, "Deniz Tanrıçası", onun kökeninin Kafkas Dağları olduğunu akla getirmiyor. Daha çok onu, ittifaka girdiği Atlantis'i fethettiğinde bir unvan olarak almıştır. Diodoros'un, onun, ölen savaşçılarını toprağa verdiğini belirttiği Amazonların üç dağı gerçekte vardır ve tur rehberleri o dağları hâlâ ziyaretçilere gösterirler. Faslı Berberiler, Müslümanlık gelmeden binlerce yıl önce Kuzey Afrika'yı fetheden büyük kadın savaşçılar olan Al Azoun, Azoun halkının öykülerini anlatırlar. Berberi dilinde Amazigh, "soylu dil" demektir. Amazonların unutulan diline göndermede bulunulur. Ünlü Macar arkeologu Kont Byronde Prorok, 1930'ların ortasında Fransız Ahagghar Dağları'nı keşfetti. Tuareglerin özellikle bir tepeye özel bir saygı göstererek farklı davrandıklarını öğrendi. Kont, "Dağla ilişkilendirilen çok sayıda destan var," diye yazıyordu, "bunların çoğunda, bir Amazon ordusuyla burada yaşayan gizemli beyaz Kraliçe'den bahsediliyor. Benoit, Atlantide'sinde bu öyküyü kullanıyordu."

Merine görünürde bir Atlantisli adı ya da bir unvan olsa da, bazı dilbilimi kanıtları Amazonların geleneksel olarak Karadeniz kökenli olduklarını akla getiriyor. Örneğin; Amazon adı Yunanca değildir ama Gürcü dilindeki "ay"'dan, maza'dan türetilmiştir. Daha öncesiyle ilişkili anlamları, Hititçe amargi" anneye dönüş" ve hamaxzun, "yurttaş"tır. Üstelik daha doğru tanımında Amazon adı Ermenice "ay kadın"dır. Bu da, Amazonların Ana Tanrıça ay kültünü doğru olarak tanımlar. Kalkanları paltae, ay gibi hilal şeklindeydi. Merine'nin rahibeleri aslında Libya'nın Sirte (Sidra) Körfezi'nde silah taşıyorlardı. Amazon'un kurucu-

su ise Minos'ların Ephesos kolonisinden silahlı bir rahibeydi. Adı, modem Girit (Crete) sözcüğünün türetildiği Kresos'tu. Amazon betimleri, uzattığı ellerinde yılanları tutan çıplak göğüslü Minos rahibelerinin ünlü resimlerini akla getirir. Bu da, Herodot'un anlattığı, yılan sembolleriyle gömleksiz Amazonları hatırlatır.

Platon'un Atlantis öyküsünde Amazon bağlantısının iç kanıtları (intemal evidence) vardır. Atlantis adasının yöneticisinin karısının Leukippe (Beyaz Kısrak) olduğunu söyler. Açıkça bu, denizin köpüklü dalgalarına bir göndermedir. Diğer Amazon adlarının çeşitlemeleri arasında Melanippe (Siyah Kısrak), Lysippe (Atları Başıboş Bırakan) ve Claudianus tarafından "kar beyazı güzel birliklerini savaşta yönettiği," anlatılan Hippolyte vardır. Platon, Atlantislilerin atlara düşkünlüğünü, onların özel banyolarının olduğunu vurgular. Atlantis'in ikinci kara dairesi bütünüyle koşu yoluydu.

Leukippe'nin adı, beyaz atı, özellikle de kısrağı krallık ve tanrısallıkla bağdaştıran Bronz Çağı geleneğinin bir parçasıdır. Troia'nın altın ve gümüş koşum takımıyla donatılan kutsal atları bembeyazdı; Pontos'ta ilk ibadet edenler, arabaya dört beyaz attan oluşan bir ekip koşuyorlardı ve onları Poseidon'a kurban etmek için denize sürüyorlardı. Hayvanı türeten deniz tanrısına, Atlantis'i yarattığı için de saygı gösteriliyordu. Şehrin kutsal merkezinde onun kanatlı dört atın arasında kocaman bir heykeli duruyordu. At betimleri Amazonların da önde gelen simgeleriydi. Amazonların ay tanrıçası Artemis beyaz bir küheylana binerdi. Araplar beyaz attan söz ederken hâlâ "ay renginde" derler. Cooper, Atlantisli Leukippe'den söz ederken, beyaz atı "ay denizinin sembolü" diye anlatır.

İngiltere'de yamaçlarda kutsal beyaz at resimleri hâlâ korunmaktadır. Tıpkı Ceme-Abbas Devi gibi, onlar da zeminin yüzeyinin tam altındaki kireçtaşı kesilerek yapılmıştır. Bunların en ünlüsü Dorset'teki Uffington Beyaz Atı'dır. 115 m. uzunluğun-

da, 37 m. yüksekliğindedir. Kaç yüzyıllar sonra bile on iki mil uzaktan görülebilmektedir, çünkü yörenin sakinleri düzenli olarak dış çizgilerini temizlemektedirler. Atı Temizleme diye bilinen eski bir törende, çevredeki topluluklar yıllarca önce aynı faaliyette bulunmuşlardır. Her yedi yılda bir, betimi, saygı gösterdikleri şekilde korumak için, bir anma alayıyla yürüyerek dış hatlarını yeniden belirlemişlerdir.

1990'ların ortasına kadar Uffington Beyaz Atı'nın genellikle, M.Ö. üçüncü yüzyıldan daha önceye gitmeyen Keltlerin ritüel uygulamalarından kalma olduğu düşünülürdü. Bununla beraber, uzatılmış şekildeki deseni Bronz Çağı yorumlarını akla getirir. Ancak, gelişmiş tarihleme yöntemleri, tepedeki figürün aslında 3500 yaşında olduğunu açığa çıkardığında şüpheler uyandı. Bu da onu, Atlantis'in başarılı olduğu devreyle çağdaş duruma getiriyordu. Yeryüzüne yapılmış bu grafik betim, Atlantisli Leukippe'yi İngilizlerin yorumlama tarzını temsil eder: Uzak bir ülkede aynı şekilde saltanat süren ve Druid şairleri tarafından Beyaz Kısrak denilen Deniz Tanrıçası Ceridwen'in yorumudur bu. Ünlü Yazar ve Mitoloji Uzmanı Robert Graves, "tanrıçanın kendini aniden bir kısrağa dönüştüreceğini," söyler, "Tanrıça çoğunlukla 'Beyaz Leydi' şeklinde betimlenir. Antik dinlerde İngiliz Adaları'ndan Kafkasya'ya kadar o, 'Beyaz Tanrıça'dır" (Graves 1948, 209). Yunanistan'da Argos'ta tufan kahramanı İnakhos'un kızı İo olarak yeniden bedenlenir. Ay tanrıçası, Memphis ile Libya'nın kurucusu olan, adı "başlangıç" anlamına gelen Epaphos'u doğurur. Ona Leukippe olarak tapılır ve Beyaz Tanrıça unvanını Keltler öncesi İngiltere'ye verir: Albion, "Beyaz Ülke". Yunanlı ve İngiliz mitlerindeki bu figürler, tufan ve uzak ülkeler temalarıyla birlikte Atlantis kökeninin uzak izleriyle göze çarpar.

Atı Temizleme, kaybolan Atlantis'i akla getiren kutsal beyaz kısrağın temsil edildiği tek İngiliz halk töreni değildir. Cornwell'de Padstow'da Hıristiyanlık öncesi Bahar Bayramı festiva-

linde, deniz tanrısına sunu olarak sahte bir at okyanusa sürülüyordu. Batma Günü olarak bilinen bu günde, Büyük Sel'den kaçan güzel bir beyaz at anılırdı. Somersetshire, Minehead'de Gemici'nin Atı adı verilen aynı tören düzenlenirdi. Lethowstow'un Cornwall destanında, tufandan kurtulan yalnız birinin, yutan dalgaların üzerinden beyaz bir atla nasıl kaçtığı anlatılır. Trevellyan ailesinin armasında, atalarının, dalgalı okyanusta yüzen kısrağı resmedilmiştir.

İrlanda'da da beyaz at ritüelleri vardır. Her müstakbel Ulster Kralı, beyaz bir kısrak şeklindeki Büyük Ana Tanrıça ile sembolik bir birleşmeye girdiği tahta çıkma törenini sürdürürdü. At kurban edilir, potansiyel hükümdar onun etini tadar, etin suyundan bir kap içer, sonra da iksirde yıkanırdı. Bunu yaptığında, onun en sonunda hakkıyla hükümdar ve "Beyaz Tanrıça'nın kocası" olduğu onaylanırdı. Yaz ortasında Beyaz At, şenlik ateşinde alayla taşınırken bir suret selamlanırdı ama yakılmasına izin verilmezdi. Beyaz Atın, "hayatta kalmasının" hemen ardından, köylüler kendilerini hızla şenlik ateşine atarlardı. Çocukları da zarar görmeyecek şekilde alevlerin arasından akrabaların ve arkadaşların kollarına fırlatılırdı. Dublin'de Bahar Bayramı'nda erkek çocuklar, Beyaz At'ın kısrağının sembolü olarak Mayıs çalılarının beyaz dikenlerini keserlerdi. Atın beyazlatılmış kafatasıyla birlikte dikenler şenlik ateşinin içine atılırdı.

Bütün bu sürüp giden Bahar Bayramı'nda, M.Ö. 1202'de Tuathade Danaan'ın İrlanda'ya gelişinin anılması ilginçtir. İrlanda'nın ilk uygar halkı diye bakılan Tanrıça Danu'nun Müritleri eski İrlanda dilindeki *İstilalar Kitabı*'nda (Book of Invasions) anlatılıyordu. Onlar, denizin altında kaybolan krallıklarını yıkıma uğratan doğal bir felaketten kaçan kültür taşıyıcılarıydı. Böyle tuhaf törenler, sulara gömülen bir anayurdun ateşle yıkıma uğramasının ve atalarının anısına saygı gösteren hayatta kalmış kişilerin gelişlerinin anılması gibi geliyor –Platon'un Leukippe'si, Atlantis'in "beyaz kısrağı".

Adını sular altında kalan bir ülkeden alan okyanusun karşısında, bir önceki çağı yok eden korkunç bir sel baskınından sonra Yucatan kıyılarına gelen, Maya uygarlığının tanrısal kurucusu Ixchel, Beyaz Hanım'dı. Tapınak sanatında kimi kez, eşyalarını denizin yüzeyine saçan dev gibi dalgaların üzerinde koşarken resmedilmiştir. Atlantis'inkine benzeyen bu benzer tema, Meksika'nın bütün doğu sahillerinde, kıyı bölgesinde yaşayan daha sonraki bir halk, Huaxtec'ler tarafından yeniden ele alındı. Ordularında yardımcı birlikler, Tlazolteotl tarafından yönetilen kadın savaşçılar yer alıyordu. Tlazolteotl'in adı, "Büyük Selden Önce Günah İşleyen Kadın" anlamına geliyordu. Kız kardeşleri Amazonlarınki gibi, onların silahları da yay ve yılan derisi kalkandı. Paraguay'ın çok uzaklarındaki Guayaqui Kızılderilileri de yılan derisi giyimli kadın savaşçılardan söz ediyorlardı.

Melez vakanüvis Enrique Camargo'ya göre, Tlazolteotl, "çok sayıda güzel çeşmenin, çayır ve çiçek bahçesinin bulunduğu, çok hoş bir ülkeden, nefis bir yerden" gelmişti, "bu ülkeye Tamoanchan, Tatlı, Serin Rüzgârların Yeri deniyordu" (Davies 1982, 42). Burada, tanrılara karşı günah işlemiş, onlar da "Tatlı, Serin Rüzgârların Yeri"ni korkunç bir tufanla yok etmişlerdi. Geriye kalan kadın savaşçılarla denize açılan Tlazolteotl, sonunda Veracruz yakındaki kıyılara gelmişti.

Yunan mitolojisinde Herakles'in, liderleri Hyppolyte'nin kemerini çaldıktan sonra Amazonlara en kötü yenilgilerini yaşattığı, onları bilinen dünyanın ötesine, anayurtlarının çok uzağına kaçırdığı anlatılır. Huaxtec savaşçı kadınlarının kaderi, Avrupa'daki benzerleriyle ilişkili Yunan öyküsünü mantık olarak tamamlar görünüyor. Burada da Herakles boy gösteriyor. Onun kovaladığı Amazonlar, Tamoanchan-Atlantis yok olmadan önce, okyanusu geçerek Meksika kıyısına mı geldiler? Tlazolteotl ile Hippolyte aynı kişi mi? Her ne olursa olsun, dünyanın iki zıt ucundaki farklı kültürlerden gelen iki mitin, Tamoanchan-Atlantis'i bile dahil ederek birbirini böylesine harika tamamlaması

dikkate değerdir. Aslında Camargo'nun Tamoanchan tanımı, Platon'un anlattığı, Atlantis'in sahip olduğu sakin, okyanus ortasındaki iklime yakından benzer. Bir kıtadan diğerine, gerçek bilgi ya da karşılıklı deneyim aktarımını öne sürmek için, Huaxtec'lerin ve Yunanlıların yorumlarının arasındaki benzerlikler rastlantıya yer bırakmaz.

Diodoros'un anlattığı gibi, Kraliçe Merine'nin Firavun Horus ile buluşmasına ne demeli? Mısır'ı hiç böyle bir kral yönetti mi? Sakkara'da kazı yapan İngiliz Walter Emery'nin 4. Bölüm'de alıntı yapılan sözlerini hatırlayabiliriz: Tanrı Horus, her zaman smsu-Hr kralı, dünyasal Horus olarak betimlenmiştir. Mısırlılar bu sülale yöneticilerine tanrı gibi davranmışlardır. Başka bir deyişle, tarih öncesi dönemlerde saltanat süren Horus'tan sonra saltanat süren bütün krallar onun tanrısal adını almışlar, bunu bir krallık unvanı olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle, Kraliçe Merine ile buluşan herhangi bir Kral Horus olabilirdi.

Yine de Erken Sülale'nin aynı adda, Hor-aha adında bir hükümdarı vardı. Eğer Emery'nin onu Menes ile, birleşik Mısır'ın ilk yöneticisiyle özdeşleştirmesi doğruysa, o da çok önemli biri olmalıydı. Hor-aha, Diodoros Sikulos'un Firavun Horos diye anlattığı aynı kralsa o zaman, onun Atlantis öyküsü M.Ö. 3100 civarında yaşanmış olmalıdır. Atlantis tartışmamızda bu, özellikle önemli bir dönemdir: Bu tarihte, doğal bir felaketle yıkılan ada krallığının bir bölümü boşaltıldı. Sığınmacılar, okyanustaki anayurtlarını savunmasız bırakarak kitleler halinde dünyanın daha güvenli yerlerine yerleştiler. Yerkabuğunu aniden değiştiren bir yıkımın sonrasında, paramparça olan uygarlıklarını yeniden kuracak az sayıda yerliyle Atlantis, yabancı saldırıdan kendini korumak bir yana, istila edilecek kolay bir avdı.

Diodoros'un söz ettiği Gorgon'ların, Atlantis'i yabancıların fethinden kurtarmaya kararlı olan Kanarya Adaları'ndaki Atlantislilerin yurttaşları oldukları sanılmaktadır. M.Ö. 40 yılında Ro-

malı bilgin Pomponius Mela, Coğrafya'sında Kanarya Adaları'na Gorgon'lar diye göndermede bulunur. Diğer Latin bilim adamları da Kanarya Adaları'ndan Gorgon Adaları diye söz ederler. Atlantis'e benzeyen bir şehir olan Tartessos, Pomponius Mela'nın yaşadığı, Herakles Sütunları'nın (Cebelitarık Boğazı) yakınındaki Tingentera'dan pek uzak değildi. Atlantik Okyanusu ile ilişkilendirilen mitolojik bir karakter olan Gargoris tarafından kurulmuştu. Kanarya Adaları'nın Gorgon'larla özdeşleştirilmesi, buraya ilk yerleşen Guanche'lerin adlarını adaların en büyüğü olan Tenerife'nin farklı bölgelerine, Gorgo ve Gorgano'ya vermeleriyle ek bir temel kazanır.

İspanyollar Tenerife'de karaya çıktıklarında, Guanche yerlilerinin içinde bir kadın savaşçılar sınıfı, Vacaguare vardı. Liderleri Guayanfanta (Kraliyetin Leydisi) o kadar güçlüydü ki, bir İspanyol subayını kollarının arasına alıp kaçırmıştı!

1530'da, Atlantik Okyanusu'nun öte kıyısında, başka bir fatih olan Francisco Pizarro, Kolombiya kıyısının kuzeybatı açıklarında, yerlilerine Gorgone adı verilen bir ada keşfetti. Sakinleri, küçük ay şeklinde silahları olan, tıpkı Huaxtec'ler gibi kadın savaşçılardı. Yeni Dünya'daki birçok kabile gibi, İspanyolların fethinden sonra onlar da hayatta kalamadılar.

Gorgonların insanları ve nesneleri taşa dönüştürdüklerine dair destansı güçleri, Kanarya Adaları gibi Atlantik'teki adaların yakınındaki çok sayıda adacığı akla getirir. Bunların birçoğu rüzgârın ve dalgaların hareketleriyle hayal ürünü gölgeler haline gelmiştir. Gorgon, "korkunç yüzlü" anlamına geliyordu. Bu, jeolojik değişimlere göndermede bulunarak "Yeryüzü'nün işlerini ve uyguladığı güçleri" belirtiyordu. Mitoloji uzmanı Lewis Spence yirminci yüzyılın başında şunları açıklıyordu:

> Böylece, Gorgon kadınlarıyla Atlantis'in çöküşünde etkisi olan bu sismik güçler arasında bağlantı kuruldu... Gerçekten de 'cadı' Medusa'nın haşin başı, Perseus'un ellerinde Atlas'ı taşlardan bir dağa dönüştürdü. Bu nedenle, Gorgon kız kar-

> deşler mitinin, kesinlikle, Atlantis'in yok olmasıyla ve felaketi hızlandıran sismik ve şeytansı kötü güçlerle ilişkili alegorik bir masal olduğuna dair kanıt tamamlanıyor (Spence 1942, 117).

Gerçek bir kraliçe tarafından yönetilmiş bile olsalar, Amazonlar, neredeyse kesin olarak, savaşçı kadınlar değillerdi; hayal, gerçek olamayacak kadar mitolojiktir. Ne de olsa, Mısır'ın da gerçek hayatta kadın yöneticileri vardı. Bunlardan en ünlü olanı M.Ö, 1500 civarında Hatshepsut'tu. Diodoros Sikulos Moritanya'da Amazonların Atlantis'i işgal ettiklerini öğrendiğinde Kuzey Afrika krallığını fiilen Kleopatra Selene yönetiyordu. Amazonlar daha çok, Yunanlıların Athena'sı ya da Mısır-Libya'nın Neith'i gibi dövüşmeyi seven bir tanrıçaya tapan, alışılmış erkek tavırlı kadınlardan oluşan bir askeri kuvvet olarak resmediliyorlardı. Daha önce Amazon gelenekleri konusunda alıntı yapılan Fas'taki Tuareg'lerde Atlas Dağı tanrısının müritleri olan erkekler bugün bile kadınları saygıyla taklit ederek etek giyerler, peçe takarlar.

Amazonların klasik tanımlarıyla Minos'un arkeolojik kanıtları arasındaki benzerlikler kuşkusuz aynı tür bir ilişkiye işaret eder. Amazonları aya tapan, güçlü, gömleksiz kadınları yönetirken Minos'u da çıplak göğüslü ay rahibeleri yönetiyordu. Emery, bir Minos armasıyla dikkati çeken Nil Deltası'ndaki bir nomun, Firavun Horus ile ya da bir şekilde İlk Sülale'nin bir kralıyla Girit arasındaki bir bağlantıyı akla getirdiğine işaret eder. Böyle olsa bile, o dönemde Ege uygarlığının düşük maddi düzeyi göz önüne alındığında, M.Ö. dördüncü binin sonunda ya da üçüncü binin başında antik Girit ile Atlantis arasında bir askeri çarpışma olası değildir. Daha çok, Atlantis'i işgal eden Amazonlar, Minos uygarlığının kıvılcımı tutuşturan aynı kültüre mensuptur.

Klasik Yunan'ın doğduğu dört yüzyıllık karanlık çağlar, mitoloji vasıtasıyla Atlantisli Gorgon'ları canavara dönüştürerek değerlerini azaltmıştır. Günümüze gelen tek şey, onların, Okya-

nus'un Kızı Keto ile "denizin yaşlı adamı" diye hatırlanan Phorkys'in soyundan geldikleridir. Gorgonların, Atlantis topraklarındaki ilk felaketten sağ kalarak Yunanistan'a gelenlerin lideri Phorkys vasıtasıyla Atlantis ile bağlantıları vardır. Onun mitolojide adı en çok kötüye çıkan kızı Medusa, Merine'nin gerçek Gorgonlarla savaştığı, Atlantik'te kıyısı olan Kuzey Afrika ile ilişkilendirilir. Gorgonlar yurttaşları Atlantislilere özgürlüklerini verirler. İşgalcileri Moritanya'ya denize kadar kovalarlar. Kraliçenin yenilmesi, Amazonlarının batıya karşı besledikleri askeri hırs konusunda sonsuza kadar gözlerini açar. Diodoros'un anlattığı bu tuhaf öykünün yorumu, M.Ö. dördüncü yüzyılın sonundaki olaylara ilişkin iç kanıtların (internal evidence) ayrıntılarıyla öne sürülmektedir. Eğer bu öykü doğruysa, Diodoros, aksi takdirde unutulacak olan, Atlantis'in jeolojik olarak felce uğramış bir Neolitik toplumdan yeni bir Bronz Çağı imparatorluğuna kritik geçişinin öyküsünü korumuştur.

9

Hades'e Gidiş

Son derece büyük olan Atlantis, Atlantik Okyanusu'ndaki bütün adaların yönetimini elinde tutuyordu.

MARCELLUS

İlk bakışta, Kanarya Adaları, Platon'un anlattığı Atlantis için ideal bir yer gibi gelir. Onun yazdığı gibi, Kanarya Adaları, Kuzeybatı Afrika'dan çok uzak olmayan "Herakles Sütunları"nın ötesinde yer alıyordu. O, bu adalarda zengin meyveler, yanardağ çatlaklarından fışkıran sıcak ve soğuk su kaynakları olduğunu anlatıyordu. Beş yüzyıl önceyi biraz daha aşan bir zamana kadar adalar sık ormanlarla kaplıydı. Yedi adanın en büyüğü olan Tenerife'de büyük bir göl vardı. Geniş, bereketli ovalarda ise nehirler akıyordu. Tenerife'nin büyük volkanik tepesi Teide, Atlantis'in kuzeyindeki uzak yerleşimlerin yakınında yükselen bir dağı kolayca aşabiliyordu. Adaların jeolojik arka planı, Platon'un öyküsünü gerçekten tamamlıyordu. Yakın bir tarihte, 1867 yılında, Terceria adasındaki bir yanardağ yüzeye doğru gürüldemeye başladı ama dramatik ortaya çıkışından birkaç gün sonra yeniden okyanusa gömüldü. Atlantislilerin duvarlı yapılarında kullandıkları öne sürülen kırmızı, beyaz ve siyah taşlar Kanarya Adaları'nın her yerinde tüf, süngertaşı ve lav olarak hâlâ bol bol bulunur.

Ama Platon'un kaybolan uygarlığına yüzeysel olarak benzeyen sadece Kanarya Adaları değildir. Azor'lar ve Madeira'lar da onun anlattığı Atlantis'e çok iyi uyabilir. Onlar da bir zamanlar sık ormanlarla kaplıydı, hâlâ iklimleri ılımandır ve onlar da dağlıktır. Doğal sıcak ve soğuk su kaynaklarıyla beraber, mihenk damgası olan kırmızı, beyaz ve siyah yapı taşları vardır. Madeira'lardaki Corralde Feiras, destansı başkent için Tenerife'den ya da Gran Canaria'dan daha az uygun bir ortam değildir. Kuşkusuz, üç ada grubu da özgün Atlantis olmaya uygun değildir, çünkü onlar hâlâ mevcuttur. Bununla beraber, Kanarya, Azor ve Madeira Adalarının jeolojik özellikleri Atlantik'in ortasındaki birçok adanın özelliklerini taşır. Sonuçta onların, Platon'un Timaios ve Kritias'ta portresini çizdiği olaylara uygunluğu, onun öyküsündeki okyanus ortamını destekler. Platon'un döneminde, batı Akdeniz'e Etrüskler ve Fenikeliler egemendiler. Bu nedenle, klasik dönemlerde Sicilya'nın ötesinde neyin yer aldığını Yunanlılar neredeyse bilmiyorlardı. Platon'un, Atlantik'in ortasındaki adaların jeolojisini ortalama olarak doğru şekilde anlatması, onun Atlantis hakkındaki bilgisinin, Cebelitarık Boğazı'nın diğer yanında, gerçek dünyaya aşina olan bir dış kaynaktan gelmiş olabileceğine işaret eder. Onun bu okyanus krallığı için gösterdiği yer, Atlantik'in doğu yarısının tipik örneği olan bütün volkanik adalara uygundur.

Bununla beraber, on beşinci yüzyılda keşfedildiğinde boş olan Madeira ve Azor Adalarının tersine, Kanarya Adaları, kendi eşsiz insanlık tarihi nedeniyle, Atlantis bilmecesinin bir bölümünü çözer. 1331 yılında ilk Portekizliler Tenerife'de karaya çıktıklarında tuhaf yerlilerle karşılaştılar. Yabancı kaşifler onlardan kendilerini tanıtmalarını istediklerinde Guanche –kelimesi kelimesine "insanlar"- yanıtını aldılar. Aslında bu yerliler Mahoh'lardı ama modern Avrupalı tarihçiler onları hâlâ Guanche olarak hatırlarlar. Adaları, Kuzey Afrika kara parçasından sadece elli altı mil uzak olsa da, Guanche'ler açık renk gözlü, genel-

likle sarışın, dik duran, uzun boylu, açık tenli Kafkaslardı. Maddi kültürleri, daha önceki Bronz Çağı uygarlığına her açıdan benziyordu. Bu uygarlık, batı Avrupa karasındakine ve Mısır'ınkine benzeyen etkilerin tuhaf şekilde karışmasıyla, Eski Taş Çağı kökenlerine dönerek yozlaşmıştı. Dış dünyadan binlerce yıl yatılmış olmanın sonucunda, akraba evlilikleri kalıtım bozukluğuna yol açmıştı: Las Palmas'ın başkenti Tenerife'deki Mumya Müzesi'nde iyi korunmuş insan kalıntılarında çok sayıda omurga eğriliği, kemik deformasyonu, kafatasında düzensizlikler ve kalıtımla geçebilen çok sayıda hastalık çeşidi görülmektedir. Buraya gelen Portekizliler, mağaralarda yaşayan ve hayvan postlarıyla dolaşan bu ilkel adalılarla çevrelerindeki büyük taş piramitler, muazzam surlar ve yüksek dikmeler arasındaki zıtlığa şaşırmışlardı.

Fenikeliler Kanarya Adaları'na iki bin yıl önce gelmişlerdi ve Tenerife'nin en kuzeyindeki uca, Anaga Taşı denen, Pön yazıtlarıyla kaplı bir taş anıt dikmişlerdi. Büyük Tenerife Adası'nda, taş bir balık betimi bulunmuştur. Taşın üzerine kadim bir Berberi sözcüğü olan Zanata yazılmıştır. Bu, Fenike Tanrıçasının da adıdır (Reid 1999, 145).

Ama Fenikeliler adada kalıcı yerleşmeler kurmadılar; onlar sadece tatlı su için geliyorlardı. Sonra da koloni kurma çabasıyla Afrika kıyısına çekildiler. 1968 yılında Kanarya Adaları'ndan Lanzarote'nin kuzeyindeki Graciosa adacığında bir Roma amforası bulundu. O tarihten beri başkent Arricefe'deki müze, bir düzine Fenike ve Roma çömleğini dahil ederek koleksiyonunu genişletiyor. Kartaca çöktükten sonra Roma şilepleri taze portakal için ara sıra Tenerife'ye geliyordu.

Birinci yüzyılda Coğrafyacı Yaşlı Plinius, Moritanya'nın aydın hükümdarı II. Juba zamanında (M.Ö. 29- M.Ö.20) bir ara "Kanarya"ya yapılan bir keşif gezisini anlatır. Guanche ev sahipleri açıkça saklanırlarken, Moritanyalılarda, kadim ve çoğunlukla yerlilerce terk edilmiş bir uygarlığın kanıtları ortaya çıkı-

yordu. Juba'nın keşif gezisinde, Juno'ya (daha çok Kanarya Adaları'ndaki dengine) adanmış bir yapının kalıntılarını bulsalar da, adanın boş olduğu bildiriliyordu: "In ea aeicullum esse tantum extructam" –Bu sağlam taş (heykel) binanın içine yıkılmıştı."

Atlantis dönemlerinde (Yaşlı Plinius tarafından yeniden adlandırılıncaya kadar bundan sonraki birçok yüzyılda da) Kanarya Adaları topluca, sakinlerinin özgün adları olan Gorgon'lardan (Guanche'ler) ötürü Gorgonia olarak biliniyordu. Daha sonra Yunan mitolojosi onları, insanları ve eşyaları taşa çevirme gücüne sahip canavarlar olarak yozlaştırdı. Homeros, Odysseus'ta Atlantis'e benzeyen bir şehrin limanının dışında, Poseidon'un bir uyarısı olarak bir geminin nasıl taşa çevrildiğini anlatır. Bu tema, Atlantik adalarının çevresinin deniz olmasıyla uyumludur. Aslında M.Ö. 40 yılında Herakles Sütunları yakınında, Tengentera'da yaşayan İberyalı Coğrafyacı Pomponius Mela, Gorgon'lar ile Kanarya Adaları'nı özdeş tutuyordu.

Portekiz, Kanarya Adaları'nı İspanya'ya bıraktıktan sonra Guanche'ler, Hıristiyan olmaları için gösterilen bütün çabalara karşı şiddetle direndikleri için yok edildiler. Yok edilmelerinden önce, dillerinde, çok eski ve çok uzak, görünüşte birbiriyle bağlantısı olmayan başka kültürlerin etkileri görülüyordu. Örneğin; "bakire" kelimesinin Guanche dilindeki karşılığı olan magada, Eski Yüksek Almanca Magath ile, Guanche dilindeki hari ("kutsal") Almanca heilig ya da "mübarek" sözcükleriyle ilişkiliydi. Guanche dilinde birinci tekil kişi için kullanılan ec, Almanca ich sözcüğüne benziyordu. 1339 yılında Fransız kaşifler Fuerteventura'nın kuzey ucunda yaşayanlara, yerlilerin adaya verdikleri adı sorduklarında, onlar, yakındaki Sombrero ve Ecantaga dağlarına göndermede bulunarak, Ma Hoh yanıtını verdiler –"Benim Yüksek Yerim" ya da "Benim Dağlık Bölgem". Ma Hoh, Almanca Mein Höh ya da "Yüksek (ülkem)"e benzeyen, tartışmasız bir Hint-Avrupa sözcüğüdür.

Guanche dilinde keçi ağılının karşılığı cabuca'ydı; capra aynı sözcüğün Latincesidir. Guanche dilinde vincter (fatih) Hitit dilinde aynıdır. Hem Etrüskler, hem de Guanche'ler "Tanrı" için aynı sözcüğü paylaşırlar: ais.

Tıpkı Guanche dilinde corja (kuş) kelimesinin Latince corvus ya da "karga" sözcüğünde yankılanması gibi, Guanche dilindeki cel ya da "ay" kelimesi Yunanca selene'ye benzer.

Guanche dilinde şimdiye kadar en çok ilgi çeken dilbilimi benzerliği Tenerife'deki büyük volkana verilen adda görülür. 3.700 m. yükseklikteki Teide Dağı, Avrupa'nın en yüksek dağıdır. Kanarya Adaları'nın yerlileri, onun ateş saçan ağzının Echeyde, "I Heyde" ya da daha genel olarak Heyde'de hüküm süren yeraltındaki ölüm krallığına açıldığına inanıyorlardı. Yunan mitolojisinde, yeraltındaki ülkesi Uzak Batı'da bulunan ölüler kralı Hades'in eski adı Aides'ti. Babası, Atlantik Okyanusu ile, hatta daha sonra Romalılar döneminde bilinen adıyla Chronus Maris (Kronos'un Denizi) ile eş anlamlı olan Kronos'tu. Hades'in Atlantik'teki yeri, özgün Ölüler Krallığı olarak Kanarya Adaları'ndaki (Guanche dilindeki Heyde'den İspanyolların bozdukları) Teide Dağı'na yapılan çapraz göndermelerle beraber, Guanche dilindeki Heyde ile Yunanca Hades ya da Aides arasındaki benzerlikler, Atlantislilerin Yunanistan'daki torunlarına anlatılmış olmalıdır.

Ayrıca Guanche diliyle Kuzey Afrika'daki Berberi dili arasında da akrabalık görülüyordu. Berberi ve (Berberilerden çok etkilenen bir siyah Afrika dili) Maningo dillerinde mensa ya da "kral" önemli bir kelimedir. Guanche dilinde mency "prens", taoro mency ise "kral" anlamına gelir. Guanche'ler, Kanarya Adaları'ndan La Palma'yı Benehoare adıyla biliyorlardı. Bu, Orta Atlas Dağları'ndaki Beni-Howare kabilesini akla getirmektedir. Kanarya Adaları'ndan Gomera'da da, Fas'taki Rif halkının Ghomera kabilesiyle ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Gomera'da Avrupa'ya, İtalya'ya ve Baltık'a kadar uzanan,

megalitlerle beraber sıralanmış çok sayıda Neolitik dolmen ya da diklemesine taş göze çarpar. Bu Yeni Taş Çağı yapılarına uygun olarak, Platon'un anlattığı Atlantis, özellikle de şehrin eşmerkezli dairelerden oluşan planı, bu yerleşmenin, üzerine daha sonra bir Bronz Çağı kalesinin yapıldığı özgün bir megalitik merkez olduğunu gösterir.

Yaşlı Plinius, Kanarya Adaları'nı böyle adlandırıyordu. M.Ö. 40 yılında Moritanya'dan başlayan bir keşif gezisine çıktığını, Tenerife'ye gittiğini, burada yerlilerin çok sayıda köpek (canarii) baktığını belirtiyordu. Mısır'daki Anubis (Anpu) gibi, onların köpek kültlerini de, mumyalama ve yaşam sonrasına geçiş ayinleri kuşatıyordu. Kimi kez, hâlâ çakal olarak yanlış yorumlanan Anubis, çoğunlukla stilize bir köpek olarak resmediliyordu. Ama Anubis leş yemezdi: o, mitolojiye Uzak Batı'da battığı anlatılan İlk Dağ'dan Mısır'a gelen ilk tanrıların arasındaydı.

Plinius, kendi zamanından çok önceye ait yaygın bilgi konularını yazıyordu. Yaklaşık beş yüzyıl önce Herodot, Kynesii'yi anlatıyordu. Bütün insanlar Herakles Sütunları'nın ötesinde çok uzaklarda oturuyordu. Kynesii, "köpeğe tapanlar" anlamındadır. Gerçekten de Guanche'ler, Kanarya Adaları'nın Atlas'ı Ataman'dan gelen dinsel inançlarının neredeyse merkezine köpeği yerleştirmişlerdi. Adaların Portekizliler tarafından resmen keşfedilmesinden yüzyıllarca önce, Orta Avrupa destanlarında Kynokephali'den, Kuzey Afrika yakınlarında bir yerde oturan köpek başlı bir halktan söz edilirdi. Mısır tapınak sanatında Anubis, popüler olarak, köpek başlı bir erkek olarak düşünülürdü.

Atlantis teması burada da ortaya çıkar. Odysseus'ta kahraman, Paiak sarayına, Homeros'un Atlantis'ine gelir ve Hephaistos tarafından yapılmış, normal boyutlarda altın köpek heykeliyle süslenmiş kraliyet konutunu bulur. Mitolojide, Tanrısal Sanatçı'nın, demirci ocağının jeolojik simgeleri olan yanardağların kişiliğine büründürüldüğü yeterince açıktır.

Hephaistos, Atlas'ın kızlarından Pleiad'ların en büyüğü, dolayısıyla bir Atlantis olan Maia'nın da kocasıdır. Araştırmamızın büyük bölümünde olduğu gibi, tarihsel gerçekle bilgilendirici mitoloji, kimi kez birbirinden ayırt edilemese de, birbirini tamamlar tarzda iç içe geçer. Ama bu hiç de önemsiz bir motif değildir. Daha çok köpek; Kanarya Adaları ve Atlantis ile Mısır Vadisi arasındaki bağlantıların izlerini süren, ayırt edilebilir bir kült figürüdür.

Aslında her zaman bu hayvan Mısır toplumunda önemli bir rol oynamıştır. Herodot, Mısırlıların, tıpkı insanlar için yaptıkları gibi, ailenin köpeği öldükten sonra yas tutarak kendilerini nasıl tıraş ettiklerini anlatıyordu. Tarih'in II. Kitap'ında, hayvanın ölen ruhuna saygıdan dolayı, hiç kimsenin, köpeğin öldüğü sırada evde bulunan şarabı, ekmeği ya da başka bir yiyeceği tüketmemesinin gerektiğini yazıyordu. Zenginler, köpekleri için özellikle görkemli mezarlar yaptırıyorlardı. Köpek kültünün başkenti Kynopolis, adını köpek kelimesinden alıyordu. Bu hayvan sadece Mısır'da ve Kanarya Adaları'nda böylesine yüksek bir dinsel konuma getirilmişti.

Köpek başlı Anubis, bütün dünyayı uygarlaştırma görevinde kültürel kahraman Osiris'e arkadaşlık ederdi. Efendisi öldürüldüğünde, onun bedenini bulup, büyük bir beceriyle, bozulması imkânsız şekilde mumyalayan Anubis'ti. Bundan sonra ölü gömme ayinleri sadık Annubis ile ilişkilendirildi. Tıpkı Gören Göz köpeklerinin köre rehberlik etmesi gibi, Anubis'in de insan ruhuna ölümün karanlığında ruhsal rehberlik ettiği düşünülürdü. Hatta Mısır'da Yeni Yıl, Sopdit'in ya da Köpekyıldızı'nın şafakta güneşin yakınında görünmesiyle 15 Haziran'da başlardı (bizim yaz aylarındaki en sıcak ve rutubetli günlerimiz).

Manevi açıdan Guanche'ler ve Mısırlılar köpeğe odaklansalar da, bu hayvan diğer kadim halkların da mitoloji anlayışları içinde, özellikle Atlantis bağlamında yer alıyordu. Mezopotamya'da toplumun başlangıcını anlatan bir Sümer destanında, *Eri-*

du'dan Erech'e Uygarlık Sanatının Aktarılması'nda, Tanrıça İanna'nın, yedi köpek tarafından çekilen arabasının içinde, denizin üzerindeki uzak bir ülkeden tıp, sanat, teknoloji, edebiyat ve hukuk konulu "tanrısal hükümleri" nasıl aldığını anlatılıyordu. Sayı olarak yedi, döngülerin tamamlanmasının (yedi çakra, müzikteki yedi nota vb) ve güneşin (örneğin; haftanın yedi günü) sembolüdür. Tanrıça İanna'nın mitinde köpeğin ortaya çıkmasıyla birlikte onun destanı, Atlantisli Guanche'lerin güneş ve köpek kültlerini akla gelir–onun denizden Mezopotamya'ya yaptığı uygarlık yolculuğu için hiçbir şey söylemek gerekmez.

Howey, *Köpek Kültleri*'nde (The Cults of the Dog) Eski Ahit'teki, Büyük Tufan'dan sonra Yafet'in oğullarından birinin öyküsünü inceler:

> ... yurttaşlarının toplumunu terk etti ve Kynocephalii'n atası oldu. Onlar, bu adın işaret ettiği gibi, düşüncelerini köpeklere hayran olma konusunda yoğunlaştırmış bir insan kitlesiydiler. Bu düşünce silsilesini izlediğimizde, insanların köpek başlı olarak betimlenmelerinin bir yorumunun, onların, şimdiye kadar geriye doğru iz sürerek insanlığın ilerlemesinin öncüleri diye kabul edilmeleri olduğunu fark ediyoruz (Howey 1972, 45).

Yafet'in oğlu, Büyük Tufan'dan sonra yeni uygarlığın öncülerinden biri olduğunda, doğal olarak, Kynocephalii köpek kültünü kurar. Tekvin'de Nuh'un oğullarının Büyük Sel'den sonra ilk ulusların kurucuları oldukları anlatılır ve adları, antik çağın en eski halklarıyla özdeşleştirilir. Örneğin; Ham, Mısırlılarla Guanche'lerin de dahil oldukları Hamilerin atasıdır, tıpkı Shumer'in Sumer'e adını veren kurucu olması gibi.

O zaman, köpeğe tapmanın aslında hem Guanche'lerde, hem de Mısırlılarda aynı olduğu anlaşılmaktadır. Howey'in, köpeği, "şimdiye kadar geriye doğru iz süren, insanlığın ilerlemesinin öncüsü" olarak nitelendirmesi, dünyaya yeni ufuklar açacak olan uygarlığın tüm tanrılarının arasında bu hayvana verilen pa-

yeyi akla getirir. Bu uygarlığın ilk sakinleri, kendileriyle birlikte sadık tanrı köpeklerini de getirerek, Kuzey Afrika'da uzun bir yol boyunca Fas kıyılarından Sahra'ya, oradan da Nil Vadisi'ne göç etmek zorunda kalmışlardı. Atlantis'in batıdan doğuya gelişme çizgisi Paiak'ların altın köpek heykellerinden Guanche'lerin köpek kültüne, bunun Mısır'da Anubis'e tapmayı miras bırakmasına kadar izlenebilmektedir.

Guanche'lerle Mısırlılarda köpeğin kutsal doğasının ipucu, Orpheus Gizemcileri'nin Yunanlı müritleri arasında bulunabilir. Onlar bu hayvana özel diye bakarlardı, çünkü erdemli insanların ruhlarının, cennete girmelerinden önceki son evrede, geçici olarak yeryüzüne köpek şeklinde döndükleri söylenirdi.

Ama Kanarya Adaları ile Nil Vadisi arasındaki temel bağlantı manevi benzerliklerle sınırlı değildi. Pratik ve teknik karşılaştırmalar da yapılabilir. Örneğin; Guanche'lerle Mısırlıların mumyalamaları arasındaki benzerlikler, Atlantik'in ortasındaki adaları Nil Vadisi'nden ayıran binlerce millik çöl göz önüne alındığında, dikkat çekicidir. Söz konusu temel teknikler neredeyse aynı olmasına rağmen Mısırlılar bu konuda daha mükemmel düzeylere erişmişlerdi. Hem Guanche'ler, hem de Mısırlılar törenle yıkamış cesetlerden kalp ve akciğerleri çıkartıyor, saçları kazıyor ve bunları ayrı bir ölü kabına koyduktan sonra cesetleri mumyalıyorlardı. Sargılar da aynı şekilde uygulanırdı. Ölünün ruhuna birer sunu olarak ölünün yanına yiyecek, çiçek, bal ve mezar eşyaları konurdu. Guanche'lerin ritüelinde yere süt dökerek sunuda bulunma standart bir uygulamaydı. Tıpkı, Mısırlıların mumyalamanın bulucusu Eset'ın onuruna törenlerde yere süt dökmeleri gibi. Mısır'da olduğu gibi, Guanche'lerde de cenaze işleriyle uğraşan kişilerin toplumun geri kalanı tarafından hor görülmeleri ilginçtir.

Antik mumyalama konusunda yakın zamanlarda belki de en kapsamlı araştırmaları yapan Howard Reid, şunları belirtiyor:

> Güneşe tapan, mumyalama yapan, Guanche'lerin Mısırlılarla aralarında, rastlantıyla açıklanamayacak kadar çok ortak nokta vardı. Mumya yapılan kültürleri dünya çapında incelemek için artık yıllarımı verdim. Tekniklerinin Mısırlıların tekniğine bu kadar çok benzediği başka mumya yapanlarla karşılaşmadım (Reid 1999, 149,162).

Reid, bir Guanche mumyasını inceleyen bir arkeoloğu, mumyanın saçının uzaklardaki Nil Vadisi'ndeki örneklere benzemesinin şaşırttığını anlatır: "İlk tepkisi, ölümden sonra, saçın şekil verilmiş ve kimyasal işleme tabi tutulmuş olmasıydı. Bu, antik Mısırlıların mumyalarının saçlarına verdikleri şeklin neredeyse tam aynısıydı" (Reid 1999, 161).

Guanche'lerin başka uygulamaları ve gelenekleri de Mısır'inkilere benziyordu. Mısır'da olduğu gibi, Guanche'ler de yuvarlak cerrah testereleri kullanarak yüksek başarı oranlarına ulaşıyorlardı (bir tür ilkel beyin ya da kafatası ameliyatı). Guanche'lerin geleneksel güreş tutuşları da Mısır tapınak sanatındaki çeşitli örneklerle aynı olduğunu gösterir. Rein ve arkeolog arkadaşı, Gran Canaria'da Guanche'lerin savaş sanatlarının sergilendiğine tanık olduklarında, arkeolog arkadaşı "Bu, Krallar Vadisi'nin çok uzağında olmayan Medinet Habu'da III.Ramses'in tapınağının duvarlarında gördüğün sopalı mücadelenin tıpkısı. Aynısı" demişti (Reid, 1999, 156).

Kanarya Adaları'nın Mısır'a benzeyen etkileri özellikle Atlantis bağlantısını aydınlatır. Hint-Avrupa diliyle aynı kökten gelen sözcükleriyle Guanche dili, kadim Mısır'daki en eksi Hami lehçeleriyle yakın benzerlik gösterir. Dildeki bu benzerlikler, Smithsonian'ın, İspanyolların gelişinden kısa süre sonra kabataslak resmi yapılan "kadınlardan birinde, garip şekilde Mısırlı yüz tipi" olduğu konusunda yorum yapan raporunda övülür (Gambier 4 Haziran 1903, 111).

Kanarya Adaları ile Mısır arasında yapılan maddi karşılaştırmalarının en zorlayıcısı, kadim dünyanın iki bölgesinde de pira-

mitlerin bulunmasıdır. Tenerife Piramitleri, firavunların uygarlığındakilerden daha küçük ölçekte yapılmış olsa da, Sakkara'da bulunan Zoser'in basamaklı piramidi gibi, Mısırlıların ilk tasarladıkları örneklere benziyordu. Kanarya piramitlerinin stilleri, anlaşılmayan nedenlerle adadan adaya değişiyordu. Basamaklı piramitler Tenerife'de ortaya çıkarken, koni şeklinde plan sadece Kuzey Afrika'ya en yakın Kanarya Adası olan Lanzarote'de vardı. Guanche'ler burada, güneş saatlerine benzeyen yüksek, sivri yapılar yapmışlardı. Görünüşe bakılırsa, Lanzarote'nin sismik istikrarsızlığı, siyah, beyaz ve kırmızı volkanik kayadan yapılmış 10.5 metrelik konilerden biri dışında her şeyi devirmişti. Bu yapı, Arricefe Şehri'nde denizin yakınındaki bir parktadır.

Tenerife'nin birbirine zıt iki yanında, Guimar'da ve Icod de los Vinos kasabası yakınında hâlâ iyi durumda olan iki piramit vardır. İki yapı da, yaz gündönümünde güneşin batışıyla aynı hizadadır. La Palma'da, düz çatıya çıkan yedi basamaklı 14 m. yükseklikteki taş piramit hâlâ ziyaret edilebilir. Kanarya Adaları'nın üçünde de piramitler kasıtlı olarak denizle volkanik dağın arasına yapılmış. Etraflarında teraslar halinde yapılan çiftçiliğin kalıntıları yer alıyor. Bu, Güney Amerika'da İnka ve İnka öncesi halkların kullandıkları tarım tekniklerine çok benzer.

Mısır'daki benzerleri gibi Kanarya Adaları'ndaki piramitler de Atlantis öyküsüne bağlanır. Guanche'lerin belli başlı dinsel inançları, asıl piramitlerinin, bütün adanın sulara gömüldüğünün sinyallerini vererek, yıkılacağına dair duydukları ritüel bir korkuydu. Biraraya gelen cemaatin yarısının söylediği ilahilerdeki duaların bir bölümü "Ee İguida, ee İgan, İdafe!"ydi ("O, yıkılacak, İdafe!"). Piramidin ruhu İdafe, törene katılanların diğer yarısı vasıtasıyla "Gueguerte, ee guantaro!" ("Ona ver, yıkılmasın!" yanıtını verirdi.) Görünüşe göre, daha önceki felaket Guanche'leri o kadar derinden etkilemiştir ki, yeniden meydana gelmemesi için, belli başlı dinsel törenlerine bunu önlemek için bir ritüel dahil etmişlerdir.

Mısırlıların Heliopolis'teki en eski yaratılış mitolojisinde, Ra'nın Uzak Batı'daki İlk Dağ'daki tanrılara ve insanlara yol gösterdiği, çünkü onun yeniden suya batacağı kehanetinde bulunduğu anlatılır. Guanche'ler dinsel bir düşünce olarak, yakında olacağa benzeyen bir felakete saplanmışlardı. Bunu önlemek için, Guanche'lerin oluşturdukları bir "kutsal bakireler" birliği, Harimagada, her yıl gönüllü kurbanlar olarak okyanusa atlarlardı. Harimagada, Guanche'lerin, Kanarya Adaları'nın okyanusun altında kaybolan büyük bir anayurdun parçası olduğu çok uzun yıllar öncesini, bir dönemi hatırlatan sözlü belleklerinden çıkmıştı. Bazı ataları Teide Dağı'nın zirvesine tırmanarak felaketten kendilerini kurtarmışlardı. Guanche'nin tufan destanının son satırında "Janege quayoch, archimenceuno haya dir hanido sehec chungra petut" ("Baba yurdunun Babası öldü ve yerlileri yetim bıraktı") yazar.

Yerli kültürünün her cephesini şeytan gibi göstermenin yollarını arayan Avrupalı Hıristiyanlar gelmeden önce, Guanche'ler, Atlantis'in öyküsüne böyle açıkça yapılan göndermeleri çok daha ayrıntılı olarak koruyorlardı. Belki de, Guanche'lerle Atlantis'i birbirine bağlayan, günümüze gelen bütün malzemelerin en açıklayıcı olanı, M.Ö. 45 yılında Romalı yazar Marcellus'un *Tois Aethiopikes*'inde bulunur:

> Tarihçiler, Prosperpine adalarından ve ilkinin Plüton'a, ikincisinin Ammon'a, üçüncüsünün de Neptün'e adandığı kocaman üç uzantıdan daha söz ederler. Sonuncu adada yaşayanlar, Atlantik Okyanusu'ndaki bütün adaların yönetimini uzun süre elinde tutan, son derece büyük olan Atlantis adasındaki atalarının kendilerine aktardıkları bir anıyı koruyorlardı. Atlantis de Neptün'e adanmıştı.

Marcellus, modern çağlarda Azorlar, Madeiralar ve Kanaryalar olarak bilinen Atlantik'teki ada gruplarını anlatır. Görünüşe göre, sözünü ettiği tanrılar, Plüton ile Neptün (Yunanlılarda sırasıyla, Hades ve Poseidon) Atlantis dramasında önemli rol oy-

narlar: İlki, Tenerife'deki Teide Dağı'dır, Poseidon ise Platon'un öyküsünde Atlantis'i yaratmıştır. Tois Aethiopikes'teki bu parçadan, Roma İmparatorluğu döneminde bile Guanche'de yaşayanların "Atlantis adasındaki atalarının kendilerine aktardıkları bir anıyı koruduklarını" öğreniyoruz.

Yaşlı Plinius, Guanche'lerin aslında başkentlerini sulara gömen felaketten hayatta kalanların çocukları olduklarını belirterek, Marcellus'un onların hakkında anlattıklarını destekler. M.Ö. 410'da yazan bir Yunanlı filozof, Moritanya kıyısına bir günlük sefer uzaklığında bulunan Kutsanmış Adalar'da yaşayanların Atlantis'in öyküsünü hâlâ anlattıklarını bildirir. Sekiz yüzyıl sonra -Portekizlilerin adaları resmen keşfetmelerinden dört yüz yıl önce- Keşiş Cosmo, *Hıristiyan Topografisi*'nde (Topographia Christiana) Kanarya Adaları'nı, "Tufandan önce insanın oturduğu ülke" diye anlatır. Ayrıca Arap coğrafyacı İdrisi, Cosmo'nun Hıristiyan Topografisi'ni kaleme aldığı aynı dönemde Kanarya Adaları hakkında yazar. On altıncı yüzyılda Kanarya Adaları'nın fethinin vakanüvisti Don İnigo, Guanche'lerin soyluluklarının Atlantis'in ilk krallarından geldiğini iddia ettiklerini belirtir.

Gran Canaria yerlileri, adalarını yeniden görkemli duruma getirmek için, bir deniz kralının göndereceği "büyük beyaz gemi" kehanetinin uzun zamandan beri beklenen gerçekleşmesi olarak İspanyolları coşkuyla karşıladılar (kaçınılmaz olarak çok düş kırıklığına uğradılar). Bu, Atlantis İmparatorluğu'nun altın günlerinden kalma bir geleneğin canlı tuttuğu bir halk belleği miydi? Belki bu, bir "deniz kralının" Atlantis yok olduktan sonra bir gün geri geleceğine dair verdiği, asla gerçekleşmeyen bir sözdü.

Platon'un anlattığı Atlantisliler gibi, Guanche'ler de dua etmek için kutsal bir dikmenin, bir dolmenin çevresinde Mısırlılar gibi kollarını havaya kaldırıp avuçlarını açarak toplanırlardı. Hıristiyanlar, bulabildikleri bütün dolmenleri fırlatıp attılar ama

Tenerife'de Barranco de Valeron'da en azından bir örnek günümüze geldi. Platon'un anlattığı, Atlantis'in tam ortasındaki Poseidon Tapınağı'nda yeni yasalar koyan krallık konseyinin bölgesi gibi, Guanche prenslerinin toplandıkları, yeni yasaları duyurdukları ve önemli devlet sorunlarını tartıştıkları yer Tagorer'di (Meclisin Yeri).

Guanche'nin Kritias'ın sayfalarındakine başka bir benzerliği Efeguen'di. Bu alışılmadık tapınakların birçoğu Hıristiyan fatihler tarafından yok edildi ama (on beşinci yüzyılın sonunda, iyi eğitim görmüş bir ordu komutanı olan İspanyol Galindo'nun, Mercer 1973'ün 104. sayfasında alıntı yapılan kişisel gözlemleri gibi) güvenilir görgü tanıklarının anlattıkları, onların Atlantisli karakterini doğrular. Efeguen, Platon'un, Atlantis'in kutsal mimarisinin mihenk taşı olarak anlattığı, aynı eşmerkezli plana göre yapılmış bir yapıyı sergiliyordu. Yuvarlak iki surdan meydana geliyordu. Küçük sur, büyük surun içindeydi. Poseidon'un sunağının, Atlantis'in eşmerkezli surlarının ortasında yer alması gibi, tam ortasına yüksek bir sunak yerleştirilmişti. Karşılaştırmayı perçinlermiş gibi, Efeguan'ların birçoğu kırmızı, beyaz ve siyah taştan yapılmıştı –Platon'a göre, Atlantislilerin sevdikleri aynı renk düzeni.

Bu tapınakların en iyi korunmuş olanı, Las Palmas'tadır. Eşi olmayan yapı, sadece, Platon'un okyanustaki başkentindeki mimariye benzer. Guanche'lerin kaybolan başkentten hatırladıklarının yanı sıra, Kanarya Adaları'nın Atlantis'in kuşku duyulan yerine yakın olması, Platon'un Kritias'ının, alegori değil, bir tarih olduğu lehine sağlam bir dava oluşturur.

Las Palmas'taki kalıntılarda ve Atlantik'teki imparatorluğun ilk şehrinde aynı mimari stilin tasarlandığı tartışma götürmez. Guanche'deki anıtsal yapı tarzı, bir Atlantis üslubunun gerçekten var olduğunun somut kanıtıdır ve Platon, okyanus bölgesinde bunun böyle olduğunu söylemiştir. Bu durumda, Las Palmas'taki antik kalıntılar Atlantis uygarlığının güçlü fiziksel kanıtlarıdır.

Daha az çarpıcı maddi bir kanıt, Kanarya Adaları'nda Atlantislilerin var olduklarının altını çizer. Tenerife'deki çanak çömleğinin çoğu, Smithsonian'dan verilen bir rapordaki sözlerle,"Erken Etrüsk sanatının etkisini" gösterse de, Gran Canaria'da bulunan en yaygın tarih öncesi çanak çömlek, antik Girit'i akla getiren, boğa boynuzlarına benzeyen stilize kulplarıyla göze çarpar. Hem Minos'un, hem de Etrüsk'ün simgesi olan çift başlı balta, labrys, aynı şekilde bütün Kutsanmış Adalar'da ortaya çıkar. Guanche Sigone'lerin ya da Seçilmiş Soyluların toprağa verildikleri tümülüsler ya da taştan mezar tepeleri de Tenerife, Girit ve Etruria'da yaygındır.

Yahudilerin horasına çok benzeyen bir topluluk dansı olan, tarih öncesinden kalan Canario, Las Palmas'ta hâlâ yapılır. Türünün en sonuncusu olan bu dans Küçük Asya'da popüler olmuş, üç bin yıldan daha uzun zaman önce Geç Bronz Çağı'nda özellikle Troialılarla ilişkilendirilmiştir. Hatta karanlıkta kalmış olan Guanche keçi kültünün izleri, Troialılarla aynı kandan gelen akraba ve müttefik olan Dardanialılara kadar sürülmektedir. Guanche'de, *faycag* ya da rahip-yargıçlar gibi resmi görevliler, Etrüsk, Hitit ve Troia kahinlerinin taşıdıkları *lituus*'un dengi olan, ayinlerde rütbeyi belirten bir asa, *anepa* taşıyorlardı.

Bütün bu kadim Alman, Berberi, Mısır, Latin, Minos, Hitit,Troia ve Etrüsk dilbilimi, mimarisi, mitolojisi ve kültür temaları, Kanarya Adaları'ndan geçerek hep birlikte Batı'dan gelemezdi. Batı'dan Avrupa kıtasına, Nil Vadisi'ne, Yakındoğu'ya ve Küçük Asya'ya çok çeşitli etkiler yayılmıştır. Bunların uzak menzilli etkisi, dinamik, hatta yeni ufuklar açan bir uygarlığın bütün güçlerini getiren kültür taşıyıcılarının Atlantis yönünden toplu göçlerinden doğmuştur. Sadece tek bir büyük felaket bütün bir nüfusu köklerinden koparmış, onları bütün dünyaya göç etmek zorunda bırakmıştır.

Aslında, bütün bu halkların en eski gelenekleri, batının çok uzaklarındaki eski bir uygarlığı yok eden Büyük Tufan'ın ardın-

dan atalarının geldiklerini anlatmalarıdır. Kültürün yayıldığı deprem merkezinin üstündeki yere en yakın olan Kanarya Adaları'dır. Bu, Guanche'ler arasında ortaya çıkan temaların çeşitli olmasının nedenini açıklar. Onlar Atlantisliydiler. Adanın merkezine en yakın olan, kuzeye sadece 200 mil uzaklıktaki ileri karakol mevkilerinden birinde oturuyorlardı. Kanarya Adaları; Atlantis'in, Kuzey Afrika'nın, Akdeniz'in ve doğunun ötesinde yer alan yüksek kültürlerin okyanustaki kavşak noktasındaydı.

Guanche'lerin, Atlantis'e özgü maddi kalıntılarının en belirlenebilir olanı muazzam surlarıdır. Kyklop tarzında yapılan bir sur, Lanzarote Adası'nı iki eşit parçaya ayırıyordu, 12 mil uzunluktaydı. Diğeri bugün de Fuerteventura'yı ikiye ayırır.

Kanarya Adaları arkeolojisi konusunda araştırma yapan Henry Myhill'e göre, "Son yıllarda Kanarya Adaları'nda elde edilen buluntular, bu adaların, her ne kadar taşralı, barbar olsa da, daha eski, daha yüksek bir kültürün ileri karakolları olduğunu kanıtlamak üzeredir. Şehre benzeyen büyük yerleşmeler bulundukça, muhteşem ciddi planlar ve yazıtlar ortaya çıkmaya devam ediyor" (1968, 27).

Kanarya Adaları'nın her yerinde Guanche'lerin belge niteliğindeki yazıtları hâlâ bulunuyor ama şimdiye kadar hiç biri çözülemedi. Afrika'ya bakan kıyının yakınında, Lanzarote adasında olağanüstü bir örnek vardır. 3.5 m. yükseklikte bir monolitin üzerinde, altı alana ayrılmış eşmerkezli beş dairenin altında, çok sayıda satırdan oluşan bir yazıt vardır –olasılıkla Atlantis'in betimi: Platon'a göre, Atlantisliler 5 ve 6'yı kutsal sayılar olarak kabul ediyorlardı ve şehir planlamacılığını bu sayılara göre yapıyorlardı.

Tarihsel Guanche'ler, Gorgon atalarının soylarından geldikleri Atlantislilerden hiç de daha az karanlıkta kalmış değillerdir. Aslında, Atlantislilerin anayurdunun gerçekten var olduğunu doğrulayacak kadar yeterli miras günümüze gelmiştir. Guanche'lerin en önemli tanrısı bu doğrulamayı grafik olarak ifade

ediyordu: Gran Canaria'da Montana de Cuarto Purtas, onların yüce varlığı Ataman'ın, Her Şeyi Taşıyan'ın -tıpkı Taşıyan Atlas gibi- kutsal eviydi. Burası, gökyüzüyle yeryüzünü ayıran bir dağ olarak kabul ediliyordu. Çoğunlukla tarih öncesi mağaralarda sürekli olarak bulunan taş resimlerde tanrının, omuzlarında gökyüzünü taşırken betimlenmesi bu ortak kimliğin altını çizer. Guanche'lerin Ataman'ı ile Yunanlıların Atlas'ı kuşkusuz bir ve aynı figürdü, Atlantis'in ilk kralıydı.

10

Atlantis'in Çocukları

Bu Atlantis adasında, batı İtalya'ya kadar Avrupa'yı yöneten güçlü ve etkileyici bir krallar sülalesi ortaya çıkmıştı.

Platon, TİMAİOS

Platon'a göre, Atlantis'in ortasında Poseidon'un anıtsal tapınağı yer alıyordu. Taş ve değerli metallerle süslenmiş bu yapıda, kanatlı altı atın çektiği kocaman bir arabanın içinde, Poseidon'un dev gibi bir heykeli duruyordu. Atlantis'teki bu heykelin daha küçük bir kopyası Roma'da Giulia Müzesi'nde hâlâ vardır. Başka bir çağdaş kopyası da, Tarquinia Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu pişmiş topraklarda Poseidon figürü eksiktir; bununla beraber, ikisinin de eskiden deniz tanrısının tapınaklarını süslediği bilinmektedir. Praeneste'deki suret, M.Ö. altıncı yüzyılın başında bir Etrüsk sanatçısı tarafından yapılmıştır. Peki Etrüskler kimlerdi? Atlantis'teki en ünlü heykelin kopyalarıyla ne yapıyorlardı?

Etrüskler, Romalılardan önce, M.Ö. 800'den başlayarak batı İtalya'ya egemen olan bir halktı. Arkeologların bir zamanlar farklı bir kültürü temsil ettiğini varsaydığı Villanova adını verdikleri döneme, artık beş yüzyıl önce başlayan, daha erken bir Etrüsk evresi diye bakılmaktadır. M.Ö.750 yılında Erken Klasik

Dönem Tarihçisi Hesiodos, *Can Çekişmesi*'nde (The Agony) "ünü uzaklara yayılmış Tyrsenoi"ye göndermede bulunur. Bu kelime, Yunanca Etrüskler anlamına gelir. Hesiodos, onların İtalya'nın ilk uygar halkı ve Kartaca'nın doğuşuna kadar Batı Akdeniz'e hükmeden güçlü bir deniz egemenliği kuran olağanüstü gemiciler olduğunu söyler. Diğerleri, onların, Avrupa'ya dokuz yüz mil uzakta Atlantik'in ortasında bulunan Azor Adaları için, Fenikeli denizcilerle çekiştiklerini hatırlarlar.

Arkeologlar, Etrüsklerin, üzerinde yarım düzine bronz çan asılı olan, 105 m. yükseklikte Lars Prosena Kulesi gibi mimari başarılara ulaştıkları muhteşem şehirler yaptıklarını bilirler. Benzeri görülmemiş derecedeki yüksek kaliteli bronzu seri üretiyorlardı. M.Ö. 280'de Roma kuvvetleri Etrüsklerin Volsinii şehrini ele geçirdiklerinde, el koydukları bronz heykellerin sayısı iki bine yakındı. M.Ö. 205'te Etrüsklerin Arretum şehri, Scipio Africanus'un işgal filosu ihtiyacını karşılamak için on beş gün içinde otuz bin kalkan, elli bin kargı, tam donanımlı kırk savaş gemisi sağladı. Etrüskler, örneği Graviscae Akacı'nda görüldüğü üzere, sulamada da uzmandılar. Bu, usta işi dev gibi akaçlama kanallarının kazılmasıyla oluşturulan yeraltı su yollarından, havuzlardan ve göllerden meydana gelen bir labirentti.

Etrüskler, Populi Etruriae ya da Omnis Etruria'yı kurmuş büyük düşünen devlet adamlarıydılar. Bu, yöneticilerin büyük güce sahip olduğu ama merkezi otoriteye boyun eğdikleri bir bağımsız şehir devletler kümesiydi. Etrüsklü atlı askerlerin beceri ve görkeminin eşi yoktu. New York Sanat Müzesi'nin elinde bulunan en değerli parçalardan biri, heykel gibi işlenen altın ve gümüşle süslenmiş, gerçek büyüklükte, günümüze çok iyi durumda gelmiş bronz bir arabadır. Ama Etrüsklerin başarıları, tasarımın ve bronz üretiminin de ötesine geçmişti: Müziği çok seviyorlardı. Arp, lüt, flüt, davul, trampet ve kaval sanatçılarından, şarkıcılardan ve diğer sahne sanatçılarından büyük gruplar meydana getiriyorlardı. Bunlar, tarihteki ilk müzik orkestraları ya da

müzik toplulukları olabilir. Günümüze gelebilen Etrüsk mezar sanatı da aynı şekilde komplike, canlı ve dinamiktir.

Birçok Etrüsk şehrinin kalıntıları hâlâ ziyaret edilmekte ve incelenmektedir; binlerce sanat eseri dünya müzelerine ve özel koleksiyonlara dağılmıştır. Yine de Etrüskler, Avrupa arkeolojisi için en büyük bilmecedir. Yazı dillerinden çeşitli örnekler varsa da, yüzyılı aşkın süren bilimsel çabadan sonra, ara sıra önemli bir ad vermenin dışında, bu örnekler çeviriye direnmekte ısrarlıdır.

Etrüsklerin kendilerine Rasna demeleri daha da şaşırtıcıdır. Araştırmacılar, bu terimin özel bir ad mı, yoksa sadece bir tanımlama mı olduğu konusunda ikiye ayrılırlar. Başka bir deyişle, Etrüsklere Rasna demek, belki de 1900 yılında bütün Alman halkına Kayser demeye benzer. Oysa sadece Kral Kayser'dir. Arretium şehrinin yakınında Rassenna diye bilinen bir dağ zinciri hâlâ mevcuttur. Bu şehirde yaşayan Etrüskler, Kartaca ile girdiği savaşta Roma'ya katkıda bulunmuşlardı.

Etrüsklerin kökenleri de bilmece gibidir. Bazı araştırmacılar onların İtalya'nın yerlileri oldukları düşünür ancak M.Ö. on ikinci yüzyılın başında aniden ortaya çıkmaları bunun tersini akla getirir. Herodot'un, Etrüsklerin Küçük Asya'nın güneybatısından, Lydia'dan geldikleri iddiası, 2500 yıl sonra hâlâ tartışılmaktadır. Mısırlılar onları daha önceden tanıyorlardı. Firavun Merenptah, onları en kötü düşmanları olan Deniz Kavimleri'nin arasına dahil etmişti.

Merenptah'ın halefi II.Ramses de, aynı işgalci müttefiklerle savaşmak zorunda kaldığında onlardan tekrar söz etmişti. Firavunun zafer tapınağının duvarlarında ele geçirilen esirlerin yazılı oldukları listede, onlar Trs.w ya da Twrw.w diye anılırlar. Bu, Yunanca Tyrsenoi'nin Mısır dilindeki karşılığıdır. Trs.w'nun Etrüsklerle filolojik özdeşliğini Ramses destekler. Onları bu gruptan ayırır, çünkü kuzeyden ve kuzeydoğudan saldıran diğer Deniz Kavimleri'nin tersine, kuzeybatıdan, İtalya yönünden gelmişlerdir. Troialılar, Nil Deltası'nı işgal eden Atlantis konfede-

rasyonunun bir parçasıydılar ve rasnes ya da rasne –Etrüsklerin kendilerine verdikleri ad- Troia dilinde "kamu işleri" anlamına geliyordu.

Plutarkhos'un *Hayatlar*'ının (Lives) "Romulus" bölümünde Roma'yı kuran on kökenden ikisi, belirlenebilir şekilde Atlantislidir. Plutarkhos, "yaşanabilir dünyanın büyük bölümünde dolaşan, sayısız ulusa boyun eğdiren" Pelasglı Deniz Kavimleri'nin, "buraya yerleştiklerini, savaştaki büyük güçleri nedeniyle şehre 'Roma' adını verdiklerini" belirtir. Virgulus de aynı görüştedir. "Çok önceleri antik Pelasgların, Latin ülkesinin en eski işgalcileri olduklarını," hatırlar. Romalıların atalarının, Prens Aineias'ın önderliğinde Troia'dan gelen sığınmacılar olduklarını, Prens Aineias'ın atasının da, "yıldızlı gökleri taşıyan Atlas'la aynı" olduğunu yazar. Bu kökenler, hem III. Ramses'in bozguna uğrattığı Trs.w işgalcileri hakkındaki açıklamasına, hem de Yunanlıların, uygarlaştıran Pelasglara yaptıkları göndermelere paraleldir.

Plutarkhos devam eder: "Bazıları Roma'nın adını, İtalos ile Leukaria'nın kızından aldığını söylüyorlar." İtalos, Atlas'ın Latin versiyonuydu. Leukaria ise Deniz Tanrıçası'ydı, sirenlerden biriydi. Atlantisli ilk kadın olan Leukippe'nin adının değiştirilmiş şekliydi. Unutulmamalıdır ki, Platon, Atlantis'in Avrupa üzerindeki etkisinin sınırlarını batı İtalya'ya kadar genişleterek çizer; böylece Etrüskleri, Ege ve Mısır'a gözdağı veren okyanus ittifakına dahil eder. Onun bu olayları Atlantis Savaşı olarak nitelendirmesi, Homeros'un Troia Savaşı ve Ramses'in Deniz Kavimleri'nin istilası anlatılarına mükemmelce oturur. Aslında üç kaynak aynı çatışmanın farklı yönlerini anlatır. Trs.w, yenilgiden ve Atlantis'in son yıkımından sonra İtalya'ya geri dönen Deniz Kavimleri'nin müttefikleriydiler. İtalya'da Etrüskler olarak iktidara geçtiler.

Etruria'da komuta ettikleri deniz gücüne ve şehir planlamacılığına, kamu çalışmaları projelerine, sulamaya, bronz üretimine, sanata, hepsine gerçek bir Atlantisli ölçeğinde yaklaşıyorlar-

dı. Etrüsklerin Fiesole, Volterra, Tarquinii ve Sutri Şehirlerinin kalıntıları, Platon'un Atlantis için anlattığı, kanalların üzerinde kemer oluşturan, birbirine bağlanan köprüler ve gözetleme kuleleriyle, aynı tarzda eşmerkezli surları sergiler.

Etrüskler, Herakles Sütunları'nın ötesinde akrabalarını boğan, yeryüzünün kabuğunu aniden değiştiren olaydan yaklaşık bin yıl sonra refaha kavuştular. Atlantis'in yıkıma uğramasından önce var olan aynı ahlak çöküntüsüne teslim oldular. O kadar çok Romalı fatihle evlendiler ki, diğer felaket –klasik uygarlığın çöküşü- başlamadan çok önce, kültürel kimlikleri kadar dilleri de yok oldu.

Bunun ardından gelen karanlık çağlar, aynı şekilde, Atlantislilerin, Akdeniz'in diğer ucundaki mirasını karanlıkta bıraktı. Bu mirasın bir bölümü, İspanya'nın, geç Roma dönemlerinde bile Gades adıyla bilinen Cadis şehrinde hâlâ yaşamaktadır. Platon'un Atlantis öyküsünde Atlantis kralı olarak adı geçen Gadeiros'un adından ötürü, daha önce Yunanlıların Gadira adı, "olasılıkla bugünkü adının kökenidir" (Caroli 2003).

Ama İber Yarımadası'ndaki tek Atlantis şehri Gadeiros değildi. Şimdi Tinto Nehri'nin üzerindeki Huelva'nın ya da Guadalquivir Nehri'nin kaynağında, Cadiz'in kuzeyindeki Asta Regia'nın yerinde bir zamanlar Tartessos yer alıyordu. Tartessos, hayatta kalanların büyük çoğunluğunun okyanustan gelişlerinin sonucu olarak kurulmuş olabilirdi. Romalı önemli tarihçi Strabon, M.Ö. 1150'de, Atlantis'in son yıkımından elli yıldan daha kısa bir zaman önce, bir deniz kavminin şehri kurduğunu belirtir. Atlantis İmparatorluğu'nun aniden yok olmasıyla, o zamanlar bu imparatorluğun bir parçası olan İspanya'da bir iktidar boşluğu oluştu. İmparatorluğun yönetim merkezinden yoksun kalındığında siyasi merkez Gadeiros oldu. Sonuçta, İberya'da yeni bir başkent kuruldu.

Tartessos ve (Yunanca Etrüskler demek olan) Trysenoi adları arasında etimolojik bir benzerlik vardır ve Tartessos bronzları

Caere'de bulunan, Etrüsklere ait örneklere benzer. Tartessos'ta yaşayanların kendilerine verdikleri daha eski bir ad olan Turduli, Mısırlıların Troialılara verdikleri Tursha adıyla aynıdır. Tursha, III. Ramses'in, M.Ö. on üçüncü yüzyılın sonunda krallığına saldıran Deniz Kavimleri'nin arasında listelenir. Turduli-Tursha arasındaki ilişki, Troia kıyısının otuz mil kadar açığındaki Lemnos adasında bulunan, Geç Bronz Çağı'na tarihlenen iki taraflı bir Tartessos tabletinin bulunuşuyla desteklenir. Antik çağda İberyalılara da kimi kez topluca Turdentani denirdi. Bu karşılaştırmalar Turduliler, Etrüskler ve Troialıların hepsinin, Atlantis Savaşı'ndaki ortak deneyimleri kadar, Deniz Kavmi kökeninden gelerek paylaştıkları mirasa da işaret eder.

1920'lerde Amerikalı Arkeolog Dr. Ellen M. Whishaw, Tartessos kalıntıları olduğu öne sürülen ürkütücü bir yerde kazı yaptı. Yöre halkı, Yarasaların Mağarası diye buradan uzak duruyordu. Burada, tam ortada yer alan bir kadın iskeletinin çevresine, bir düzine erkek ve kadın iskeleti düzgün olarak daire şeklinde dizilmişti. Whishaw, onlara eşlik eden pahalı türde mezar eşyalarından yola çıkarak, kalıntıların, aşırı dozda afyon alarak topluca intihar eden zengin bir ailenin bireylerine ait olduğuna karar verdi. Bu insanlar, Atlantik'teki anayurtlarında meydana gelen trajediden sonra umutsuzluk içinde ölen Gadeiros hanedanına mensup kraliyet üyeleri miydiler? Ya da sayılarının akla getirdiği üzere, bir kurban törenine mikatılmışlardı. Pisagor numerolojisinde 12 sayısı; Zodyak burçları, Olympos tanrılarının sayısı, güneşe göre hesaplanan Herakles'in İşleri, yılın ayları, bir gündeki saatlerin yarısı ve benzerlerinde gördüğümüz gibi kozmik düzenle ilişkilendirilir. On üç, Talihsizlik Sayısı diye bilinir, çünkü onun varlığı kozmik düzeni bozar, kaosa yol açar. Acaba Yarasaların Mağarası'nda olanlar, Atlantis'teki felaketle dengesi bozulan dünyanın düzenini yeniden kurmak için törensel bir girişim miydi?

Belki bunun yanıtı, güneydoğu İspanya'da, Akdeniz'den faz-

la uzak olmayan Elche Kasabası yakınında 1897 yılında bulunan, süslü giyinmiş, çok renkli bir kadın heykelinde yatar. Pişmiş toprak sanatının bu şaheseri Roma, Fenike ya da Yunan portre sanatıyla karşılaştırma kabul etmez. Elcheli Kadın, Geç Bronz Çağı'nda İspanya'yı işgal eden Atlantisli kolonicilerin soyundan gelen Turdulilerin bir ürünüdür.

Kadının kimliğinin kanıtı, aynı kazı yerinde bulunan, benzersiz bir kollu bronz şamdanda bulunur. Şamdanın bilinen tek benzeri Huelva Nehri yakınında, Tartessos olduğundan kuşkulanılan yerde çıkmıştır. Tartessos'da, heykelin üzerine betimlenen takıyla aynı olan, tek bir altın kolye de ikna edicidir. Bu pahalı parçalar ve kadının özenli başlığı, önemi çok belli olan bir kişiyi anlatır ama kadının soylu ifadesi, onun aristokrattan da öte olduğunu akla getirir. Belki de o, Tartessos'un yeni Atlantis döneminde, Gadeiros Kraliyet Hanedanı'na mensuptu. Ya da belki, Elcheli Kadın şehrin intihar gruplarında ölenlerden biriydi. Ortadaki kadın o muydu? Her ne olursa olsun, onun heykeline bakmak, İspanya'daki bir Atlantislinin yüzüne bakmaktır.

İngiliz-İspanyol-Amerikan Arkeoloji Okulu'nun direktörü olarak Whishaw'a göre, "Tartessos'un, kaybolan Atlantis Kıtası'ndan az çok hemen sonra ortaya çıktığını," ilan ederek özel bir cesaret sergiledi (Whishaw 1924). Meslektaşları, batan şehir hakkında ciddi bir konuşmayı akademik bir sapkınlık tarzı olarak mahkûm ediyorlardı. Whishaw'un araştırması gözardı edildi. Çoğu arkeolog onun yaptığı araştırmayı hâlâ göz önünde tutuyor. Whishaw, Turduli'yi Platon'un Atlantis tanımlamasıyla karşılaştırarak tartışmaya yol açan sonuca varmıştı: Onlar gibi Turduliler de olağanüstü gemicilerdi. Atlantik'te, İngiltere'de Cornwall'dan Kuzey Afrika'nın Fas kıyıları boyunca Lixus'a, hatta Mogador'a düzenli seferler yapıyorlardı.

Okyanusta sefer yapan gemiler genellikle, külçe kargolarıyla aşırı yükleniyordu. Atlantislilerin Bronz Çağı'nda zengin metal komisyoncuları oldukları söyleniyordu; aynı şekilde, Tartes-

Şek.10.1. Lizbon'un en yüksek tepesinin zirvesindeki St. George Kalesi yakınındaki bu kırık sütunların hepsi, Tunç Çağı'nda Atlantis'in kolonisi olan Portekiz'in Başkenti Elasippos'un kalıntılarıdır.

sos'taki madenciler de şehirlerinin zenginliğinden sorumluydular. Krallarından biri, Arganthnios (kelimenin tam anlamıyla Gümüşi Saçlı), iddialara göre Fenikeli tüccarlara o kadar çok değerli metal satmıştı ki, onlar da gemilerinin demirini som gümüşten döktürmüşlerdi. Kralın adı gümüşün Etrüsk dilindeki karşılığı olan arcnti'den türetilmiştir: Bu da, Tartessos ile Etruria arasında başka bir bağlantıdır. Tıpkı Atlantislilerin orikalkum ya da sertliği yüksek bakır üreterek refaha kavuşmaları gibi, Tartessos da önemli bir bakır ve bronz üreticisiydi. Eski Ahit'te Tartessos'dan söz edilen Hezekiel'de, "Her çeşit malın çokluğundan ötürü Tarşiş senin tacirindi; onlar senin pazarlarında gümüş, demir, kalay ve bakır ticareti yapıyorlardı," denir.

Romalılar, İber Yarımadası'nı burada yaşayanların ellerinden almak için yaptıkları sefer sırasında, Kelt geleneklerinin deniz aşırı kökenlerini öğrendiler. Galler, atalarının yönetici sınıfının,

doğal bir felakette yok olan görkemli Cam Kuleler Adası'ndan geldiğine inanıyorlardı. Birinci yüzyılda Yunanlı Yazar Timogenes, "barbarlar" arasında çok yaygın olan bir inancı anlatıyordu. Onların Gallia'daki ataları, Atlantik Okyanusu'nda kaybolan bir adadan Batı Avrupa'ya gelmişlerdi. Hayatta kalanlar Douro Nehri'nin ağzında karaya çıkmışlar, burada ilk şehirlerini, bir liman şehri olan Porto'yu kurmuşlardı. Bu şehirden bütün İberya'ya ve Fransa'ya yayılmışlar, Galyalıların ilk kabile şefleri olmuşlardı.

Bu masal, tarihsel temelden yoksun değildir. Yerlilerin Porto Gali (Gallerin Limanı) dedikleri, Douro'daki bir Kelt yerleşmesi, Roma döneminde Portus Cale olmuştur. Sonunda bütün Lusitanya eyaletinin modern adı Portekiz, bu addan türemiştir. Başkenti Lizbon'un bilinen en eski adı Elasippos'tu (Bkz. Şek. 10.1.). Bu, Platon'un, Atlantis'in yedinci kralına verdiği addı. Yunan mitolojisinde, bütün İber Yarımadası'nın adını aldığı Titan İberios, Atlas'ın erkek kardeşidir. Bunların hiç biri, bütün İberyalılara "Atlantis'in çocukları" diyen Romalılar için sürpriz olmayacaktı.

11

İrlanda'nın ve Galler'in Atlantisli Kralları

Conan'ın damarlarında kadim Atlantis'in kanı akıyordu.

ROBERT E. HOWARD

Amerikalı fantezi yazarı Robert E. Howard'ın, ünlü Conan karakterini yaratmak için, Kelt öncesi İrlanda folklorunun ne kadar derinine daldığı sadece tahmin edilebilir. Böyle bile olsa, İrlanda'nın "Tufan'dan önceki" bilinen en eski tarihi, Leabhar Gabhata'ta, İrlanda dilinde yazılan *İstilalar Kitabı*'nda bir Conann ortaya çıkar. M.S. 580 civarında Hıristiyan keşişleri tarafından yazıya geçirilen kitap, Druid ve diğer pagan halk geleneklerinden derlenmiştir. Conann'ın, Donegal kıyısı açıklarındaki Tory Adası'nda kale komutanı olduğunu anlatır. Donegal, adı Gaelic Dun Nan Gall'den (Yabancılar Kalesi) bozulmuş bir eyalettir. Conann'ın halkından da aynı adla söz edilir. Fomorlar ya da Formorach, İrlanda'ya ilk büyük selden önce gelen en eski yerleşimcilerdir. Onlar, denizlerde seyreden devlerdir. Adları, "Alt Dalga" anlamına gelir. Bu ad, denize gömülmeden önceki asıl anayurtları Falias'a yapılan bir göndermedir.

Clonmacnois Yıllıkları'nda (Annals of Clonmacnois) da Conann'dan ve Fomor'lardan söz edilir. Onların, Kraliçe Cessair

tarafından yönetildikleri söylenir. Ayrıca kraliçe, İrlanda'nın en eski adıyla, Banba diye de bilinir. Selden kaçan üç gemiden sadece onunki kazaya uğramaktan kurtulur. Babası Bith ile şahsına tahsis edilmiş elli kadın hizmetliyi taşıyan gemi Cora Guiny kıyılarında güvenle karaya çıkar. Nuh'un diğer oğlu Ladru ve İrlanda'nın Keltler öncesi tarihini yazan Fintan ile beraber kıyıya adım atarlar.

Üç yüzyıl sonra onları, adlarını liderlerinden alan bin erkek ve kadından oluşan bir kabile, Partholon Ailesi izledi. Partholon ve halkı şiddetli bir fırtınayla okyanusun dibine sürüklenen, Mag Meld (Hoş Ova) diye de bilinen, Gorias'tan tek sağ kalanlardı. Onlar, yetenekli sulama uzmanlarıydılar. Yeni bir tarım toplumunun temelini, ülkeyi, birbirini izler şekilde toprak ve su şeklinde ayırıp örgütlemek için hemen çalışmaya başladılar. Ama burada yaşayan Fomorlar onlara karşıydılar. Birçok savaşta yenilmiş olan ve yaygın hastalıkla uğraşan Partholon Ailesi üzüntü içinde terk ettiler ve bir kez daha geleceklerini denize emanet ettiler. Onlardan bir daha haber alınamadı. Ancak geride bıraktıkları küçük bir topluluk, Fomor'lar öldükten çok sonra, İngiltere'de sessizce yaşadı.

Ama yeni gelen başka bir grup, Partholon'un ardında bıraktığı anıtsal kamu çalışmaları projelerini bularak onlardan yararlandı. Nemedialar denize batan Finias ülkesinden gelmişlerdi. Partholon'un sulama sistemini bir düzine yeni gölle genişletme sürecinde onlar da, haraç olarak her yıl çocuklarının üçte ikisini talep eden Fomor'larla çatıştılar. Karşılık olarak Nemedia'lar, Conann'ın Tory Adası'ndaki kalesine saldırdılar ve çok sayıda hizmetlisiyle beraber onu öldürdüler. Bununla beraber zafer, kısa ömürlü oldu. Salgın hastalıktan ve savaş alanında uğradıkları bir dizi kesintisiz yenilgiden zayıf düşen Nemedia'lar, kendilerinden bir önce gelenleri örnek aldılar ve bir daha dönmemek üzere İrlanda'dan kaçtılar. Saydıklarında hayatta sadece kırk kişi kalmıştı.

Sonra, tümüyle suların altına kalan Murias ülkesinden gelen yeni yabancı göç dalgaları, birbiri ardından hızla İrlanda'ya yayıldı. İlk karaya çıkanlar Fir Gailion ve Fir Bolg halkları oldu. Burada yaşayanlarla savaşmaktansa, Fir Bolg kralı Breas, bir Fomor prensesiyle evlenerek ittifak yaptı. Böylece üç halk, yaygın bir tehlikeye karşı birleşti: Tuatha da Danan'lar kıyıya saldırıyordu. Bununla beraber, Tanrıça Danu'nun Müritleri, Carrowmore Ovası'nda kendilerine karşı düzenlenmiş bir koalisyonu kesin bir yenilgiye uğrattılar. Onlar, ölen Fomor'ların ruhlarının, denizin dibindeki ilk anayurtlarına, Falias'a döndüğüne inanıyorlardı. Kısa süre sonra son Kelt öncesi istilacılarla, kabilenin adını aldığı kurucusu Miled'in önderliğindeki Milesialılara katıldılar.

Fir Gailion'lar Tuatha'lara bağlılık yemini ettiler ama Fir Bolg'lardan sağ kalanlar açıklardaki Man, Aran, İslay ve Rathlin Adalarına kaçtı. Bugün de ayakta kalan taş kalıntılar genellikle Fir Bolg'larla ilişkilendirilir. Bu arada, zafer kazanan Tuatha de Danan'lar birleşmiş durumdaki İrlanda'da kuşaklar boyunca huzurla saltanat sürdüler. Altı yüzyıl sonra Avrupa kıtasından gelen Keltler, onların sadece kanlarını ve kültürlerini değil, kadim İrlanda'nın bütün istilacılık mirasını da özümsediler. Örneğin; Fir Bolg'un son şair kralı Fathach'tı. Druid'in İrlanda dilindeki karşılığı Fathi onun adından türetildi. Daha önce burada yaşayanlar, gizemcilik kadar Kelt soylarını da derinden etkilemişlerdi. Burunları sürtülen Fomorlar, İrlanda'da atalarının yaptıkları megalitik yerlerde yüksek rahip ve rahibe olarak hizmet etmeye devam ettiler.

Yukarıda anlatılanlar, İrlanda dilindeki *İstilalar Kitabı*'nda hikâye edildiği şekliyle İrlanda'nın derinlerdeki geçmişinin kısa bir özetidir. Birçok bilim adamı, tarih açısından kabul edilemez, yalan yanlış destanların bir derlemesinden başka bir şey olmadığını düşünerek, en azından Bronz Çağı'nın kıvılcımlarının, hatta Neolitik Çağ unsurlarının kimi kez metni aydınlattığını itiraf

ederler. Bununla beraber, Leabhar Gabhata, kuşkucuların inandıklarından daha çok aydınlatıcıdır. Keltlerin İrlanda'sının M.Ö. 600 civarında doğmasından önceki belli başlı olayları, Atlantis deneyiminin koşullarında anlatan bir tarihsel kayıttan daha azı değildir. Her "istila", M.Ö. dördüncü binin sonundaki ilk felaketten, M.Ö. on üçüncü yüzyılın sonunda Atlantis'in son yıkımına kadar ülkeye yayılan göç dalgalarından birini anlatır. Eski İrlanda öyküsü, her biri Keltlerden önce gelen çeşitli halklarla ilişkilendirilen dört kayıp şehri anlatır –Falias, Finias, Gorias ve Murias.

İstilalar Kitabı'nda, sadece Yunanlıların ve Amerikan yerlilerinin aynı dört tufana dair geleneklerine paralel olması değil, her büyük selin, bilim tarafından ancak yakın zamanlarda keşfedilen, yerkabuğunu aniden değiştiren olaylardan biriyle çakışması da dikkat çekicidir. M.Ö. 3100'deki en eski istilacılar, İrlanda'nın ilk göçmenleri olan Fomorlardır. M.Ö. 2193 yılında yerkabuğunu aniden değiştiren olay, Partholon ile ilişkilendirilir. M.Ö. 1629 yılında onu Nemidialılar izlerler. M.Ö. 1198'de Atlantis'in son yıkımı, kaçan çeşitli halklardan –Fir Gailion, Fir Bolg ve Tuatha de Danan- oluşan bir dalga yayar. Dördüncü binin sonunda Atlas adasında meydana gelen karışıklık, Fomorları İrlanda'da güvence aramak zorunda bırakır. Onlar burada tufandan hayatta kalanlar olarak hatırlanırlar. Platon, Atlantislileri, güçlü donanmalarının, dünyanın büyük çoğunu fethettiği devler (titanlar) olarak tanımlar. Clonmacnois Yıllıkları'na göre, Fomorların "altmış gemiden oluşan bir donanması ve güçlü bir kara ordusu vardı". Bu, bir sept'ten ya da Chem'in soyundan gelen kabilenin bir bölümünden oluşuyordu. Chem, Kutsal Kitap'ta Nuh'un Oğlu Shem'di. Fomorlar, "Korsanlıkla ve diğer ulusları yağmalamakla" geçiniyorlardı,"o günlerde bütün dünyanın başına bela oluyorlardı." Adları, "dev" ve "korsan" anlamına gelen fomor kelimesinden türetilmişti.

İrlanda'da Fomor yerleşmesinin Büyük Tufan'dan önce baş-

ladığı söyleniyordu ama onların mirası İrlanda'nın daha sonraki tarihi boyunca da sürdü. Ülkenin en yaygın adına katkıda bulundu: Murphy, O'Morchoe ya da -Fomor'dan gelen- Fomoroche'den türetildi. Murphy hanedanlık armasında, üzerinde bir griffinin ya da koruyucu bir canavarın olduğu, kutsal elmaların asıldığı -Hesperidler (Atlantis'lerin) Bahçesi'nin başlıca unsurları- bir Hayat Ağacı yer alır. County Wexford'un batısındaki bölgeyi ziyaret edenler Ard Ladran Dağı'nı hâlâ görebilirler. Geleneğe göre, Fomor Kraliçesi Cessair'in sevgililerinden biri olan Ladru gemilerinin kalıntılarıyla buraya gömülmüştür. (Nuh'un başka bir oğlu olan) Kraliçenin Babası Bith, Counties Fermanagh (Formorach'tan gelir) ile Monaghan arasındaki sınırlarda bulunan Slieve Beagh Dağı'nda yatar. Bu dağ mezarlarında hem Bith'in, hem de Ladru'nun anılarının kutlanması, onların suyun altında kalan anayurtlarındaki Atlas Dağı'nı hatırlatır. Kraliçe Cessair de yüksek bir tepede gömülüdür. Boyne Nehri'nin kıyılarında bulunan tepe, hâlâ Cuil Cesra olarak bilinir.

Kraliçe Cessair destanını doğrularcasına, Boyne'nin aşağısında, Cuil Cesra'nın çok uzağında olmayan, İrlanda'da ve dünyada, türünün en eski yapılarının önemli bir yer tuttuğu bir Neolitik mezarlık vardır. Dublin'in yetmiş mil kuzeybatısındaki New Grange, etrafında on iki megalitin bulunduğu, 76 m. çapında yuvarlık bir tepedir. Tam doğuya bakan kenarın dışını binlerce beyaz kuvars kaplar. Tepenin üst kısmı, yağmur suyunun akması için taş kesmelerle düzenlenerek kutu şekli verilmiştir. Her kış gündönümünde güneş doğduktan dört dakika sonra bu "kutu çatıdan" giren ışık, aksi takdirde karanlık olan 19 m. uzunluktaki koridoru aydınlatır. Bir ışık gövdesi, birçok helezon deseni yapılmış olan 5.5 m. yükseklikteki mezar odasının 5.5 metrekaresini bol bol aydınlatır. Bu arada, anıtın doğu yüzü, bu özel sabah vakti şafağı seyretmekten neşe duyuyormuş gibi, güneşin doğuşuyla aynı hizaya bakan kuvars duvardan yansıyan bir beyaz ışık parıltısı olur. Işık mızrağı, en içteki odanın en öte ucun-

da, helezonların her birinin birbirine bağlandığı noktaya kadar yükselir. Birkaç dakika sonra yeniden koridora gelir, bir sonraki kış gündönümüne kadar tepenin içini eski karanlık durumuna getirir.

Her yıl meydana gelen bu ışık-gölge draması New Grange'de 5100 yıldır sürmektedir. İlk inşaatın çatıdaki kesmelerinin arasındaki kalafattan alınan bir çift büyük kömür örneğinden yapılan güvenilir karbon tarihlemesi, New Grange'in, M.Ö. dördüncü binin sonundaki karışıklıkla ve Fomor'lar olarak bilinen ilk Atlantislilerin gelişiyle çakıştığına işaret eder. İrlanda'da New Grange'in öncüsü yoktur. İnsan ruhunun yeniden doğduğuna dair büyük kavramların yanı sıra, örnek oluşturduğu yüksek mimari ve astronomik standartlar yoktan varolmamaıştı ve hiç kuşkusuz, sürekli ilerlemenin birkaç kuşaktan daha uzun sürmesi gerekmiştir. Bu hazırlıklar konusunda hiçbir kanıt olmadığından, New Grange'i meydana getiren teknik bilgi ve maneviyat, anıtsal inşaat tekniklerinde ve metafizik görüşlerde çok ileri olan bir dış kültürden ithal edilmiş olmalıdır. İrlanda'nın metafizik gelenekleri, bu kültürün Atlantisli kimliğini akla getirir. New Grange, eski Gal dilinde Am Umah Greine'den (Güneşin Mağarası) türetilmiştir. Bu, onun kutu çatısının güneşe doğru inşa edilmiş olduğunun, 1960'larda arkeologlar tarafından keşfedilmeden önce, yüzyıllardan beri bilindiği anlamına gelir. Anıtı Fomorlar inşa etse de, ona adını veren, fatih Tuathade Danannlar tarafından kullanılmıştır, çünkü onlar güneşe grian diyorlardı. Ayrıca, onların son hükümdarları da Mac Grene'ydi.

Daha önce New Grange, Oengus an Broga, "Oengus'un Mağarası" diye biliniyordu. Bu, Tuatha de Danann'ların prensinin adıydı. Büyücü olmanın yanı sıra Gençlik ve Güzellik Tanrıçası Bride'ı, onu her yıl kaçıran Yeraltı'nın Efendisi Bera'nın ellerinden kurtarmıştı. Oengus onu Gençlik Adası'na, Tir-nan-Og'a getirmişti. Bu, Tuathade Danann'ların bırakıp İrlanda'ya gittikleri, okyanusun ortasındaki aynı krallığa, Murias'a verilen baş-

ka bir unvandı. O, Crannog ya da Kenfig'in Harap Olan Şehri diye de bilinirdi. Bu adlar, İrlandalıların bilinçlerinde Atlantis'e benzeyen bir anayurdun anısının sürdüğünü kanıtlar. Mitin İskoçlardaki yorumunda, Tir-nan-Og'daki kutsal kuyunun kapağının nasıl haince açıldığı, sonuçta dünya çapında büyük bir selin bütün adayı yuttuğu anlatılır. Halkın bu anıları, sadece New Grange'in Atlantis ile bağlantısına değil, Yunan geleneğinde anlatılan Atlantis'in Ogyges tufanına da açık göndermelerdir.

M.Ö. 2193'deki yerkabuğunu aniden değiştiren olayla çakışan Atlantis'teki ikinci göç dalgasıyla, İrlanda'ya ulaşan halk Partholon Ailesi diye anlatılır. Partholon onların şefleri olarak kabul edilir. Bartholon diye de hatırlanır. Bar "deniz" ve tolon "dalgalar" sözcüklerinden oluşan adı, Atlantik Okyanusu'nun diğer yanındaki kültür taşıyıcılarınınkine benzer –Peru'nun Kon-tiki-Viracocha'sı ya da Deniz Köpüğü. Platon'a göre, Atlantis'i, birbiri ardına kara ve su daireleri şeklinde düzenleyen Atlas'ın Poseidon'un oğlu olması gibi, o da Deniz Tanrısı Baath'ın oğludur. Leabhar Gabhata'da, Partholon'un İrlanda'yı toprak ve su olarak dörde böldüğü anlatılır. M.S. altıncı yüzyılın sonunda, bu öykü bir manastır rahibi olan St. Finnen tarafından yeniden yazılırken, büyük bölümünü, Partholon ailesinin son torunlarından biri olan MacCairill gönülsüzce anlatmıştır.

Platon, Atlantislilerin krallıklarını kurarken 5'i kutsal bir sayı olarak kabul edip saygı gösterdiklerini belirtir. Bu, Fir Bolg'ların ülkeyi beş eyalete bölmesinde yankılanır. Fir Gaili-onların Atlantisli kimliği daha az net saptanmaktadır, çünkü belki de, onlar Atlantisli değillerdi. Bunun yerine adları, Geç Bronz Çağı'nın sonunda doğu Akdeniz'i yakıp yıkan Deniz Kavimleri konfederasyonunda Troia'nın müttefikleri olduğunu belirtir. Troia'nın düşmesinden ve III. Ramses'e yenilmelerinden sonra, kendilerini kovalayan Yunanlı Akhalardan kaçarak Atlantik'te Herakles'in Sütunları'nın ötesine sığınmak istemiş olabilirler. Onların ve kendilerine eşlik eden Fir Bolgların Yakındoğu'daki

son bozgundan sonra hemen yelken açarak, Tuathade Danannlardan birkaç yıl önce neden İrlanda'ya geldiklerini bu spekülasyon açıklayabilir. Biraz geç kalan bu Tanrıça Danu'nun Müritleri, savaştan değil, şehirlerini sulara gömen doğal bir felaketten kaçan sığınmacılardı. Fir Gailion, kelimesi kelimesine "İlion Halkı" demektir ve İlion, Troia Başkenti'nin adıdır.

Onların ardından Tuatha de Danannlar geldiler. Önderleri, İrlanda dilinde Atlantis demek olan Tir-nan-Og'lu Ogma'ydı. Ogma, beş sesli harf için çentiklerden ve on beş sessiz harf için çizgilerden oluşan, kendi adının verildiği, yeni bir yazı dili başlattı. Bunlar, ölüleri ve/veya önemli ziyaretçileri anmak için doğal taşların ya da oyulmuş mezarların duvarlarına kazıldı. Ogham'ın günümüze gelen en eski örnekleri ancak M.S. dördüncü yüzyıla tarihlense de, onun antik Kuzey Avrupa ve Etrüsk alfabeleriyle bağlantısı kadimliğini gösterir; temel yazı olarak son kökleri Orta-Geç Bronz Çağı'na uzanır. Ogham'ın kimliğinin ithal olduğunu, Eski İrlanda dilinde bulunmayan harfler olan h ve z işaretleri kanıtlar. En azından bu, Atlantis'te geliştirilmiş ve kullanılmış eski bir yazı olabilir ama daha çok, daha sonra Kelt diline uyarlamak için değiştirilen Atlantis yazısının basitleştirilmiş şeklidir. Ogham yazıtlarının büyük çoğunun İrlanda'nın en güneyinde, ilk yerleşilen eyalet olan Munster'da bulunması anlamlıdır. Burası, Tuatha de Danann'ların karaya çıktıklarının ve ilk yerleşmelerini kurduklarının söylendiği yerdir. Og'un kökeninin Atlantis olduğu, onun sular altında kalan anayurdunun adının Gençlik Adası –Timon-Og olmasından bellidir.

İrlanda'nın eski dönemleri konusunda klasik bir otorite olan Henry O'Brien'e göre, Tuatha de Danannlar M.Ö. 1202'de İrlanda'nın güney kıyısına geldiler. Bu tarih, M.Ö. on ikinci yüzyılın sonu civarında meydana gelen son Atlantis felaketiyle karşılaştırılabilir. 1834 yılında yazan O'Brien, Mısır'da Medinet Habu'nun duvarlarındaki çevrilmemiş olan metinlerden ya da tümüyle İrlanda halk geleneğinden yola çıkarak ulaştığı, Atlan-

tis'in son yıkımının kesinlikle aynı dönemde olduğu fikrini destekleyen yirminci yüzyıl sonunun okyanus bilimi ya da astrofiziği hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Onun vardığı sonuçlar, bir yüzyıl sonra bir yurttaşı, önde gelen dendrokrinolog Mike Baillie tarafından desteklendi. Mike Baillie'nin İrlanda'da bataklıkta yaptığı araştırmalar, tehlikeli ekolojik sonuçlar doğuran önemli bir iklim değişikliğinin M.Ö. 1200 yılında meydana geldiğini ortaya koydu. Baillie'nin araştırmaları, Bronz Çağı uygarlığının üzerine bir perde indiren, yerkabuğunu aniden değiştiren dünya çapındaki olayın bilimsel olarak anlaşılmasına önemli katkıda bulundu. O'Brien, "Tuatha Kulesini" anlatan, onuncu yüzyılda yazılmış *Leccan Kitabı*'ndan (Book of Leccan) alıntı yaparak, dikilitaşa benzeyen, İrlanda'da hâlâ var olan tuhaf kulelerin Tuatha de Danannlar tarafından yapıldığına inanıyordu. Böyle çok sayıda kule kalıntısı, County Roscommon'da, Tuatha de Danann'ların mevcut düşmanlarını kesin olarak yendikleri Moy-tura'da yeterince çok bulunur. Burası daha doğru olarak Moyetureadh olarak bilinir. Bu savaş alanı, Kuleler Alanı diye çevrilir.

Yaşadıkları felaketin tam ortasında çeşitli Atlantisli gruplarının arasındaki düşmanlıklar, her ne kadar birbirleriyle ilişkileri varsa da, farklı kökenden gelmeleriyle bir ölçüde açıklanabilir. Tuatha de Danann'lar, hepsinin eşzamanlı olarak doğal bir felakette yıkıldığı ve denizin dibine sürüklendiği dört şehirden söz ederler –Findias, Gorias, Murias ve Falas. Bunlar, Atlantis İmparatorluğu'nun farklı adalarında kurulmuş, bu adalardan gelen çeşitli gruplar İrlanda'nın kontrolünü ele geçirmek için birbiriyle mücadele etmiştir. Örneğin; şimdi Kanarya Adaları ile ilişkilendirilen Gorias, olasılıkla Gorgon Adaları'ndaydı.

On altıncı yüzyılda bilim adamı William O'Flaherty, Kelt öncesi istilacıların sonuncusu olan Milesia'lıların M.Ö. 1000 yılında geldiklerini kaydeder. Onun genel zaman parametresi Geç Bronz Çağı Atlantisi'yle çakışır. Milesia'lıların önderi Ere-

mon'du. Bu ad, bütün İrlanda'ya göndermede bulunur ve Platon'un *Kritias*'ındaki dördüncü Atlantis kralının adı olan Euaemon'un dilbilimsel bir çarpıtmasıdır. *İstilalar Kitabı*'nda, Eeremon'un, yeni krallığının başkenti olarak Eremon'u nasıl kurduğu anlatılır. Aslında Tea-mhair olarak bilinen Başkent, adını Eremon'un Karısı Tea'dan alır. Kraliçe Tea, Kız Kardeşi Tephi ile beraber Tara'yı, kadim İrlanda'nın spritüel merkezi yapar. Bu kadınların denizin altında kaybolan Kutsanmış Adalar'da kral soyundan gelen kız kardeşler oldukları anlatılır.

Milesialıların Baştanrısı Annwnli Macannan Mac Lir, dünya çapında bir gezgindi. Brython dilinde adı, *an* (denizin dibi) ve *dwfn* (dünya) sözcüklerinden oluşan Annwn, bütün Kelt mitolojisinde 'Dalganın altındaki Ülke' olarak ünlüdür. Ayrıca Döner Şato (Caer Sidi) diye de bilinen Annwn, tatlı akarsularıyla doğal güzelliği fazla olan, tahkim edilmiş bir ada ve parıldayan değerli metal tabakalarla savurganca bezenmiş, eşmerkezli surların çevrelediği daire şeklinde bir şehirdi. Ortadaki saraya Emahin Ablach, "Elma Ağaçlarının Emhain'i" denirdi. Bununla beraber, Macannan Mac Lir'in anayurdunun uzağındaki anayurdu Man Adacığı'ydı. Söylenenlere göre buradaki Reel Şatosu, onun mezarının üzerini kapatırdı.

Bir tanrı ölümsüz olsa da, İrlanda Hıristiyan olduğunda o, ölümü sonsuzluğa tercih etmişti. Bundan önce "aşan dalgalar denizinin binicisi" olarak bir arabada yolculuk ederdi ve gemicilerin tanrısal koruyucusuydu. Llyr-cestre'i, modern Leicester'i kurdu. Gallerde Llyr'in Çocukları olarak bilinen "İngiltere Adası'nın Başlıca üç Kutsal Ailesi"nin başkanıydı. Bugün Shakespeare'in *Kral Lear*'inde trajik şekilde sanrılardan kurtulan kral olarak daha iyi hatırlanır.

Macannan Mac Lir ile Atlantis'in Deniz Tanrısı Poseidon arasındaki benzerlikler aşikardır. İkisi de dalgaları bir arabayla aşar, ikisi de gemicilerin ve kraliyet ailelerinin atalarıdır. Adaları, dekoratif metallerle kaplı eşmerkezli surların içinde birbirinin

tıpkısı olarak yapılandırılır; Elma Ağaçlarının Emhain'i, altın elmalarıyla Atlas'ın Hesperid'lerin Bahçesi'ni yankılar. Ortaçağ'da yazılmış olan *Tursun' un Çocuklarının Kaderi*, (Fate of theChildren of Tursun) aynı şekilde, Hisberne Bahçeleri'nde altın elmalar taşıyan ağaçların yetiştiği Mutluluk Ovası denen bir Adayı anlatır. Kaybolan *Pheryllt' in Druid Kitapları*'nın (Druidic Books of Pheryllt) günümüze gelen parçalarında ve *Dünün Yazıları*'nda (Writings of Pridian) Ynys Avallach'ın ya da Avallenau'nun "geriye kalan bütün insanların boğuldukları Tayfun'dan daha eski," olduğu söylenir.

Avallenau, Keltlerin Meyve Bahçesi Tanrıçası'nın da adıydı. Bu, Hesperid'lerin Atlantis ile bağlantılarını doğrular. Ayrıca Avalon'dan Ynys-vitrius, Cam Kuleler Adası diye de söz edilirdi. Bu, ölüler adasıydı ve daha önce Atlantik Okyanusu'ndaki büyük krallığın yeriydi. Bu, Portekizli Gallerin kuruluş miti olarak bağırlarına bastıkları aynı öyküdür. Atlantis hakkında İrlandalıların başka bir anısı, Elmalar Adası'ndan söz eden, aşağıda sunulan *Maeldune' nin Yolculuğu*'nda (The Voyage of Maeldune) korunur. İngiliz Geoffrey de Monmouth, on ikinci yüzyılda yazdığı *Merlin' in Hayatı*'nda (Vita Merlini) "talihli" dediği aynı adlı bir yerden de söz eder. Platon'dan başka klasik yazarlar da (Strabon, Plinius, Aelian vb) çoğunlukla Atlantis'e Talihli Ada derler.

Atlantis, *Bran' in Yolculuğu* (The Voyage of Bran) gibi diğer birçok İrlanda destanında şöyle hatırlanır:

> ... uzak bir ada, kalabalıkların oyunlar oynadığı bir ova. Beyaz bronz dikmeler çok uzun zamandan beri güzellik içinde parlar. O, dünyanın her çağında güzel bir ülke, üzerine ejder taşı ve kristal yağan gümüşi bir ülke. Magh Man'de yapılan yarışlar güzel bir spor. Arabalara karşı kayık yarışları...

Geniş ovasından at yarışlarına kadar Bran'ın portresini çizdiği "ada", Platon'un anlattığı Atlantis adasına çok benzer. "Beyaz

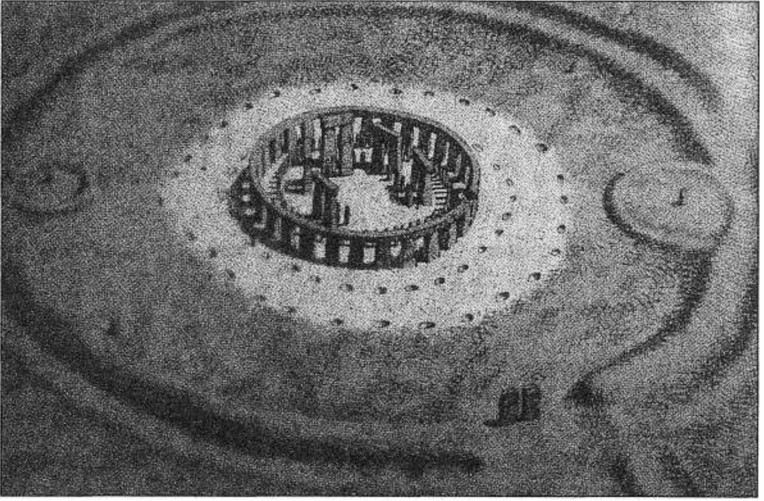
bronz dikmeler", Platon'un Atlantis metalurjisinin olağanüstü bir ürünü olarak belirttiği, sertlik derecesi yüksek, altınla karışık bakırı, orikhalkum'u akla getirir. Formigas'ta bulunan başka hiçbir metale benzemeyen, parlak bir metal olan findrine'den söz eden on dokuzuncu yüzyılda yazılmış *O'Corra'nın Yolculukları* (Travels of O'Corra) gibi, Atlantis'i anlatan başka İrlanda öykülerinde de orikhalkium'dan söz edilir. Adanın,

> ...bütün çevresinde bakırdan bir sur vardı. Ortada, ayağına findrine'den sandallar, yakasına som altından bir broş iliştirilmiş, parlak, renkli bir metalle kaplı altın renkli bir ceket giymiş güzel bir genç kızın çıktığı bir saray yer alıyordu. Kız bir elinde bakır bir maşrapa, öbür elinde gümüş bir kadeh tutuyordu.

Platon'un *Kritias*'ta anlattığı, mineralin, özellikle de bakırın tipik bolluğunun yanı sıra değerli metallerle süslenmiş surların çevirdiği ortadaki sarayla burada tekrar karşılaşıyoruz.

Bu eşsiz metal, *Maeldune'nin Yolculuğu*'nda *bath* adıyla yeniden sahneye çıkar. Denizyolculuğu yapan Maeldune, "her yerinde birbiri ardına yükselen terasların bulunduğu büyük, yüksek bir ada; kalkan şeklinde bir ada "da karaya çıkar. Maeldune adayı keşfederken, "geniş, yeşil bir koşu yolu" bulur. Ama yakında çok sayıda başka ada da vardır. Bundan sonra ziyaret ettiği, yukarıda söz edilen Elmalar Adası'dır. Üçüncüsünde yüksek surlarla çevrilmiş bir şehir vardır. Dördüncüsü ise parlayan pirinçten muazzam bir surla ortadan ikiye ayrılmıştır. Son adada, çember gibi birbirini çevreleyen, eşmerkezli surlar dörtten az değildir. En dıştaki sur altınla, ikincisi gümüşle, üçüncüsü bakırla, en içteki ise kristalle bezenmiştir.

Maeldun'un ana bölümde ziyaret ettiğini anlattığı dört yer, farklı yerler değildir, büyük bir adada sırayla birbirini izleyen su ve toprak daireleridir –aslında ada içinde adadır, Platon'un, Atlantis için anlattığı aynı eşmerkezli düzenleme. Başka öyküler

Şek.11.1. Bir sanatçının, M.Ö.1200 civarındaki durumuyla Stonehenge yorumu. Eşmerkezli tasarımı ve kutsal sayıların dahil edilmesi, onun Atlantis ile benzerliğini göstermektedir. (Resim, İngiltere Ulusal Vakfı'nın izniyle yayınlanmaktadır.)

de, kaidesi 4 m. kalınlığında olan ve etrafını beş surun çevirdiği yuvarlak taş tahkimatıyla Rath-cruachain gibi benzer yerleri hatırlatır. Bir gün denizin altında kaybolan bu kale gibi, şehrin ortasında bronz, altın ve gümüşten bir saray vardı. Hatta Atlantis'in kutsal sayısı Rath-cruachain'in beş suruyla yeniden ortaya çıkar.

Şayet Eremon-Euaemon İrlanda Hükümdarıysa, Geç Bronz Çağı'nda İngiltere'yi, Platon'un Atlantis öyküsünde söz ettiği sığınmacı sekizinci kral yönetiyordu. Adı "Danışman" anlamına gelen Mestor, göklerin hareketine bakarak danışmanlık yaptığı, Avrupa'nın en ünlü megalitik yerleşmesiyle ilişkilendirilmiş olabilirdi. Arkeoastronomlara göre, Stonehenge (Bkz. Şek. 11.1.) öncelikle ayın konumlarına ve evrelerine yönlendirilmiş bir tür astronomik bilgisayardı. Aslında o, Atlantis'in eşmerkezli planını andırır. Hatta bütün tasarımında tekrarlanan kutsal 5 ve 6 sayıları da buna dahildir.

Arkeologlar, bu yapının ilk kez M.Ö. 3000 yılında planlandığına, inşaatının 1400 yıl sonra zirvesine çıktığına ve M.Ö.1200 yılında aniden terk edildiğine inanırlar. Gelişmesi, kullanılması ve terk edilmesi M.Ö. dördüncü binin sonunda Atlantis göçüne, Bronz Çağı uygarlığının atası olarak Atlantis'in zirveye çıkmasına ve M.Ö. 1198 yılında son yıkımına paraleldir. Yunan mitolojisinde Atlantis'in, astronominin kurucusu olarak, göklerin küresini omuzlarında taşıyan bir Titan olarak betimlenmesi rastlantı değildir. Böylece o, adını kendisinden alan şehirde –Atlantis- astronominin doğuşunu ve çiçeklenmesini ifade eder.

Geçmişin derinlerinde okyanustaki bir felaketten sonra gelen yabancılar hakkında yerli halkın belleğinin akla getirdiği gibi, Atlantis'in İngiltere üzerindeki etkisi İrlanda'daki kadar dramatiktir. İrlandalıların yorumları ve bunların Gallerdeki karşılıkları genellikle birbirine çok yakındır. Bu da, iki değişik halkın birbirinden ayrı olarak deneyimlediği ortak bir olayı akla getirir. Örneğin; Tuatha de Danann'ların batan anayurtları Murias, Galler'de çok benzer bir adla, Morvo olarak bilinir. Bununla beraber, İngilizlerin, Atlantis'in öyküsüne dair yorumları Atlantis'ten sağ kalanların kaderine yeni bir ışık tutar.

Llyon Llion, bütün dünyayı sular altında bırakmak için kıyılarından taşan "Dalgalar Gölü"ydü. Eski krallık suların altında kalmadan önce, büyük tersane işçisi Nefyed Nav Nevion, yerkabuğunu aniden değiştiren olaydan önce, binmek için tam zamanında bir gemi bitirdi. İkiz kardeşleri Dwyvan ve Dwyvach ona katıldılar. Güvenli bir biçimde Galler kıyısına geldiler, Galler'in ilk kralları oldular. Bu mit, dünyadaki tufanın bütün sorumluluğunu bir göle yükleyen Keltlerin, mizahi abartma eğilimlerinin bu örneğinden, açıkça daha eski olan bir geleneğin daha az yozlaştırılmış halidir. Diğer bütün yönleriyle, Platon'un Atlantis öykülerinde listesini yaptığı gibi, hayatta kalan ikizlerin, yeni bir uygarlığın kurucu babaları oldukları diğer Atlantis'teki Büyük Sel hikâyelerine uygundur.

Hanes Taliesan'da, "Taliesan Masalı"nda, Küçük Gwion adıyla tanınan Hu-Gadarn'dan söz edilir. Bu şefkat dolu küçültme sıfatı, Troialıların başkenti (Hititlerde ve belki de Troia dilinde de Wilion olan) İlios'tan türetilmiş gibidir. Hu-Gadarn, "Troia'dan geriye kalanlar için, ben, artık buraya geldim" dediğinde etki derinleşir. Troia, ortak kan bağlarıyla Atlantis'in müttefikiydi.

Hu-Gaden'e Cymry'nin, Galler halkının ilk atası diye bakılır ve onun Atlantisli kimliği pek de belirsiz değildir: "Ben, Gemi'de büyüdüm," diye itiraf eder. *Hanes Taliesan*, canavar gibi bir yılanın aniden harekete geçirdiği dünya çapında bir tufandan sonra Galler'e gelen "Dylan'ın dizleriyle Büyük Sel arasında büyüdüğünü," belirtir.

Conway Körfezi'nin zemininde, sular berrak olduğunda kimi kez kıyıdan görülebilen taşlık bir arazi parçası olan Llys Helig'e yöredekiler hala, eskiden Helig ap Glannawg'in yönettiği bir krallığın yeri diye bakarlar. Llys Helig aniden denizin dibine çöktüğünde kralın da onunla beraber yok olduğu söylenir. Onun suların altında kalan sarayının kalıntılarından alınan taşlar, Galler'in Atlantis felaketine dair çok sayıdaki yorumlarından birini hatırlatan olası doğal oluşumun bir parçasıdır. Diğerleri, aynı şekilde Llyn Llynclys'den söz ederler. Bu, Radnorshire şehrinde, Lyngwyn olarak bilinen kadim bir kaleyi yuttuğu varsayılan kocaman, karanlık bir dipsiz su havuzudur.

Preiddu Annwn'de, "Annwn'in Ganimetleri"nde Kral Arthur ve adamları, kısa süre sonra dalgaların altında kalan Caer Wydyr'den, Cam Kale'den kaçarlar. Ortaçağ vakanüvisi Nennius'un *Britanya Tarihi*'nde (Historium Britanum) bir "Cam Kule" vardır. Denizin ortasında haşmetle duran ve tamamen terk edilmişe benzeyen Turris Vitrea'de, sadece yabancıların sesleri yankılanır (Keltlerin, ölümü simgeleyen bir düzeneği). Benzer Gal öykülerinde de Caer Feddwid, "Eğlence Sarayı" ve Caer Siddi anlatılır. İkisi de, tıpkı Platon'un Atlantis diyalogunda an-

lattıkları gibi, çeşmeleri ve tedavi etme özelliğine sahip tatlı su kaynaklarıyla zengin ada krallıklarıdır.

Hundred Ovası Masalı'nda (The Tale of the Lowland Hundred) 40 mil uzunluğunda ve 20 mil genişliğinde bir ada olan Cantref y Gwaelod anlatılır. Ada meyve ağaçları, doğal sıcak kaynak suları ve ormanlarla doludur ve etrafını büyük bir dağ sırası çevirir. Bir savak sistemi, yürüyüş yollarının bağlanmasıyla üzerlerine köprüler kurulmuş kanalların yanı sıra, birbirini izleyen daire şeklinde toprak setler ve hendekler meydana getirir. Adanın, civardaki on altı adanın ve şehrin siyasi kontrolünü elinde tutan başkenti vardır, Caer Gwyddno. Ama bir felaketle şehir yıkılır, okyanusun altına gömülür, sakinlerinin birçoğu ölür. Kral Gwyddno Garanhir, sağ kalanlardan bir grupla beraber Galler kıyısında karaya çıkar ve sonunda, Galerin ilk kraliyet ailesi kurulur. Suyun altında kaybolmadan önce, denize 7 – 8 mil uzanan kayalıklı bir bayırın, Caer Gwyddno'nun Atlantik'in altında yattığı yönü işaret ettiği söylenir.

Galerin bazı bölgelerinde Llyn Syfaddon olarak hatırlanan Llyn Savathan, Helig Voel ap Glannog'un geniş krallığıydı. Priestholm'den denizin açıklarına kadar uzanan büyük malvarlıkları aniden denizin altında kalmıştı. Kralın adı dikkate değerdir, çünkü dünyanın diğer yerlerindeki Atlantis Büyük Seli kahramanlarından türetilen og'u içerir. Gallerin başka bir tufan geleneği olan Llys Elisap Clynog'da sadece og temasını tekrarlanmaz, Platon'daki Atlantis'in ikinci kralı Elasippos da dahil edilir.

Hem İrlanda'da, hem de Galler'de halkın bilincine derin kökler salan, birbirine benzeyen çok sayıda öyküye bu halklar sadece birer öykü diye asla bakmamışlardır. Bunun yerine, onlara, atalarının başlattıkları kutsal gelenekler olarak saygı göstermişlerdir. Böyle mitler, arkeologun küreğine gerçekleri doldurmayabilir ama bu masallar, kendilerinden beklendiği gibi, gerçek olduklarını açık bir zihne aktarabilir.

12

Kötü Günler Nasıl Geldi?

Atland gözden kayboldu ve çılgın sular tepenin ve vadinin üzerinde o kadar yükseldi ki, her şey denizin altına gömüldü.

OERA LİNDA BOK'TAN
ESKİ ZAMANLARDA NELER OLDUĞUNUN KİTABI

Olof Rudbeck, İsveç'in Leonardo da Vinci'siydi. Lenf bezlerinin keşfi, tiyatro kubbesinin anatomisinin bulunuşu ve modern botaniğin başlatılması dahil, on yedinci yüzyılda çeşitli alanlarda elde ettiği başarılar sadece yenilikçi değil, kalıcı da oldu. O, ülkesinin ilk modern tarihçisi, öncü arkeoloğu ve Upsala'da tıp profesörü olduğu üniversitenin bahçelerinin ilk tasarımcısıydı. Rudbeck, uluslararası bilim camiasına, ortak dil (lingua franca) olarak Latinceyi getirdi; Latinceyi, Yunancayı ve Yahudi dilini akıcı konuşurdu; hiçbir ansiklopedik bilginin eksik olmadığı bir klasik edebiyat anlayışı vardı.

Kadim dünya hakkındaki geniş bilgisini kişisel arkeoloji araştırmalarıyla birleştirerek, 1651'den 1698 yılına kadar girdiği yoğun araştırma döneminde, Atlantis'in kurgu değil, gerçek ve uygarlığın da kaynağı olduğu sonucuna vardı. İskandinavya mitolojisinin ve İsveç'teki megalitik kalıntıların fiziksel kanıtlarının, Atlantis'ten sağ kalanların Kuzey Avrupa'yı etkiledikleri-

ni gösterdiğine inanıyordu. Onlar, Kuzey Avrupa'nın kültürel gelişmesine katkıda bulunmuşlar ve M.S. dokuzuncu yüzyıldan on ikinci yüzyıla kadar süren, daha sonra Vikingler Çağı olarak hatırlanacak olan dönemin temellerini atmışlardı (özellikle gemi inşaatında).

Rudbeck'in İskandinavyalıların gemi tasarımını Atlantisli öncülerle karşılaştırması, 1950'lerin seçkin arkeoloğu, İskandinavyalı meslektaşı A. E. Brogger tarafından doğrulandı. Brogger, Vikinglerin ejder gemileriyle Deniz Kavimleri'nden biri olan, Venetii diye bilinen, Atlantisli bir kabile ya da aşiret tarafından kullanılan aynı tür gemilerin arasında yakın benzerlikler olduğunu belirtti. Brogger, Atlantis'in son yıkımından sonra, Venetiilerin kuzey İtalya'da bir şehir, başkentleri Ateste'yi kurduklarını öne sürdü. Yüzyıllarca sonra şehre, Venetiili kurucularının adından gelen Venedik adı verildi. Ateste'nin kökeninin Atlantis olduğu çok açıktır.

Yirminci yüzyılın başında, başka bir seçkin bilim adamı, Oswald Spengler, Brogger'i destekledi. Ünlü *Batının Çöküşü*'nde (Decline of the West) Spengler, III. Ramses'in Zafer Tapınağı'nda betimlenen gemilerin, "Mısırlılar ve Fenikeliler tarafından kullanılanlardan tümüyle farklı olduğunu ama Sezar'ın Britanyalı Venetii'lerde bulduklarına benzediğini" gözlemledi (Spengler 1962,162). Firavun'un Deniz Kavimleri'ne karşı kazandığı zaferi kutlamak için M.Ö. on ikinci yüzyılın başında yapılan anıt, Atlantisli istilacılarla özdeş tutuluyordu. Homeros, Odysseus'ta onların bu okyanuslu saldırganlarla bağlantısının altını çiziyordu. Venetiileri, İlios düştükten sonra ilerleyen, Patavium (modern Padua) ile adını onlardan alan Venedik'i kuran Troia'nın müttefiklerine dahil ediyordu.

Spengler'in söz ettiği Sezar, Venetiilerin İngiltere ile uzun mesafeden yaptıkları ticarete hayran olan ve onların, çağının en yetenekli denizcileri olduğunu düşünen Julius'tur. Venetiilerin gemilerinin, "altı düz, baş ve kıç direkleri yüksek, sağlam meşe-

den yapıldığını, Atlantik'ten gelirken darbe vuran denizlere göğüs gerebildiğini" yazar. Aynı gemiler, Rudbeck'in, Atlantis ile İskandinavya arasındaki bağlantıların farkına vardığı Baltık'taki Gothland Adası'nda, Tjaenguide'te bir kayanın üzerine resmedilmiştir. Aslında, Galya'ya yaptığı sefer sırasında Sezar'ın karşılaştığı, anlattığı Venetii gemileri Vikinglerin uzun gemilerinin tanımlarına uyar. Marquette Üniversitesi'nde antropoloji profesörü olan Alice Kehoe, izlerini, Geç Bronz Çağı'na, Spengler'in, III. Ramses'in zafer tapınağının duvarlarına resmedilmiş olduğunu söylediği aynı Deniz Kavmi'nin gemilerine kadar inandırıcı şekilde sürer.

Atlantis'in son yıkımından sonra, sağ kalan yurttaşlarının emri altında Ateste'de yaşamayı reddeden Venettiler, Fransa kıyısının açığındaki topraklara, Loire'ın ağzının kuzeyine yerleştiler. Sonradan buraya Veneti Adaları adı verildi. Ardından Atlantis'ten sağ kalanların geldikleri, büyük sel geleneklerinin en çok olduğu yer burasıdır. Bunun açıklayıcı bir örneği, Ys olarak da tanınan Ker-is'in öyküsüdür. Bütün Britanya'da ünlü olan bu öykü, piyano için hoş bir senfonik beste bile teması olmuştur. Claude Debussy'nin *Batık Katedrali*'inin (La Cathedral engloutie) daha sonra yirminci yüzyılın ünlü orkestra şefi Leopold Stokowski tarafından bütün bir orkestra için partisyonu yapılmıştır. Başka bir Fransız besteci, Eduard Lalo, destanı büyük bir operaya, *Le Roi d'Ys*'e (Ys Kralı) dönüştürmüştür.

Ys, Kuzey Atlantik'te Gradlon Meur'ün yönettiği bir ada krallığıdır (Meur Kelt dilinde "büyük" demektir). Başkenti, Platon'un, Atlantis'in şehir planı olarak anlattığı, birbirini izleyen eşmerkezli toprak ve su dairelerinin tıpkısı değilse de, ona benzeyen kocaman bir havzanın çevresine yapılmış, birbiriyle bağlantılı kanallardan oluşan usta işi bir düzenlemeydi. Yine Platon'un batan zengin şehrini akla getiren ortadaki saray mermer zeminleri, sedir ağacından çatıları ve altın kaplamalı surlarıyla göz kamaştırıyordu.

Destanda, sadece kendisinin gümüş bir anahtara sahip olduğu bir hükümdar anlatılır. Kralın zincirle boynuna astığı anahtar, gelgit ritimlerini ayarlamak amacıyla, büyük havzanın savak kapılarını açıp kapamak için kullanılabiliyordu. Bununla beraber bir gece, kralın günahkâr Kızı Dahut, babası uyurken anahtarı çalar ve sayısız sevgililerinden birine deniz kapılarını açmaya çalışır. Masal onu,"ahlaksızlıklarından bir taç yaparken ve yedi ölümcül günahı işlerken" anlatır. Kapıyı açmayı beceremeyen Dahut, kasıtsız olarak fırlayıp şehrin bütün kanal sistemini açar, büyük bir sele yol açar. Aziz Gwennole'ün uyarıda bulunan görüntüsüyle uyanan Kral Gradlon, atına atlar ve hızla yükselen seli geride bırakarak, birbirine bağlanan yollardan birinde dört nala atını sürer. Sadece o kurtulur, Dahut dahil bütün Ys halkı okyanusun altında kaybolur.

Atını, Fransa kıyılarına kadar yüzer. Gradlon Meur, sonunda Quimper'e gelir. Bir zamanlar, katedrale ait olan iki kulenin arasında onun çok eski bir heykeli dururdu.(1793'te, Fransa'yı silip süpüren anti-aristokrasi histerisinin bir bölümü olarak anıtın başı öfkeyle yerinden çıkarıldı. Baş, altmış altı yıl sonra onarıldı.) Yunanlıların tufan kahramanı Deukalion gibi, Gradlon'un da şarabı Avrupa'ya tanıttığı söylenir. Ortaçağ'da her Azize Cecilia Günü'nde Gradlon'un öyküsü, koro, kaybolan Ys şarkısını söylerken sahnelenirdi. Koro onun öyküsünü anlatırken, bir aktör, tufan öncesinin bu kralına altın kadehte şarap sunmak için Gradlon'un heykeline tırmanırdı. Bunu yaptıktan sonra peçeteyle heykelin bıyığını kurular, şarabı kendi içer ve boş kadehi kalabalığa fırlatırdı. Her kim yere düşmeden önce onu yakalar ve oyuncu grubuna iade ederse iki yüz kuronluk ödül alırdı. Gafil balıkçıları baştan çıkaran, onları boğulduğu şehri kaplayan suların içine sürükleyen Dahut hâlâ kötülük ederdi. Ys mitolojisinde o,"Denizin Beyaz Kızı" diye anlatılır. Bu, Platon'un öyküsündeki Atlantis yöneticisinin eşini hatırlatır –"Beyaz Kısrak" Leukippe ve denizde köpüklü dalgaların çıkması.

Normandiya kıyısında ünlü olsa da, Ys'in Hıristiyanlık öncesi kökenleri, Galler'de Ynys Avallach ve İngiltere'de Ynys-vitrius adlı yerlerde görülür. Aynı şekilde, Avalon, Burgondiya'da adını batık ada-şehirden alan bir kasabadır. Ünlü İskoç mitologu Lewis Spence, "Eğer Ys destanı, farklı bir Atlantis destanı değilse, büyük yanılgıya düşmüş olurum," der (Spence 1958, 152).

Bununla beraber, Ys öyküsü Fransa'da bu türde tek destan değildir. Başka birinde, uzaktaki ada krallığını batıran Büyük Tufan'dan hemen sonra, Burgondiya'daki dağlık bölgeye gelen prenses Sequana anlatılır. Ülkenin adı Morois, Tuatha de Danann'ların İrlanda'ya geldikleri batık şehir Murias'ın adına benzer. Seine boyunca yolculuk eden Sequana, Dijon yakınında taş bir tapınak yapar. İçindeki çok sayıda gizli odaya zengin hazinesini saklar –kaybolan Atlantis'in yağmalanması mı? Öldükten sonra kıskanç bir nehir tanrıçası olur. Aslında Dijon yakınında, antik hazinenin kimi kez hâlâ araştırıldığı, alt geçitlerden oluşan megalitik bir merkez vardır. Sequana, Sequani olarak yeniden doğar. Bu; Rhine, Rhone ve Saone nehirleri arasındaki toprakları işgal eden bir Kelt halkıdır. Romalılar, daha önce Sequana diye bilinen bölgeye Maxima Sequanorum derlerdi.

Atlantisli kültür taşıyıcılarının Kuzey Denizi kıyılarına göç etmeleriyle, benzer gelenekler kuzeye yayıldı. Bazıları, Germen mitolojisinde en eski öykü olan *Voelupsa Saga*'da korundu. M.S. sekizinci ya da dokuzuncu yüzyıllar kadar ileri bir tarihte derlenmiş olsa da, içerdiği folk unsurları, daha kadim bir halk geleneğini kuşku duyulmayacak şekilde yansıtır. Voelupsa, ilk canlı yaratıkları, buz devleri hatırlayacak kadar yaşlı olduğunu iddia eden bir kadın kahindir. Bu devlerden biri olan Ymir, dökülen kanıyla -damarlarında okyanusun aktığı donmuş bir dev olduğundan, aslında, tuzlu suyla- bütün dünyayı seller altında bırakır. Kendi türünde sağ kalan diğerleri, sadece Bergelmir ve karısıdır. Onlar, çiftlik hayvanlarını bir gemiye doldurup büyük selde yelken açarlar. Dünyanın sonuna kadar sürüklenirler. So-

nunda, yeni bir ırk, Jotnar'ın ataları olarak Joertunheim'da karaya çıkarlar. Gemiyle seyreden üç ölümlü, yerkabuğunun şeklini aniden değiştiren olaydan kurtulur. Hrim Thursar'ın (Yaşlı Buz) kaptanlığındaki muazzam gemi *Naglfar*'da annesiyle babası Lifthraser ile Lif vardır. Vikingler Çağı'nda, bütün İskandinavyalıların soy ağaçları Hrim Thursar ile başlar.

On üçüncü yüzyıla ait bir İskandinavya destanında, 1500 yıl öncesinin, Geç Bronz Çağı'nın sözlü gelenekleri korunur. *Atlakvith* (kelimesi kelimesine, Atla[ntis]'in Cezası), İskandinavya mitolojisindeki terimlerle Atlantis'te meydana gelen, yerkabuğunu aniden değiştiren olayı şiirsel bir dille anlatır. "Savaşan kuyruklu yıldızların" felakette oynadığı göksel rolün özellikle altı çizilir. *Atlakvith* gibi, *Atlamal* (Tanrıların Alacakaranlığı) da, göksel yangınlar, savaş ve tufanla dünya düzeninin son yıkımını anlatır. *Atlamal*, "Atla(ntis)'in Öyküsü" demektir.

Başka bir masalda, *Ragnarok*'ta (Tanrıların Mola Vermesi), doğanın sonsuz döngüsünün bir parçası olarak, dünyanın geçmişte ve gelecekte tekrar tekrar olacak yıkımı anlatılır. *Ragnarok*, ateş saçan gökleri ve sulara gömülen kara kütlelerini canlı anlatarak, kuşkusuz, Atlantis halkının anılarını yansıtır. Bir yerinde şunlar yazılır: "Yıldızlar gökyüzünden sürüklenerek geliyor ve açılan boşluğa düşüyordu. Yıldızlar, yaptıkları çok uzun yolculuktan yorulmuş, dalgaların içine düşerek gömülen kırlangıçlara benziyordu."

Büyük Tufan sırasında, kozmik kurt Fenrir güneşi yutmuş, böylece bütün dünyanın üzerine karanlık yayılmıştı. Fenrir miti, kül ve toz bulutlarına yapılan canlı bir mecazdır. Atlantis'te yerkabuğunu aniden değiştiren olay, gün ışığını gözlerden saklamış ve yeryüzünü geçici ama evrensel karanlığa gömmüştü.

Canavara benzeyen deniz yılanı Jormungandr, dünyanın etrafına ne zaman dolansa depremler ve fırtınalar aniden harekete geçiyordu. *Ragnarok*'ta, onun şiddetli acıları dünya çapında bir tufana yol açar. Yerkabuğunu aniden değiştiren olaydan sonra,

Gökyüzü Kraliçesi Frija gidip, suların altında kalan sarayı Fensalir'de (Denizin Dehlizleri) oturur. Dünyanın etrafına dolanan, canavara benzeyen bir yılan olan Midgaard Yılanı, özellikle de, neredeyse Kuzey Kutup Dairesi'nden Antarktika'ya kadar okyanusun dibinin tam ortasına yılan gibi kıvrılarak inen, sismik açıdan istikrarsız olan Orta Atlantik Dağ Sırası'na göndermede bulunarak jeolojik şiddeti simgeler. Fensalir de, İskandinavyalıların Atlantis'in batışı yorumuna böyle geçmiş olabilir.

Kadim Kuzey geleneği konusunda saygın bir bilim adamı olan H.R. Ellis Davidson'a göre, bu mitlerin izleri, M.Ö. on yedinci yüzyılın sonuna kadar sürülebilir. Bu, M.Ö. 1629'da Atlantis'teki üçüncü büyük sele karşılık olan dönemdir. Ama Kuzey edebiyatında daha detaylı belgelenen ikinci felakettir.

Oera Linda Bok (Eski Zamanlarda Neler Olduğunun Kitabı), ilk kez 1256 yılında adı bilinmeyen bir yazar tarafından transkripsiyonu yapılan ve sonunda 1871'de Hollanda'da basılan kadim Frisia sözlü hikâyelerinin derlemesidir. Frisialılar, kökenleri belli olmayan bir Germen halkıdır. En eski tarihlerine dair bilinen tek şey, şimdi Hollanda'nın kuzeyindeki bir eyalette, günümüzün Frisia ve Frisia Adaları olan yerde yaşayan Keltleri kovmalarıdır. Onlar, Almanya'da Nordfriesland ve Ostfriesland'da da yaşıyorlardı. Dilleri İngilizceyle yakından bağlantılıydı. M. S. on birinci yüzyılın ortası gibi geç bir tarihte Frisialılar, Venetiilerin gemilerine benzeyen, *kogge* diye bilinen gemileriyle Weser'deki anayurtlarından Grönland'a gittiler.

Keşfedildiği anda palavra damgası vurulan *Oera Linda Bok*, o tarihten sonra neredeyse tamamen karanlıkta kalarak çürüdü. Bir aldatmaca olarak derlendiği söylenen kitap aslında, bir ailenin, kuşaktan kuşağa geçen yadigarıydı. Onu elinde bulunduran bir torun, kamuya tanıtma kararı alıncaya kadar dış dünya onun hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Tam o sırada, geçmişi anlamak için bilimsel bir yaklaşım geliştirmeye çalışan on dokuzuncu yüzyıl sonunun bilim adamları, daha önceki olaylara daha saygın bir görüş-

le bakmaya bir tanım getirmek için, destanı ve dini tarihten ayırdılar. Onlar için, *Oera Linda Bok*, tam da, gerçeklerin üzerini örttüğüne inandıkları hayali temsil ediyordu. Bunun başlıca nedeni, kitabın klasik öncesi zamanlar hakkında, onların ilk uygarlık hakkında varsaydıkları her şeye ters olan bir resim çizmesiydi.

Ama metni destekleyenler de vardı. Anglo-Sakson antikaları konusunda çağdaş bir otorite olan William Barnes, Londra'da çıkan *MacMillan Magazine*'e bunun, birileri için sağlaması yapılabilen çok sayıda tarihsel ayrıntı içerdiğini ama üniversite eğitimi görmüş bir uzmanın da bu birilerine dahil edilmesi gerektiğini açıkladı. Başlı başına bir kanıt olarak, Tacitus'un *Germanicus*'undaki ikna edici benzerlikleri belirtti. Yakınlarda, araştırmacı Warren Smith, *Oera Linda Bok*'ın yayınlanmasının kimseye kazanç sağlamadığına işaret etti. Yayınlandığından bu yana geçen 130 yıldan daha uzun süre içinde, sözü edilen onun modern yazarı da belirlenememişti. Sahtecilik yapan kişi genellikle para ve çabaları karşılığında ün peşinde olur ama şimdiye kadar çalışmayla ilişkilendirilen böyle biri olmamıştır.

Öykü duygusal değil, dobradır. Bir ailenin tarihini gösterişsiz şekilde sunar. Başlangıç bölümü *He Alge tid Kem*, "Kötü Günler Nasıl Geldi", Tanrıça Frya'nın tanıtımıyla başlar. O, kutsal Atland adasında doğan Frisia halkının Eremoeder'ydi (Toprak Ana). Platon'un Atlantis'i gibi, Atland da Atlantik Okyanusu'nun ortasında büyük bir ada, muhteşem başkentinden yönetilen güçlü bir krallığın merkezi olarak anlatılır. Ama kuşaklar boyu süren barış ve başarıdan sonra, bir felaket Frisialıların anayurdunu yutar.

He Alge tid Kem, uzun yıllar önce bir yaz ayını şöyle anlatır:

> Yeryüzü ölüyormuş gibi sarsılmaya başladı. Dağlar ateş ve alev kustu. Bazıları Yeryüzü'nün göğsüne battı. Başka yerlerde ovalardan dağlar doğdu. Yeryüzü sarsıldı, Textla adacı-

> ğının dibi suya battı, gökler karardı, şiddetli patlamalar ve gök gürültüsü yankıları oldu. Aldland, denizci halkının verdiği adla Atland, gözden kayboldu ve çılgın sular tepenin ve vadinin üzerinde o kadar yükseldi ki, her şey denizin altına gömüldü. Yeryüzü çok sayıda insanı yuttu ve yangında ölmekten kurtulan diğerleri suda öldüler.

Sonrasında,

> ... Finda halkı [Frisialıların ataları] gruplar halinde gelerek boş adalara yerleştiler. Atland sulara gömüldüğünde, Finda halkının büyük çoğunluğu, Krekelander'ler ile Lyda ülkesindeki halk, Orta Deniz'in* kıyılarında büyük acı çekerek bize geldiler. Böylece Krekelander'ler her yerde Ana'nın kontrolünden çıkmışlardı.

Göçün şaşkınlığı içinde, sağ kalanlara hâlâ kumanda eden Frisialı şeflerden biri olan İnka şunları söyledi: "Finda'da yeterince kalabalık bir halkım vardı," diye ilan etti. "Belki, hâlâ suyun yukarısında, yüksek bir yerler bulabileceğimi sanıyorum. Yani eski Atland'ın yüksekte kalan bazı yerlerini. Eğer okyanusta böyle bir ada varsa, ben ve halkım barış içinde orada yaşayabiliriz." İnka, başka bir şef olan kuzeni Teunis ile birleşti. Peşlerinden gelenlerle beraber ikisi, İspanya'ya, Kadik'e (Cadiz) yelken açtı. Kuzenler burada hangi yoldan gideceklerine karar veremediler. Böylece, kendi bayraklarının altında durdular ve halklarına bir seçim sundular. Bazıları, İnka'nın Atlantik Okyanusu'nun ötesine, batıya gitme önerisine isteyerek katılarak, onun mavi bayrağının altında toplandılar. Ama bir şekilde, hayatta kalanların yarısından çoğu, Orta Deniz'deki dar boğazın gerisine, Kadik'in tam güneyine ve doğusuna yerleşmek isteyen Teunis'in kırmızı sancağının altında biraraya geldiler. İki şef ve peşlerinden gelenler, dostça ayrıldılar. Gün batımına doğru İnka,

---

* Akdeniz. (ç.n.)

yoldaşlarıyla beraber Atlantik Okyanusu'nda gözden kayboldu. Teunis ve iki yüz gemisi Orta Deniz'e yelken açtı.

Batı İtalya'da kıyıya çıkan Teunis ve izinden gidenler Toprak Ana'ya tapmaya devam ettiler. Romalıların Vesta Tapınağı'nda, onun hiç sönmeyen ateşini yaktılar. Daha doğuya giden Atlantisli bir prenses, Min-erva (Athena), Atina'yı kurdu ve ölümünden sonra Yunan Tanrıçası Minerva olarak tapıldı.

Oera Linda Bok, Atlantis'ten sağ kalanların kaderlerine yeni bir ışık tutarken, Atlantis konusunda başka kaynaklardakilerle karşılaştırılabilen ayrıntılara da işaret eder. Atland'ın Toprak Ana'sı kar beyazı Frya, Platon'un öyküsündeki Poseidon'un kaynanası Beyaz Kısrak'a –Leukippe- benzer. Frisia tanrıçasına; kimi kez de, "deniz" anlamına gelen *marr*'dan türetilen Mardal-Frya adıyla, bütün Ortaçağ boyunca İskandinavya'da özel bir saygı gösterilir. Onun insanlığa verdiği armağanların arasında (*sey-teyr* olarak telaffuz edilen) *Sejdr* olarak bilinen bir gizem kültü vardır. Bu kültte eski tarz tantrik yoga yapılırdı. Cinselliğin büyüsüyle değişik bilinç durumları harekete geçirilirdi. Spiritüel aydınlanmayı ve tanrının gücüyle bir olmayı başarmak için uygulanan bir vecit tekniği. Sejdr, şehvet coşkusuyla "ısınma" ya da "kaynama" demekti. Kültün ölümlü temsilcisi *voelva*'ydı. O, kendisine doğal olarak psişik güç yeteneği verilen bir biliciden çok, ayin yapma eğitimi almış bir rahibeydi. *Voelupsa Saga*, Frya'nın, Büyük Sel'i anlatan yeryüzündeki *voelva*'sından söz eder.

Kuzey Avrupa'daki Vikingler Çağı'nda Cuma (Friday), adını Frya'dan alır. *Oera Linda Bok*, buna uygun olarak, Atlantis'in bir Cuma günü yok olduğunu anlatır. Felaketin M.Ö. 2193 yılında meydana geldiğini de öne sürer. Böyle kesin bir tarihi seçmek tuhaf gelebilir ama metinde söz edilen bu belirli tarihin doğru olduğunda ısrar edilir. Aslında bu, M.Ö. üçüncü binin sonunda meydana geldiğini bilimin artık kabul ettiği yerkabuğunun ani-

den dünya çapında değişmesiyle çakışır. Bu, Yunan mitolojisinde Ogyges Tufanı ve *İstilalar Kitabı*'nda Partholon'un "ailesiyle" beraber İrlanda'ya gelmesinin nedeni olarak anlatılan Atlantis'in ikinci yıkımıdır.

İstilalar Kitabı'nda, fark edilebilir şekilde yeni gelen Atlantislilerden –Fir Gailion'lar ve Fir Bolg'lar- İlion halkından ve (gerilmiş deriden gemilerine yapılan bir göndermeyle) Deri Halkı'ndan söz edilir. *Oera Linda Bok*, aynı dille Finda halkını anlatır. Onun Atlantis'in yıkımını anlatması, yine de Platon'un yorumuna benzemez. Dağlar yükselir ve yıkılır. Diğer adalar da buna dahil olur: "Textla adacığının dibi sulara gömülür." Frisialıların öyküsü, sağ kalanların bazısının Atland'ın yasal düzeni olan Tex'i de alarak İngiltere'ye kaçtıklarını, daha sonraki kuşakların Tex'i gelenek ve görenek hukuku olarak bildiklerini iddia eder. Frisia Adaları'ndan biri, bugün hâlâ Texel olarak bilinir. Atland'dan çok uzak olmayan, benzer bir yok oluşla karşılaşan Textla olasılıkla başka bir adadır. Eskiden bilindiği adıyla Aldland, belki de Alt Land ya da "Eski Ülke" anlamına geliyordu. Amerika'nın güneybatısındaki Hopi Kızılderilileri, atalarının Atlantis'e benzeyen anayurtlarından hâlâ Eski Kızıl Ülke diye söz ederler.

Oera Linda Bok'ta, peşinden gelenlere mavi sancağının altında denizde batıya doğru rehberlik eden Frisia şefi İnka'dan bir daha haber alınamadığını anlatır. Önemli bir And miti, büyük bir tufanı, arkasından da doğudan gelen sakallı, sarı saçlı bir adamı anlatır. Kon-tiki-Viracocha (Deniz Köpüğü) Bütün Peru'da ve Bolivya'da, Güney Amerika'da Kolomb öncesi uygarlığın kurucu babası olarak kabul edilir. Finda halkıyla beraber Atlantis'i yıkan büyük selden kaçan Frisialı İnka, adını İnka'lara veren aynı Deniz Köpüğü olabilir mi?

İnka'nın Kuzeni Teunis, bir kültür taşıyıcısı olarak da etkili olmuştur. Orta Deniz'i geçmesi ve sağ kalanları Libya kıyısına yerleştirmesi, Akdeniz'e geldiğine, (klasik öncesi dönemde Mı-

sır dışında bütün Kuzey Afrika ile eşanlama gelen) Libya'da kendi adını taşıyan bir şehir kurduğuna işaret eder: Tunus. Teunis ile İnka, göç stratejilerini planlamak için İspanya'nın Kadik Şehrine gelmişlerdi. Bu şehir, Atlantislilerin İber Yarımadası'ndaki eski başkentleri, o dönemde Gades diye bilinen Cadiz'den başka bir yer olmazdı. Teunis ve halkı buradan başka bir Atlantis üssüne, bu kez batı İtalya'ya gittiler. Platon bundan, Atlantis'ten gelen işgalci güçlerin Avrupa kıtasının en uzağına yayılmaları diye söz eder.

Frisialıların Fand (Güzelliğin İncisi) versiyonu Finda'dır. İrlanda'nın Poseidon'u Macannan Mac Lyr'in karısıdır. Onlar, Dalganın altındaki Ülke'de yaşıyorlardı. Burası, Platon'un Atlantis için anlattıklarının neredeyse tıpkısı olan, eşmerkezli surlarının parıldayan değerli metallerle savurganca dekore edildiği, batıdaki adadır. Krallıklarına Lir Sorcha, "Parıldayan Ülke" denirdi. Bu, Platon'un öyküsünde saydığı onuncu ve son kral olan "Parıldıyan"ı ya da Diaprepes'i hatırlatır. Diaprepes, Kanarya Adaları'nı, özellikle de "parıldayan" bir volkan olan Teide Dağı'nın bulunduğu büyük Tenerife adasını yönetiyordu.

Krekelanderler daha az saptanabilmektedir ama onlarla ilişkili bir halk, belki Guancheler ya da Kanarya Adaları'nda yaşayanlar olabilirler. Her ne olursa olsun, Atlantis'teki felaket onların birçoğunu öldürmüş, sağ kalanları, "Ana'nın kontrolünden çıktıkları" her yere dağıtmış gibidir.

Oera Linda Bok'da, Frisia'da büyük sel sonrası için anlatılanlardan, Atlantis'teki felaketin büyüklüğüne dair bazı görüşler edinilebilir. Ülke, ciddi bir nüfus fazlalığı yaşıyordu ve şişen nüfus, bir yüzyılı aşkın bir süreden beri sürekli bir anlaşmazlık konusuydu. Ülkede, tarım temelinde gerginlik ciddiydi. Sağ kalanların birçoğu sığınmacılar için alternatif yerler arıyorlardı: "Finda halkı, gruplar halinde gelerek boş adalara yerleştiler. Atland sulara gömüldüğünde, Orta Deniz kıyılarında büyük acı çekenler vardı." Anlatılan kapsamda bir volkanik olayın ardından, en

azından bir büyük deniz altı depremi kaçınılmazdı. Batı Avrupa ve Kuzeybatı Afrika kıyılarında yıkıcı etkileri olacaktı. 1883 yılında Krakatau'nun patlamasıyla meydana gelen 30.5 m. yükseklikte ve saatte 300 mil hızındaki dalgalar, Sumatra Boğazı'nda otuz altı bin kişinin ölümüne yol açmıştı.

Oera Linda Bok, Atlantis'teki felaketi anlatırken tek başına değildir. Bütün Kuzey Avrupa destanlarında da ortaya çıkar. Yerkabuğunda aniden meydana gelen bu değişmeye kaynak oluşturan bütün diğer malzemelerin içinde bu kitabın benzersiz durumu, uzun yıllar önce bütün insanlığı etkileyen doğal bir felaketi konu eden bir aile yadigârı olmasıdır. Üstelik bu felaketin kesin yılı olarak belirtilen M.Ö. 2193, Atlas'ın adasını enkaz haline getiren, buraya sığınanları yeni uygarlıklar başlatmaları için buradan gönderen ikinci jeolojik olayla aynıdır.

13

Amerikan Yerlileri Atlantis'i Hatırlarlar

Kötülüğün baştan çıkardığı bütün gururlu şehirler, dünya hazineleri ve Yaradan'a şükran şarkıları söylemeye zaman bulamayan, tepelerinin zirvesinde yaşayan o insanlar denizlerin altında yatıyorlar.

HOPİ KIZILDERİLİLERİNİN
TUFAN ŞARKISINDAN

Konvansiyonel arkeologlara göre, sadece on bin yıl önce Bering Boğazı'nı ayıran karanın meydana getirdiği eski bir köprüyle Sibirya'dan Kuzey Amerika'ya gelen bir halk olan Amerika'daki çeşitli Kızılderili kabilelerinin fiziksel tipleri, yerel gelişmelerle tümüyle açıklanamayacak kadar şaşırtıcı derece farklıdır. Apacheler ya da Pimalar gibi birçok Amerikan yerlisinin, kökenlerinin Asyalı olduğunu belli ettiği doğrudur. Ama çoğunlukla, Mandan'ların ve Cherokeelerin dâhil oldukları diğerleri; gri gözler, kumral saçlar ve daha açık ten rengiyle, Asyalı atalarda alışık olunmayan özellikler sergilerler.

Modern Avrupalıların gelişinden önce uzun süre görülen bu atipik özelliklerin kökeni nedir? Bu özellikler, yerli halkla Kolomb öncesinde denizleri aşarak gelen ziyaretçiler arasındaki bağlantıların genetik kalıntıları olabilir mi? Genel görüşü savu-

nan bilim adamları şiddetle böyle ilişkilerin var olduğunu yadsısa da, Amerikan Kızılderililerinin sözlü geleneği, çoğunluğu büyük bir tufandan sağ kalmış, okyanustaki uzak ülkelerden gelmiş yabancılarla temaslara dair bilgiler açısından zengindir. Kızılderili kabilelerinin arasındaki etnik, kültürel ve dilbilimsel farkları; onların Kuzey Amerika kıtasında uzun mesafelerle birbirlerinden ayrıldıklarını; birbirlerini sürekli savaşmaya kışkırtan düşmanlıklarını göz önüne aldığımızda, dünyayı enkaza dönüştüren bir büyük sele dair ortak anıları çok dikkat çeker.

Her kabilenin olayı kendine göre yorumladığı ve genellikle, sağ kalan bir kahramanın ya da tanrının soyundan geldiğini öne sürdüğü doğrudur. Ama bu yorumların temel oluşturmanın da ötesine geçen benzerliklerine ve tutarlıklarına toplam olarak bakıldığında, onların, kabile atalarının ayrı ayrı tanık oldukları ya da deneyimledikleri, yerkabuğunu gerçekten de ani olarak değiştiren bir olayın anlatıldığı bir öyküyü koruduğunu akla getirir. Bu kadar çok farklılığın, onları anlatan ve dinleyen, sayısı bilinemeyecek kadar çok kuşak boyunca sürmüş olması, felaketin boyutunun büyüklüğünü ve onun, Amerikan Yerlilerinin geleneği üzerindeki direngen etkisini hemen belirtir.

Daha yakından incelendiğinde Kızılderililerin birçok tufan öyküsünün, Platon'un Atlantis öyküsüyle çarpıcı benzerlikler ortaya koyması daha az dikkat çekici değildir. Birbirlerine göndermede bulunarak, genellikle *Timaios* ve *Kritias*'daki ayrıntılara yakın benzerlikler göstermeleri, hem yerlilerin geleneklerinin hem de Platon'un diyaloglarının doğruluğunu eşzamanlı olarak onaylar. Yerlilerin hikâyesi yine de daha değerlidir, çünkü onlar, M.Ö. dördüncü yüzyıl parametrelerinin ötesinde, sağ kalanlara ne olduğunu bize anlatan, Atlantis'in yıkımıyla son bulan Platon'un klasik yorumunu kimi kez destekler.

Kızılderili Koylar'ın (Creeks) kozmolojisi bunun bir örneğini oluşturur. Koylar, dünyanın başlangıcının, adını da aldığı Nunne Chaha diye bilinen denizden çıkan İlk Dağ ile aynı za-

manda olduğuna inanıyordu. Burası, Nefesin Efendisi'nin, Esaugetuh Emissee'nin oturduğu yerdi. Nefesin Efendisi, dağ adasını, bir dizi kanalla birbirine bağlanan, birbirini izleyen toprak ve su dairelerine bölmüş ve etrafını yüksek bir surla çevirmişti. Adanın ortasına, etrafını meyve veren ağaçlarla sınırladığı büyük bir taş ev yapmıştı. Esaugetuh Emissee, Nunne Chaha'daki ilk insanları çamurdan şekillendirdi, tapmaları için onlara güneşi verdi ve Nunne Chaha'yı merkezden başlayarak dört ana yöne böldü, her yön için simgesel bir renk belirledi.

Yarattıkları, erdemlerinden bıkıncaya ve bencil nedenlerle birbirleriyle savaşıncaya kadar burada yıllarca barış içinde yaşadılar. Ama Nefesin Efendisi, korkunç bir tufanla Nunne Chaha'yı yok ederek, nankörlükleri için onları cezalandırdı. Sağ kalan birkaç kişi, güneş doğduğunda denizi geçti, Kızılderili halklarının ilk büyük şefleri oldu.

Koylar, Büyük Sel'in bu yorumunu Seminoller, Chortanlar, Cherokeeler, Chickasawlar, Atakapalarla paylaştı –aslında, Meksika Körfezi ya da Atlantik Okyanusu yakınlarında oturan güneydeki bütün diğer kabilelerle. Yerlilerin sözlü geleneğinde, bazı ek ayrıntılar kadar, Platon'un öyküsünün önde gelen özellikleri de vardır. Tıpkı adını Atlantik Okyanusu'na veren Atlantis'teki Atlas Dağı gibi, Nunne Chaha da adını, egemen olduğu denize verir. Hem Yunanlı Poseidon, hem de Koylu Esaugetuh Emissee, alışılmadık bir adım atarlar. Ülkeyi, birbirini izleyen eşmerkezli toprak ve su dairelerine bölerler, onları kanallarla birleştirirler. İlkindeki, bereketli bahçeleri olan ortadaki tapınak, Nefesin Efendisi'nin taş evine ve çevresine yansır.

Bu kitabın Meksika ve Güney Amerika konulu bölümlerinde anlatılan başka Atlantis öykülerinde insanların, Nunne Chaha'da yaratıldığı görülmektedir. Bu, Platon'un Atlantis'ine benzemez. Bununla beraber, hem Amerika'daki Kızılderililerin, hem de Platon'un yorumlarında, felakete neden olan, bu ilk insanların ahlak çöküntüleriydi. Platon'un bilmediği, sağ kalan birkaç kişi-

nin Kuzey Amerika'ya geldiğiydi. Burada onlara, Koy kabilesinin ataları oldukları için hâlâ saygı gösterilir. Yerlilerin yorumunda Atlantis'in, Platon'unkinden daha az konu edilmesindeki en önemli unsurlardan biri, Nunne Chaha adıdır. Heliopolis'in kutsal "güneş şehri"nde anlatıldığı üzere, kadim Mısır kozmolojisi, insanların ilk ortaya çıktığı yer olan, denizden çıkan bir İlk Dağ'ı ya da ada anayurdu anlatır. Onların doğum yeri olan bu ada, Nun olarak bilinir.

Iroquoiler, "güneşin yükseldiği büyük suyun kıyılarının uzağında, doğuda bir ülke" hatırlıyordu. Toprağı çok derin kazarak "beyaz bir adamın dünyayı sulara gömdüğü", birkaç hayvan alarak büyük bir gemiyle kaçan ve sağ kalan tek kişinin dışında, bütün halkın boğulduğu yer burasıydı. Denizde kaybolduktan günlerce sonra, sağ kalan tek kişi bir güvercin gönderdi. Güvercin, güneşin battığı bölgeden gagasında bir söğüt dalıyla geri döndü. Adamı batıya yöneldi. Sonra Iroquoilerin arasında kıyıya çıktı, onların ilk ve en büyük reisleri oldu. Bu zamandan beri Kızılderililer, söğüt çiçek açar açmaz–önemli rolü güvercine verdikleri- ilkbahar festivalini düzenlerdi.

Modern çağda Hıristiyan misyonerlerle temas kurulmadan çok önce bilinen Iroquoilerin destanı ve töreni Sioux, Chickasaw, Pima, Okanogan ve Mandan kabilelerinde de ortaktı. Bu son kabile, ilkbahar töreninde tufan kahramanının gelişini anmak için daha da ileri giderdi.

Tek bir oyuncu, azametli bir tavırla yürüyerek "uzaklardan" gelirdi. Aktörün yüzü beyaza boyanırdı ve bütün reisler o yaklaşırken başlarını eğerlerdi. Bu Nu-mohk-muck-a-nah ya da "İlk Kişi" Kızılderili yerleşiminin girişine gelmeden önce susardı. Buraya geldiğinde anayurdunu yok eden büyük selin ve kendisinin "tek kişi" olarak "büyük bir kanoda" nasıl sağ kaldığının acıklı öyküsünün şarkısını söylerdi.

Resimlerle ve görgü tanığı olarak tuttuğu kayıtlarla Amerikan Yerlileri'nin eski vakanüvisi George Catlin, on dokuzuncu yüz-

yılın ilk yıllarında Mandan'ların bu törenini izledi. 3 m. yüksekliğinde içi oyuk silindir bir tahta yapıldığını ve Kızılderili köyünün tam ortasına yerleştirildiğini anlattı. Büyük Tufan'ın yeniden olmasını önlemek için dansçılar ve konuşmacılar, silindirin yapımında kullanılan keskin kenarlı aletlerini sunu olarak veriyordu. Bu kocaman nesne, İlk Kişi'yi kurtaran büyük kanoyu simgeliyordu. Catlin'e göre, Mandan'lar, "sulara armağanların sunulduğu bu yıllık töreni atlamanın, geleneğin, bir zamanlar başlarına geldiğini söylediği felaketin tekrarlamasına yol açacağına, kanosuyla batıdaki yüksek dağa gelen adamın dışında bütün insan ırkının yok olacağına" inanıyordu (Catlin1970, 143).

Mandanların Catlin'e söyledikleri gibi, bu törenin adının O-kee-pa ya da Boğa Dansı olması, ilk Büyük Sel'in suyunu içinde saklayan, boğa derisiyle kaplanmış kaplumbağa davullara yapılan bir göndermeydi. Mandan'lı konuşmacılar, Catlin'i şaşırtmıştı. Genelde, O-kee-pa ile Kutsal Kitap'taki Tufan yorumunun arasında yakın benzerlikler vardı. Törenlerine, söğüt yaprakları tam olarak büyüyünceye kadar başlamalarına izin verilmemesinin nedeni, reisin Catlin'e verdiği bilgiye göre, "Kuşun [yas tutan güvercinin] Büyük Kano'ya getirdiği sürgünün, söğüt dalı olması ve üzerindeki yaprakların iyice büyümüş olması"ydı. Mandan'lar Büyük Sel'in yeryüzünü kırk gün kapladığına da inanıyordu. Bu, Tekvin'deki sayının aynıdır. Boğa Dansı'nın önemli ayini, Mee-ne-ro-ka-ha-sha, "suların durulması"ydı. Biçimsel olarak bu, dansçıların gemiye benzeyen tasarımdaki keskin aletleri yakındaki nehre fırlatmalarıyla sona ererdi.

Catlin, Kızılderili Ovalarda Büyük Sel öyküsünü araştırmaya devam ederken, onun, dilleri ve kültürleri birbirinden farklı olan kabilelerde bu kadar yaygın olduğunu görünce şaşırdı:

> Bu gelenek... Sadece Mandan'lara özgü değil. Kuzey, Güney ve Orta Amerika'da ziyaret ettiğim 120 farklı kabile arasında... Yüksek bir dağın zirvesindeki sulardan çok az kişinin kurtulduğu böyle bir felaketi bana hemen anlatmamış olan

> tek bir kabile yok. Kayalık Dağları'nın eteğinde, Venezuela ovalarında ve Güney Amerika'da Pampa del Sacremento'da bulunan bunların bazısı, sel öncesinde sağ kalanların kanolarla ya da başka şekilde kurtulduklarını düşündükleri dağlara her yıl hac ziyaretleri yaparlar. Benzer bir felakete uğramamayı garanti altına almak için, Şamanların denetiminde Büyük Ruh'a dualarını ve kurbanlarını sunarlar. Kızılderili gelenekleri genellikle çelişir ve kısa sürede masala döner. Ama bütün bir kıtanın yerli ırklarının ortak bir geleneğinin olması ne kadar güçlü bir kanıttır! (Catlin 1970, 141).

Mandanların bilinen en eski kökenleri Ohio Vadisi'ndeydi. Burası, *Atlantis'in Yokoluşu*'nda anlatılan Atlantis'in yüksek Büyük Yılan Tepesi'nde bir yerleşmeydi. Ara sıra, ırklarının karıştığını gösteren özellikler sergilerlerdi. Bu da, Büyük Tufan'dan sonraki kadim geçmişte beyaz adamların onların atalarıyla karşılaştıkları iddialarını destekler. Mandan'ların arasında yaşayan Catlin, şunları gözlemlemişti:

> Cilt, saç ve göz rengi olarak, genellikle Amerika'daki diğer kabilelere aile olarak benzerler ama kabilenin belki 1/5'ini ya da 1/6'sını oluşturan açık mavi gözler, oval yüzler ve diğer bütün Amerikan kabilelerinin güçlü bir özelliği olan köşeli çenenin olmaması gibi istisnalar vardır. Bunların yabancı bir soyun etkisinden kaynaklandığı tartışma götürmezdir (Catlin 1970, 139).

Apachelerin Taç Dansı'nda dansçıların, Gündoğumu Denizi'nin altındaki Kayıp Ülke'nin yönünden gelerek kireçtaşıyla çizilmiş bir dairenin içine girmeleri gerekir. Şarkıcı, Platon'un öyküsünde Atlantis'i yaratan deniz Tanrısı Poseidon'un simgesi olan zıpkınla, dairenin ortasında durur. Dansçılar danslarını bitirdiğinde, şarkıcı zıpkını baş aşağı çevirir, bütün gücüyle onu önündeki toprağa saplar, sonra da şarkısını söylemeye başlar: "Atalarımın eski kızıl ülkesini ve onun denizin altına nasıl gömüldüğünü hatırlıyorum." Platon, *Kritias*'ta, volkanik adalarda

yaygın olduğu şekilde, Atlantis adasının da kızıl bir taş, tüf taşı açısından zengin olduğunu yazıyordu.

Anlatan Apache'nin söylediği Gündoğumu Denizi'nin altında kaybolan Kayıp Ülke, Alev Adacığı diye de biliniyordu. Apache, onun, büyük bir limanının olduğunu söylüyordu. Gemilere kılavuzlar önderlik ediyordu. Limanın girişi ağır taşlardan yapılmıştı. Bir gün bir Ateş Ejderi yükselmiş ve burada yaşayanları, kaçıp canlarını kurtarmak zorunda bırakmıştı. Kaçarken beraberlerinde tohum ve meyve veren bitki fideleri de götürenler, Kızılderililerin topraklarına yerleşmeden önce, uzun süre dolaştı. Aynı şekilde, Mısır'ın *Ölüler Kitabı*'nda da yüksek demir, surlarla çevrilmiş, Uzak Batı'da yer alan bir Alev Adacığı'ndan söz edilir. Mısır mitolojisinde yok eden sıcağın kişiliğe büründürülmüş şekli ve Mısır'ın Atlas'ı Shu'nun kız kardeşi olan Tefnut, korkunç bir insan katliamının meydana geldiği Alev Adacığı'na gider.

Hem Apacheların, hem Mısırlıların yorumlarının kaynağı aynıdır: Atlantis'in yok oluşu, Atlas Dağı'nın aktif bir volkan olduğu Alev Adacığı ile çok açık anlatılır. (Cheyennelerin okyanusa yiyecek ve tütün sunma âdeti, bir zamanlar, büyük alevlerini püskürttüğü suların ortasındaki bir ejderin gönlünü almak anlamına gelir.)

Kiowa Apacheleri, Tufan'da kaybolan "batık bir köyü" göl kıyısında anma törenleri düzenliyordu. Amerikalı mitologlar Alice Marriott ile Carol Rachlin, bu öykünün Britanya'daki *cathedral engloutie*'ye benzediğine dikkat çekerler. "Gerçi, öyküyü anlatıp bilgi veren kişinin, anlatı sırasında Avrupa folkloru hakkında bir şey bilmesi oldukça imkânsızdır. Olasılıkla bu, daha uzun ve daha karmaşık bir öykünün bir bölümü ya da bölümlerinin birleştirilmesidir."(Marrion ve Rachlin, 1968, 8). Navajoların Taç Dansı ile yakından bağlantılı olan yorumları, Tufan'dan sonra tanrıların "dünyanın her yerini ziyaret ettiğini" anlatır (Marriott ve Rachlin 1968, 14).

Kaliforniya'daki Aschochimiler, kabileleri mevcut olmadan önce muazzam bir selin bütün insanlığı yok ettiğini hatırlıyorlardı. Kuzeybatı kıyısında, St. Mitchael civarındaki Kızılderililer bile hâlâ, "Yeryüzünün ilk günlerinde meydana gelen tufan hakkında bir öykü anlatıyordu" (Marriott ve Rachlin 1968, 9). Comencheler, kendilerinden önce bir beyaz halkın olduğuna ama korkunç bir tufanda hepsinin öldüğüne inanıyordu. Yerkabuğunu aniden değiştiren olay, onların sadece birkaçının bir martıya dönüşmesine sebep olmuştu.

Amerikalı her kabilenin, atalarının soyunun dayandığını öne sürdüğü bir Tufan kahramanı vardı. Aschochimilerde o, Atapasks'tı. Delawareler ona Powako adını veriyordu. Sahiplerinin zenginliğini ve soyunu yansıtmak için evlere dekorasyon amacıyla dikilen, birer anıt ya da hanedan armasını gösteren yapılar olan totem direklerinin, "tufan zamanında" anma düşüncesiyle yapıldığı söyleniyordu. Bu direkler dikilirken, diplerinde çember oluşturarak dans ediliyordu. "Anlatıcı", atalarının Büyük Su'yun üzerinde kaçtıkları, yerkabuğunu aniden değiştiren olayı asla atlamadan, en eski zamanlardan başlayarak kabilenin tarihini anlatıyordu.

Amerikan Yerlileri'nin Tufan öyküleri, Platon'un Atlantis için anlattıklarına dikkat çekecek kadar benzer özellikler taşır. Poseidon gibi, Algonquilerin Manibozho'su da, "toprağı ve denizi kendi zevkine göre oyup biçimlendirir". Walaam Olum, yerkabuğunu aniden değiştiren bir tufanı anlatan Algonqui kabilesinin tarihinin derlemesidir. Tufandan kaçan birkaç kişi onların reisi olur. Oklahoma koruluklarında törenle yapılan bir Shawnee dansında da aynı öykü anlatılır. Choctaw dilinde "Büyük Tufandan Sağ Kalan" anlamına gelen Oklatabashih'in kabilenin atası olduğu kabul edilir. Sığınmacılara güvende olmaları için rehberlik eden reise Tiamuni denir. Bu ad, Babillilerde kişiliğe büründürülmüş okyanusa verilen Tiamut'u hatırlatır. Tiamut, daha eski bir Sümer yorumundan türetilmiştir.

Algonqui geleneğinde, rüyasında, tanrıların ülkesini denizin altına batıracağına dair uyarıldıktan sonra, "doğan güneşten", "doğudaki beyaz atalarımız" olan Abenakilerin ülkesinden gelen Kabilelerin Babası anlatılır. Acele içinde "sazdan büyük bir sal" yapar (Thor Heyerdahl'ın yaptığı Ra keşif gezilerinin gölgeleri!). Ailesini ve çok sayıda hayvan alarak salıyla yolculuğa çıkar. O tarihlerde hayvanlar konuşabiliyordu; ama sabırsızlıkları arttığı ve isyan çıkarmanın eşiğine geldikleri için, sonunda kara göründüğünde tanrılar onları bu yeteneklerinden yoksun bırakır –yine de hepsi güvenle karaya çıkar. Bu öyküye Hopilerin getirdikleri yorum da aynıdır.

Platon'un Atlantis'in tepesinde yaşayan Prenses Kleito'su ile Mısırlıların, İlk Dağ'ının Nun'u; Hopilerin, Su Kadını'nın Doğumu, Tuwa-bontumsi öyküsünü hatırlatır: "Çok uzun zaman önce dünyada sudan başka hiçbir şey yoktu. Ama Tuwa-bontumsi'nin yaşadığı yerde küçük bir kara parçası vardı. O, Talaschomo denen bir yerde yaşıyordu. Burası, ilk denizden yükseldiğinde yaratılan bir tepeydi."

Patki Kızılderililerinin göç mitinde de denizin açıklarındaki bir adada bir kadın vardır. Palatkwapi, kötülüğü yüzünden korkunç bir selle cezalandırılan bir büyücü kadının adacığıdır. Palatkwapi dalgaların altına gömüldüğünde, meydana gelen tsunamide birçok insan boğulur ama birkaç kişi Kuzey Amerika kıyılarına ulaşır, Patkilerin ataları olur.

Delawarelerin geleneğine göre, "bu [tufan] sırasında, o Tula Adası bütün insanlığın babası olur." Sioux, Dakota, Pimave Papago kabileleri bu Tula Şarkısını biliyorlardı. Tula, Gündoğumu Denizi'nde bir adaydı. Meksikalı Toltekler ve Aztekler onu, Orta Amerika uygarlığının beyaz tenli, sarı sakallı kurucu babası Tüylü Yılan'ın anayurdu diye kabul ediyordu. Kimi kez bu kabileleri birbirinden ayıran muazzam mesafeleri göz önüne aldığımızda, onların "Tula Şarkısı" konusundaki ortak bilgileri, kıtanın yerli halklarının birçoğu için onun çok önemli olduğunun altını çizer.

Körfez Kıyısı'ndaki bazı kabileler, bölgedeki el sanatlarında Orta Amerika'nın Tüylü Yılanı'na çok benzer şekilde betimlenen, sedeften çıkan sakallı bir erkek olarak portresi çizilen Kartal Adam'ı biliyorlardı. İskandinıavyalı denizci Thorfinn Karlsefni M.Ö. 1011 yılında Labrodor'da karaya çıktığında Kızılderili iki çocuk ona, Kartal Adam'ın kendisine benzediğini söylemişlerdi: uzun boylu, kızıl sakallı, açık tenli, anayurdu denizin karşı kıyısında, doğuda olan biri.

Platon'un öyküsündeki gibi, Potawatamiler tufanı, doğudaki Büyük Su'yun açıklarında kocaman bir adada yaşayanların ölümsüzlüklerini anlatır. Yaratıcı Kitchemonedo onların yurtlarını gerçek bir cennet haline getirir ama insanlar eninde sonunda, "yoldan çıktıkları, nankör ve kötü oldukları" için, günahkârların birçoğuyla beraber adayı batırır. Sadece bir adam karısıyla beraber büyük bir kanoyla kaçarak hayatlarını kurtarırlar. Bu, Amerikan Yerlileri mitolojisinin, kıta spektrumunda tekrarlanan bir geleneğidir.

Bir zamanlar İngiliz Columbia'sındaki Okanoganlarda, "Beyaz Adamın Adası" anlamına gelen Samatumi-whooah denen "bir adayı yöneten", Scomalt adında bir kadın şaman vardı. Ada, muazzam bir savaşın tam ortasında battı. Okanoganların kıyısında karaya çıkan bir karı koca dışında bütün savaşçılar boğuldu. Platon da, yaygın bir askeri operasyona girildiğinde Atlantis halkının yok olduğunu belirtir.

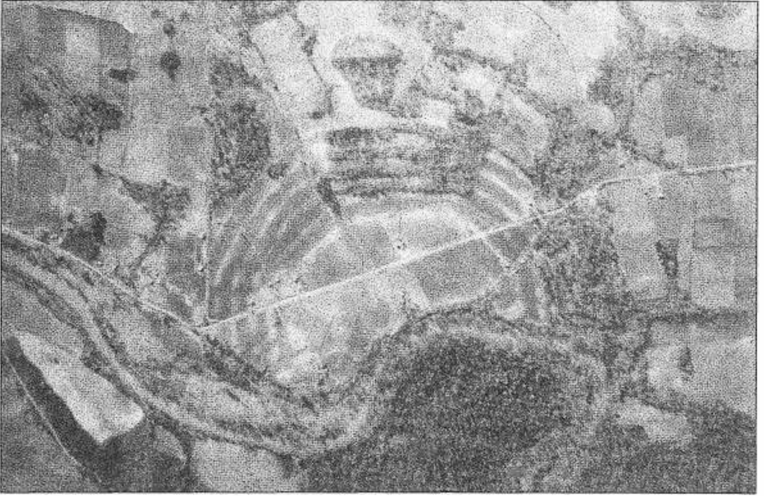
Maryland'deki yerlilerin geleneğinde, dünyadaki bir tufanda ölen çok eski bir kuşağa mensup olan beyaz halkın yeniden doğduğu ve eski topraklarını yeniden ele geçirmek için geri döndüğü anlatılıyordu. On dokuzuncu yüzyıl ortasının önemli mitologlarından biri olan Henry Brinton, "Algonquilerin, doğuda yaşayan kabilelerine Abnakeler, 'beyaz atalarımız' " dediklerine işaret ediyordu (Hennes 1963,177). Delawareler, atalarından söz ederken, onların "büyük okyanusun ötesindeki ilk karadan" geldiklerini anlatır. Algonqui ailesinin en eski kolu, Kafkasyalı

özellikleri o kadar belirgin taşıyordu ki, Amerika'ya ilk yerleşenlerin bazıları, onların, İsrail'in Eski Antlaşma'daki kayıp kabilesinin soyundan geldiklerini düşünmüştü. Aslında Delawareler kendilerine Leno-Lenape, "karışmamış insanlar" derdi.

Aynı şekilde Acomalar da, atalarının, uzaktaki anayurtlarını yok eden tufandan sonra gelen beyaz bir halk olduğunu öne sürer. Siouxlar, "eskiden Kızılderili kabilelerinin bir olduğunu, hepsinin doğuda, gündoğumunda bir adada oturduğunu" anlatır. Halkın ahlaksızlığının ağırlığı altında adaları battığında, sağ kalan birkaç erdemli kişi, "büyük kanolarla" yola koyulur. Haftalarca yol aldıktan sonra Siouxların şimdi oturduğu kıyılara gelirler.

İowalar aynı öyküyü değiştirerek anlatıyordu:"Önce bütün insanlar, Sabah Yıldızı'nın doğduğu bir adada yaşıyordu."Kadim Mısırlılar, Venüs'ü, "Sabah Yıldızı"nı, dünyayı uygarlaştırmaya niyet eden İnsan-Tanrı Osiris ile bağdaştırıyordu. Venüs, Orta Amerika'ya uygarlığın armağanlarını getirmişti.

Kabilelerin Tufan konusundaki çeşitli yorumları arasındaki belli başlı farklar, tarih öncesinde, sağ kalıp Amerika'ya ayak basanların sayısı kadardır. Bazıları sadece birkaç kişinin geldiğini öne sürerler, diğerleri de büyük kanolarla çok sayıda göç yapıldığında ısrar ederler. Mandan'lar gibi diğerleri de, tek bir kişinin tehlikeli bir yolculuk yaptığını belirtirler. Bu ortak temanın tutarsız olması, bu öyküleri geçersiz kılmaz; en iyisinden, Atlantis'teki felaketten hayatını kurtaran birçok kişi, büyük olasılıkla, birbirlerinden bağımsız olarak hareket etmişti. Bazıları büyük ya da küçük gruplar halinde, bazıları da tek başına doğu ve güneydoğu kıyılarında karaya çıkmışlardı. Böylece, bütün Amerikan Yerlileri'nin destanının izi ortak bir geleneğe kadar sürülmez; ama bunun yerine, kabilelerin birbirine benzeyen, birbiriyle ilişkili bireysel deneyimlerini yansıtır: Yok olan Atlantis'ten sağ kalanların, uzun bir yolculuktan sonra gördükleri farklı topraklara gelmeleri.

Şek. 13.1. Bu hava perspektifi, Atlantis'in örnek alındığı, birbirini izleyen daireleri ve hendekleriyle Poverty Point'in büyüklüğünü gösterir. (Fotoğraf, Louisiana, Poverty Point Arkeoloji Müzesi'nin izniyle yayınlanmaktadır.)

Amerikan Yerlilerinin, bu oldukça anlamlı çok sayıda miti, kuzeydoğu Louisiana'da Poverty Point'teki önemli bir arkeolojik yerleşmede en açık anlamını kazanır. Burası, gerçekten Amerika'daki Atlantis'tir. Platon'un diyaloglarında anlattığı, yok olan başkentin daha küçük ölçekte bir reprodüksiyonudur –gerçi her şeye rağmen etkileyicidir (Bkz. Şek. 13.1.). Kolomb, Yeni Dünya'ya yelken açmadan üç bin yıl önce, Arkansas Nehri'nin doğu kıyısında Platon'un anlattığı gibi bir şehir gelişiyordu. Birbirini izleyen toprak ve su dairelerinden oluşan düzen, şehir merkezinde birbirine yaklaşan kanallarla ikiye bölünüyordu. Kuzey ucunun arkasında, eteği 213x244 m. olan, etrafını çevreleyen ovanın üzerinde 21 m. yükselen büyük bir tören tepesi vardı. 1950'lerin ortasında, yörede ilk kez çalışan arkeolog James Ford, "Neredeyse mükemmel bir koni" gözlemini yapıyordu (Ford ve Webb 1956, 35). *Kritias*'ta Platon, volkanik Atlas Dağı'nın aynı şekilde Atlantis'in tam kuzeyinden yükseldiğini

yazıyordu. Poverty Point'deki volkanın benzerliğini tamamlamak için, koninin tepesinde ateşler yakılıyordu.

Platon, Atlantis'te kutsal kabul edilen 6 sayısının, kanallarla birbirine bağlanan eşmerkezli dairelerden oluşan başkentin eşsiz yapımına dahil edildiğini, kanalların bu eşmerkezli daireleri kestiğini anlatır. Poverty Point'te da bir kanal ağıyla enine kesilen, birbirini izleyen toprak setler ve daire şeklinde su yollarının bulunduğu eşmerkezli altı tepe vardır.

Poverty Point'te ele geçen el sanatları, bu uygarlığın kökeni için önemli ipuçlarındandır. Avrupalıların yüz çizgilerine sahip, küçük, aşınmış figürler, özellikle insan gövdesinde Kızılderililerin üslubunda olmayan özellikler sergiler. Sabun taşlarının üzerine, yüksek pruvalarla biten uzun gemilerinin profilleri oyulur. Bunların bazıları hayvan başı şeklinde ve kıçları alçak, eğimlidir. Atlantisli, mürettebatıyla Mısır'a yelken açan Tunç Çağı gemileri betimlerinde görülenlere benzerler.

Poverty Point'in büyük planının yayıldığı geniş alan, Atlantis'e daha az benzer değildir. Yerel taş kaynaklarından yoksun olan şehir planlamacıları, modern inşaat mühendislerinin yapmak zorunda kaldığı gibi, ellerinin altında bulunan inşaat malzemelerine güveniyordu. Eski metropol, yarım milyon metrekare daha geniş bir toprağın üzerine kurulmuştu. Bu, Giza Platosu'ndaki Büyük Piramit'in kübik alanından otuz beş kat daha büyük bir kütleydi. Şehrin bitmesi için yirmi milyon küfe dolusu toprak ve saatte üç milyonun üzerinde insanın çalışması gerekmişti. Poverty Point, sadece geniş ve yoğun bir nüfus için yapılmıştı. Ford şunları açıklıyordu:

> Toprağın çeşitli yerlerinde yapılan kazılardan, birkaç sağlam güvenilir bilgi örneği, olasılıkla şehrin bütününün aynı zamanda yapıldığını ve iskân edildiğini akla getirmektedir. Bu çaba, açıkçası iyi kontrol edilmişti. Şehrin geometrik tasarımı, açıkçası merkezi planlama ve yönetimin sonucudur (Ford ve Webb 1956, 37).

Bu nedenle, Poverty Point, Ovalar Kızılderililerinin "dağınık örgütlenmiş topluluklarının" içinde kural dışıydı.

Atlantis gibi, Louisiana'nın tarih öncesi metropolü, özellikle suyollarından oluşan geniş erimli bir ticaret girişiminin göbeğindeydi. Poverty Point, en az beş bin kişinin yaşadığı gerçek bir şehir merkeziydi (gözden geçirilmiş hesaplamalar bu sayıyı üç katına artırabilmektedir). Burada yaşayanlar, havayoluyla 200 mil uzaklıkta olan Arkansas'ta Hot Springs'ten kuvars kristali ve havayoluyla 1.100 mil uzaklıktaki Superior Gölü'nden bakır ithal ediyordu. Nehir yoluyla 1.500 mil uzaklıkta olan Apalachia'dan, Ford'un sözleriyle "muazzam ağırlıkta" steatit ya da sabuntaşı ticareti yapmaları tuhaftı (Ford ve Webb 1956, 38). Ayrıca (balıkçılık ve belki de yeryüzünü ölçmek için kullandıkları çeküller için) demir, kırmızı jadeyit (bir kristal kuvars), hematit (kırmızı demir cevheri) ve yarı şeffaf flüorit (başka bir kristal) işi de yapıyorlardı. Dekoratif malzeme ithalatına verdikleri değer, Platon'un, Atlantislilerin muazzam surlarını ve kamu binalarını değerli inşaat malzemeleriyle yapacak kadar ileri olduklarını anlattığı öyküsünü hatırlatır.

Güvenilir karbonla tarihleme yöntemlerinin, Louisiana'nın Kuzey Amerika'nın en eski şehri olduğunu ortaya koyması, Poverty Point'teki inşaatçıların ve eski sakinlerinin kimliklerine dair hiçbir kuşku bırakmaz. Büyük ölçüde, tören yapılan büyük tepede bulunan yanmış kemik parçalarının bolluğu sayesinde arkeologlar Poverty Point'in, Atlantis'teki üçüncü tufanla çakışan M.Ö. 1600 civarında ortaya çıktığını bulmuşlardır. Arkaik dönemin Paleo-Kızılderilileri olarak söz edilen bütün kıtanın yerli halkının ağırlık ve uzunluk ölçüleri sistemine, sulamaya, geniş ölçekte toplumsal örgüt kurmaya, yeryüzünü ölçmeye ve Poverty Point'i yaratan şehir planlamacılığına girişecek maddi kültürü yoktu. Şehrin, görünüşte önceden hiçbir belirtisi olmadan aniden ortaya çıkmasının yanı sıra bu, şehir kurma ve uzak mesafelerle ticaret yapma becerisine çoktan sahip olan, dışarıdan

gelen bir halkın başarısının, şehrin doğuşunun önceden hazırladığını gösterir.

Bölgede, en az 1500 yıl önce de yaşanmıştı ama bu daha az karmaşık kültürün M.Ö. on yedince yüzyılın sonunda ortaya çıkan usta inşaatçılarla ilgisi yoktu. Dört yüzyıl kadar sonra Poverty Point'te, şehrin merkezine astronomiyle ilgili önemli düzenlemelerin eklenmesiyle çakışan, ani bir nüfus artışı yaşandı. Şehir üç yüzyıl daha gelişti. Sonra sakinleri, açıklanamayan bir şekilde yerleşmeyi terk edip gittiğinde yıkıldı.Bir daha asla yerleşim olmadı ve ancak 1950'lerde Arkansas Nehri'nin üzerinde havadan yapılan araştırmalarda keşfedildi.

Poverty Point'te kasıtlı olarak Atlantis'in örnek alınması kaçınılmaz şekilde nettir. Fiziksel olarak yakın benzerlikleri ve paylaştıkları zaman çerçevesi başka bir yoruma pek az yer bırakır. Üçüncü göç dalgası, Atlantis'ten M.Ö. 1628'te, Bronz Çağı'nda o yıl meydana gelen yerkabuğunu aniden değiştiren sondan bir önceki olayla geldi. Bu, Poverty Point'in, kuzeydoğu Louisiana'da tam gelişmiş olarak ortaya çıktığı zamandı. O anda Yukarı Büyük Göller bölgesinde bakır madenciliği yüksek vitese geçirildi.

Atlantis'in, bir Bronz Çağı başkenti olarak göz diktiği zenginlik, Kuzey Amerika'daki kaynaklara bağlıydı. Atlantis'e, büyük miktarlarda mineral gönderilmeden önce, Göller'in bakır el sanatlarının bulunduğu Poverty Point, olasılıkla, daha çok bir madencilik şehri ya da bir takas yeriydi. M.Ö. 1200, hem o zaman ani bir nüfus artışı yaşanan Poverty Point, hem de o yıl son yok oluşuyla karşı karşıya gelen Atlantis için bir dönüm noktasıydı.

Öyle görünmektedir ki, Atlantisliler, madencilerin kış aylarında Poverty Point'i Michigan'daki Yukarı Yarımada'da kazı yapmaları için kurmuşlardı. Toplanan bakır külçeler halinde eritiliyordu. Arkansas ve Mississippi nehirlerinden Meksika Körfezi'ne, buradan da Akdeniz ve Yakındoğu'daki krallıklarla uygar-

lıklara satılması ve dağıtılması için yine Atlantis'e naklediliyordu. Bronz Çağı'nda dünya çapındaki jeolojik karışıklar nedeniyle Atlantis yok olduğunda, sağ kalanların bazıları, denizleri aşarak iyi bilinen madencilik şehri Louisiana'ya kaçtılar. Sayılarıyla buradaki nüfusu artırdılar. Kızılderililerin mitolojisinde ve törenlerinde kuşaktan kuşağa aktarılarak korunan drama budur.

14

Batık Şehirlerden Gelen Tüylü Yılanlar

Tanrıların geldikleri okyanus...

HOMEROS, *İLYADA* (XIV. KİTAP, 201)

1519 yılında Avrupa gemileri Meksika açıklarında ilk kez göründüğünde, tören elbisesi giymiş binlerce Kızılderili, yüksek perdeli müzik ve sevinç çığlıklarıyla onları karşılamak için sahillerde toplandı. Bazıları, İspanyolların kocaman kadırgalarının baş taraflarında kürek çekenlere dokunmak için yüzdüler. Fatihler bu histerikçe sevinç gösterisiyle kıyıya ayak bastıktan sonra onlara, ender rastlanan tüyler ve altın tozlarıyla kaplı miğferler armağan edildi. Yabancılar, büyüklüğü ve muhteşemliğiyle Avrupa'daki şehirlere rakip olan başkentten geçerlerken, kendiliğinden gelen bütün bir imparatorluk halkı önlerinde yere eğildi. Sonunda ziyaretçiler Aztek imparatorunun önünde durdu. Bakanlar, şaşkın İspanyollara "yuvaya" hoş geldiniz dedi. Bunun nedenini açıklamak Montezuma'ya düştü:

> Atalarımızın yazıları, ne benim, ne de bu ülkede yaşayanların buranın yerlisi olduğunu; ama daha çok, buraya yabancı bölgelerden gelen yabancılar olduğumuzu uzun zaman önce bize bildirdi. Aynı şekilde, hepimizin onun uyruğu olduğumuz, daha sonra kendi anayurduna giden bir efendi tarafın-

> dan halkımızın yönetildiğini bu parçalardan biliyoruz. O, gelişini erteleyerek anayurdunda o kadar uzun zaman kaldı ki, döndüğünde, geride bıraktıkları bu ülkenin kadınlarıyla evlenmişler, onlardan çocukları olmuş, yaşadıkları şehirleri inşa etmişlerdi. Bu nedenle, onların kendi ülkelerine dönmeleri ya da kendilerini bırakıp gideni efendi diye kabul etmeleri akıllıca olmayacaktı. Onun soyundan birinin bu ülkeye, hak sahibi olarak, bize hükmetmek için geleceğine kesinlikle inanıyorduk. Şimdi, geldiğiniz yerin güneşin doğduğu yer olduğunu görüyoruz. Siz de, bu büyük kral ve yöneticinin sizi buraya gönderdiği haberini bize veriyorsunuz. Onun, bizim doğal efendimiz olduğuna kesinlikle inanıyoruz ve bunu kabul ediyoruz (Forman 1968, 34-35).

İspanyol ziyaretçilere bütün bunlar çok karmaşık gelmiş olmalıydı ama vakitli gelişlerinin mitolojide ne ima ettiğini düşünmek için uzun süre suskun kalmadılar. Heman Cortes, Verazcruz'a demir attıktan sonra iki yıl sonra Montezuma öldü. Halkı esir alındı, imparatorlukları dağıtıldı, tarihteki en kan dökücü, nankörce bazı faaliyetlerle hayalleri söndü. Talihsiz Kızılderililer, sakallı İspanyolları, bir gün dönme sözü veren sakallı Quetzalcoatl ile karıştırmıştı. Gelecek şimdiydi; ama Cortes, Tüylü Yılan değildi.

Bu dramatik figürün öyküsü Aztek tarihinin orta direğiydi.

Dinde, sanatta ve astronomide de esin kaynağıydı. Onun, (Azteklerle aralarında yüzyıllar ve uzak mesafeler bulunanlar dâhil) bütün Orta Amerika kültürlerinin üzerinde de bir etkisi vardı. On binlerce yıldan beri Orta Amerika'daki Kızılderili nüfus dağınık, düzensiz köylerde yaşıyordu. Burada, avcı-toplayıcı atalarından bir adım önde, hayatta kalmak için tarımla uğraşırlarken, kaba çömlekçilik ve basit birkaç alet yapıyorlardı. Sonra, M.Ö. 1500'den önce Veracruz'da okuryazar, çok gelişmiş dinamik bir toplum aniden ortaya çıktı – bunun, Cortes'in ve altına doymayan maceracılar grubunun M.S. 1500'de karaya çıktıkları aynı yerde olması bir ironidir.

Arkeologlar, Meksika'da yeni ufuklar açan bu uygarlığa Olmek adını verir ama bu halkın kendilerine ne ad verdikleri bilinmemektedir. Okuryazar olan eski kültür taşıyıcıları, muazzam taş işçiliğiyle anıtsal tören merkezleri inşa etti; dönüşüm oluşturan bir din kurdu; tıp, astronomi ve astroloji sanatlarını uyguladı. Uygarlıkları Körfez Kıyısı bölgesine ve dışına yayıldı ama M.Ö. 600'den önce bir çöküş başladı. Olmeklerin kurdukları Orta Amerika uygarlığının örneklerini benimseyen orta batıdaki Oaxacalar M.Ö. 200 yılına kadar onlardan üstün oldu. Mayalar, özellikle astronomi ve edebiyat alanlarında bu örnekleri daha çok korudu ve yaydı. Orta Amerika'nın mirasının Tolteklere kaldığı onuncu yüzyılda bunların elden ele geçtiklerine tanık olundu. Meksika'da Kolomb öncesi dünyanın son evresi Azteklerdi. Aztekler, emparyalist bir girişimle daha önceki evrelerin sentezini yapmaya çalışan, kuzeyden gelen yabancılardı.

Her halk, dinlerinin ve tarihlerinin en önemli tek kişisi olarak, Tüylü Yılan figürüne güveniyordu. Mayalar için onun adı Kukulcan'dı. Quicheler onu Votan, Toltekler Mixtec olarak biliyordu. Aztekler onu Quetzalcoatl diye hatırlıyordu. Onun destanı Fetih öncesi Amerika'nın, Mayaların ya da Azteklerin asla gitmedikleri bölgelerinde bile biliniyor ve saygı gösteriliyordu. Brezilya'da ve Meksika'da birbiriyle hiç ilgilisi olmayan kabileler ona Tupi ya da Aynı adını veriyordu. Columbia'da o, Bochica ya da Zuhe'ydi. Aslında, Columbia'da her yerli, İspanyolları "Zuhe" diye karşılamıştı. Tüylü Yılan, güney Guatemela'daki Zoquelerin Condoy'uydu. Arjantin ve Paraguay'ın yerli nüfusu onu Tamandare olarak bilirdi.

Çok yaygın olan kültürlerin, en az üç bin yıllın da üzerinde, onun destanında sadece önemsiz yerel değişiklikler yapmış olmaları şaşırtıcıdır. Aslında bu, bütün toplumların onun öyküsünü koruduklarını akla getirir. Bu öyküye göre, Gündoğumu Denizi'nden gelen iyiliksever bir yolcu onları ziyaret etmişti. Tüylü Yılan'ın, "su evlerinden" bir flotilla ile Veracruz'a geldiği

söyleniyordu. Guancha kâhini Yone de, yine denizden gelen Kanarya Adaları'nın Tanrısı Eraoranhan'ın gemilerini anlatırken aynı "su evleri" terimini kullanıyordu.

Kukulcan'ın yurdu, güneşin doğduğu denizin üzerindeki "Kızıl ve Siyah Ülke"ydi. Yolculuk yapan arkadaşlarıyla - şairler, sanatçılar, doktorlar, rahipler, astronomlar ve heykeltıraşlar-beraber, bu uygarlığın yararlarını tanıttı. Kızılderililer onu, uzun sarı saçı ve sakalı olan, açık renk gözlü, uzun boylu bir adam diye hatırlıyordu. Üzerinde kırmızı haç desenleri olan beyaz bol bir elbise giyiyordu. Elinde ya bir çiçek demeti ya da bir orak tutardı. İlginçtir ki, orak Eski Dünya'nın Kronos'u, Atlantis Okyanusu ile ilişkilendirilen Titan'ın da sembolüydü. Tüylü Yılan, Amerikan yerlilerinin insan kurban etmelerini durdurmaya çalıştı ama başarısız olması, yerli rahiplerle zorluklar yaşamasına yol açtı. Rahipler, Tüylü Yılan'ın, aleyhine dönen yandaşlarıyla birleşti. Böylece o, onlar kendisine karşı şiddete başvuramadan önce uzaklara yelken açtı.

Tüylü Yılan'ın gidişi halkın geriye kalanını üzdü ama o, "yılanlardan oluşan salına (tekne kısmı yılan gibi kıvrılan saz bir sal?) adım atarken, ya kendisinin ya da soyundan gelenlerin bu ülkeyi yönetmek için bir gün geri geleceğine söz verdi. Onun geri dönüşüne kadar halk bunu korumalıydı. Bunu söyledikten sonra, kendisini Meksika'ya getiren aynı denizde, ada krallığına, Tollan'ın Kızıl ve Siyah Ülkesi'ne ya da Aztlan Beyaz Adası'na doğru seyretti.

Aztek edebiyatının büyük bölümünü yok eden dinsel bağnazlığın yangınlarından geriye kalan birkaç şiirden biri, Tüylü Yılan'ın belki de en kesin tanıtımını da içeren *Kahin*'dir (The Prophet): "Bak, sakalı fazlasıyla uzun. Sakalı, saman gibi sarı." Kültür Kahramanı'nın taşa yapılmış bir portresi Chicken Itza'da ziggurata benzeyen Kukulcan Tapınağı'nda görülür. Tapınak, sivri sakalları ve Kızılderili olmayan yüz hatlarını sergileyen çok sayıda baş heykeliyle süslüdür. Cacxtla'daki duvar resimlerinde

onun, denizin sembolü olan sedeften doğuşu betimlenmiştir. Başka bir yerde boynuna sedef takmış olarak resmedilmiştir. Rüzgârın Mücevheri diye bilinen sedef, onun gelişinden önce meydana gelen kasırgayı anlatır. Bu göğüslük, Tüylü Yılan'ın Atlantis ile bağlantılarından sadece biri, çok sayıdaki bağlantıdan ilkidir.

Örneğin; İmparator Montezuma'nın yeni gelen İspanyolları karşılayan ilk temsilcisi Teuhtile, Hernan Cortes'e, Azteklerin bilmedikleri, parıldayan bir metalden özenle yapılmış miğferinin, sözlü geleneklerde açıkça anlatıldığı üzere, kendisine, Quetzalcoatl'ın başlığını hatırlattığını söylüyordu. Aslında Aztekler, Cortes'e ve bütün adamlarına Calion diyordu. Bu, Orta Amerika'nın tufan kahramanlarından birinin onurlandırıldığı unvandı ve görünen o ki, eninde sonunda bu, Yunanlılarla Atlantislilerin Tufan figürü Deukalion'dan türetilmişti.

Platon, Atlantis krallarının ikiz olduğunu anlatır. Quetzalcoatl'ın unvanı da, Değerli İkiz'dir. Bu, onun erkek kardeşi Xolotl'a yapılan bir göndermedir. Atlas gibi, Tüylü Yılan da astrologdur ve ikisi de gökyüzünü taşıyan insan şeklinde figürler olarak resmedilmişlerdir (Brundage 1960, 105). Ama benzerlikler bununla bitmez. Atlas'ın yedi kızı, Pleiadlar, öldükten sonra yıldız olur; Quetzalcoatl, yedi mücevherle süslü bir tören asası taşır. Bu, Kolomb öncesi Amerika'nın her yerinde özellikle saygı gösterilen Pleiadları simgeler. Quetzalcoatl'ın Mich*atlauco*'dan ya da Balık Derinlikleri'nden, Atlantik Okyanusu'ndan geldiği söylenir. Hatta Atlantik ve Michatlauco adları birbirine o kadar benzer ki, kökenlerinin aynı olduğu akla gelir. Quetzalcoatl'ın doğum yeri olan adaya, kimi kez Tlapallan denir. Brundage buna "doğuda gerçek bir coğrafi yer" diye bakar (Brundage 1960, 105). Aslında Yohualli Ehecatl olarak bedenlendiğinde (*ixiptla*), Tüylü Yılan'ın, Orta Amerika'ya doğudan gelen ilk yerleşmecilere yol gösterdiği söylenir. Yelken açtığında o, doğuya doğru, Körfez Kıyısı boyunca Campeche'e, sonra da Tlapallan'ın ötesine gider. Burada da, Atlantis'in adı yankılanır: Tl*apallan*.

Platon, *Kritias*'ta Atlantis'in tam ortasındaki Poseidon Tapınağı'nda bir dikme olduğunu, burada Atlas'ın, Göklerin Taşıyıcısı'nın bir heykelinin durduğunu anlatır. Her beş ya da altı yılda bir, Atlantis İmparatorluğu'nun kralları bu sütunun etrafında toplanır ve kraliyet kültü ibadetinin bir bölümü olarak, onun tepesinde gaddarca kurban keserdi. Azteklerin başkenti Tenochtitlan'da, Göklerin Ortası'nda diye bilinen, tek başına duran bir sütun, Tüylü Yılan'a gaddarca kurbanların kesildiği bir dikme kültünün merkeziydi. Quetzalcoatl'a, "destansı Aztlan adasındaki bir tapınakta" Atlahua olarak saygı gösterildiğini anladığımızda, benzerlik giderek daha da belirginleşir (Brundage 1960, 105).Tıpkı Atlahua'nın yanılma kabul etmeyecek şekilde Atlas olması gibi, kuşkusuz Aztlan da Atlantis'tir. Aztekler adlarını, Aztecatl'dan ya da Sulak Aztlanlı Adam'dan alır. Nahuatl lehçesinde Aztekler kendilerine Tenocheler demiştir.

Aztlan, tam olarak "kamış tarlası" demektir. Bu, büyük bir bilgelik metaforudur, çünkü kamış, sadece eğitim görmüş bilim adamlarının kullandığı bir yazı gerecidir. Mısırlıların Sekhet-Aaru'su Uzak Batı'da bir krallıktır. Batmadan önce, ataları buradan kaçarak Nil Deltası'na gelmiştir. Aynı şekilde, Sekhet-Aaru, Kamış Tarlası anlamına gelir. Aynı yüksek eğitim yerini akla getirir. Gerçekten de Mısır tapınak sanatında kimi kez bir kral, bir kamıştan yapılmış bir kalemle, bir yazıcının paletindeki hiyeroglifleri edebiyatın tanrısal koruyucusu Thaut'a sunarken resmedilmiştir. Genellikle Thaut'un portresi, başı tüylü bir Mısır turnası şeklinde çiziliyordu ve onun, Skehet-Aaru'daki diğer tanrılarla beraber Mısır'a geldiği söyleniyordu. Aztekler de Quetzalcoatl'u, Aztlan'dan gelen Tüylü Yılan olarak hatırlıyorlardı. Tapınak sanatında Aztlan, doğudaki okyanusta volkanik bir ada olarak resmediliyordu. Özellikle de, Quetzalcoatl'un takvimdeki adının (onun eğitimli insanların ilki olarak konumunu belirtilerek), Kamış Adam olduğunu anladığımızda, bu boyutların kültürel çakışmasını kabul etmek güçtür.

Mısır turnası başlı Thaut ile beraber, Tüylü Yılan'ın Mısır'daki en yakın fiziksel benzeri Wadjet olabilirdi. Aşağı Nil'in koruyucusu olarak o, en eski tanrıçalardandı. Açıkçası o, sülaleler dönemlerinden önce de biliniyordu. Wadjet, kimi kez kanatlı bir kobra şeklinde gösteriliyordu –tüylü yılan. Aslında o, her firavunun tacında, firavunun yüksek spiritüel ve geçici gücünü temsil eden standart bir armaydı. Gelen bir kültür taşıyıcısının başlığına Wadjet'i göze çarpacak şekilde taktığını gören Amerikan Kızılderilileri, bu etkileyici otorite işareti nedeniyle ona bu adı vermiş olabilidi. Adının değişik şekillerinde Wadget, Quetzalcoatl ile aynı fonetik benzerlikleri taşır: Ur-Uatchti.

Sülaleler öncesinin başka bir Tanrısı Amendi. Tapınak sanatında, sırasıyla kıımızı ve yeşil ya da kırmızı ve mavi tüylü çift sorguçlu bir başlık giyen sakallı bir adam olarak portresi yapılırdı –Tüylü Yılan'ı akla getiren başka bir görüntü. Bilen anlamına gelen Ahmen, Mayaların doktorlarına, büyücülerine, astronomlarına ve entelektüel sınıflarının en seçkin üyelerine verdikleri en büyük unvandı.

Suları bölen ve (Platon'a göre, Deniz Tanrısı ve Atlantis'i yaratan Poseidon'un amblemi) Üç Çatallı Zıpkının Bulucusu olarak da saygı gösterilen Quetzalcoatl, Amimitl ya da Zıpkın unvanını da taşıyordu. Beş bin yıldan daha önce, dünyanın öbür yanında, Nil Deltası'na ilk uygarlığı getirenlerin, gemileriyle Uzak Batı'dan gelen Zıpkınlılar, Mesentiu olarak hatırlanmaları dikkate değer görünmektedir. Daha önce olduğu gibi, burada da Aztek dilindeki Amimitl ile Mısır dilindeki Mesentiu adları arasında filolojik bir benzerlik vardır.

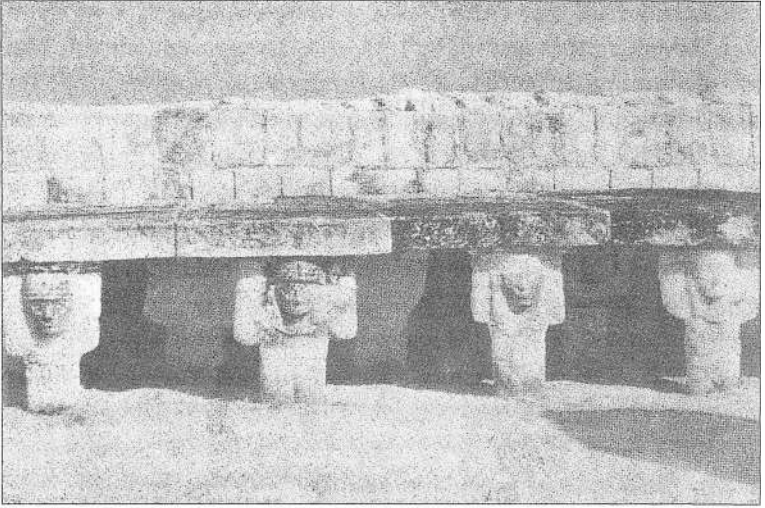
Tüylü Yılan'ın Veracruz'da efsane şeklinde karaya çıkışını, buradaki Olmek uygarlığının beş bin yıl önceki kökenlerine işaret eden oşinografik kanıtlar destekler. Afrika'nın kuzeybatı kıyısından başlayan Kanarya Adası akıntısı, Veracruz'da, özellikle de Olmeklerin ilk ve en önemli yerleşmesi La Venta'ya kadar

uzanır. Dr.Thor Heyerdahl, klasik ve klasik öncesi denizciler için Atlantik Okyanusu'nun diğer kıyısına yolculuk etmenin en azından mümkün olduğunu kanıtladığı, Ra keşif gezilerinde bu akıntıdan gitmişti. Eğer tarih öncesinde denizciler, şanslarını açık denizde deme cesareti gösterdilerse, eninde sonunda, Tüylü Yılan'ın geldiği ve aslında Orta Amerika uygarlığının doğduğu aynı noktada karaya çıkmış olmalılardı.

Kraliyet tarihçisi Peder Sahagun, raporlarında Maya rahiplerinin kayıtlara geçen tanıklığını yazarken, onların şu sözlerinden alıntılar yapar: "Onlar [Mayaların ataları] suyun öte yanından geldiler ve Veracruz yakınında karaya çıktılar. Yazıları, kitapları ve resimleri olan bilge kişilerdi." Cortes de aynı Kanarya Adası akıntısından yararlanarak Veracruz'a geldi. Mayalar, Vercruz'a, "Panco, suyu geçenlerin geldikleri yer" derlerdi.

Monte Alban'da taşa yapılan resimlerine göre Olmekler, görece uzun boylu, kimi kez sakallı, genellikle sakalsız Kızılderililerdi. Tüylü Yılan'ı tanısalar da, bu öncü ırk hakkında çok az bilgi günümüze gelmiştir. Bu nedenle, onun öyküsüne ancak daha sonra, daha iyi anlaşılan şekliyle Mayalar ile başlayabiliriz. Mayalar onu Nefesin Efendisi olarak tanıyordu. Bu, Koyların, Chortanların ve Kuzey Amerika'daki Seminole Kızılderililerinin kurucu babaları Esaugetuh Emissee'yi anlatırken kullandıkları unvanla tam olarak aynıydı.

Daha da eski bir tufan kahramanı olan Itzamna (Şek. 14.1) Mayaların Baştanrısı, Gökyüzünün Efendisi, "kutsal yazının" (hiyeroglif) ve astronomi-astrolojinin bulucusu olarak görevlendirilmişti. O, bedenlerini laciverde boyayan on iki yüksek rahibin, her yıl toplandıkları Mayapan ve Chicken Itza'nın kurucusuydu. Yüksek rahipler, ("kehanette bulunmak" (*to divine*) anlamına gelen *kinya*'dan türetilen) Ah-Kin ya da kâhinlerdi. Bu, Platon'un, lacivert giysiler giyerek Poseidon Tapınağı'nda toplanan ilk rahipler ve kâhinler olarak anlattığı Atlantis krallarını hatırlatmaktadır. Bir Maya halkı olan İtzas'ın adı It-

Şek. 14.1. Chicken Itza'nın tören merkezinde bulunan Savaşçılar Tapınağı'nda, her birinde Itzamna'nın betimlendiği bu Atlas figürleri, gökyüzünü belirten hiyerogliflerle bezenmiş taş levhalara destek olur. Felakete yol açan tufandan kurtulan Itzamna ile karısı Ixchel'in Mayalara uygarlık getirdikleri söylenir.

zamna'dan geliyordu. İtzaslara, Ah-Auab ya da "toprağa yabancı olanlar" denirdi ama adları tam olarak "beyaz adamlar" demekti. Diğer unvanlarının arasında Efendiler, Gerçek Adamlar ya da Halachi-Unicob (Toprağın Soyağacı) ve kimi kez de Büyük Adamlar ya da Rahip Yöneticiler vardı.

Sakalları, uzun ince burunları, Avrupalı yüz hatlarıyla onlar, Yaxchilan'daki yirmi yedinci taş anıta, Piedras Negras'daki on birinci taş anıta ve Chicken Itza'daki Savaşçılar Tapınağı'na resmedilmişlerdi. Halach-Unicobların, Bolluk Ülkesi'nden ya da denizde, çok uzaklarda, "güneşin doğduğu yerdeki" Cömert Ülke Tutulxiu'dan geldiği söylenirdi. Kukulcan'ın babası, (adı Capactli hiyeroglifinde günümüze gelen) Citallatonali'ydi. Denizi yararken resmedilmişti. Bu, Atlantislilerin ve (Atlas'ın Hayat Ağacı'nı koruyan büyük yılan) Yunanlıların Ladon'uyla İskan-

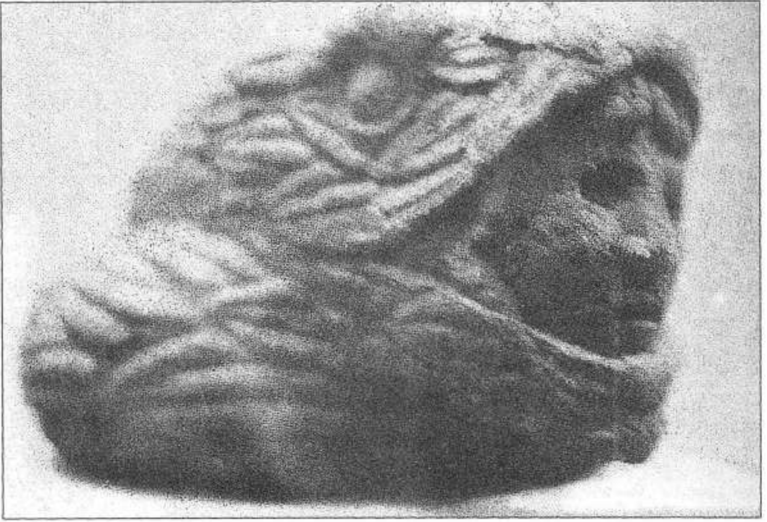

Şek. 14.2. M.Ö. beşinci yüzyıldan kalan bir çanağın içinde, okyanusun, Pelasg Deniz Kavmi'nin önderi Peasgos'u Yunanistan kıyılarına çıkarması resmedilmiştir. Onu, uygarlığın tanrısal kişiliğe büründürülen figürü Athena bekler. (Atina Ulusal Müzesi, Yunanistan)

dinavya'nın Midgaard Yılanı'nı hatırlatır. İkisi de, Atlantik Okyanusu ile ilişkilendirilir.

Orta Amerika sanatında Tüylü Yılan, genellikle, canavar gibi bir yılanın çenesinden dışarıya çıkarken gösteriliyordu. Bu, Büyük Tufan'dan sonra Peloponnessos'a uygarlığı getiren Yunanlılar öncesinin Pelasglarının ya da Deniz Kavmi'nin önderi Pelasgos'un (Şek. 14.2.) resmini yapan Yunanlı vazo ressamlarının tekrarladıkları betimle tam olarak aynıydı. Ünlü folk bilimci J. H. Baecker'ın gözlemlediği gibi, "Yılan ırkı, dünyanın en eksi çağlarında ilk denizcilerinin ırkıydı. Uzaklara giden yılan ırkları yönetici oluyor ve uygarlaştırıyordu.(Boswick 1924, 186).

Chicken Itza'daki bir taş kabartmada Tüylü Yılan, gökyüzünü taşırken betimlenmişti. Resmedilen yüz hatları Kızılderililere benzemiyordu. Bu, yirminci yüzyılın başında Maya uygarlığı

Şek.14.3. Orta Amerika'ya uygarlığı getiren Tüylü Yılan Quetzalcoatl, denizden geldiğinin simgesi olarak bir yılanın çenesinden dışarıya çıkar. Yunanlıların Pelasgos'u ile Meksikalıların Quetzalcoatl'ının, felakete yol açan bir tufandan sonra dünyanın birbirine zıt taraflarından geldikleri söylenir. (Field Müzesi, Chicago)

konusunda önde gelen bir otorite olan J. H. Spinden'ı, onu Atlantisli olarak tanımlamaya teşvik eden bir betimdi. Porrero Nuevo'da aynı türden erkek heykeli şeklindeki sütunlar, sembolik gökyüzü figürüne destek oluyordu. Mayaların erkek heykeli şeklinde betimlenen dört Bacab Tanrısı'nın da, dünya çapında bir tufan başkentlerini yok ettikten hemen sonra, Chicken İtza'ya geldiklerine inanılıyordu. Onların anayurtlarının Kızıl ve Siyah Ülke olduğu anlatılıyordu. Bu, Platon'un anlattığı Atlantis adasındaki doğal kızıl (tüf) ve siyah (lav) oluşumları hatırlatır. Aslında, Meksika'da Tüylü Yılan için yapılan Teotihuacan Tapınağı'nda, heykel şeklindeki bir kabartmada Quetzalcoatl kelimenin tam anlamıyla kıyıya yüzerken görülür.

İspanyol rahipleri Maya edebiyatının büyük bölümünü yaktı ama Orta Amerika'ya yapılan Tüylü Yılan göçlerinden hemen ön-

ceki doğal bir felaketin öyküsünü anlatmaya yeterli olacak kadarı günümüze gelebildi. Chilam Balam'da, Kızıl ve Siyah Ülke'deki hayatın, yüzyıllar boyunca ideal bir hayat olduğu anlatılır. Ama bir gün, "bir ateş yağmuru yağar, küller yağar, kayalar ve ağaçlar toprağa düşer. Sonra korkunç bir tufanda sular yükselir. Gökyüzü yağdırır ve kupkuru ülke denize batar." (Bkz. Şek. 14.3.)

Dresden Kitabı'nda anlatılan bir olay, Haiyococab, "dünya tufanla yıkıma uğradığında Yeryüzü'nü taşıyan tanrıların kaçtıkları", Yeryüzü'nü kaplayan Su'ydu. Chimalpopca Kitabı'nda, Platon'un, "bir gün ve bir gecede" yerkabuğunu aniden değiştiren Atlantis'teki olay öyküsüyle benzerlikler vardır. Burada, "bir günlük bir tufanda" dünyanın sonunun geldiği, "dağların bile suya gömüldüğü" anlatılır." Dört Güneş Destanı"nda, "Üzerlerine ateş yağar. Su, onları yutar." Sağ kalanlar, felaketten kaçıp yelken açarak Maya ülkesine yerleşir. Birbirini izleyen yönetici aristokrat kuşaklar, onların soylarından gelir. Atlantis'in yıkıma uğramasının, bu parça parça öykülerde açıkça yansıtıldığı görülür. Atlas'a benzeyen bir figür teması da tekrarlanır.

Talihsiz şehre dair yazılı gelenekler, Quichelerde bir şekilde daha iyi korunmuştur. Quicheler, Guatamala'nın orta batısında yüksek yerlerde yaşayan bir halktı. Bu nedenle, kültürel başarıları daha az etkileyici olmasa da, Maya uygarlığının ana görüşünden bir ölçüde uzaktılar. Chakchiquel Elyazması'nda Quichelerin kökenleri şöyle anlatılır:

> Üç büyük halkın Umamae adı verilen bilgeleri, reisleri, kaptanları ve diğer kişiler toplandı. Bakışlarını dünyanın dört bir yanına ve gökyüzünün altında bulunan her şeye çevirdiler, Hiçbir engelle karşılaşmadan okyanusun diğer yanından, güneşin doğduğu yerden, Tulan pa Civan (Derinliklerdeki Gündoğumu) denen yerden geldiler. Doğu Denizi'nin öte yanından, tek bir dilin konuşulduğu ve geleneklerin aynı olduğu Tulan'dan gelerek bir araya toplandılar.

Quiche kozmogonisini ve yarı mitolojik ilk tarihi içeren Popul Vuh,Tulan'a ne olduğunu anlatır:

> Gökten yapışkan bir tabaka indi. Yeryüzü'nün yüzü karardı ve havayı karartan şiddetli bir yağmur başladı; gece gündüz yağdı. Başlarının üzerinde, yangından geliyormuş gibi büyük bir gürültü duyuluyordu. Umutsuzluk içinde koşan, birbirini iten insanlar görülüyordu çevrede. Evlerinin üzerine tırmanmak istiyorlar, evler çökerek yere yıkılıyordu. Ağaçlara tırmanmak istiyorlar, ağaçlar onları yere silkeliyordu. Mağaralara girmek istiyorlar ve önlerindeki mağaralar kapanıyordu. Dördüncü Yaratılış'tan önceki yerkabuğunu aniden değiştiren son büyük olayın meydana geldiği zaman, evrensel yıkıma su ve ateş katkıda bulunuyordu.

Bu vahşi karışıklıklardan kaçan son göçler Guatemala'ya geldiler:

> Doğan güneşe bakanların tek bir dili vardı. Bu, onların batıya gitmeden önce, Yeni Tulan'a geldiklerinden sonra oldu. Burada kabilelerin dilleri değişmişti. Sonra konuşma değişti. [Eski] Tulan'dan ayrıldıklarında duydukları ya da anladıkları her şey artık onlar için anlaşılmaz olmuştu.

Açıkçası Tulan, Quinchelerin hem Atlantis'e hem de Meksika'ya verdikleri addı. Tıpkı, on yedinci yüzyılda "keyifli Eski İngiltere"den gelen İngiliz yerleşimcilerin Amerika'daki bölgelerine *New* England* adını vermeleri gibi. Dört değişik Tulan'dan söz edilen Cachiguel Elyazması, bu benzerliği onaylar: "Denizin öte yakasından geldiğimiz (Yeni) Tulan, güneşin battığı yerdir. Annelerimiz bize orada gebe kaldı, babalarımız orada babalarımız oldu."

İspanyolların ilk vakanüvislerinin belirttikleri gibi, "Bazı yaşlı insanlar, atalarından, bu toprakların doğudan gelen ve Tan-

* Yeni İngiltere. (ç.n.)

rı'nın denizde on iki yol açarak kurtardığı bir insan ırkının işgal ettiğini duyduklarını söyler." Aynı şekilde Toltekler de, atalarının, halk giderek gözden düştükten, kızıl ve siyah surları "eridikten" sonra, okyanustaki Tollan Şehri'nden geldiğini öne sürer. Beyaz derili Xelhua, sağ kalanları Cholula'ya götürür, sular bir daha yükselerek dünyayı tehdit ederse diye, "tufan kulesini" yapar. Quache Mayaların Tollan yorumunda Tufan teması ortaya çıkar: *Tu*'dan (etrafında) ve *tul nah*'dan (denizin aşırı yükselmesi, taşması ve büyük gelgit) (Nuttall 1900, 88, 89) türetilmiş olan Tulumlarda tufan altında kalan daire şeklindeki yerler anlatılır.

Azteklerin düzyazı şeklindeki şiirsel *Kahin*'i, Quetzalcoatl halkını ve onların denizaşırı anayurtlarını över:

> Ve her işte, her sanatta ve zanaatta olağanüstü becerikliydi onun halkı Toltekler. Usta zanaatçılar olarak yaparlardı işlerini. Bütün bu sanatlar ve el sanatları Quetzalcoatl'da başlamıştı. O, usta zanaatçı onları öğretirdi. Tula'da damağa hoş gelmeyen, bedene yararı olmayan hiçbir şey yoktu asla. Zenginlikleri sayılamayacak kadar çoktu ustaların. Her ihtiyaçları karşılanırdı. Tula'nın eski günlerinde onun, arkasına yüksek hendeklerin yapıldığı, göklere ulaşan görkemli tapınağı yükselirdi.

Aztek takviminde ikinci gün işareti olan Mazatl, Atlantik Okyanusu'nun ortasında, Gökyüzü'nün Durduğu Yer denenen "büyük bir dağı" inşa eden Mixtec Geyik Tanrısı ve Tanrıçası olarak betimlenirdi. Onların dölleri, çift çifter çifter doğan ikiz oğullardı. Dağı denizin dibine gömen muazzam bir tayfunda ölünceye kadar, parıldayan saraylar ve kutsal alanlar yapan inşaatçılardı. Yine de, kraliyetin ikiz geyiklerinin bir çifti, yerkabuğunu aniden değiştiren olaydan kurtuldu. Felaketten sonra Orta Amerika kıyılarına yelken açtılar. Burada ilk krallığı kurdular. Mixteclerin bu Atlantis anılarının Eski Dünya'da Kuzey Afrika'da bulunması tuhaftır. On altıncı yüzyılda, Fas'ın Fez şehrinde haham Jacob Ben Chaim, Erythraia Kahini'nin, "eski-

den Atlantis'te yaşayan ve yarıları geyik olan" bir soy hakkında anlattığı bir parçadan alıntı yapar (Borges1980, 81). Geyiklere kimi kez, boynuzlarının kendini yenileme gücü nedeniyle, kendini yenilemenin sembolleri diye bakılır. Bu nedenle onlar, okyanusun iki yakasında da Atlantis uygarlığının yeniden doğuşuna pekâlâ işaret edebilir.

Kolombiya'daki Muysca Kızılderililerinin Baştanrısı Bochica, denizin açıklarında bir dağın üzerinde, omuzlarıyla gökyüzünü destekliyordu. Taşıdığı ağırlığın yerini her değiştirişinde yeryüzü sallanıyordu. Bu, sadece Atlas'ı değil, depremler meydana getiren Atlantis'in yaratıcısı Poseidon'u da hatırlatır. Columbia'daki Chibchalar öyküyü farklı yorumlar: Bochica'nın, gökleri taşıma cezası verdiği fırtına tanrısı Chibchacun, dünyayı boğan bir tufana yol açar. Atlantisliler gibi, Chibchaların da soyu Atlas figürü olan Chibchacun'a dayanır.

Portekiz Kraliyeti'nin tarihçisi Francisco Lopez, bir zamanlar Brezilya'daki yerlilere "ziyaretçiler" gönderen, okyanustaki bir başkentin öyküsünü kaydeder:

> Manoa, büyük tuz gölündeki bir adanın üzerindedir. Şehrin surları altındır ve bu surlar altın çinili göle yansır. Saraydaki bütün servis tabakları som altın ve gümüştendir. En önemsiz şeyler bile gümüş ve bakırdan yapılmıştır. Adanın ortasında güneşe adanmış bir tapınak yer alır. Yapının çevresinde, devleri temsil eden altın heykeller vardır. Adada altın ve gümüşten yapılmış ağaçlar da vardır ve bir prensin heykeli bütünüyle altın tozundandır.

Titanları ve okyanustaki yeriyle ("büyük tuz gölündeki bir adanın üzeri") Manoa'nın, Platon'un zengin Atlantis'ine benzediği bellidir. Brezilya'da Ge dili (Güney Amerika'da on Kızılderili dilinden oluşan bir grup. Çev. n.) konuşan Kızılderililer hâlâ, "kötülüğün olmadığı ülkenin" kralı Mai-Ra'nın öyküsünün anlatıldığı bir "güneş direği" töreni düzenler. Bununla beraber, buranın sakinleri kralın yüksek standartlarında yaşayamadığın-

dan kral, adayı ateşe verir, sonra adayı denizin dibine gömer. Sağ kalan birkaç erdemli kişiyle beraber Mai-Ra, Brezilya kıyılarına doğru yolculuğa çıkar. Kızılderililer onu burada Yürüyen ya da Yapan olarak hatırlar.

Yerliler, Hıristiyan misyonerler tarafından put diye yok edilinceye kadar, koni biçimli bir miğfer giymiş sakallı bir erkek formunda yontulan büyük bir doğal kayaya, "büyük Atlas" diye saygı gösteriyordu.

Antis Kızılderilileri, yeryüzünün bir yanardağ patlamasıyla yok olduğuna, denize gömüldüğüne ve yanardağın dünya çapında bir tufana yol açtığına inanıyordu. Yunanlı Deukalion ve Pyrrha gibi sağ kalan birkaç kişi omuzlarının üzerinden taş atarak gezegeni yeniden nüfuslandırdılar; taşların toprağa çarptığı yerden kadınlar ve erkekler fışkırdı.

Azteklerin Tlaloc destanı, Su Tanrısı'nın ilk denizden büyük bir dağ çıkardığını anlatır. Quaitleloa Festivali'nde dünyanın tufanla yok olması anılır: "İnsanlar günaha teslim olmuştu, bu nedenle o, (dünya) yok edilmişti." Tlaloc'un karısı Chalchihuitlicue bir erkeği, bir kadını ve bir hazine sandığını taşıyan bir sel olarak gösterilir. Bununla *otocoa*, "mal varlığının kaybı" anlatılmak istenir. Tlaloc'un Atlantisli kimliğini vurgularmış gibi, Quaitleloa Festivali, Tlalocan Dağı'nın ya da Tlaloc Yeri'nin yakınında yapılır. Bu, Atlantis'in son çöküşünün törenle yeniden yaratılmasından daha farklı bir şey değildir.

Fetihten sadece altmış yıl sonra Meksika'da yaşayan ve yerlilerle çalışan İspanyol Rahib'i Duran, her ilkbaharda tekrarlanan bu olayı anlatıyordu. Tepede tanrının tapınağı vardı. Tanrı'nın heykelinin etrafını, ondan daha az önemli olan tanrılar daire şeklinde çeviriyordu. Soylular, köylüler, aristokratlar, soylu ve soylu olmayan ailelerin çocuklarıyla beraber Büyük Konuşmacı ya da imparator dâhil olmak üzere, törene katılan çok sayıda kişi, özenle süslenmiş kayıklarla, dağın eteğinde yer alan kutsal gölden geliyorlardı. Güzel olduğu için seçilmiş ve pren-

ses gibi giydirilmiş genç bir kadının adına dinsel şarkılar söyleniyordu. Duran'ın verdiği bilgiye göre, kadın, "Büyük Su"yu ya da Atlantik Okyanusu'nu "simgeleyen" kraliyet mavisi bir elbise giyiyordu.

Kadın önce tapınağa götürülerek saygıyla Tlaloc'a adanıyordu. Sonra yeniden, kalabalığın toplanarak ağıta benzeyen bir melodi mırıldandığı kıyıya getiriliyordu. Kadına, yüksek rahiplerin kürek çektiği, iç açıcı şekilde dekore edilmiş bir sandal eşlik ediyordu. Yüksek rahipler onu Pantitlan denen kutsal gölün ortasındaki bir yere götürüyordu. Burada güçlü bir girdap oluşuncaya kadar bekliyorlardı. Girdap gücünün doruğuna ulaştığında; mücevherler, değerli taşlar, altın gerdanlıklar, yaldızlı bilezikler ve diğer kişisel hazinelerin ağırlaştırdığı Tlaloc'un Kızı girdaba atılıyordu. Duran, "Kadının bir daha görülmemesi için Pantitlan'ın onu yuttuğu söyleniyordu" diye yazıyordu. Sonunda girdap dağılıyordu. "Herkes sessizlik içinde şehre dönüyordu." Lambert, Eski Dünya ile çarpıcı bir benzerlik olarak şuna işaret ediyordu: "[Sülaleler öncesi Mısır'da] başka bir gelenek de vardı. İç açıcı giyinmiş genç bir bakire, bereketli taşkınları güvence altına almak için, nehrin gelini olarak nehre atılıyordu."

Kadının kurban edilmesinin Atlantis ile özdeş tutulduğu, onun mavi elbisesinden bellidir (Platon'un anlattığı, Atlantis krallığında giyilenler gibi); kadının derinlerde sembolik olarak tümüyle yok olması; ölümünden önce ziyaret ettiği Atlas'a benzeyen bir dağ; törenin yapıldığı ayın adı: Atlcaualo. Azteklerin, boğulan bakireyle simgeledikleri Tlaloc'un Kızı'na verdikleri ad daha çok ses getiricidir: Atlantonan (Frazer 1922, 181). Atlas'ın Kızı, Atlantis, Atlatonan, Tlaloc'un Kızı, Aztek'lerin Atlas'ı arasındaki benzerlikler apaçıktır.

Telleriano-Temensis Kitabı'nda, Chalchihuitlicue'ye "Kendini tufandan kurtaran kadın" denir. Meksika'nın batı kıyısında, Oaxaca'da Zapoteklerin yerleşim bölgesinde bulunan ve sakal-

larında Avrupalı olduğu anlaşılan heykel başın yanında da, Bir Numara ya da İlklerin İlki yazan bir hiyeroglif bulunmuştur.

Atitlan gibi Utatlan şehri de Guaemala'daydı. Etrafı Ateş Dağları ile çevriliydi. Tolan'ın Toltec şehri, adını atalarının anayurdundan alıyordu. Atla, Kolomb öncesinde bir kıyı şehriydi. Venezuella'daki Paria kabileleri İspanyol fatihlerine, Atlan şehrinin "sulara gömülen bir ülkeden" gelen "beyaz Kızılderililer" tarafından kurulduğunu anlatıyorlardı. Meksika'nın bütün batı kıyıları boyunca ve Güney Amerika'nın yukarısındaki bu yer adları, yok olan Atlantis şehrinin, Kolomb öncesi Amerika üzerindeki güçlü tarihsel etkilerini açıkça göz önüne serer. Buradan sağ kalanlar, dünyanın bu bölgesindeki yeni uygarlıkların kurucu babaları olmuştu.

Orta Amerika'nın en ünlü evrensel figürü Tüylü Yılan'dır. Yine onun kimliği konvansiyonel arkeologlar için bir gizemdir. Ona İsrail'den İrlanda'ya kadar her yabancı ülkenin elbisesini giydiren, kültür yayan kişiler için o, neredeyse sınırsız bir spekülasyon kaynağıdır. Ama onun, Orta Amerika'daki bütün kabileler ve kültürlerde temeldeki tutarlılığıyla dikkati çeken öyküsü yakından incelendiğinde, onun geldiği Kızıl ve Siyah Ülke'nin belli başlı ayrıntıları ortaya çıkar. Tüylü Yılan Atlantislidir.

15

Atlantis'ten Büyük Göç

Osiris, barbarlığı Mısır'dan kovduktan sonra oraya bir bilgelik lotusu ekti, sonra da dünyanın başka yerlerini uygarlaştırmak için uzun yolculuğuna çıktı.

MISIRLI RAHİP TARİHÇİ MANETHO,
M.Ö. DÖRDÜNCÜ YÜZYIL

Mayalar, Orta Amerika kıyılarına vuran belli başlı iki yabancı göç dalgası anlatırdı. Aralarında zaman ve çok sayıda kuşak farkı olan Büyük ve Küçük Göçler, Maya tarihinde yeni ufuklar açan olaylara neden olmuştu. İki göç de, dış dünyada dönüşümler oluşturan olaylarla çakışıyordu ve Atlantis'i kitleler halinde boşaltma zorunluluğu getiren önemli jeolojik karışıklıklarla paralellik meydana getiriyordu.

Maya takvimine göre, 4 Ahu 2 Cimhu ya da M.Ö. 12 Ağustos 3113'te yeni bir dünya başlıyordu. Bu tarih, Meksika'ya uygarlığı ilk getiren Olmekler konusunda, arkeolojik zaman ölçeklerine dikkati çekecek kadar iyi uyuyordu. Üç yüzyıl öncesine dair ek kanıtlar gün ışığına çıkıncaya kadar, bilim adamları Olmeklerin, aslında M.Ö. 1200'de ortaya çıktıklarına inanıyordu. Kısa zaman önce, M.Ö. dördüncü binin sonundaki bir tarih onaylandı. Hâlâ NASA'da çalışan Gordon Cooper, *National Geographic*'den bir fotoğrafçıyla beraber 1980'lerin başında, Meksika Körfezi'ndeki bir adanın açıklarında Olmeklerin, karbon

yöntemiyle tarihlenebilen çanak çömlek parçalarını keşfetti. Teksas A & M Üniversitesi'nde yapılan analizler, malzemenin beş bin yaşında olduğunu belirledi. Bu keşif, Mexico City Üniversitesi, Ulusal Arkeoloji Bölümü Başkanı Dr. Pablo Bush Romero'yu adada kişisel bir araştırma yapmaya teşvik etti. O ve meslektaşları daha eski olan tarihi doğruladılar. Bundan sonra bu tarih, Olmek kültürü konusunda uzman olan (Veracruz Eyaleti) Jalpa Müzesi'nden resmen belirtildi. İlginçtir ki, Orta Amerika'da uygarlığın aniden başladığı konusunda, daha önce kuramsallaştırılan iki zaman dönemi (M.Ö. 1500 ve M.Ö.1200), sırasıyla, Atlantis'teki ikinci jeolojik karışıklık dizisini ve adanın son çöküşünü yansıtır. Yerkabuğunu aniden değiştiren iki olay, Olmek uygarlığının daha sonraki iki kültür katmanını yaratan farklı göçleri harekete geçirmişti.

Maya uygarlığının kuruluş tarihi M.Ö. 3113 yine de çok dikkate değerdir, çünkü bu, Mısır'da sülaleler uygarlığının başladığı yıldır. Biri dünyanın bir yarısında diğeri öbür yarısında ama aynı zamanda meydana gelen bu iki şekillendirici olay rastlantı değildi. El sanatlarının dikkate değer şekilde karşılaştırılması onların ortak özelliklerine işaret eder. Adını Birinci Sülale'nin ilk firavunundan alan Hierakonopolis'in ünlü Narmer Tablet'iyle Meksika'nın *Mendoza* Kitabı'ndaki ilk Aztek hükümdarı I.Montezuma'nın resminde benzer anlatımlar görülür. Adam yendiği düşmanın saçını bir eliyle kavrar, diğer eliyle de bir savaş sopasını havaya kaldırır. İki örnekte de, sahnenin solunda kuş kisvesinde görülen, görünüşte krallığın amblemi olan erkek figürü başka bir düşmana saldırır. Bu olağanüstü benzerliğin, rastlantı eseri bir yaratıcılığın sonucu olması mümkün değildir. İki resmin de kendine özgü, oldukça kişiselleştirilmiş ayrıntıları eski dünyanın başka hiçbir yerine gelmeyen aynı esini yansıtır.

Meksika Vadisi ve Nil Vadisi uygarlıklarının aynı olan kuruluş tarihleriyle, artı iki el sanatında da iki kültürün ilk hükümdarlarının tasvirleri birleştirildiğinde, Orta Amerika ile firavun-

ların Mısır'ı arasında temel bir ilişkinin olduğu tartışma götürmez. Bununla beraber, Meksika ile doğrudan denizaşırı temasları akla getiren hiçbir Mısır geleneği yoktur. Yine de hem Orta Amerika'da, hem de eski Mısır'da, dikkati çekecek kadar birbirine benzeyen öyküler paylaşılır. Atlantik Okyanusu'ndan gelen güçlü kültür taşıyıcıları uygarlık kurmak için onların topraklarına gelir. Mısırlılara göre, kurucu babaları batıdan, Mayalara göre, doğudan gelmiştir. İki kültürde de, aslında aynı öykü anlatılır, çünkü onlar, Atlantis'in ortak mirasçılarıdır.

Sülaleler Mısır'ının ithal ettiği özellikler, aslında Orta Amerika'ya getirilen aynı ayrıntılardır. İki uygarlık da, karmaşık örgütlenmiş diğer toplumlarda gözlenen, özenle sürdürülen uzun vadeli gelişim olmadan, tam gelişmiş olarak tarihte ortaya çıkar. Eğer Mısırlılar kültürlerini Orta Amerika'ya ekmiş olsaydı, iki uygarlık da neredeyse birbirinin aynı olurdu. Biri, sömürge olarak diğerinin biraz daha fazla uzantısı olurdu ama kuşkusuz, Orta Amerika'nın tanınabilen benzersiz toplumlarında böyle bir durum yoktur. Örneğin; geniş bir okyanusla birbirinden ayrılan Mısırlıların ve Mayaların hiyeroglif kullanmaları, iki halkın da onları aynı kaynaktan edindiğini akla getirir. İki yazılı dilden hiç biri diğerine çevrilemez, çünkü iki sistem de yüzyıllar boyunca ayrı ayrı gelişmiştir.

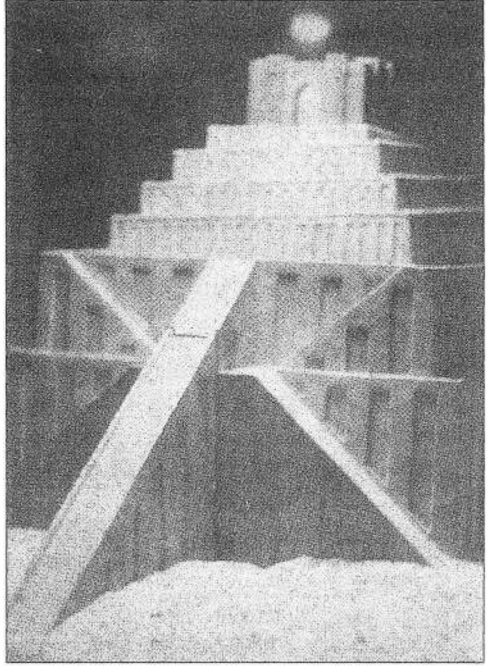
Mısır'ı Orta Amerika kültürlerinden ayıran farklar, göç eden Atlantisli kültür taşıyıcılarının farklı iki toprakta buldukları yerel çevrelere gösterdikleri belli bir tepkiden kaynaklanır. Bununla beraber, onların aynı Atlantis tohumundan filiz verdiklerini gösteren yeterince benzerlik vardır. Başka bir deyişle, Orta Amerika'da ve sülalelerin Mısır'ında, ikisinin de ortak teması olan Atlantis, yerel farklılıklar gösterir. Bu toplumların mitolojik ve tarihsel miraslarında Mısırlı değil, daha çok Atlantisli kökenler anlatılır. Aslında, uygarlığın etkileri, Nil Deltası'nda ortaya çıktıkları tarihte Meksika'ya ulaşır. Mayaların kuruluş tarihi olan M.Ö. 12 Ağustos 3113, Atlantisli sığınmacıların Verac-

Şek. 15.1.Tüylü Yılan'ın ziggurata benzeyen piramidi, denize batan başkentinden Yucatan kıyılarına gelen, Mayaların kurucu babası Kukulcan'ın anısına yapılmıştır.

ruz'da karaya ayak bastıkları gün olmalıdır. Onlar kamış sallarıyla denize açılarak, okyanustaki anayurtlarını olumsuz etkileyen ama henüz yıkmayan ciddi jeolojik karışıklıkların ilkinden kaçarlar.

Narmer Tableti ile *Mendoza Kitabı*'ndaki resimler ve M.Ö. dördüncü binin sonundaki aynı kuruluş tarihi, iki kültürün arasındaki tek benzerlikler değildir. Meksika ve Mısır arasında temeli Atlantis'e dayanan bağlantılar, iki kültürün ele alındığı çok sayıdaki resimden bellidir. Örneğin; Orta Amerika piramitleri, Sümerlerin zigguratları, özellikle de erken Mısır'ın basamaklı piramitleriyle güçlü benzerlikler taşır. Yeni Dünya'daki en ünlü basamaklı piramit Yucatan'daki Kukulcan ya da Tüylü Yılan Piramidi'dir (Şek.15.1). İlkbahar noktasında, şafaktan sonra hem bu Maya binasının, hem de Mısır'daki Büyük Piramit'in batı yüzlerinin alt kısımları gölgede kalır. Gün ilerlerken, güneş ışınları öğle vakti başucunu geçerek kuzeyden ilerler. Her birinin

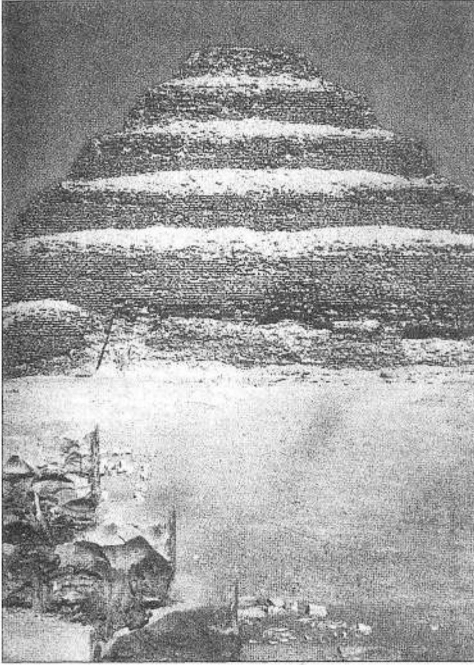
Şek. 15.2. Sümerlerin Ur'daki zigguratının örnek rekonstrüksiyonu. Tufandan sağ kalan Utnashpitim ile ilişkilendirilen kutsal dağ taklit edilerek yapılmıştır.

batı yüzü giderek aydınlanır. Bu olgunun eşi yoktur ve sadece ilkbaharın ilk günü meydana gelir.

Büyük Piramit'te Atlantis'in fark edilebilen etkilerine bakıldığında, bu piramit, Orta Amerika'daki en önemli Atlantis yapısıyla, tepesindeki dört anayönü destekleyen Atlas'a benzeyen heykel figürler de dâhil,

ortak özellikler paylaşır. Onları, Atlantis vasıtasıyla birleştiren belirgin kültürel bağları görmezden gelmek güçtür.

Sümer, Mısır ve Maya kutsal yapılarının mimarları mavi seramikle ve mozaikle çalışmayı tercih ediyordu. Gök tanrısı An'a adanan Ur zigguratı (Şek. 15.2.) eskiden, parıldayan mavi seramikle kaplıydı; Aztekler gökyüzünden "bu mavi taş piramit" diye söz ederdi. Üçüncü Sülale Firavunu Zoser, Sakka-

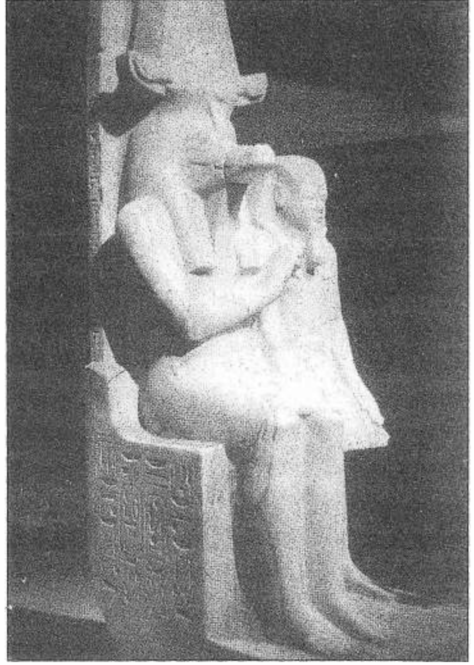

Şek.15.3. Sümerlerin zigguratlarına ya da Yucatan'daki piramide benzeyen Zoser'in piramidi, Mısır'ın kumlarının üzerinde kule gibi yükselir. Sülaleler Dönemi'nde Mısırlılar, böyle muazzam bir inşaat yapmak için gereken teknolojiyi, batıdaki okyanusa gömülen bir krallıktan gelen kültür taşıyıcılarının getirdiğini iddia ediyordu.

ra'daki piramidini (Şek. 15.3.) M.Ö. 2650 civarında, Palenque'daki Maya piramidinin inşasından üç yüzyıl kadar önce yaptırmıştı. Yine de, çeşitli ayrıntılar, ikisinde de göze çarpacak kadar benzerdir. Basamaklı birer piramit olarak, belirgin dış görünüşlerinin ötesinde ikisinde de, aşağıya inen koridorlar ve yeraltı odaları vardır.

Palenque piramidinde Pacal olarak bilinen bir Maya Hükümdarı'nın cesedi vardı. Onun için yapılan cenaze işleri ve inançlar Eski Dünya'dakilere dikkat çekecek kadar benziyordu. Ünlü araştırmacı R.A. Jairazbhoy, kralın sekiz katmandaki ruhunun Yeraltı Dünyası'na giden yoldan geçeceği beklentisinin, Orta Amerika ve Mısır inanç sistemlerinde de neredeyse aynı olduğuna işaret ediyordu. Mısır geleneğinde üçüncü katman timsah *Se-*

Şek. 15.4. Nil Nehri'nin gücüyle ilişkilendirilen timsah başlı Tanrı Sebek, Prens III. Amenhotep'i armağan ediyor.(Luksor Müzesi, Mısır).

bek'in (Şek.15.4.) denetimindeydi. *Cipak* ise Azteklerin kutsal timsah kayığı Nahuatl'dı (Şek. 15.4.) Mısırlılar ve Orta Amerikalılar düşüncelerinde insan ruhunu aynı şekilde anlıyordu. Nil Vadisi'ndeki tapınak sanatında da, çoğunlukla mezardaki bir delikten süzülerek uçan insan başlı bir kuş olarak betimleniyordu. Izapa'daki bir Maya tapınağındaki kabartmada da, aynı şekilde, mağara mezardan uçan insan başlı bir kuş resmedilmişti.

Palenque'deki duvar resimleri Mısır tekniğini, dikkat çekecek kadar hatırlatır. Mısır figürleri gibi Maya figürleri de sıraya dizilir. Soyluların birçoğunun ayakları ve başları ise yatay olarak profilden resmedilir. Bir firavununkinden çok az farklı şekilde, cenazeye gösterilen bir özen olarak Pacal'ın lahdi ve küpeleri hiyerogliflerle süslüydü. Çiçek ve meyve formlarında kesil-

Şek. 15.5. Timsahlı insan figürü, Azteklerin kişileştirdikleri kutsal kayık ve Mayalı habercileri denizden getiren mitolojik araç Cipak'tır. Adları, görüntüleri ve işlevleri aynı olan Mısırlı Sebek ile Aztekli Cipak aynı kaynaktan türemişti. (Bonampak Duvar Resmi, Chiapas, Meksika)

miş, neredeyse Nil'deki işçilikle yapıldığı söylenebilecek tasarıma sahip boncuklu bir gerdanlık takıyordu. Ama Pacal'ın Mısır ile benzerliği burada bitmez. Firavunlar örneği gibi, ona da ölü maskesi takılıydı. Lahdinin alt ucu, Firavun Zoser'inki gibi yapılmıştı, bütün lahit bir kaidenin üzerinde dik durabiliyordu. Pacal da, bütün firavunlar hatta Kraliçe Hatshepsut gibi takma bir sakal takıyordu.

Amerikalı araştırmacı Hugh Harleston Jr.1974 yılında Palenque'deki Yazıtlar Tapınağı'nın, Mayaların *hunab*'ının 1.059 metrelik standart birimlere uymadığını keşfetti. Bununla beraber, yapının Mısırlıların "kraliyet kübit"ini (Dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan mesafeye eşit eski bir uzunluk ölçüsü. Çev. n.) (Corliss 2001, 162) mükemmelce sergilediğini buldu. Yapıda, zemin alanı 4 x 9 m. olan, 7 m. yüksekliğinde büyük bir

mekân vardı. Corliss'e göre (161), "Bu tonozun üzeri, Büyük Piramit'teki Kral Odasını bir şekilde hatırlatan kocaman taş hatıllarla örtülüydü."

Pacal'ın mezarını bulan Meksikalı arkeolog Alberto Ruz Lhuillier şu açıklamayı yapıyordu: "Bu muhteşem oda bizi Mısır piramitlerinin yakınına götürüyor: açıkçası piramidin mimari işleviyle, büyük önder rahibin spiritüel tutumu arasında benzerlik var" (Corliss 2001, 162).

Corliss, sonuç çıkarmayı sürdürür:

> Yazıtlar Tapınağı'nda mimari üslubuyla grafik el sanatları, Mısır piramitlerindekilere o kadar benzer ki, kadim kültürün yayıldığı akla gelir. Aynı taşlar, kapatılmış geçitler, tonoz süsleri var. Büyük Piramit'dekilere benzeyen hava bacası bile vardır. Daha da tuhafı, lahitten çıkan, yılan gibi kıvrılan, çömlekçi çamurundan uzun bir borunun merdivenden çıkarak geçidi kapatan dikey bir taşa hâlâ ulaşmasıdır. Bu boru, gömülen kralın ruhunun kurtulmasının bir yolu mudur? Kim bilir ama eski Mısır'dakine ne kadar benzeyen bir düşünce! (160-62).

Pacal'ın özenle oyulmuş taş lahdinin etrafına Kinich-Ahau'nun (Güneşin Gözünün Efendisi) yeşim heykelcikleri yerleştirilmişti. Bunlar, Mısır'da kralların mezarlarına konulan küçük çini *ushabti* (yanıt verenler) heykellerinden hiç de farklı değildi. Mısır'da Horus'un Güneşin Gözünün Efendisi olarak da bilinmesi ve ona, krallığın büründüğü tanrısal beden olarak saygı gösterilmesi anlamlıdır.

Yeşim Orta Amerika'da, törenlerde kullanılan en önemli taştı; çünkü rengi, Tüylü Yılan ile peşinden gidenlerin Orta Amerika'ya gelmek için geçtikleri Atlantik'in sularını simgeliyordu. Azteklerin Tufan yorumunda Tüylü Yılan'a eşlik edenlerden biri Prenses Chalchuitl'di. Yeşim, özellikle onunla özdeş tutulurdu. Aslında Pacal'ın yeşim heykelciklerine *chalchuitl* denirdi.

Chalchiuhtlicue, Büyük Tufan kurbanlarını balığa dönüştü-

ren bir Aztek Tanrıçasıydı. Aynı dönüştürme Babillilerin ve Amerikan Lakota Siouxlarının Tufan mitolojilerinde de ortaya çıkar. Tanrıçaya, her yıl düzenlenen bir törenle saygı gösterilirdi. Rahipler kamış toplar, onları kurutur, sonra da onun kutsal alanına bırakırdı. Kamış, hem (yazı gereci olarak) bilgeliği hem de tanrıçasının denizaşırı anayurdunu, Kamışların Yeri'ni,Aztlan'ı simgelerdi.Tapınak sanatında Chalchiuhtlicue, bir tahtın üzerine otururken resmedilirdi. Çevresindeki erkeklerle kadınlar da kocaman girdaplarda boğulurken gösterilirdi. Yeşim, mavi-yeşil Atlantik Okyanusu'nun renkli bir metaforuydu. Onun miti, Atlantis felaketinin apaçık bir hatırasıydı.

Tüylü Yılan'ın tebaası, adlarını onun kendilerine hitap ettiği tepeden alan Tlanquacemilhitimelerdi. Onun Denizin Kalbi unvanını anmak için, *chalchiuite* adı verilen yeşim taşlarını işlerlerdi. Olmekler binlerce yıl önce yetenekli yeşim zanaatçısıydı. Yeşim, Mayaların Hayat Ağacı'nın, İmix Ağacı'nın "kalbi"ydi. Tıpkı, Tufan'dan sağ kalan Utnashpitim ile karşılaştıktan sonra Sümer kahramanı Gılgamış'ın aradığı Hayat Ağacı'nın "meyvesinin" lapis lazuli olması gibi, yeşim de Hayat Ağacı'nın sembolüydü. Mayaların Atlantisli kurucu babası Itzamna'nın, Gökyüzünün Efendisi'nin İmix Ağacı vardı. Bu ağaç, tapınak sanatında suların taştığı bir vazoda büyürken gösterilirdi. Mısır sembolizminde suyla dolu vazo, ilk tanrıların ve insanların Nil Deltası'na geldikleri ilk denizi simgelerdi.

Orta Amerika'da yapılan başka bir kadim Mısır töreni, dört ana yönden ok atmaydı. Her firavun bunu, krallığının başlangıcı ve otuz yıl hüküm sürdükten sonra eşzamanlı olarak tanrılığı üstlenme olarak kabul ederdi. Bu nedenle bunu, her üç yılda bir kutlardı. İlginçtir ki, bu Sed Festivali töreni, benzer şekilde tanrılık üstlenen ölümlü bir okçudan söz eden Azteklerin Nahuatl şiirinde de anlatılır.

Mısır ile Orta Amerika arasındaki benzerlikler sadece karşılaştırma yapılabilen törenlerdeki faaliyetlerle ya da muazzam

mimariyle sınırlı değildir, el sanatlarında da benzer örneklere rastlanır. Meksika'nın Jalapa Müzesi'nde, ağzından kıvrılmış iki ip çıkan, çömelmiş durumda küçük bir Olmek figürü sergilenir. Bu heykelciğin anlamı bilinmemektedir ama Firavun IV. Ramses'in *Kapılar Kitabı*'nda Akhen'in ağzından çıkan kıvrılmış iki ip anlatılır. Ahken, yüce güneş tanrısı Ra'nın (ya da Re) içinden güneş kayığıyla geçtiği Yeraltı'nın bekçisidir. Güneş anlamına gelen başka bir Olmek figürini başparmağı ağzında, oturan bir bebeği betimler. Bu, gündoğumunun simgesi, "güzel çocuk"tur. Benzer şekilde, Mısır tapınak sanatında şafakta doğan güneş tanrısı, "Herupkhart, Bebek Horus, parmağı ağzında bebek" olarak betimlenir (*Ölüler Kitabı*,171. Bölüm).

Dumanı Tüten Ayna, *nagual*'ı ya da büründüğü hayvanın kisvesi jaguar olan Toltek-Aztektanrısı Tezcatlipoca'nın adıydı. Benekli derisi yıldızlı gökyüzünü simgeliyordu. Aynı zamanda Hurakan (İng. kasırga *–hurricane-* kelimesinin kökü) olarak da biliniyordu. Şimdikinden önce yıkıma uğrayan dört "dünyanın" (çağ ya da dönem) ilki olan Ocelotonatiuh'da ya da Jaguar Güneşi'nde hüküm sürüyordu. Tezcatlipoca, aynasında her şeyi görüyordu –geçmiş, şimdi ve gelecek. Bu tanrının Atlantisli özellikleri, yerkabuğunu aniden değiştiren dünya çapında bir olaya egemen olmasından, kehanet aynasıyla vurgulandığı üzere, onun astrolojik karakterini simgeleyen göksel varlıklarla özdeşleştirilmesine kadar apaçıktır. Tezcatlipoca'nın Eski Dünya'daki karşılığı, Turin'deki Mısır Müzesi'nde bulunan, çita postu giyen astrolog Anen'in heykelinde görülebilir. Postundaki benekler beş köşeli yıldız haline getirilmiştir. Postu, çita yüzünü temsil eden altın bir maskeyle bağlanmıştır. Lindsay, Dionysos'a kehanette bulunması için yakarırken, yıldız benekli bir aslan postuna sarınan Dinoysos ayini yöneticisinin çizimini yayınlamıştır (Lindsay1969, 129).

Başka bir göksel benzerlik, Azteklerin Başkenti Tenochtitlan'da bulunan (yaklaşık 2 m. çapında) büyük göksel diskte gö-

rülür. Üzerinde, Ay Tanrıçası Coyolxauqui'nin açık tonda beyaz bir taşa yapılmış kabartma heykeli vardır. Güçlü kolları ve bacakları, dik duran gövdesine, diskin kenarında dik açıyla eğilir. Parçalanmış gövdesine sağa bakan, çembere asılmış bir haç şekli verir. Uzakdoğu, Hindistan, Kafkasya ve Ege'den Avrupa kıtasına ve İngiliz Adaları'na kadar tarih öncesinin derinlerine giden Hint-Avrupa geleneği, güneş svastikasının tersine ayı, sovastika* ile simgelenen bir tanrıçayla özdeş tutar. Bu özdeşleştirmeye örnek olarak, Yunanlıların Ay Tanrıçası Artemis'in elbisesindeki minik sovastikalar verilebilir. İkiz kardeşi Güneş Tanrısı Apollon ise svastika takar. Coyolxauqui'nin Artemis'in Yeni Dünya'daki karşılığı olduğu, bu Ay Tanrıçalarının aynı amblemi, sovastikayı paylaşmalarıyla, görsel bir ilişki kurularak çok iyi anlatılır.

Orta Amerika'daki malzemelerle Eski Dünya'dakiler arasında yapılan karşılaştırmalarda, Atlantik Okyanusu'nun iki kıyısında yapılan ortak törenlerin altı çizilmektedir. Firavun III. Ramses'in, iki su akıntısının kesiştiği yerde yaptığı libasyon töreninin benzeri *Meksika Kitabı*'nda anlatılır. III. Ramses'in, Batı Thebes'teki Zafer Tapınağı Medinet Habu'da duaya hazırlanırken çakıl taşları tütsüsünü yerleştirdiği görülür. Aynı sahne, kaşık biçimli buhurdanlığın da dâhil edilmesine kadar, Selden Kitabı'nda tekrarlanır. O, "Manu'nun mükemmel ruhlarına" katılmaya giden oğlunun ölümünün yasını tutar. Manu, batıdaki okyanusta yer alan, bir zamanlar tanrılarla insanların uyum içinde yaşadıkları İlk Atum Tepesi'ne verilen ad ya da unvandır. Mısır'ın *Ölüler Kitabı*'nın 15. Bölümü'nde, güneşten "Manu'nun ufkunda denize gömülürsün" diye söz edilir. Budge'ın yazdığı gibi, "Manu batıyla eş anlamlıdır" (Budge 1907, 135). Aynı şekilde Mayalar da kimi kez anayurtlarından Mani diye söz ederler ama o, doğudaki Gündoğumu Denizi'nde yer alır.

---

* Saatin ters yönünde çizilen, svastika.(ç.n..)

Tütsüyle ilişkili başka bir çarpıcı benzerlik, Mexico City'deki Ulusal Antropoloji Müzesi'nde Olmek'lerden kalma bir taş tablette görülür. Burada bir adam, ağacın özlü kısmından yapılan reçineli, kokulu bir madde olan toz haline getirilmiş küçük bir kopal kesesiyle büyük bir yılana saygılarını sunar. Chicago Üniversitesi Oryantal Enstitüsü'nde bulunan bir Sümer silindir mühründe (yaklaşık M.Ö. 2350) bir adam, Olmek kesesiyle aynı formda bir tütsü kabı tutarak yılan kralın huzurunda tören yönetir.

Yucatan kıyılarına ayak basan, uygarlığı getiren ilk kişi olan Mayaların Itzamna'sı, Büyük Göç'e rehberlik eden bir insan-tanrıydı. Daha sonra başkent Mayapan'ı kurdu. Adı, "İguana Evi" anlamına geliyordu ve iguana Tüylü Yılan ile ilişkilendirilen canlı sembollerden biriydi. Itzamna, Mısır dilinde "firavun"un karşılığı olan, "Büyük Ev" diye çevrilen *perhoe*'ye benzer. Firavunlar gibi Itzmna da çenesine takma bir sakal takar. Firavunlarınkine benzeyen başka bir ayrıntı, Mayaların rahip anlamına gelen *ahkin* ya da "güneşten yapılmış" sözcüğüdür. Bu, Mısır'ın ankh'ını ya da ölümsüzlüğün sembolü olan hayat haçını yansıtır gibidir. Aslında, Gunner Thompson,1895'te bulunan ve şu anda Mexico City Antropoloji Müzesi'nin mülkiyetinde olan, ankh ile göze çarpacak şekilde bezenmiş bir Kolomb öncesi vazoyu anlatır (Thompson 1994, 82).

Ankh'ın simgelediği hayat gücünün ilk kez, ilk denizden bir kuş ortaya çıktığında tezahür ettiği söylenir. Hayvanın ötüşü, Büyük Geveze Mısır Tanrısı Kenkenwer kişiliğine bürünen yeryüzünün var olmasına neden olur. Olmek'lerin, ördeğe benzer şekilde oluşan büyük bir su havzası, ötüyormuş gibi ağzı açık bir kuşun ortaya çıktığı bir deniz manzarasını anlatır. Orta Amerika'da bu çok eski el sanatının anlamı açıkça, Mısır inancında kutsal kabul edilen aynı yaradılış öyküsünü ifade etmektir.

Guatemala adının, Mısır'ın Watemra'sına ya da "Ra'nın Dinlenmesinin Yolu"na, Kızılderililerin getirdiği bir yorumu olma-

sı, Guatamala'nın batıdaki yerine görünüşte uygundur. Aynı şekilde Campeche Koyu, Mısır dilinde *khampetcha*, suyun kavis yapan bölümü şeklinde değişir. Kuşkusuz bu, Campeche Koyu'nu anlatır. Özellikle, Azteklerin dili Nahuatl ile Atlantik Okyanusu'nun öte yakasında, Meksika'nın tam ters yönünde yer alan Kanarya Adaları'nın eski sakinlerinin konuştukları Guanche dili arasında yapılan bir karşılaştırma açıklama getirir. İki halk arasında da suyun karşılığı olan sözcük *atl*, Atlantis'in ilk üç harfidir. Görünen o ki, kayıp uygarlık, yeni ufuklar açan bu sözcüğü, mimari, tarihsel öyküler, törenler ve Atlantis'teki deneyimleri anlatan mitolojik betimler açısından da zengin olan iki kültüre miras bırakmıştır.

Dahası, Mısır ve Kanarya Adaları'ndaki soyluluk gibi, Aztekler de (Mayalı seçkinlerin yaptığı gibi) başı uzatıyordu. İspanyolların tarih kayıtlarında, bu görenek "tanrılar tarafından atalarımıza verildi" diyen Azteklerden alıntı yapılıyordu. Borgia ve Borbonicus kitaplarında görüldüğü gibi, Mayalar, Anubis'e benzeyen bir köpek figürüne saygı gösterirlerdi. O, Guanche'lerin kutsal köpekleri gibi insanların ruhlarını Yeraltı'na götürürdü.

Ama belki de, Eski Dünya ile Yeni Dünya kültürleri arasındaki benzerlikler en çok tanrıça Maat'ta görülürdü. O, evrensel düzenin özü olarak, Mısır spiritiüelliğinin merkezindeydi. Gerçekten de adı, somutlaşmış kozmik uyumun, amaçlı varlığı ve iyi düzenlenmiş etkileyici ilkesiyle eşanlamlıydı. Yüce bir ahlak gücü olarak bütün tanrıları, hatta Ra'yı bile yönetirdi. O, bütün âleme hükmeden fiziksel ve metafiziksel yasaların kişileştirilmesiydi. Kırk iki yargıç Olumsuz İtirafı, ölünün ruhunun anlattığı kötülüklerin salıverilmesini dinledikten sonra, tanrıça tüyüyle ölünün kalbini tartardı. Onun amblemi tüydü. Tek başına ve dengedeyken tüy, doğruluğu, gerçeği, uyumu, kozmik yaratıcılığın ve istikrarın birbirine zıt güçleri arasındaki dengeyi temsil ederdi. Dengeyi, kutsal hareketsizlik noktasını simgelerdi.

Napata (Nubya) genel valisi Huy'un mezarındaki duvar resminde, tüyü ile beraber Maat, asasını Firavun'a, genç Tutankamon'a bağışlarken görülür. Adının değişik şekilleri Maet, Maht –ve Maya'dır.

Amerikalı Mayalar adlarını Mayapan şehrinden alıyordu. Şehir ve halkı adını Atlantis Tanrıçası'ndan mı alıyordu? Mayalar, Maat'ın ilkesini anlıyordu. Gerçi buna, doğal olguların alt yanı anlamına gelen bir sözcük olan Chu-el diyorlardı. Mayalar, evrensel olarak hüküm süren aklın, doğal olguları uyumlu bir faaliyet olarak düzenlediğine inanıyordu. Mevsimlerin düzenli dönüşümüyle ve beraberinde gelen bitki, hayvan ve metrolojik etkileşimle, yukarıdaki göklerin tahmin edilebilir dönüşümüyle, onun var olduğunun kanıtları doğanın gözlemlenebilir dengesinde bulunuyordu. Mayaların gördüğü her şey, bütün canlılarda ve cansız maddelerde eşzamanlı işlev ve hareket arasındaki işbirliğini kanıtlıyordu. Uygarlığın amacı insanlığın Chu-el (Maat) ile uyum içinde olmasıydı.

Atlantis-Mısır temaları Orta Amerika mimarisinde de apaçıktır. Adını Tolteklerin Kızıl ve Siyah Ülkesi'nden alan Meksika Şehri Tula'da, birçoğu karyatid formunda, destekler ya da "taşır" pozisyonda olan, Avrupa özellikleri taşıyan çok sayıda taş figür bulunabilir. Tenayuca'daki piramidin kenarlarında kıvrılmış iki büyük yılan yaz gündönümünde batan güneşe bakar. Yeni bir hayat şafağının sökmesi için, ölümün karanlıklarında, Yeraltı'na yaptığı uzun yolculuk sırasında Güneş Tanrısı Ra ile savaşan Mısırlıların canavar gece yılanı Apep'i hatırlatırlar. Tenayuca piramidiyle Apep'te, aynı güneş kavramı paylaşılır. Mimarisinde güneş yılının günlerinin simgelendiği Mısır'daki Büyük Piramit gibi, El Tajin'deki tapınağın duvarlarında 365 oyuk vardır. Chicken Itza'daki El Castillo'da, bir takvim yılındaki gün sayısını simgeleyen 365 basamak yer alır.

Tlaloc'taki (Azteklerin Atlas'ı) Calixtlahuaca Tapınağı, kızıl ve siyah volkanik taştan yapılmıştır. Bu, Platon'un Atlantis'inde

kamu binalarının yapılmasında kullanılanla aynı malzemedir. Tapınak Tolteklerin, volkanik kayaların bolluğu nedeniyle "kızıl ve siyah ülke" diye çok hatırlatıcı şekilde anlattıkları Atlantis'in tanımını akla getirir. Mısır piramitleri gibi, dört ana yöne bakan Olmek, Maya ve Aztek piramitlerine astronomiye göre yapılan hizalamalar dâhil edilmiştir. Hem Mısır, hem de Orta Amerika uygarlıklarında tapınak duvarları 19 kareden oluşan ızgara sisteminde tasarlanmıştır. Bu, bu kültürel yayılmayı kabul etmeyenlerin açıklayamadıkları sınırlı bir karşılaştırmadır.

Meksika'daki Cholula piramitlerini Mısır'da Sakkara'dakilerle karşılaştıran Mulhall, şu sonuca varır: Birbirine benzeyen yönleri, yapılışları, hatta içlerindeki galeriler ve odalarıyla, doğudaki ve batıdaki bu gizemli anıtlar, inşaatçıların, planlarını aynı kaynaktan çizdiklerine tanıklık ederler (Mulhall 1911,96). Nil Vadisi'ndeki en eski mezarlar gibi, Aztek piramitlerinde de tören yapılan küçük bir tepe vardır. Genellikle bu, taş dökülerek kaplanmış, koni biçimi verilmiş, küçük bir çamur tepedir. İlk Zaman'da, yaratıcı sulardan yükselen İlk Tepeyi simgeler.

Orta Amerika'da, Tzuntzuntzan'daki tören merkezinde daire şeklinde beş piramit vardır. Her birindeki on tabakanın birbirinden altı setle ayrılmış olması batan başkenti fazlasıyla akla getirir. Platon, kutsal 5 ve 6 sayılarının Atlantis'te astronomiye, ritüel mimariye ve şehir planlamacılığına dâhil edildiğini söylüyordu. Meksika'da Tetitla Sarayı'nın elli altı odası vardı ve Tula'da muazzam Atlantis heykellerinin bulunduğu en önemli piramit, Büyük Giriş'te olduğu gibi, beş tam seviye olarak yapılmıştı. El Tajin'de tören merdiveninin uzunluğu boyunca altı sunak ve geriye çekilebilen altı platform vardı. Kutsal sayılar ya da katları Orta Amerika'daki her yapıda olmasa da, anma amacıyla yapılan tapınakların ve piramitlerin büyük çoğunda değilse de, çoğunda tekrarlanması onların Atlantis'e işaret ettiğini belirlemek için yeterlidir.

Maya yüksek rahiplerinin beşine Cajalom, Hayatın Babası

olarak saygı gösterilirdi. Bunun anlamı, Pythagoras'ın gizemciliğinde de aynıdır. Menninger şunları yazar: "Eski Meksikalılarda Beş sayısına göre düzenlenmiş bir birim ardışıklığının yanı sıra, açıkça yirminin katlarına dayanan bir sayısal ardışıklık vardı –ve onun şaşırtıcı özelliği buydu" (Menninger 1949, 62). Mexico City'deki Ulusal Antropoloji Müzesi'ndeki Azteklerin Takvim Taşı, kemerin içinde onar onar gruplanmış pentagramlardan oluşan bir dairedir. İkinci halkayı oluşturan lotusun taçyaprakları ise onar onar gruplanmıştır. Quetzalcoatl, Beşinci Güneş'te ya da beşinci dönemde gelmiştir; onun öteki beni Tezcatlipoca onun festivalini güneşin beşinci ayında kutlamıştır. Quetzalcoatl rolü için seçilen genç adam, Tüylü Yılan bayramından beş gün önce Quetzalcoatl'ın tanrısallığını üstlenmiştir. Açıkçası, 5 sayısının spiritüel önemini hem Kolomb öncesi Amerikalılar, hem de eski Atlantisliler kabul ediyordu.

Mayalar, yerkabuğunu aniden değiştiren dünya çapında bir olaydan sonra, Gündoğumu Denizi'nden yapılan muazzam iki yabancı göç dalgasının ilkini, Büyük Geliş'i kutluyordu. Yeni gelenler Orta Amerika'yı geriye dönük bir vahşilikten, daha sonraki kırk beş yüzyıl içinde, periyodik olarak güçlenecek, gücünü kaybedecek ve canlanacak olan, giderek serpilen bir uygarlığa dönüştürdüler. Bu kültür taşıyıcılarının kimlikleri, Olmeklerden Azteklere kadar her Orta Amerika kültürünün sanatında, mitolojisinde, tarihinde ve mimarisinde kuşku götürmez şekilde ortaya çıkmaktadır. Kolomb öncesi Amerika'da, onların geldikleri jeolojik açıdan istikrarsız olan krallık birçok adla bilinir –Aztlan, Kızıl ve Siyah Ülke, Mani, Valum, Eski Tula, Tollan, Tlapallan. Ama onların hepsi, çok daha ünlü olan, Atlantis olarak hatırlanan okyanustaki bir başkente mensuptur.

16

Sağ Kalanların Küçük Göçü

Tollan'ın kuleleri yanar. Quetzalcoatl ve ailesi yurtlarının ölümünden sonra buraya gelirler.

TOLTEKLERİN TÜYLÜ YILAN ŞARKISINDAN

Orta Amerika ile Kadim Mısır arasındaki ilginç karşılaştırmalardan biri, ortak bir günde, Atlantis'in son çöküşünü hatırlamalarıdır. Okyanusun ortasındaki bu olayın yarattığı yankı, sağ kalan on binlerce kişiyi akın halinde doğuda Meksika Vadisi'ne, batıda Nil Vadisi'ne götürdü. Dünyanın bu iki bölgesindeki halklar ne olduğunu yazıya döktü, taşlara geçirdi. Her 2 Kasım'da Aztekler, Diriliş Günü şerefine sevdiklerinin mezarlarına çiçekler serptiler. Romalılar döneminde aynı gün yapılan aynı ayin, Ausares Hilaria olarak biliniyordu. Bu, ölümün üstesinden gelen kahraman Osiris'in kültünün izinden gidenlerin kutladıkları diriliş günüydü. Dünyadaki gelenekleri karşılaştıran araştırmaların, Diriliş Günü ile Ausares Hilaria'nın, yerkabuğunu aniden değiştiren son olayda Atlantis'in başına gelenlerle aynı tarihe, M.Ö. 1198 yılı Kasım'ının ilk günlerine denk düştüğünü göstermesi rastlantı değildir (Joseph 2002, 156).

Ancak Orta Amerika'daki Atlantis adına, Maya uygarlığından geriye kalan tek başına çok ikna edici olan fiziksel bir sanat ürünü, bir zamanlar, Guatemala cangıllarında kaybolan bir bina-

yı süslüyordu. Bu betimde, tören giysileri içinde (açıkça kraliyetten bir kişinin portresi olarak tasarlanmış) bir adam, indifa eden volkanik bir adadan süslü kayığının küreklerini çekerek uzaklaşırken gösteriliyordu. Arka planda, adamla denize yıkılan taş tapınağın arasında, gözlerini kapamış, boğulurken bir elini havaya kaldırmış, açık renkli uzun saçları suyun üzerinde yüzen bir erkek figürü vardı. Kuşkucular bu sahneyi, Atlantis'in çöküşüyle birlikte kaçarken ölen lider olarak yorumlamakta güçlük çekerler.

Aslında bu taş kabartma, Orta Akropol denen yapının dış yüzünün üzerini geniş bir kuşak halinde bütünüyle çevreleyen, bekli de yüzlerce metre uzunluğundaki çok uzun bir frizin bir parçasıdır. Bu yapı Mayaların büyük tören şehri, Guatemala'da cangıl metropolü Tikal'in merkezindedir. Friz, başlangıçtan M.Ö. onuncu yüzyılın sonunda bir tarihte Tikal'in terk edilmesine kadar, Maya tarihindeki önemli olayları apaçık anlatan bir dizi heykeltıraşlık betimlerinden biriydi. Doğudan başlayan ilk panoda (yeterince) Atlantis sahnesi vardı.

Tikal ilk kez, yirminci yüzyılın başında fotoğrafçı Teobert Maler tarafından keşfedildi ve profesyonelce belgelendi. Batık uygarlık masallarına hiç sabrı olmayan konvansiyonel bilim adamı Maler, keşfettiği frizden o kadar etkilendi ki, akademik kuşkuculuğunu tümüyle bıraktı ve panonun gerçekten de Atlantis'in son anlarını anlattığına ikna oldu. Panonun Tikal'de ortaya çıkması, Mayalar tarafından göze çarpacak şekilde konumlandırılması, sadece, aristokrasiye mensup olanların felaketten sağ çıktığı anlamına geliyordu. Buradan hareketle Maler, Mayalara, aslında bütün Orta Amerika uygarlığına, yerli halklarla Atlantisli kültür taşıyıcılarının etkileşimlerinin ürünü olarak bakmaya başladı.

Frizin yanlışsız ve ayrıntılı çizimlerini yaptıktan, fotoğraflarını çektikten sonra Maler, onu Akropol'den indirdi ve gemiyle Avusturya'ya götürdü. Onun Voelkerkunda Müzesi'nde sergi-

lenmesi sansasyona neden oldu. 1945'e kadar en büyük hazinelerden biri olarak kaldı. Tarihsel önem taşıyan o yıl, Sovyet askeri birlikleri Viyana'yı yağmaladığında yontu kayboldu. Hiç değilse Maler'in yaptığı kopyalar, Atlantis sahnesinden yaptıkları dahil, Pennsylvania Üniversitesi'nde korunmaktadır.

Daha önce Mayaların Büyük Göç geleneğinde anlatıldığı gibi, Tikal frizi, sadece bir göçü grafik olarak anlatmıyordu, Küçük Göçü oluşturan yeni gelenleri, bu ikinci ve son büyük göç dalgasını meydana getirmeye zorlayan, Atlantis'in M.Ö. 1198'deki son çöküşünü de anlatıyordu. M.Ö. on ikinci yüzyılda sağ kalan bu kültür taşıyıcılarının gelişlerini, tarih öncesi Meksika'da gerçekleşmiş önemli bir olay doğrular. Nüfus artışı o kadar ani, o kadar büyük ölçekteydi ki, bilim adamları eskiden Orta Amerika uygarlığının bu tarihte başladığına inanıyorlardı. Atlantis'teki son felaket, Mayaların Küçük Göçü ve mevcut arkeolojik kanıtlar birleşir. Bütün bu üç unsur, M.Ö. 1200 civarında Atlantik Okyanusu'ndaki doğal bir felaketten kaçtıktan sonra, Yucatan kıyılarında karaya çıkan yabancıların, Orta Amerika'da yaptıkları önemli bir toplumsal etkinin bir parçası olduğunu doğrular. Mayaların kronolojiyi düşünme tarzlarında *küçük* tanımlaması, onların gelişinin sayısal ya da kültürel öneminin daha az olduğu anlamına gelmez. Bunun yerine, daha önceki Büyük Göç'e oranla, üzerinden daha az zaman geçtiğini belirtir. Mayalar için *küçük*, "daha yakın zamanda" anlamına gelir.

Bu Küçük Göç'e mensup olanlar, bütün Orta Amerika sanatında ve edebiyatında, yerli nüfustan fiziksel olarak farklı bir halk olarak çok anlatılır. Mexico City'de, Cacaxtla'daki duvar resimlerinde, önderleri Tüylü Yılan, Amerika Kızılderililerine benzemeyen yüz hatlarıyla görülür. Kökeninin okyanus olduğunu simgeleyen sedeften çıkarken gösterilir. La Venta'da Olmeklerden kalma bir taş kabartmada, tipik Avrupalı yüzlü, sakalı dalgalanan bir adam görülür. Sakallı yüzler Copan'da bir ölü vazosunda, Chicken Itza'da Kukalcan Tapınağı'nda, Veracruz'da

Tepatlaxco'nun her yerinde, Olmeklerin önemli Monte Ablan yerleşmesindeki çok sayıda objede ve Tula'da tapınak duvarlarında ortaya çıkar. Meksika ve Orta Amerika'nın tören merkezlerinde de daha birçok örnek vardır.

Bölgedeki Kızılderililer, otuz bin yıl önce, donmuş Bering Boğazı'nı geçerek Asya'dan gelen Moğol ataları gibi koyu tenli, sakalsız, epikantus çizgileri (köşelerde yukarıya dönen gözler) ve zigomatik kemerleri (çıkık elmacık kemikleri) olan ufak tefek bir halktı, hâlâ da böyledir. Mayaların yönetici sınıfı olan Pilli'lere mensup olan bireylerin iskelet kalıntılarının birçoğu, tam tersine, onların Mayeque'ler diye bilinen çalışan köylü kitlelerinden daha uzun boylu olduğunu gösterir. On altıncı yüzyılın sonunda Meksika'ya giden seyyah Gasper Antonio Chimosa, *Tarihsel Anılar*'ında (Historical Recollections), "yerliler, [Itz-

Şek. 16.1. Yaklaşık M. S. 400'e tarihlenen, Labna'daki tören merkezi kazısı sırasında bulunan bu Maya heykeli, Pillilere ya da yüksek sınıfa mensup, iyi beslenmiş bir soylunun portresidir. Onların, Kukulcan'ın açık tenli, sarı saçlı taraftarlarının doğrudan soyundan geldikleri söylenirdi. Bu adamın Avrupalı yüz hatları Meksika yerlilerinin yüz hatlarına çok zıttır. (St. Louis Sanat Müzesi)

mal'daki] adı geçen binaları yapanların beden yapılarının o zamandaki insanlardan daha iri olduğunu söylüyorlar," der. Hernan Cortes, II. Montezuma ile yüz yüze geldiğinde Aztek imparatorunun sakalı, görece açık renkli teni ve uzun boyu dikkatini çekti. Bunların hiçbiri onun uyruklarının fiziksel görüntüsüne yansımıyordu.

On yedinci yüzyılın başında İspanyol taciri Andres de Avendane y Loyola, sağ kalan ne yazık ki, az sayıdaki Itzaları –Avrupalı fatihlerin ne dışladıkları, ne de asimile ettikleri diğer seçkin Maya yöneticileri- "yüz hatları hoş ve mestizo'lar gibi hemen hepsi açık tenli, beden yapıları mükemmel ve doğuştan yetenekliler," diye anlatıyordu. 1500'lerin ortasında Meksika'ya boyun eğdirilmesine bizzat katılan Juan de Villagntierre de aynını anlatır. Fetih'ten sonra aristokrat Pillilerin (Bkz. Şek.16.1) ya da İtzaların birçoğunun sığındığı, kuzey Belize (eski İngiliz Honduras'ı) ve güneydoğu Yucatan'da birbirinden ayrı yaşayan Kızılderili gruplarında bugün bile, modern Avrupalılarla evlenilmediğini dikkati çekecek şekilde belirten açık ten çok sık görülür. Böyle ırk anormallikleri, eski yönetici sınıfın soyundan gelenlerin taşıdıkları bir kalıtımsallık olmalıdır.

Mayaların Mutul şehri, adı "Beyaz Adam" anlamına gelen Zacmutul tarafından kurulmuştur. Chicken Itza'daki Savaşçılar Tapınağı'ndaki bir frizde yalvaran esirler koyu esmer gösterilirken, soyluların yüzleri açık sarı resmedilmiştir. St. Louis Sanat Müzesi'nde yer alan, Quirigua'da bulunmuş bir vazoda kızıl sakallı, mavi gözlü, krem rengi tenli ve boğa boyunlu bir erkek büstü vardır. Bu örnekler, hiçbir şekilde benzersiz değildir. Olmeklerin başlangıç döneminden Azteklere kadar daha yüzlercesi vardır. Kanarya Adaları'ndaki iskelet kalıntıları üzerinde yaptığı derinlemesine araştırmasını yayınlayan Harvard'dan Ernest Hooten, "Ermeni ırkı tipinin" Maya seçkinlerinde tekrarlandığına işaret eder (Hooten 1904,304). İtzaların düz yüzleri ve dar, yüksek kemerli burunlarıyla tipik Ermeni-Kafkas tipi olduğunu

saptayan antropolog M. Wells Jakeman, Hooten'ın gözlemlerini destekliyordu. *Mayaların Kökeni ve Tarihi*'nde (The Orgin and History of Mayas, 1957) geriye çekik alınlarının, kalın ve kavisli dudaklarının, sağlam çenelerinin bu izlenimi güçlendirdiğini yazıyordu.

Mayaların dili de, fiziksel antropolojilerinin altını çizer. Orta Amerika'daki yedi yüzün üzerinde yerel dilin arasında sadece o, tek hecelerin ve eşseslerin ortak kullanılmasıyla, Hint-Avrupa diline dikkati çekecek kadar benzer. Üstelik, değişikliklerin kendi içinde olduğu çekimli dillerin tersine, Maya dili, çekimlerde (ad çekimleri) ön eklerin ve son eklerin kullanıldığı bitişken bir dildir. Ünlü yazar L. Sprague de Camp gibi, Atlantis konusunda baş kuşkucular bile, Maya dilinin, Türkiye'nin batısında konuşulan Ural-Altay ya da Fin-Uygur dillerine benzediğini itiraf ederler.

Kafkas diliyle bu dilbilimsel benzerlikler, aynı zamanda Maya seçkinlerinin Kafkas kimliğini destekler ve Atlantis dilinin Ermeniceye (Ural-Altay) benzediğini akla getirir. Bu nedenle, belki, ikisi de Fin-Uygur olan Etrüsk ve Troia dilleriyle yakından bağlantılıydı. Platon'a göre, aslında Etruria, Atlantis imparatorluğuna mensuptu ve kan bağının olduğu Troia, Atlantis'in önemli bir ticari müttefikiydi. Zaman içinde Maya dilinin, Kafkas kökenine benzerliği ayrıntılarda değişti, böylece varlığını sürdüren kökdeşlikler (iki ya da daha çok dil arasında kaynak ilişkiyi gösteren sözcükler) giderek azaldı ama hâlâ rastlanan birkaçı bunu göz önüne sermektedir. Örneğin, Mayaların "inşaat ustası"nın ya da "vasıflı zanaatçı"nın karşılılığı olan *menyah* ve *menyan* sözcükleri, Troia dilinde "inşaatçılar ya da alan ölçümü yapanlar", "şehri ölçenler" anlamına gelen bir terimdir (Nuttall 1900, 532, 533). Klasik dönemlere kadar geç bir tarihte bilinen Ermeni şehirleriyle Mayaların tören merkezleri arasında yapılan karşılaştırmanın işaret ettiği gibi, Orta Amerika'daki önemli bazı yer adlarının başka örnekleri de vardır:

ERMENİ ŞEHİRLERİ	MAYA TÖREN MERKEZLERİ
Colima	Cholima
Colua	Cholula
Zalissa	Xalisco
Zuivan	Zuivane

Merak uyandıran bu benzerlik, on dokuzuncu yüzyılda, Ptolemios'un *Küçük Asya'nın Coğrafyası*'nda (Geography of Asia Minor) Ermeni şehirlerinin listesini bulan Atlantoloji'nin babası İgnatius Donnelly tarafından ilk kez gün ışığına çıkarıldı. Kuşkusuz, en inandırıcı, en kaçınılmaz karşılaştırma Azteklerin Aztlan'ında ve Platon'un Atlantis'inde görülebilir.

Bununla beraber, Orta Amerika'nın batık uygarlıkla benzerlikleri kökdeş sözcüklerin çok ötesine gider. Burçlar kuşağının hem Orta Amerika'da, hem de klasik öncesi Avrupa'da geliştirilmiş olması yeterince dikkat çeker ama bu iki burçlar kuşağının aynı astrolojik burçları kullanılacak kadar birbirine benzemesi, bir kültür çakışması olasılığını doğrular.

Tüylü Yılan, Ehecatl olarak gösteriliyordu. Azteklerin kutsal sanatında (*Viyana Kitabı*), tıpkı astrolojinin Atlantisli kurucusu Atlas gibi, göklere destek olan eğilmiş bir figür olarak betimleniyordu. Forman, Ehecatl için "O, bir astroloji tanrısıydı," diye yazar (Forman 1968, 46). Böylece onun, hem form, hem de işlev olarak Atlas ile özdeş olduğu bellidir. Ehecatl, Mısır'ın Atlas'a benzeyen Shu'su ve Sümerlerin Enlil'i, Rüzgâr Tanrısı unvanını taşıyorlardı.

Ehecatl tapınakları, Orta Amerika'daki en belirgin Atlantis yapılarını oluşturuyordu. Yapmaları gerektiği üzere, onun Atlas ile özdeşliğini gösteriyorlardı. Hepsi daire şeklindeydi ve basamaklı bir piramit oluşturmak için, eşmerkezli üst üste platformlardan yapılan beş ya da altı katman içeriyorlardı. Bu tapınakla-

ra dahil edilen sayılar, Platon'a göre, Atlantislilerin mimariye ve şehir planlamacılığına dahil ettikleri aynı kutsal sayılardı.

Ehecatl anıtları, (İngiliz ve Kanarya Adaları'ndaki bazı megalitik kalıntıların dışında) dünyanın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar, Atlantis yapı stilini ve planını yensıtır. En iyi korunmuş örnekleri, Mexico City metrosu yapılırken kazılan, bugün de halka sergilenen, yeraltındaki eşmerkezli piramit kadar Tula (El Corral), Calixtlahuaca, Zempoala ve Cuicuilco'da da görülür.

Ehecatl'ın çok sayıda Atlantis özelliği gösteren başlıca tapınağı, Azteklerin eski başkentinde bir Katolik katedraline yer açmak için yıkıldı. Ama yeni dinde Tenochtitlan, Meksika'nın başkenti yapılmadan önce bir İspanyol vakanüvis onun ayrıntılı bir tanımını yapmıştı. Bununla beraber, benzerlikler yapının bütününde kutsal sayıların tekrarlanmasının çok daha ötesindeydi; Ehecatl'ın 15 m. yüksekliğindeki piramidi kırmızı, beyaz ve siyah boyalıydı. Bunlar, Platon'un bize, Atlantis mimarlarının sevdiklerini söylediği renklerdi. Dahası, daire şeklindeki yapı, Tenochtitlan tören merkezi kompleksinin tam ortasına –aslında göbeğine- konumlandırılmıştı. Bu büyük şehirde, kasıtlı olarak Atlantis'teki özgün şehir örnek alınmıştı. Yapay gölün ortasına bir ada olarak yapılan şehrin tasarımı akrep şeklinde yapılandırılmıştı. Bu, zodyakta Atlas'ın karşılığı olan burçtu (Gleadow 1961, 99). Aztek'in takımyıldızı, Eski Dünya'da gibi Akrep ile aynıydı (Forman 1968, 201). McNice'ın gözlemlediği gibi, "Genellikle sıcak, kurak ülkelerde rastlanan akrebin su burcu olarak kabul edildiğini görmek şaşırtıcıdır" (McNice 1955, 95).

Orta Amerika'da Platon'un Atlantis'teki kutsal mimari tanımına en çok uyan tek yapı, Mexico City'nin güneydeki dış mahallelerinde yer alan Cuicuilco'dadır. Daire şeklindeki tasarımıyla beş halkadan ya da tabakadan yapılmıştır ve bir zamanlar etrafı, deniz yerine geçen suyla dolu hendekle çevrilmiştir. Hunter, "Meksika'nın batısında, Guerreo bölgesinden elde edilen klasik öncesi çanak çömlekte, tapınakları ya da kutsal alanları

simgelediğini varsayabildiğimiz, çok sayıda platformu olan daire şeklinde kulelerin ya da piramitlerin resimleri vardır," (1978, 18) diye yazar.

Körfez'deki kıyı ovasında, La Venta'da bulunan yivli, daire şeklindeki piramit Orta Klasik dönemde (M.Ö. 1500'ten M.Ö.600'e kadar) Olmekler tarafından kullanılıyordu. Campbell, belki de Meksika'daki en eski piramidin yapımında aslında bir volkànik adanın örnek alındığını, ona bir tören gölünün ortasında yer verildiğini açıklar (Campbell 1961, 104). Atlantis'teki sembolizm burada da bellidir.

Cuicuilco'da inşaat M.Ö. 400'lerde hâlâ sürse de, şehrin başlangıcı (alttaki kerpiç yapıların formunda) Orta Klasik Öncesi döneme tarihlenir –başka bir deyişle, Atlantis'in yıkıldığı aynı dönem (yaklaşık M.Ö. 1200). Şehrin çok belli olan Atlantis'e özgü mimari tasarımı, Platon'un kutsal sayılarının dahil edilmesi, inşa tarihi ve Azteklerin Atlas'ı Ehecatl ile özdeşleştirilmesi, Cuicuilco'nun, uzaktaki anayurdun silinip gitmesinin ardından, Orta Amerika'ya gelen Atlantisli inşaatçıların ürünü olduğunu açıkça belirtir. M.Ö. üçüncü yüzyılda, yakındaki bir volkanın önemli boyutlarda patlamasıyla piramit, 7.5 m. lavın altına gömüldüğünde Cuicuilco'nın aynı kaderle yıkılması ironidir.

İki bin yıl sonra yapılan kazılarda, kazı yapanlar Troialılar gibi koni şeklinde bir başlık giyen ve sivri bir sakal takan, kesinlikle Avrupalıların yüz hatlarına sahip bir adamın taştan küçük bir portresini buldular. Kabarık, kıvırcık sakalları olan, yeşimden şekillendirilmiş (şimdi Chicago'da Field Ulusal Tarih Müzesi'ndeki) benzer bir baş, Ehecatl'ın büyük üç renkli piramidin eski yerinin yakınında, Tenochtitlan'da bulundu. Burada bulunması, yüz hatlarının kesinlikle yabancı görünmesi ve yeşimden yapılmış olması, gerçek bir Atlantis sanatı olarak onun kimliği adına güçlü bir kanıttır. En azından o, gerçek hayatta Atlantisli olan bir figürün betimlendiği, Tufan sonrasına ait bir parçadır.

Aztekli şehir planlamacılarının en önemli tören merkezlerini, başkentleri Tenochtitlan gibi yapay göllerin ortasına yapmaları, Cuicuilco'dan daha az önemli ya da daha az anlamlı değildir. İspanyolların fethinin görgü tanığı olan Bernal Diaz, *Fethin Gerçek Tarihi*'nde (Historia verdadera de la Conquista) "şehirler ve köyler suyun yüzeyindeydi. Her yerde suyun içinden büyük kuleler, tapınaklar ve piramitler yükseliyordu," diye anlatır.

Meksika'nın başlıca tapınaklarının, tanrıların ve ilk insanların doğdukları ilk denizin dibinden çıktıklarına inanılıyordu. Cortes, Cholula'daki piramide saldırdığında Aztek rahipleri, onun yanlarındaki açıklıkları yıktılar. Böyle yapmakla, felakete yol açacak bir tufanda İspanyolların boğulacağına inanıyorlardı.

Herodot, *Tarih*'inde Khufu'nun Giza Platosu'ndaki büyük piramidinin, ortasında yapay bir tepenin bulunduğu bir yeraltı gölünün üzerine yapıldığını belirtir. Tufan'dan önce burası, tanrıların ve insanların anayurtları olan Atum adasının anısına yapılmıştı. Her Mısır tapınağının kendi kutsal gölü vardı. Tufan öncesinin denizleri örnek alınarak, genellikle at nalı şeklinde yapılan bu göllerde, rahipler tören faaliyetlerine girişmeden önce yıkanırlardı. Tlaloc'un Aztek rahipleri de, onun Tetitla'daki sarayında arınırlardı. Ur zigguratının da değerlendirilmeyen ilk suların, Abzu'nun üzerini örttüğü söylenirdi.

Bu örnekler açıkça yetmezmiş gibi, Lukianos, *Suriyeli Tanrıça Hakkında* (De Dea Syria) kitabında, onların Suriye ile bağlantısını daha da netleştirir. Yerlilerin kendi yorumlarıyla yaptıkları, gücüyle sadece kocası Jove'yi destekleyen gökyüzü kraliçesi Juno'nun kutsal alanını anlatır. Lukianos, kraliçenin Hieropolis'teki kutsal yapısının Yunan geleneğinde Atlantis'ten sağ kalan, kültür taşıyıcısı, Tufan kahramanı Deukalion'dan başka kimse tarafından yapılmadığını yazar. Kutsal alan, Büyük Tufan'ın sularının aktığı söylenen bir kanyonun üzerinde yükseliyordu. Kutsal Şehir Hieropolis –günümüzün Manbij'i- Suriye'de Halep Şehri'nin 50 mil kuzeydoğusunda yer alıyordu ve

ilk Atlantisliler doğu Akdeniz'e doğru yola çıktıklarında, M.Ö. dört binin başında o, zaten bir dinsel merkezdi.

Lukianos'un döneminde, sözünü ettiği Juno'ya, Atargatis olarak tapılıyordu. Bu ad ve özellikle de daha önceleri bilinen adının Atar olması, onun Atlantis kökeni yankılıyordu. İmel'e göre, "Ona saygılarından ötürü, tapınanlar balık yemekten kaçınıyorlardı", çünkü o, denizden gelmişti. Kutsal alanında Atargatis, boğulan bir kadının kızı olan bir denizkızı olarak betimleniyordu. Belki de bu, denizin altında kalan Atlantis'e bir göndermeydi.

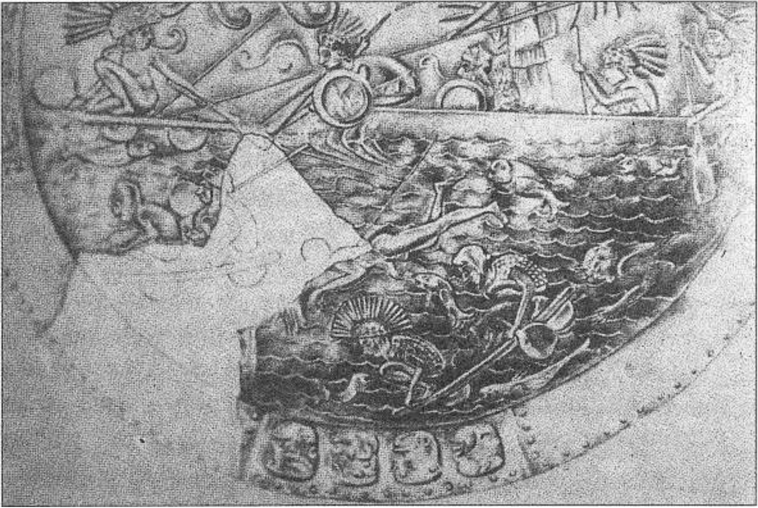
Thor Heyerdahl, *Ra Keşif Gezileri*'nde (Ra Expeditions) Hitit uygarlığının özelliklerinin, özellikle Olmek ve Maya kültürlerinde görüldüğünü olduğunu yazar. Yaptığı karşılaştırmanın önemli bir noktası olarak, dünyanın iki yanındaki normal insan büyüklüğündeki heykellerin derin, oval göz çukurlarını belirtir. Hititler ve Olmek'ler taş kabartma çalışmayı tercih ediyorlardı. Çoğunlukla önemli kişileri yakın, yüz yüze konuşurlarken betimliyorlardı. Bu, Eski Dünya'da da, Yeni Dünya'da da, başka hiçbir yerde olmayan bir yaklaşımdı. Şimdi Halep Müzesi'nde bulunan bir Hitit taş anıtının işlenişi ve teması, Villahermosa Arkeoloji Parkı'nda, La Venta'daki bir Olmek taş anıtından biraz farklıdır. İkisinde de, yılanla savaşan Ermeni yüz yapısına sahip (ince uzun bir burun ve dar kafatası) bir adam betimlenmiştir. İki kültürde de, diğer kadim halkların birçoğunda kuşkusuz yaygın olmayan taş anıtların kullanılması aynı tür bir bağlantıyı akla getirir.

Anadolu ile Orta Amerika arasındaki benzerlikler, daha az mükemmel olan ama hiç de daha az anlamlı olmayan sanat eserlerinde görülebilir. Pan kavalı Küçük Asya'daki uygarlıklar için o kadar tipiktir ki, bunları kavim çalgısı olarak bağırlarına basan Etrüsklerin, Anadolu kökenli olup olmadıkları konulu tartışmada bunlardan yararlanılmıştır. Kaval, Mayaların törensel hayatlarının demirbaşı gibiydi. Mayalardaki çeşidi, ses perdelerine ve tona kadar Anadolu'daki örneklerle aynıydı. Küçük Asya ve Etrüsklerle aynı şekilde ilişkilendirilen başka bir malzeme, Ol-

meklerin giydikleri sivri ucu yukarıya doğru kıvrık ayakkabılardır. Chicken Itza'da Chacmol anıtında betimlenen sandallar, Kanarya Adaları'ndaki Guanche'lerin sandallarıyla aynıdır. Olmeklerin Tres Zapotes'te bulunan (gelenekçi bilim adamlarının tekerleği bilmediklerinde ısrar ettikleri bir halk için dikkat çekici olan) tekerlekli hayvan oyuncakları Hitit'teki örneklerden biraz farklıdır.

Bunların hiçbiri, Atlantis imparatorluğu Uzak Batı'da yükselirken, imparatorluğunun kontrolünü Küçük Asya'da ve Ortadoğu'nun büyük bölümünde kuran, denize çıkışı olmayan bir halkın Kolomb öncesi dönemde Amerika'ya gittiğini iddia etmez. Daha çok onlar, Atlantislilerden farklı olmayan bir Kafkas halkıydı. Karşı kıtaya gerçekten yelken açmışlar ve onun bir bölümünde koloniler kurmuşlardı. Orta Amerika'da Hitit ya da Anadolu olarak beliren özellikler, bütün Bronz Çağı uygarlıklarını, özellikle de Atlantis'in müttefiklerini ya da onunla ilişkisi olanları etkileyen aynı Atlantis temalarıdır. Hititlerin, Atlas'ın Anadolu'daki yorumu olan kozmolojik Ullikummi miti ve Troialıların, doğrudan Elektra'nın, bir Atlantis'in soyundan geldiklerinin görülmesi, klasik öncesi dönemde Küçük Asya'nın önde gelen güçlerinin kökenlerinin Atlantis olduğunu anlatır. Burada bile, Mayaların Popol Vuh'unda, denizin ortasından yukarıya doğru, bir dağ gibi büyüyerek tanrılara meydan okuyan dev Zipacnu anlatılır. Hititlerin yorumunda sadece devin adı değişir ve iki yorum da onu Atlantik Okyanusu'na yerleştirir.

Mayaların bu türde en şaşırtıcı benzerliği Troia Savaşı'nı anlatmalarıdır. Yucatan yerlileri, İspanyol fatihlerine, bir Chicken Itza prensinin İzmal kralının gelinini nasıl kaçırdığını anlatmışlardır. Mayapan'ın yöneticisi ve İzmal'in müttefiki Hunac Ceel, kadını kaçırandan ve prenslerine ve kaçırdığı kurbana sığınacak yer veren halktan öcünü alır. Chicken İtza'ya saldırır. On yıllık kuşatmadan sonra şehri yakıp kül eder. Her iki yanda da, çok sayıda kahraman ve kayıp vardır. Sağ kalan İtzas yıkılan şehrinden bir

Şek.16.2. Bir sanatçının, Tolteklerin hasar görmüş bir çömleğinden yaptığı rekonstrüksiyon, Mısır'da Medinet Habu'da bulunan, işgalci Deniz Kavmi ile yapılan deniz savaş resimlerine benzer. İki örnekte de yelpaze biçiminde sülü miğferler giyen denizde mücadele ederler. Tolteklerin Tollan öyküsü, Atlantis-Troia Savaşı'nın Orta Amerika'daki yorumudur. (Fotoğraf, Mexico City Ulusal Antropoloji ve Arkeoloji Müzesi'nin izniyle yayınlanmaktadır.)

adaya, Tayasal adını verdikleri yeni anayurtlarına kaçar. Yeni anayurtları, onların adını alan büyük bir "gölün" ortasında yer alır.

Azteklerin yorumu Troia'daki aslına daha yakındır: Genç prens Yappan üç tanrıça tarafından baştan çıkarılır. Sevginin ve Güzelliğin İlkbahar Tanrıçası Xochiquetzal'ı seçer ve yaptığı seçimin sonucunda öldürülür (Brundage 1960, 162). Paris'in öyküsüyle bu yakın benzerlik, sadece, bütün Avrupa mitolojisini Yeni Dünya'da rastladıklarından daha az lanetlenmeye değer bulmayan İspanyol Hıristiyanların gelmelerinden önce, onun Eski Dünya'dan ithal edildiği anlamına gelir.

Troia'nın öyküsü, Chicken Itza hükümdarına Topiltzin kimliği veren Toltekler tarafından da anlatılır. Ancak Topiltzin, Atlan-

tisli Tüylü Yılan'ın başka bir adıdır. Önemli bir savaşı kaybettikten ve doğu denizinde bir kavim adası olan Tollan'a kaçtıktan sonra, yenilen eski askerlerin bazısıyla beraber Toltek kıyılarına yelken açar. (Bkz. Şek. 16.2.) Aynı yorum, Mayaların *Chilam Chumayel Kitabı*'nda korunur. Daha bildik olan Chicken İtza, Mayapan ve İzmal; İlios'un ve Yunanistan'daki Miken şehirlerinin yerini alır. Örneğin; Chicken Itza, asla yerle bir edilmez.

Virgil, Troialı Prens İlioneos'a şunları söyletir:

> Acımasız Miken'den sel gibi akan ve İda'nın ovalarında hızla ilerleyen kasırga ne kadar korkunçtu, kader Avrupa ve Asya kıtalarını, şoka girerek biraraya gelmeye nasıl zorladı, herkes duydu, hatta bizden çok uzakta, Okyanus nehrinin geri çark ettiği dünyanın öbür ucunda oturanlar bile, uzaklarda, ateşin ortasına, acımasız güneşin altına uzanan bölgede yaşayanlar da. (Aeneid. VII. Kitap, 221-27).

O, uzakta, "acımasız güneşin altındaki" bölgeyle ekvatorun yakınındaki tropikal Yucatan'a gönderme yapar gibidir – yani, daha "ateşin ortasına".

Orta Amerika'da, Olmek'lerin Chibchan Cogi destanı gibi, Troia mitiyle yapılan başka karşılaştırmalar da vardır. On iki yaşındaki prens, güzelliği nedeniyle "kanatlı jaguar" kisvesine giren Şaman-Kral Yanacana tarafından kaçırılır. Bu öykü aynı zamanda Troia Prensi Ganymedes'e de aittir. Kartal şeklindeki Zeus onu kaçırır ve ödülüyle beraber Olympos Dağı'na uçar. Ganymedes burada tanrıların sakisi ve oğlanı olarak hizmet eder.

Troia destanı Orta Amerika halklarının üzerinde silinmez bir etki yapmıştır, çünkü o, Atlantis'in kuruluş öyküsünün bir bölümüdür; ataları Tüylü Yılan, Meksika'ya sadece doğal bir afet nedeniyle değil, ondan önceki bir askeri felaket nedeniyle de kaçmıştır. Aynı şekilde, Atlantisli müttefikler, İlios'un düşmesiyle, yıkılmadan önce okyanustaki anayurtlarına geri çekilmiş-

lerdir. Tolteklerin Topiltzin yorumu ve Mayaların *Chilam Chumayel Kitabı*, aslında Troia Savaşı'nı ve yenilen eski askerlerin Atlantis'e (Tollan ve Tayasal) kaçışlarını birbirine bağlar. Atlantis'in yok olmasıyla daonlar, Yucatan kıyılarına kaçarlar.

Atlantisli sığınmacıların Orta Amerika'ya yaptıkları Küçük Göç'e neden olan son yıkım, eski Meksikalıların en kutsal kayıtlarında dramatik şekilde korunur. *Quahtitlan Yıllıkları*'nda (Anales de Quahtitlan) ataların yaşadıkları, yerkabuğunu aniden değiştiren olay çok açıkça anlatılır: "O yıl, Ce-*calli* (Büyük Su) yılıydı ve her şey ilk günü kaybedildi. Dağ, suya battı." Bu öykü, Platon'un, Atlantis'in "tek bir gün ve tek bir gecede" yok olduğunu anlattığı *Timaios*'unu hatırlatır. *Quahtitlan Yıllıkları*, İspanyolların fethinden önceye tarihlense de, eski dünyanın diğer bölgelerindeki tufan gelenekleriyle ilgi çekici benzerlikler sergiler.

Tolteklerin Tufan kahramanının adı Nata'dır. Kutsal Kitap'taki Nuh'un, apaçık bir yorumudur. Tezcatlipoca, ona ve karısı Nena'ya yaklaşmakta olan felaketi haber verir. Tıpkı Sümerlerin Ziusudra'sının Deniz Tanrısı Enki ve Babillerin Xiusthros'unun Atlantik Okyanusu'nun yöneticisi Kronos tarafından uyarılması gibi. Balık kisvesine giren Hindu *Matsya Purana*, tanrı Vishnu, tufan felaketinin yaklaştığı kehanetinde bulunur, sonra Manu'ya, "Yeryüzü kül gibi olacak, hava bile sıcaktan kavrulacak" der. Oppenheimer, "ayrıntıların, ardından bir meteorit çarpışması gelebilecekmiş gibi, büyük bir felaketi akla getirdiğini" gözlemler (Oppenheimer 1999, 241).

Felaket-göç teması, Mayaların, daha önce sözü edilen Popol Vuh'unda tekrarlanır. Felakete yol açan bir tufan ve depremden, Hun yecil'den (Aztek dilinde Hur-Esil ya da Ağaçların Boğulması) sonra deniz yoluyla gelen bir ata ırkının, kaçışlarının anısına Huehuhuetan Nehri'nde bir tapınak inşa ettiği anlatılır. Yeraltı mağaraları nedeniyle, Karanlığın Evi olarak bilinen tapınak, denizin altında kalan anayurttan getirilen yazılı kayıtlar için

depo olarak kullanılıyordu. 1691'de Saconusco şehri yakınında böyle bir yeraltı tapınağı bulundu; değerli kitaplığı, Şeytan'ın akıl almaz işi diye, kilise görevlilerinin emirleriyle yakıldı.

Popol Vuh'da devam edilerek, insanın doğa üzerindeki gücünün artmasını kıskanan tanrıların, onların kafalarını karıştırdıkları ve Maya hükümdarlarının, "uygarlığın anahtarlarını" Gündoğumu Denizi'ndeki büyük krallığa "geri vermek zorunda kaldıkları" anlatılır. Bir orta sınıf olan Macehual, hem Pilli soyluların, hem de Mayegue proletaryalarının unsurlarıyla gelişti. Birkaç Mayague'nin dört ya da daha çok düşman yakalamak gibi olağanüstü bireysel beceriler sergileyerek yönetici sınıfa girmesine izin verildi. Zamanla bu "yukarı doğru hareket", yönetici üst sınıfı batırmaya başladı. Mayequelerin, kökleşmiş bir insan kurban etme alışkanlıkları vardı. Bu, güçten düşen Pillilerin, yerlileri kitleler halinde terörize ederek baş eğdirmeye dayanan bir uygulamasıydı. Böyle olsa bile, Fetih'e kadar eski Tüylü Yılan'ın kanı, Montezuma'nın işaret ettiği fiziksel bir anlatımla, tümüyle kurumamıştı. Kendi halkıyla İspanyolların arasındaki ırk ayrılığının farkında olan imparator, Cortes'e kişisel elçisi olarak bilerek, uzun boylu, açık tenli, hafif sakallı bir kraliyet mensubunu göndermişti.

Daha önceki Orta Amerika kültürlerinin, özellikle de Olmek ve Maya kültürlerinin kaybolmasının etrafını hâlâ tartışmalar sarar. Bununla beraber, araya mesafe koyan, her şeye gücü yeten Pillilerle alt tabakadan, çalışan Mayequelerin arasındaki uçurum, orta sınıf halktan Machualların hırsları sayesinde yapılan evliliklerle daraldı. Soylular, Atlantisli atalarından kalan sanat ve bilim mirasını korumuşlardı. Kaçınılmaz olarak miras azaldı ve güçten düşen seçkinler, o kadar fire verdiler ki, geniş yerli halk kitleleri üzerinde bu miras etkili bir mutlak otorite sağlayamadı. Güçsüzce yönetilen tören şehirlerini terk ettiler ve bütün Tüylü Yılanlar gelmeden on binlerce yıl öncesinden bildikleri, yazıdan önceki cangıl hayat tarzının içinde eriyip gittiler. Maya-

ların taş anıtlarının çevirilerinde, en sonunda, uygarlıklarının rakip şehirlerin arasındaki sürekli savaşla çöktüğü anlatılır.

Geriye kalan aristokratlar, yüksek kültürlerini Orta Amerika'nın başka bir yerinde yeniden başlatmak için gittiler. Yine de, sonradan ortaya çıkan Mixtek, Toltek ve son olarak da Aztek devletlerinde Mayaların başarılarını asla geçemediler. Cortes, Montezuma'nın imparatorluğunun doğu kıyısına ayak bastığı zaman, Orta Amerika kültürü yine düşüş döngüsüne giriyordu. On altıncı yüzyılın sonunda sağ kalan seçkinlerden gelen kuşakların, Atlantis'ten Büyük ve Küçük Göçlerle gelenlerin soyların hepsi ölmüştü.

17

Güneşin Atlantisli Oğulları

Machu Picchu'nun, Cuzco'dan altmış saat uzaklıkta, Güneşin Çocuklarının, yaratıldıkları ya da üzerine çıkarak tufanın sularından sadece onların kurtuldukları dağ olduğu pekâlâ da belirtilmiş olabilirdi.

PİERRE GRİMAL,
LAROUSSE DÜNYA MİTOLOJİSİ
LAROUSSE WORLD MYTHOLOGY

İlk İspanyol gemiciler, Peru kıyılarına yaklaşırlarken, denizin biraz açıklarından, eğimli çıplak tepede tek başına haç gibi duran büyük beyaz bir şey gördüler. Sanki iç kısımdaki keşfedilmemiş toprakları işaret eder gibiydi. Hıristiyan fatihler için onu görmek, Yeni Dünya'daki misyonlarının doğruluğunu ve kaçınılmaz zaferini onaylayan, gökten gelen bir işaretti.

Bunun yerine "haç", İspanyolların Candelabra dedikleri, geçmişteki jeolojik olayların kayanın üzerinde bıraktıkları gizemli işaretlerinden birine dönüştü. Paracas kıyısında, 61 m. uzunluğunda, denizin 12 mil kadar açığından görülebilen bu işaret, aslında, sanrıya kapılmaya neden olan özelliklerinden dolayı, eski Peruluların saygı gösterdikleri tırmanan bir tatulayı simgeliyordu. Andlar'ın Candelabra'sı, on altıncı yüzyılda Avrupalıların, kendilerine Tawantisuyu adı veren bu yerlilerde gördükleri çok sayıda harikadan ilkiydi. Bu, Ekuador'da And sınırın-

dan Şili'de Maule Nehri'ne kadar uzanan, kabaca New York ile Panama arasıyla aynı mesafede olan, birbirine 9.500 mili aşan mükemmel yollarla bağlanan, büyük, oldukça disiplinli bir imparatorluktu. Sadece kıyıdaki anayol 2.500 mil'di.

Bu yol sistemi, bir dizi patikanın gelişigüzel birbirine bağlanması değildi. Cangılları, bataklıkları, çölleri ve dağları aşan, kaldırım döşeli bir ağdı. Yolda, dükkânların bulunduğu mola yerleri, gölge yapan ağaçlar ve su kaynakları her yolda düzenli aralıklarla yer alıyordu. Yollara kusursuzca bakılıyordu ve çöpçü ekipleri tarafından düzenli olarak süpürülüyordu. Bu anayollar o kadar genişti ki, sekiz İspanyol atlısı yan yana gidebiliyordu. Yolları en çok, imparatorluğun her köşesinden haber getiren koşucular olan *casqui*'ler kullanıyordu. Bir *casqui* yolunun üzerindeki mola yerine yaklaşırken, kendinden sonraki koşucuyu uyarmak için sedeften deniz kabuğunu öttürüyordu. Sonra bir sonraki koşucuyla arasında bağırma mesafesi kaldığında, adımlarını kesmeden haberlerini bağırıyordu. O, mola yerine gelmeden önce, diğer koşucu aldığı bilgiyle kendi yolunu koşmaya başlıyordu. Bu şekilde, 2200 mili beş günde gerçekten de alabiliyorlardı. Çünkü yüzlerce casqui'den sürekli yararlanılıyordu. İmparator, Tawantisuyu'sundaki günlük hayatı en önemsiz ayrıntılarına kadar öğreniyordu.

İmparatorun, köprü inşaatı yapan mühendislerinin başarıları da görülmeye değerdi. On beşinci yüzyılın ortasında Apurimac Nehri'nin üzerine yapılan bir asma köprü, yirminci yüzyılın sonuna kadar hâlâ kullanılıyordu. O kadar büyüktü ve o kadar uzmanca yapılmıştı ki, Francisco Pizarro'nun bütün süvarileri üzerinden güvenle geçebilmişti. Andlar'da, sulama konusundaki başarılar Romalıların en iyi su işleriyle yarışıyordu. Ascope su kemeri, 1200 yıl sürekli kullanıldıktan sonra hala, bir milden daha uzun bir yol katederek, suyu 122 m. yükseklikten deniz seviyesine götürüyordu. Chan-Chan'ın M.Ö. 900'den önce yapılan muazzam su haznesinde iki milyon küp galon su vardı. İnkala-

rın Cuzco'daki başkentinin dışında kalan Sacsahuaman'ın, İnkalardan önce yapılan surları 8 m. yükseklikteydi ve bazısı 200 tondan daha ağır, mükemmelce konumlandırılmış yüzlerce taş blok yer alıyordu.

1932 yılında Peru kıyısından uzak olmayan Puente yakınından başlayan ve Rio Santo'nun kuzey kenarı boyunca Lima'ya giden taş bir sur havadan rastlantı eseri keşfedildi. *Amerikan Coğrafya Derneği'nin* (American Geographical Society) araştırmacıları, özgün durumunda duvar kalınlığının tabanda 4.5 m. ve yukarıya doğru daralan surun yüksekliğinin de ortalama 3.6 m. olduğunu hesapladılar. Surun sadece 40 mili görülebiliyordu ama bir zamanlar kuşkusuz Pasifik kıyısına bağlanıyordu ve karşı ucu cangılın kalın örtüsünün içinde kaybolmuştu. On dördüncü yüzyılın sonunda İnkaların saldırganlığına karşı bir önlem olarak, büyük boyutlu binalarıyla dikkati çeken Chimu'lar tarafından yapılmış olmalıydı. Ama duvarın gerçek yaşı ve kökeni bilinmemektedir. Böylesine uygar, görkemli bir anıtsal başarıyı kim elde etmiş olabilir?

Ünlü Kaşif ve Yazar David Hatcher Childress şunlara şaşırıyordu:

> Bolivyalı arkeologlar, Aymara Kızılderili yerlilerinin atalarının, hem Tiahuanca'yı, hem de Puma Punku'yu [muazzam tören merkezleri] yaptıklarında ısrar etseler de, görünen o ki, artık yüksek, kıraç platolarda güçlükle varlık gösterebildiklerinden, kültürleri kesinlikle gerilemiştir. Ne onlar, ne de yoksul düşen Bolivya'da hükümet Tiahuanco ya da Puma Punku'daki mühendislik başarılarının ikincisini gösterecek durumda değildir (1986, 138).

Bununla beraber İspanyollar, İnka İmparatoru'nun insanın aklını başından alan altın ve gümüş koleksiyonundan daha çok etkilenmişlerdi. Bütün imparatorluktaki değerli metaller sadece yönetici sınıfa aitti ve her maden ocağının göz alan üretimi, saraylara ve tapınaklara iletilirdi. Kuzey Peru'da, Trujillo'nun dı-

şındaki iki bin yıllık Huaca del Sol'un yapımına yaklaşık 130 milyon kerpiç gitmişti. İçinde hazine olduğundan kuşkulanan İspanyollar, bu "güneş piramidini" yakındaki bir nehirden gelen uydurma bir kanala bağladılar. 228 m. uzunluğunda, 137 m. genişliğinde yapıdan, kelimenin tam anlamıyla, tonlarca altın ve gümüş eseri basınçlı suyla dışarıya akıttılar. İçteki tapınağın duvarları ve tavanı eskiden bütünüyle dövme altınla kaplıydı ve som altından normal büyüklükte on iki heykel vardı. Yakınındaki Ay Piramidi de neredeyse aynı şekilde bezenmişti ve içine gümüş depo edilmişti. İnkaların başkenti Cuzco'da Coricancha'nın ya da Güneş Alanı'nın arazisinde, hepsi altından yapılmış gerçek hayattaki boyutlarıyla yüzlerce kuş, kelebek, lama ve çiçek parıldıyordu. Coricancha, som altından yapılmış çok sayıda heykelle beraber güneş tanrısını temsil eden 9 ayak genişliğinde altın bir diski barındırıyordu.

Yağmalamaya saplanmış olan fatihler, Atlantis uygarlığının kökenleri, teknolojisi ya da siyasetiyle ilgilenmiyorlardı. Bununla beraber rahipleri, Kızılderililerin dinleriyle özellikle ilgileniyordu ve yerine Hıristiyanlığı getirmek için hemen harekete geçiyordu. İnkalar da, Aztekler gibi tamamen boyun eğdiler. Belalı Avrupalılar geldikten sonra bir yüzyıl içinde kültürleri neredeyse yok oldu.

Orta Amerika ve And kültürleri birbirinden bağımsız gelişti ve göründüğüne göre, çok az temasları oldu. Bazı bilim adamları onların birbirinin varlığından habersiz olduğu ama İnka İmparatorluğu Ekuador'dan Şili'ye kadar egemen olduğu zaman, emperyalist Azteklerin Meksika'da hüküm sürdükleri sonucuna varırlar.

Bu benzer ama ayrı gelişme görüşüyle, Fetih öncesi Güney Amerika'nın yabancı kökenleri göz önüne serilmeye başlar. Varsayıma göre, dış dünyada birbirinden habersiz gelişen toplumlar olarak, Orta Amerika ve And kültürlerinin tarihleri çarpıcı bir benzerlik gösterir. İkisi de, M.Ö. 3000 civarında aniden deniz

kıyısında ortaya çıkar ve aynı anda birbiri ardına kültürel iki yükselme yaşar –sırasıyla M.Ö.1600 ve M.Ö.1200) Gelenekçi arkeologlar, Güney Amerika'da akla uygun en eski örgütlü toplum düzeyinin, M.Ö. üçüncü binin yarısında başlayan Keramik Öncesi Çağ olduğuna inanırlar. Gelişmiş tarihleme tekniklerinin, bir Peru şehrinin kalıntılarından, şehrin M.Ö. 2617'de yapıldığını ortaya koyduğu 2001 yılının ilkbaharında bu eski kronolojiden vazgeçilmiştir.

Lima'nın 120 mil kuzeyinde, Pasifik Okyanusu'ndan 14 mil uzaklıkta, Supe Nehri Vadisi'nde yer alan Caral, en büyüğü 18 m. yükseklikte, kaidesi 122 x 152 m. olan, taş ocağından getirilen taşlarla yapılmış, altı piramidin egemen olduğu bir şehir merkeziydi. Şehirde üç batık meydan, apartman blokları, gösterişsiz evler ve görkemli malikâneler de vardı. Araştırmacılar yerleşmede otuz bin ya da daha çok sayıda kişinin oturduğunu tahmin ederler. Bununla beraber, Caral benzersiz değildir. Yakın çevrede hepsi aynı döneme ya da daha önceye tarihlenen başka on yedi şehir daha vardır. Anıtsal mimarisi ve geniş nüfusuyla bu karmaşık metropol bölgelerinin varlığı, Andlar'ın M.Ö. 3000 civarında ortaya çıktığının neredeyse kesin olduğu anlamına gelir (Caral'ın inşa edilmesinden dört yüzyıl daha önce).

Aslında, Caral'ın kökeninin –M.Ö. üçüncü bin yılın başıkeşfinden önce bile arkeologlar, geometrik bir ön avlusu olan, ziggurata benzeyen bir yapının, Huaca de los Sacrificios'un, M.Ö. 2857'ye tarihlendiğini biliyorlardı. Bu yerleşme kuşkusuz daha eskiydi, çünkü radyokarbon ölçümleri onun kullanıldığı son evreyle sınırlıydı. Moseley'in öne sürdüğü gibi, "Temel tarihler kuşkusuz daha eski olabilirdi. Bu huaca'nın inşası olasılıkla diğer tepeciklerden daha önce başlamış ve daha önce bitmişti" (1944,116). Huaca de los Sacrificios, eskiliğine rağmen ilkel bir yapı değildir ama zarif bir merdivene bağlanan, yuvarlak büyük kayaların yerine, muazzam bazalt bloklarından inşa edilen duvarları vardır.

Uzun zaman önce Güney Amerikalı arkeologların birçoğu, kıtalarının en eski uygarlığının M.Ö. dördüncü binin sonunda, Salavarry diye tanımladıkları bir dönemde Peru'nun kuzey kıyısında başladığı sonucuna varmışlardır. Bu dönemin göze çarpan özellikleri, ön avluları duvarlarla çevrilmiş, muazzam taş ve kerpiç tapınak platformlarıdır. Bunlar, aynı tarihte Mezopotamya yapılan Sümer zigguratlarına çok benzer. And uygarlığı, her ne zaman ve her nerede incelenirse incelensin, var olma düzeyini on binlerce yıl koruyan Kızılderili yerlilerinkinden başından itibaren hemen ayırt edilir. Piramit inşası, hekimlik, mumyalama, sulama, örgütlü tarım, şehir planlamacılığı, iş yönetimi, toplumsal tabakalar, merkezi yönetim, şehirlerin ve tören merkezlerinin gelişimi baştan beri vardır. Meksika'da olduğu gibi, bu uygarlıkta da daha önceki bir gelişmenin hiçbir işareti görülmez ama tam gelişmiş olarak Andlar'da ortaya çıkar.

Popüler hayal gücü, Fetih öncesi Peru ile İnka İmparatorluğu'nu denkleştirir. Yine de, İnkalar, And uygarlığının sadece son tezahürleridir. Andlar, kendilerinden önce gelen en azından son beş önemli kültüre boyun eğdikten sonra, M.Ö. 1300 civarında Geç Ara Dönem'de ortaya çıkarlar. Sechinler ve Chavinler özellikle önemlidir, çünkü M.Ö. 1200'den başlayarak uygarlığı Pasifik kıyısının yukarısına ve aşağısına yayarlar. Sechinlerle Chavinler bin yıl sonra çöktüğünde Nazca halkı, güneyde sulama konusunda olağanüstü uzmanlaşır. Kuzeyde ise Mocheler, inanılmaz Huace del Sol'u yaparlar. M.S. 600'den önce bu kültürlerin de güçleri azalır. Sonunda onların yerini Chimular alır. Chimuların yayılmacı hırsları ve yüz binin üzerinde kişinin yaşadığı başkentleri Chan-Chan'da yaptıkları kiklop tarzı sur, sırası geldiğinde, on beşinci yüzyılın ilk yarısından önce, çok daha hırslı olan İnkalar tarafından devralınır.

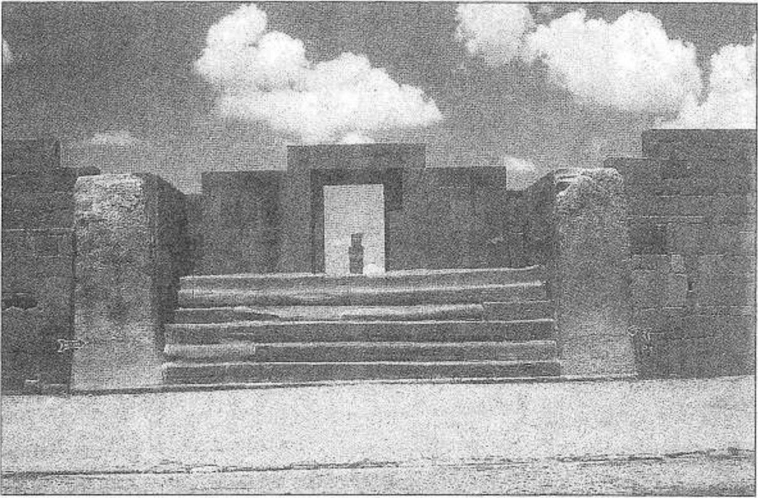
Orta Amerika kültürleri gibi, bu kültürlerin de her biri, And uygarlığına kendi damgasını vursa da, hepsi birbiriyle ilintiliydi ve temelde farklı ve ayrı toplumlar olmaktan çok, aslında ortak

bir temanın çeşitlemeleriydi. Salavarry Dönemi'nde başladığı Caral'da açıkça görülen özellikler, İspanyolların Fethi'ne kadar çeşitli şekillerde sürdü. Tarih öncesi Meksika'da olduğu gibi, çok sayıda yabancı kültür taşıyıcısının ani göçüyle meydana gelen dört büyük dalga, Andlar'da da paralel gitti. Güney Amerika uygarlığının, Peru'nun kuzey kıyısında başladığı M.Ö. dördüncü binin sonundaki ilki, Mayaların 3113'te kurulmasıyla, sülaleler Mısır'ının doğuşuyla ve Atlantis adasındaki, sakinlerinin birçoğunu, dünyanın başka yerlerinde daha güvenli bir yerleşme aramaya yönlendiren ilk sismik karışıklıklarla çakıştı.

Tiahuanaco döneminden başka bir tufan öyküsü, bir ada krallığı olan Yamquisapa'nın halkını boğan deniz tanrısı Thonapa'dan söz eder. Çünkü bu halk ben-merkezci bir lüks içinde yaşar ve Cachapucara denen bir tepenin üzerinde duran bir kadın heykeline tapar. Thonapa hem tapılan heykeli, hem de tepeyi onlara tapanların birçoğuyla birlikte okyanusa batırır. Bu yorum, Platon tarafından anlatıldığı gibi, Atlantis'in ortadaki tepesinde bulunan Kleitokutsal alanına göndermede bulunduğundan, özellikle inandırıcıdır. Platon onun, Atlantis krallarının yarı tanrısal soyunu doğurmak için deniz tanrısı Poseidon ile birleştiği yere, kutsal bir bölge olarak artık nasıl saygı gösterildiğini anlatır. Thonapa'nın seçtiği sağ kalan kişilerin göçü M.Ö. 2200'de yerkabuğunu aniden değiştiren olayla çakışır.

M.Ö. 1600 civarında Atlantis'ten yapılan üçüncü göç dalgasının sonucunda, hem konvansiyonel araştırmacıların Olmek uygarlığının ani başlangıcı olarak baktıkları olgu, hem de belki, o tarihte Tiahuanaco tören şehrini (Bkz.Şek.17.1) yapan yeni gelenlere işaret eden, Titicaca Havzası'ndaki çanak çömlek aniden ortaya çıkar. Üç yüzyıl sonra, Peru'nun tarih öncesinde önemli bir ufuk olan Sechin-Chavin kültürü ortaya çıkarken, Atlantis'in son yıkılışından kaçan sağ kalanlar Olmek kültürünün aniden üstün duruma gelmesine neden olurlar.

Arkeolojik kayıtlardaki bu temel üç düzey, And yerlilerinin

Şek.17.1. Bolivya'daki Tiahuanaco'nun etkileyici girişi. İspanyol vakanüvis Cieza de Leon, yerel bir Kızılderili destanını şöyle kayda geçirir: "Tiahuanaco, Tufan'dan sonra, bir gece içinde tanınmayan devler tarafından yapıldı."

geleneğinde de vardır. Asıl yerliler Ayar-uyssus (Çiftçi) olarak bilinir. Güney Amerika'da yaşadıkları yer çok kutsal sayılır, burasının yaradılışın şafağında topraktan çıktığına inanılır.

Birçok kuşak sonra deniz yoluyla Peru'nun kuzey kıyılarına tümüyle farklı bir halk geldi. Onlar, olağanüstü akıllı erkek ve kadın gruplarından oluşan Ayar-manco-topa'lardı. En eski şehirleri kurdular, ilk piramitleri ve diğer anıtsal yapıları inşa ettiler, uygulamalı matematikten anlıyorlardı, büyüyle hastalıkları iyileştiriyorlardı ve And uygarlığının bilinen bütün kültürel özelliklerini oluşturuyorlardı. Chimu yorumuna göre, önderleri, ardından gelenlerle beraber,"büyük bir kano filosuyla" karaya çıkan Kral Naymlap'tı.

Ayar-manco-topa'lar yerleştikten çok sonra Ayarchakiler, uzaktaki anayurtlarında sürekli kalmalarını imkânsız duruma getiren depremlerden ve tufanlardan kaçan Dolaşanlar olarak

aniden ortaya çıktılar. Liderleri Manco Capac, Karısı ise Mama Occlo'ydu. 3500 yıl önce usta zanaatçıları Tiahuanco'yu inşa ettiklerinde Olgunlaşma Çağı başladı. Aslında, tören merkezinde yapılan radyokarbon testleri, Tiahuanco'nun daha erken bir tarihte, M.Ö. 1600 civarında yapıldığını ortaya koyar (Childress 1986, 139).

Bugün İnka tarihinde güvenilir bir otorite olduğu kabul edilen, bir İspanyol fatihiyle bir Kızılderili kadının oğlu olan Rahip Blas Valera, Manco Capac'ın öyküsünün bazı ayrıntılarıyla anlatan elyazması bir metin derledi (Şimdi La Paz Cizvit Manastırı'ndadır). Manco Capac ile kız kardeşi ve karısı, Pur-Un-Runa, Vahşiler Çağı olarak bilinen bir tarihte krallıkları ahlak çöküntüsüne uğradıktan sonra, doğdukları Güneş Adası'ndan ayrıldılar. Manco Capac'ı ve erdemli geniş ailesini kurtaran tanrıların, ceza olarak gönderdiği tufanda günahlı anayurtları yıkıma uğradı.

Son yabancı göç dalgası Ayar-aucca'lardan oluşuyordu. Onlar da sığınmacıydı ama daha korkunç doğal bir felaketten kaçıyorlardı –bir zamanlar çok güçlü olan krallıkları yangın ve tufanla aniden yok olmuştu. Yerinde olarak, Savaşçı Kavim olarak hatırlanan bu insanlar, neredeyse kesinlikle, Atlantis'in doğu Akdeniz'de yenildiği savaşlarda çarpışan eski askerler ve M.Ö. 1198'de Atlantis'in son yıkılışından sağ kalanlardı. Onların Atlantisli kimliklerini İnkalar onaylıyorlardı: Ayar-aucca'ları dört ikiz dev olarak anlatıyorlardı. Onlar, gökyüzünü taşıyorlardı ama sonunda nankör insanlık adına gösterdikleri gayretten yoruldular ve gökyüzünü denize düşürdüler. İnsanlığın çoğunu yok eden, dünya çapında bir tufan yarattılar. Cuzco'ya gelen Ayar-aucca'lardan biri, burada kendini bir huaca'ya ya da bir kutsal taşa dönüştürdü ama İnkaların ilk kraliyet kanının atası olmak için, yerli bir kadınla birleşmeden önce değil. Dünyanın Göbeği olarak bilinen Cuzco, bundan sonra İnka İmparatorluğu'nun başkenti oldu.

Blas Vera, yorumunda Tufan'dan sağ kalan bu kişilerden Micmaclar ya da koloniciler diye söz eder. Daha sonra öykü Ti-

ticaca Gölü'ne ve Manco Capac'ın okyanustaki anayurdundan alan İsla del Sol adlı göldeki küçük adada geçer. Bütün İnka krallarının ve İnka'lardan önceki kralların listesini çıkaran Valera, kraliyet sülalelerinin başladığı özel bir yılda gelmişti: M.Ö. 1220. Neredeyse beş yüzyıl önce, tümüyle Bolivya'daki Fetih öncesi hükümdarların soyağaçlarına dayanarak saptanan bu tarih, Atlantis'in M.Ö. 1198'deki son yıkımıyla neredeyse mükemmelce çakışır.

Ayar-aucca'ların öyküsü, açıkça, Atlantis felaketinin öyküsünü İnka İmparatorluğu'nun kuruluş mitiyle birleştirir. Ama Ayar-aucca'ları sadece İnkalar tanımaz. Bolivya'daki Kızılderili Karşıtları, Columbia'da Guinana'lardaki Arawak Macusi'ler ve Brezilya'daki Tamanak'lar; ardından yok edici bir tufanın geldiği ateş saçan bir felaket sırasında Ayar-aucca'ların birçoğunun öldüğüne inanıyorlardı. Tupi-Guarni dili konuşan Kızılderililer, erkeklerin ve kadınların işledikleri günahlara kızan yaratıcı tanrı Monan'ın, göklerden gelen korkunç bir alevle Parıldayan Çatılar Şehri'ni yıktığını söylüyorlardı. Ama büyücü İrin Mage, büyük yangını istemeden de olsa insanların boğulmasına yol açan tufanla söndürmüştü.

Parıldayan Çatılar Şehri'nin yabancı karakterini vurgulayan dilbilimsel tema *mage*'dir. Aynı şekilde bu, "büyücü" anlamına gelen arkaik bir Batı Avrupa sözcüğüdür. Sadece daha önceden uyarılan Tupi Tufanı kahramanı Tamandare ve onun geniş ailesi sağ kalarak Güney Amerika'ya yelken açar. Bugün Brezilya'nın kuzey kıyıları Atlantis'ten sağ kalan bu kişinin anısına Tamandare Kıyısı olarak bilinir.

Bolivya'nın yaradılış miti Munduku'da, yaratıcı güneş tanrısı Ra-imi'nin, yeryüzünü, daha önemsiz bir tanrının başının üzerinde düz bir taş şekli vererek yarattığı söylenir. Tanrı, yükünü sonsuza kadar taşıyamaz ve sonunda dünyayı denize düşürür. Ra-imi, benzer bir tufan miti bulunan Mısır'ın Ra'sını hatırlatır ama dünyayı taşıyan ve onun okyanusa düşmesinden sorumlu

olan adsız tanrı, Atlas'a, Taşıyıcıya açıkça yapılan bir göndermedir. İnkalarda İnti-Ra-imi, her yıl düzenlenen Güneş Festivali'ydi. Mısır'ın Ra'sı ile bağlantısının yanı sıra, İnti, Eski Krallık'ta, özellikle Mısır soyluları arasında yaygın bir addı. Şubat 2001'de, Kahire'nin güneybatısında Altıncı Sülale döneminden kalma bir *mastaba* (tek katlı, kerpiç tuğla bir bina) kazıldı. 4300 yıl önce İnti adında bir yargıç buraya gömülmüştü.

İnkaların baştanrısı, kutsal sanatta güneş diskinin içinde insan yüzüyle betimlenen gökyüzü ve güneş tanrısı İnti'ydi. Buna benzeyen bir tanrı da Mısırlıların Horus'uydu. Adı, *gök kubbe* ya da *gökyüzü* (hort) sözcüğünün karşılığı olarak kullanılan hor, "yüz" kökünden türetilmişti. Aslında gökyüzünün hiyeroglifi insan yüzüydü. 4. Bölüm'de, "Atlantisliler Mısır'da"da anlatıldığı üzere, Smsu-Hor, Horus'un Müritleri, M.Ö. dördüncü binin sonunda Nil Deltası'na uygarlığı getiren ilk Atlantis göçünün bir parçasıydılar. İnti gibi Horus da, krallığın kişileştirilmesiydi. Hem firavun, hem de İnka güneş tanrısının yaşayan enkarnasyonları olarak kabul ediliyordu. Horus, Yukarı Nil'de, Hierakonopolis'teki kült merkezinde kanatlı bir güneş diski formunu alıyordu. Bu sıfatla, kötülükten korumak için her tapınağın giriş kapısının üzerinde yer alıyordu. Ocosingo'daki İnka Tapınağı'nın girişinin üzerinde de kanatlı güneş vardır. Catena-ma-Noa (Nuh'un Suyu) Zamanı olarak bilinen Orinoco Kızılderililerinin Tufanı'nda, tufan kahramanının adı, Tekvin'de de geçer. Patagonya'nın Zeukha'sı da Sümerlerin Ziusudra'sına daha az yakın değildir. 1629'da genel vali sekreteri olarak Peru'da büyük ölçüde alışveriş yapan Fernando Montesinos, *Peru'nun Antik Tarihinin Anıları*'nda (Memorias Antiguas Historiales del Peru), yerli yüksek rahiplerin kendisine, Nuh'un büyük torununun ya da en azından Kutsal Kitap'taki Tufan figürünün İnkalardaki yorumunun, atalarını Güney Amerika'ya getirdiğini anlattığını yazar. Noa'nın başkenti, Orinoco'ların "kaybolduğunu" söyledikleri Parıldayan'dı. Altın delisi İspanyollar bunu, şehrin cangılda bir

yerlerde saklandığı şeklinde anladılar. Gerçekten de halk geleneğinde Parıldayan'ın Tufan'da kaybolduğu anlatılırken, onlar semeresizce El Dorado'yu aramaya başladılar.

Lima bölgesindeki yerliler, ilk İspanyolların, sayısız kuşaklar önce "büyük kanolarla" gelen "bir devler ırkı" olduğunu anlatıyorlardı. Yerel balık ve av tedariklerini tükettikten sonra devler, Pasifik kıyısı boyunca Chan-Chan'a yelken açtılar. Burada, bu geniş şehir kompleksinin büyük kerpiç surlarını yaptılar.

"Savaşçı" Ayar-aucca'lara, barışçı At-ach-u-chu önderlik etti. And uygarlığının ilk kurucu babası olarak ona, tarih öncesinden on altıncı yüzyılda İspanyolların Fethi'ne kadar saygı gösterildi. Yerkabuğunu aniden değiştiren tufandan –Unu-Pachacuti ya da Suyun Altını Üstüne Getirdiği Dünya- sağ kaldıktan sonra, uzak bir doğu ülkesinden Titicaca Gölü kıyılarına gelen büyük kültür taşıyıcısı olarak sürekli anlatıldı.

Kendinden önceki Manco Capac'ınki gibi, onun da öyküsü daha sonra Bolivya Andları'nın iç kısımlarında geçmeye başladı. Perulu yerliler ona 'Her şeyin Öğretmeni' diyorlardı. O, tarım, din, astronomi, uzunluk ve ağırlık ölçüleri, toplumsal örgütlenme ve hükümet dahil Güney Amerika'ya uygarlık sanatlarını yerleştiren kişiydi. O geldiğinde Tiahuanaco çoktan yapılmış olsa da, yanındaki Akapana Piramidi'ni onun yaptırdığı söylenirdi. Aymaraların bununla ilişkili bir yorumunda, "Tufan'dan sonra Tiahuanaco'nun, bilinmeyen devler tarafından inşa edildiği," anlatılıyordu (Readers' Digest, editörler 1986, 39).

At-ach-u-chu'nun birkaç yıl sonra gittiği, batıda gözden kaybolduğu söyleniyordu ama onun arkada bıraktığı kişilerin daha sonraki kuşakları, her zaman onun sonunda geri döneceğini beklediler. Adının başındaki At-'dan başlayarak And geleneğindeki bu çok önemli figürün bütün özellikleri, onun, Atlantis'in son yıkımından sağ kalanların önderi olduğunu açıkça anlatır. Onlar, Peru ve Bolivya'da yerel kültürlerle Atlantis teknolojisini birleştirmişler, melez bir kültür kurarak yeniden yerleşmişlerdi.

Orta Amerika'nın Tüylü Yılanı ile Güney Amerika'nın Her şeyin Öğretmeni arasındaki benzerlikler açıktır. At-ach-u-chu da, Quetzalcoatl gibi giyinir. Prescot, "İki kavim arasında hiçbir iletişim izi olmasa, hatta birbirlerinden habersiz de olsalar," diye yazar, "benzerlikler çok dikkat çekicidir" (1952, 232). At-ach-u-chu'nun, Atlantis Okyanusu'nda meydana gelen büyük bir doğal felaketten sonra ortaya çıkan aynı kültür taşıyıcılarıyla benzerliği, Michigan'ın Yukarı Yarımada'sındaki Menominee Kızılderililerinin Denizci'lerinden Tierra Del Fuego'daki Patagonyalı Zeu-kha'ya kadar iki Amerika'da da bilinen ortak bir temadır. Denizden gelen söz konusu kurucu kahramanlar, neredeyse iki bin yıl içinde dört büyük göç dalgasıyla Atlantis'ten gelen geniş ölçekteki sığınmacıların yerli halkların üzerindeki etkisini açıkça gösterir. O zaman, en azından bu gelişlerin halkın belleğinde, her yerli halkın değerli sözlü geleneklerinde korunması sürpriz değildir. Onların saygı gösterdikleri ataları, Atlantislileri tanımış ve onlarla etkileşime girmişlerdi.

Bu gelenekler tutarlı olarak, At-ach-u-chu'yu uzun boylu, sakallı, kızıl saçlı, hepsi Viracocha'lar (Beyaz Adamlar) olarak tanınan açık tenli beş kardeşin en büyüğü olarak anlatır. Heykeli, bağnaz Hıristiyanlar tarafından yıkılmadan önce, "saçının, ten renginin, yüz hatlarının, elbiselerinin ve çarıklarının", fatihlere, dönemin popüler kutsal kartlarında betimlenen Havari Aziz Bartholomew'yu hatırlattığı söylenirdi. Heykelin tanımı, Madrid'deki Amerika Müzesi'nde bulunan İnca Viracocha diye bilinen resme uyar. Copacabana Manco Capac ve Mama Occlo Manastırı'ndaki kolonicilerin yaptıkları portrelerde de, uyruklar, Kızılderili yerlilerinkine benzemeyen yüz hatlarıyla resmedilmiştir.

Bugün At-ach-u-chu; Kon-Tiki-Viracocha ya da Deniz Köpüğü Beyaz Adam unvanıyla daha iyi hatırlanır –başka bir deyişle, gemiyle gelen bir yabancı, "deniz köpüğü" gemisinin pruvasının yaptığı dalganın şiirsel bir ifadesidir. İnkalar öncesinin

Moche çanak çömleği Viracocha'nın nasıl olması gerektiğini gösterir. Çarıkları deniz köpüğündendir. Doğudaki denizden güneşi (yani, güneşe tapmayı) getirir. Mochelerin benzer bir sahneyi anlatan diğer örneklerinde, sallara tutunan, kare miğferli, sakallı dört erkek vardır. İnkaları ilk elden inceleyen İspanyol tarihçi Ciezo de Leon'un anlattığı gibi, "Bölgedeki Kızılderililere bu kadim anıtı [Tiahuanaco'daki Kalasaya tören merkezi] kimin yaptığı sorulduğunda, İnkaların hüküm sürmesinden yüzyıllarca önce bölgeye gelen ve buraya yerleşen, sakallı, bizim gibi beyaz olan başka halklar tarafından yapıldığı cevabını veriyorlardı". Zamanında, bölgedeki Aymara Kızılderililerinin lideri, "Titicaca Gölün'deki iki adadan büyüğüne girdi ve orada sakallı bir beyaz adam ırkı buldu. Hepsini öldürünceye kadar onlarla savaştı." Bu belalar yüzünden Manco Capac yeni başkent Cuzco'da yeniden tahta çıktı.

Aymara Kızılderililerinin geleneğinde yabancıların bu üç göçünün her birinin –Ayar-manco-topalar, Ayar-chaki'ler ve Ayar-aucca'lar- beyaz tenli, açık renk saçlı insanlar tarafından düzenlendiği anlatılır. İnkalar da, güneş tanrısı İnti'nin sunağında "beyaz bakireler" olarak hizmet etmeleri için, yönetici sınıftan en çok sarışın olan kızları seçiyorlardı. İnka yöneticileriyle uyrukları arasındaki ayrılık fikri, İmparator Tupac İnka Yupanqui'nin, "bilimin hedefi halk değil, kanında cömertlik olanlardır," açıklamasından anlaşılabilir. Vilacambamba'daki sondan bir önceki İnka Titu Cusi, Don Diego Rodriguez'e atalarının "vahşi Kızılderili" olmadığını anlatıyordu.

Bütün Orta Amerika uygarlığında olduğu gibi, And toplumu birbiriyle ilişkisiz, farklı iki gruptan meydana geliyordu. Geniş çalışan sınıf kitlesi Amerika Kızılderililerinden oluşuyordu. Sayıca az, Avrupalı yüz hatlarına sahip daha açık tenli seçkinler ise rahipleri ve yönetici seçkinleri oluşturuyordu. Bu seçkinlerin çöküşüyle, ara ya da yardımcı bir aristokrasi meydana getiren karışık bir grup ortaya çıktı. İspanyollar geldiğinde onlar krali-

yet meclisinde bile yer alıyorlardı. Aslında, yazı öncesi döneminde Guarani Kızılderilileri, İnkalardan "beyaz krallar" diye söz ediyorlardı. İmparatorlar, bu beyaz tenli kültür taşıyıcılarının soyundan geldiklerini öne sürüyorlardı. Kızılderili proletaryalarla İnka aristokrasisi arasında gerçekten de kesin bir fiziksel ayırım vardı. On altıncı yüzyılın başında, atalarının fetihlerini sağlamlaştıran büyük İnka İmparatoru Huayna Capac'ın, Lima'daki Copacabana Manastırı'ndaki portresi tümüyle Avrupalı yüz hatlarına sahip bir adamı temsil ediyordu. Antonio de Herrera'nın İspanyolların Fethi'nin tarihini yazdığı *Tarih*'teki (Historia, Madrid Ulusal Kitaplığı'nda) bir profilde, Huascar, aynı şekilde, Kızılderililere benzemeyen görünüşüyle görülüyordu.

Huayna Capac'ın diğer oğlu, son İnka İmparatoru Atahualpa'nın çağdaş bir resminde, karışık soydan gelen biri görülür. Bu da, onunla Huascar'ın üvey kardeş olduklarını akla getirir. Babalarının kuşkusuz birçok karısı vardı ve açıkçası, kardeşlerin anneleri aynı değildi. Babaları Huayna Capac'ın ölümünden sonra iki kardeşin arasında patlak veren ölümüne düşmanlığın kökü, atalarının karışık olması olabilirdi. O zamana kadar ikisi de paylaştıkları kral naipliğini yönetiyorlardı. On sekizinci yüzyılın başında sipariş edilen, kraliyet soyunun sağ kalan son üyesi Cornilla İnca'nın, Cuzco'daki resmi, yüz hatları düzgün, açık renk gözlü, kumral düz saçlı, ince uzun burunlu, uzun boylu bir erkeğin portresidir. On yedinci yüzyılın başında Rahip Martin de Murina tarafından yerinde yapılan çizimler, Andlar'da sınıfları ayıran fiziksel farkları açıkça gösterir. Açık tenli aristokrasiyle koyu tenli kitlelerin arasında, fizyonomide olduğu kadar endamdaki farklar da o kadar bellidir ki, Murina'nın çizimleri, daha kalabalık bir yerli nüfusunun üzerine tümüyle yabancı bir halkın eklendiği izlenimini verir.

Bu İnka portrelerinde görülen Avrupalı özelliklerini, başta özellikle Atacama'da mezarlığındakiler olmak üzere, günümüze gelen birkaç fiziksel kalıntı doğrular. Fetih öncesine ait burada-

ki mumyalarda ince, dalgalı, açık kumral saçlar görülür. Paracas yarımadasında, en azından M.Ö. dördüncü yüzyıla (Geç Chavin Dönemi) tarihlenen mumyalarda rengi açılmış kızıl-kahverengi saçlar görülür. Trujillo'daki yeraltı müzesinde ince, sarı saçlı doğmamış bir Chimu cenini vardır. Şimdiye kadar olanların içinde en etkileyici örnekler Lima'da Herrera Müzesi'nde Mumyalar Salonu'nda sergilenmektedir. İnka krallığına ait sarmalanmış mumyalar, içindeki hava boşaltıldıktan sonra mühürlenen cam kutularda dikkatle korunmaktadır. Bir düzine kadar örnekten dördünün saçı açık kumral, üçünün ise az miktarda kızıl da bulunan sarıdır. Ölümden sonra saçın rengi ya da dokusu değişmez ve Andlar'daki mumyalama yöntemi ölünün saçını olumsuz yönde etkilemez. Üstelik Paracas'taki mumyala, yerlilerden daha uzun boylu ve kafatasları daha dar olan erkeklerdir.

İnka İmparatorluğu'nu fetheden adamın oğlu olan Pedro Pizarro, şunları yazıyordu:

> Peru Krallığı'nda yönetici sınıf, saçları olgun buğday renginde sarı, açık tenliydi. Önemli beylerin ve hanımların birçoğu İspanyollar kadar beyaz görünüyordu. Bu ülkede bir Kızılderili kadınla çocuğuna rastladım. İkisinin de teni o kadar açık renkliydi ki, onları sarışın, beyaz halktan ayırt etmek güçtü. Yurttaşları onlara "tanrıların çocukları" diyordu.

Thor Heyerdahl, bir zamanlar muazzam piramitler ve tapınaklar inşa eden halkla, kültürlerinin ve hayat tarzlarının aynı kültürel gelenekten gelmediği görülen modern Peru'nun yerli halkı arasındaki zıtlığı merak etmekten kendini alamaz. Aslında, Perulu Kızılderililer İnkaların soyundan geldiklerini iddia etmezler. Onların geleneklerine göre İnkalar, yerel halkların ataları Peru'ya yerleştikten çok sonra gelmişlerdir. And uygarlığının Olgunlaşma Dönemi'nde boyun eğen ve dışlanan usta zanaatçılar Fetih öncesi Güney Amerika bilmecesinin gizemli parçalarıdır. William Prescott, "Bu dikkati çeken ırkın ne zaman geldiği" diye yazar, "ve onun erken tarihinin ne olduğu, Yeni Dünya'nın

yıllıklarında çok sık karşımıza çıkan bu gizemlerin arasındadır. Bunun zamanını ve eskiliğini açıklamak için henüz çok az şey yapılmıştır" (Prescott 1952, 158).

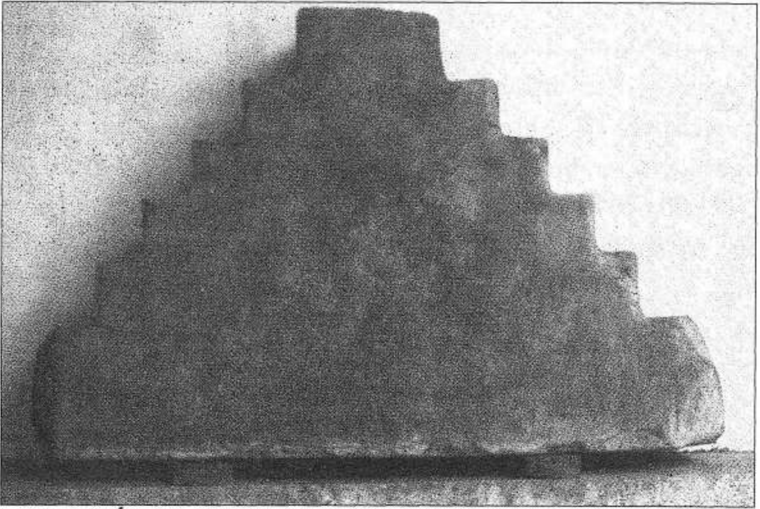
Genç bir İnka prensi henüz imparator olduğunda başına sarı bir peruk geçirilir ve ona, büyük ataları gibi insanlığa yararlı olması söylenirdi (Prescott 1952,312). Her Mısır firavunu gibi o da, takma bir çene sakalıyla, *sonkhasapa* ile tanıtılırdı –sakalsız Kızılderililer bu sözcüğü hâlâ kullanırlar. Nil Vadisi uygarlığında açıkça örneği görülen tek benzerlik *sonkhasapa* değildir. İnka İmparatoru'nun adı –Tawantisuyu – Tawy'nin değiştirilmiş şekli gibidir. Bu, Mısır'da genelde halka verilen bir ad olarak bilinir. Tawy, kavşak demektir. İnkaların yollar yaptıklarına bakıldığında bu, özellikle yerinde bir addır. Bu ad, Kuzey Amerika'nın Büyük Göller bölgesi kadar uzak bir yerinde, Huron Kızılderililerinde yine Atlantis bağlamında ortaya çıkar. Huronların tufan kahramanı, atalarının kaçtıkları felaketten sonra "sellere durgun denizlere ve göllere akması için yol gösteren" Tawiscara'dır. Peru'da geniş ve zengin tarlalarıyla göz alan, cennet gibi ölüler ülkesi Yaro'da da başka bir dilbilimsel karşılaştırma ortaya çıkar. Mısır mezar sanatında, çoğunlukla ölü, öbür dünyada, İaro adı verilen bereketli tarlaları işlerken resmedilir.

Manco Capac ile ona İnananların, Ayar-manco-topa'ların Peru'ya geldikleri batık ülke Maru'ydu. İlk insanların ve tanrıların Nil Deltası'na kaçtıkları Uzak Batı'daki sular altında kalan ada Sekhet-*Aaru*'ydu. Maru/Yaro/Aaru/İaro adları Atlantis'e dünya çapında verilen addı ve Kamış Tarlası ya da Büyük Bilgelik anlamına geliyordu, çünkü kamış, eğitimi simgeleyen yazı gereciydi. Bunun değişik örnekleri Hindistan'da da görülür. Burada, Manu'lar, İnkalarda olduğu gibi Güneşin Oğulları, Büyük Tufan'dan sağ kalanlar, ilk uygarlığı Hindistan'a getirenlerdir. Gerçekten de And kültürünün kahramanı At-ach-u-cho'nun Atcha ile çarpıcı bir benzerliği vardır. Eski Mısırlılar Atcha'yı kaybolan Atlantis'i yankılayan, uzaklarda, verimli ama yok olmuş

bir şehir diye hatırlarlar. Burada At-ach-u-cho, Atchalı (Atlantisli) Adam anlamına gelebilir.

Orta Amerika'da olduğu gibi Peru'da da, piramitler, Giza Platosu'nda yükselen düz kenarlı Büyük Piramit'ten çok Zoser'in Sakkara'daki piramidi gibi Erken Sülale döneminin basamaklı piramitlerine ya da Sümerlerin Ur'daki zigguratlarına benziyordu. Dünyanın iki yanında yapılan bu piramitlerin çağdaş olması, aynı esine işaret eder. İyi korunmuş tipik bir örnek, Chicana Vadisi'ndeki basamaklı piramittir. Onun, Eski Dünya'daki bir ziggurata ya da Zoser piramidine yakından benzemesinin altı, Mısır'daki örneklerle aynı olan, duvarla çevrilmiş ve bölünmüş ön avlusuyla çizilir. (Bkz.Şek. 17.2).

Vilcashuaman'daki tören merkezi, kuşkusuz, piramitten çok zigguratttır. Oysa Trujilillo'nun dışındaki Huaca del Sol'ün ya da

Şek. 17.2. Mezopotamya, Mısır ve Meksika'daki örnekler gibi bu basamaklı taş piramit modeli, And uygarlığının kurucularının, korkunç bir tufandan sonra geldikleri özgün kutsal dağı betimler. Aslında o, İnkaların, kutsalların kutsalı Coricancha'sının, Tanrı'nın Alanı'nın ortasında yer alıyordu. (Cuzco Sanat ve Arkeoloji Müzesi, Peru)

Güneş Piramidi'nin, Mısırlıların tasarımlarına çok benzeyen bir ön avlusu vardır. Medinet Habu'da, muazzam taş bloklarını yerinde tutmak için kullanılan güneş saatine benzeyen inşaat kenetleri, Tiahunaca'nın inşasında aynı amaçla kullanılanların gerçekten tıpkısıdır. Rastlantı eseri, Medinet Habu, Batı Thebes'te, III. Ramses'in, Atlantis'ten gelen Deniz Kavmi'ne karşı kazandığı zaferini sakladığı zafer tapınağıdır.

Moche Huaca del Sol gibi, Andlar'daki piramitlerin birçoğu, güneş tanrısına adanmıştı. Mısır'daki piramitler de yaygın olarak Ra Dağı diye bilinirdi; Ra, baş güneş tanrısıydı. Peru'daki Güneş Piramidi ile Mısır'daki Büyük Piramit'in kaide uzunluğu aynıydı -758 ayak. Özellikle araştırmamızla ilgili olarak, Platon'a göre bu, Atlantis'in tam ortasındaki Kutsalların Kutsalı kalenin boyutuydu.

Chavin de Huantar, yeni ufuklar açan bir şehir yerleşmesiydi. Başlıca tapınağı, doğuya bakan bir piramitti. Hayvan başlı insan figürleri baştan başa vurgulanmıştı, özellikle de kartal ve şahin başlı olanlar –hepsi Mısır'ın dinsel motiflerini oldukça akla getirmektedir. Prescott, Andlar'daki "Mısır'ın ilk sülaleler dönemiyle" benzerliklerinin "mimari benzerlikleri aştığını, çeşitli kültürel paralelliklerinde buna eklenebileceği" sonucunu çıkaracak kadar işi ileriye götürür (Prescott 1952. 182). Bu paralellikler Mısır'dan, Atlantisli sığınmacıların etkiledikleri diğer Eski Dünya kültürlerine kadar uzanır. Örneğin; Minos'un yazılı Linear B dilinde, altın sözcüğünün karşılığı *kuruso*'dur, İnkaların dili Quechua'da ise kuri'dir. Gemi sözcüğünün Minos dilindeki karşılığı *cara-mequera*, kendilerini, Atlantis'e benzeyen Parıldayan Çatılar Şehri destanıyla özdeş tutan Tupi-Guarni'lerde de aynıdır. İnkalar öncesinin Tiahuanaco şehrinde bile Minos ile benzerlikler vardır. Adı, *tiawanaca*'dan, "kral" anlamına gelen, "tanrıdan gelen bu"dan türetilmiştir; Minos'un Linear B yazısında ise *wanaca* "hükümdar" demektir. Quechua dilinde "yağmur" Latincede de aynı olan *pluvia*'dır. İngilizce *pluvial*

(yağmurlu, yağmurun etkisiyle meydana gelmiş) sözcüğü buradan türetilmiştir.

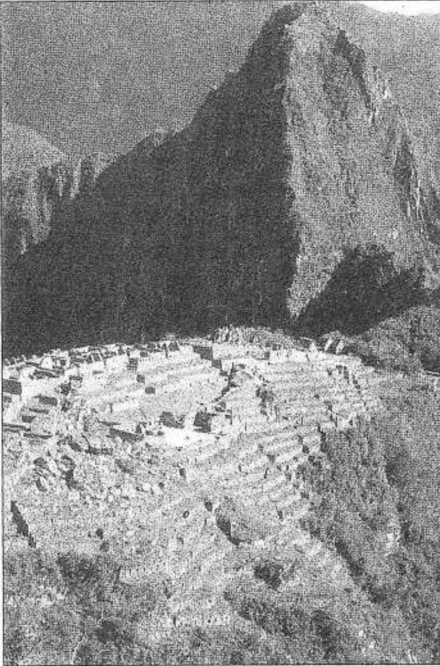
Troia dilinde (Patumnilli) ve başta Luvilerin ve Hititlerinki olmak üzere diğer Anadolu dillerinde tepe, yükselti ya da küçük dağ anlamına gelir. Örneğin; Kültepe, Troia'nın 500 mil kadar doğusunda büyük bir tören tepesinin çevresine yapılan, tapınakları ve sarayları olan önemli bir şehir yerleşmesidir*. Kültepe, en azından M.Ö. on dokuzuncu yıldan başlayarak önemli bir maden ve dokuma ticareti merkeziydi. Asur öncesi tabakalarında yapılan kazılarda bir *megaron* ya da daha önceki örnekleri Erken Bronz Çağı'nda İlios'ta görülen, daha sonra Yunan mimarisinde temel bir birim olan geniş dikdörtgen bir mekân bulunmuştur. Güneşin Oğlu Manco Capac'ın Brezilya'daki versiyonu Wai-Tepu, Güneş Dağı'dır. Tepe-Quem, Aşağı Amazon'da bir zamanlar elmas çıkarılan sönmüş bir yanardağdır. İlginçtir ki, Maya dilinde aynı ad, benzer şekilde, Büyük Taş anlamına gelen bir dağa verilir. Meksika'da, Oaxaca'daki başlıca iki dil grubunun biri olan Zapotec dilinde, küçük dağ sözcüğünün karşılığı olarak hâlâ *tepe* kullanılır.

"İnkaların kayıp şehri" Machu Picchu'yu (Bkz. şek. 17.3) bulan Hiram Bingham, "iki kulplu çömleklerin bazısı, antik Troia'da bulunan bir çömleğin neredeyse aynısı," diye yazıyordu (Bingham 1939, 20). Bingham, Machu Picchu'daki evlerin çatılarının üçgen biçimindeki taş damlara sazlarla bağlandığını, aynı inşaat özelliğinin Troia'nın başkenti İlios'ta daha küçük evlerde kullanıldığını belirtiyordu. Yirminci yüzyılın başında Aşağı Amazonu keşfeden Homet, Troia'daki çanak çömlek bezemelerinde tipik olan balıksırtı desenleri, svastikalar, spiraller ve zigzag çizgilerle kaplı çift koni şeklinde ceset vazoları buldu. Amazon'daki buluntuların Troia'da yapılan işlerin değerini düşürdüğü sonucuna vardı. Aynı svastikalar ve spiraller, Pedra Pintada'nın da üzerine çi-

* Kayseri-Sivas karayolunun 20. km.sinde yolun 2 km. kuzeyinde. (ç.n.)

zilmişti. Bu, Troia'da ve Atlantis'in son yıkımında henüz yenilgiye uğrayan savaş gemilerinin Güney Amerika'ya girmiş olabileceği Aşağı Amazon'da yer alan büyük bir taştı. Yirminci yüzyılın ortasında, yıllarını, Atlantis'in Güney Amerika'daki etkilerini araştırmaya veren Amerikalı araştırmacı ve yazar Harold T. Wilkins, Columbia'daki Muysca Kızılderililerinden, güneş sözcüğünün onların dilindeki karşılığını öğrendi –*sua*. Eski Dünya'da Sanskrit dilinde *suastika*, "güneş çarkı" anlamına geliyordu.

Platon'un anlattığı Atlantis kralları gibi, İnka imparatorları da imparatorluğa özgü olan erguvan rengi, yere kadar uzun elbiseler giyiyorlardı. Pelerinleri, böceklerden ve yumuşakçalardan damıtılmış renklendirici boyalarla boyanıyordu. Bu, Fenikelilerin geliştikleri Bronz Çağı sonrasına kadar, Troia eyaletlerinin dışında benzeri olmayan bir yöntemdi. Aztek İmparatoru

Şek. 17.3. Kutsal Machu Picchu, İnkaların Accla Cuna'larının yuvasıydı. Onlar, deniz yoluyla gelerek And uygarlığını kuran Kon-Tiki Viracocha'nın yüksek bilgeliğini sözlü olarak koruyan seçilmiş kadınlar grubuydu.

II.Montezuma, İspanyolları kabul ettiğinde gök mavisi bir elbise giyiyordu. İnkaların krallık giysilerinin günümüze gelen en güzel örneklerinden bazısı Paracas mezarlığındaki 429 mumyada görülebiliyordu.

Ölülerde korunmuş olan sarı saçla –Kızılderililerde çok ender- bağlantılı olarak Andlar'daki mumyalamadan daha önce söz ettik. Moseley, "kadim Mısırlılar mumyalama yöntemini kullanmaya başladıklarında" Peru'da mumyalamanın bilindiğine işaret eder (1994, 93). Doğuda Mısır ile batıda Peru'nun arasında kalan Kanarya Adaları'nda yaşayan Guancheler de mumyalama yapıyorlardı.

Henry Gilman, *Michigan' daki Antik İnsan*'da (Ancient Man in Michigan) "tümülüs yapanların, Amerika'daki Peruluların, Fransa ve Kanarya Adaları'ndaki Neolitik insanların, ruhun kolayca girip çıkması için cesedin kafatasının tepesine yuvarlak bir oyuk açma gibi benzer olağanüstü bir gelenekleri" olduğunu belirtir (Gilman 1898, 111). İnka rahipleri cesedin boynuna, kahramanların ve tanrıların Andlar'a geldikleri Büyük Tufan'ın anısına, içinde kutsal su bulunan bir Mazeret Vazosu asarlardı. Aynı cenaze töreni Mayalarda ve Mısırlılarda da benzer şekilde yapılırdı.

And uygarlığındaki bu çeşitli örneklerle Mısır, Troia, Minos, Girit ve Kanarya Adaları arasında, hepsini etkileyen Antantis olgusuyla bağlantı kuruluyordu. Karşı Kıta adı, batık başkenti anlatırken ilk kez Platon tarafından kullanılmıştı.

On altıncı yüzyılın başında, o tarihten beri Kolombiya adıyla bilinen kıyıda ilk kez yürüdüklerinde İspanyollara, Kızılderili ev sahipleri Amuraca Toprağı'na geldiklerini belirtmişlerdi. Kral unvanı taşıyan Yılan'ın (Amuraca) fatihlere benzemeyen, sakallı bir adam olduğunu söylemişlerdi. O, uzun yıllar önce kendisini ve ardından gelenleri, sığınacak yer aramak zorunda bırakan korkunç bir tufandan sonra gelmişti. Daha sonra yerlilere tarımın, hekimliğin ve dinin yararlarını öğretmiş, sonra da çok sayıdaki taş şehirden ilkini yapmıştı.

Amuraca'nın, Tüylü Yılan ile benzerliği, sadece, Eski Dünya'nın kültür taşıyıcılarının iki Amerika'ya da aynı şekilde, takım halinde geldikleri anlamını taşır. Bu, Yeni Dünya'ya verilen adın çağdaş bir İtalyan haritacıdan türetilmediğini de akla getirir. Avrupalılar fethettikleri topraklarda yerlilerin anlattıklarından yararlanmıyorlardı; Yeni Dünya'da ele geçirdikleri yerleri Eski Dünya'daki adlarla Hıristiyanlaştırarak daha çok meşruluk vermek istiyorlardı. Bu nedenle, Atlantisli-Columbia'lı Amuraca'nın adı, Amerigo Vespucci'nin adından, siyasal nedenlerle değiştirilerek Amerika'ya dönüştü.

Ölümünden beş yıl öncesine, 1507'de Martin Waldseemüller'in *Kozmografik Tanıtım*'ı (Cosmograhiae introductio) yayınlanıncaya kadar genelde tanınmayan Cenovalı bir haritacıdan sonra, Yeni Dünya'nın Hıristiyanlaştırılmış olması, gerçekten de tuhaftır. Yeni Dünya'ya yaptığı üçüncü yolculukta Kolomb'a, karşılaştığı yerlilerin kendilerini Americolar olarak tanıtmaları Amerika adının kökeninin yerli olduğunu destekler. Alonso de Ojeda da, Hispaniola'ya yaptığı ikinci yolculukta aynı kabileyi tanır. Üstelik, Juigalpa ile Liberdad arasında, Chantoles eyaletindeki bir dağ sırasına bir gönderme olan "sürekli rüzgârların ülkesi"ni Mayalar Amerisque olarak biliyorlardı ve burası Vespucci'nin yazıları kadar Kolomb'un seyir defterine de böyle kaydedilmişti.

Burada bile, antik dünyayla dilbilimsel bir bağlantı, Amuraca'ların Kolombiya'ya yelken açtıkları bir ada krallığının adında ortaya çıkıyor: Amurru. M.Ö. üçüncü binin sonunda Sümer ülkesinin Sami fatihlerinin, Akadların dilinde, aynı ad "batı toprakları" anlamına geliyordu. Bu fetih, M.Ö. 2290'da, Atlantis'teki üçüncü felaketle çakışıyordu.

Quechua'da Pleiad'lar takımyıldızının görülen yedi yıldızına Accla Cuna –Seçilmiş Kadınlar ya da Küçük Anneler- deniyordu. Pleiad'lar, Kon-Tiki-Viracocha'nın Güney Amerika'ya kaçtığı Büyük Tufan ile ilişkilendiriliyordu. Accla Cuna, İnka'nın

en kutsal gizem kültünün de adıydı. Bu kült özellikle, Ayar-manco-topa'ların yüksek bilgeliğini ve atalarının geleneklerini sözlü olarak koruyan en güzel, en erdemli ve en zeki kadınlardan meydana geliyordu. Seçilmiş Kadınlar, Pleiadlarla ya da Yunan mitolojisinde bilindikleri gibi Atlantiselerle özdeş tutuluyordu.

Atlantis renklerinde (kırmızı, beyaz ve siyah) giyinen Küçük Anneler'e, İnka İmparatorluğu'nun başkenti Cuzco'da ve Machu Picchu'nun dağ kalesinde harika araziler veriliyordu. hâlâ bilinmeyen nedenlerden dolayı, güzelce kesilmiş muazzam taş bloklarının yarıklarında ender kırmızı orkidelerin yetiştiği çok yüksekteki manastırlarında gözden kayboluyorlardı. Yerel Aymara destanına göre, bu çiçekler, Machu Picchu'nun kutsal şehrini süslemek için geri dönen Aclla Cunaların reenkarne olmuş ruhlarıydı.

Bütün bunlar dünyanın öte yanında, Ortaçağ'a ait, karanlıkta kalmış tarih kayıtlarını, Frisialıların *Oera Linda Bok*'unu akla getiriyor. Atlantis'e darbe indiren, yerkabuğunu aniden değiştiren olayı anlatırken adsız yazarı, sağ kalan bir grubun önderinin, onlara denizde nasıl yol gösterdiğini söylüyordu. Batıya gitmek için onun mavi sancağının peşinden gidiyorlardı ve onlardan bir daha haber alınamıyordu.

Amiralin adı, İnka'ydı.

18

Sonuç

Görecek gözü olanlar için, yozlaşmışlıklarının derinliği yeterince bellidir. Yine de çoğunluğun, zenginliğin yükseklerinde olmak için, gem vurulmamış kendine düşkünlüğün ve gücün peşinde olduğu, yüzeysel görüntülerin onların yargılarını çarpıttığı görülür. Ama yasaya göre hüküm süren ve gözleri böyle şeyleri görebilen tanrılar tanrısı Zeus, eskiden hayranlık uyandıran bu halkın acınacak durumda olduğunu algıladığında, onları cezalandırmaya ve amansız adaletiyle sayılarını azaltmaya karar verdi.

Platon, KRİTİAS

Kayıp Uygarlık Atlantis -Hayatta Kalanlar- okurları, kendilerine aşırı yüklenen bu bilgilerin etkilerini kaldıramayabilirler. Ama en yeni bilimsel sonuçlar ve Atlantik Okyanusu'nun her iki yanındaki haktan elde edilen zengin malzeme olmadan, 2800 yıla yayılan dünya çapındaki bir dramaya başka nasıl yaklaşabilirdik? Bununla beraber sonuçta, önemli olan gerçekleri hatırlamak değil, gerçeklerin zihinde bıraktığı genel izlenimdir. Bazıları için bu izlenim, insanlığın büyük çoğunluğunda travma yaratan bir olaydaki ırksal belleği yeniden tutuşturur. Bu, toplu bilincimizde binlerce yıl sonra ancak şimdi su yüzüne çıkmaya başlıyor, çünkü bilim, karanlık bir çağın uzun yıllar önce parça-

ladığı ve bastırdığı yeni ufuklar açan bir resmin parçalarını tekrar ele geçiriyor.

Ama bu karışıklık tekrar tekrar neden yaratılıyor? Neden geçmişin, okyanusun tabanında unutulup kalmasına izin verilmiyor? Başka bir şey olmasa bile, uygarlığımızın kırılganlığını bu koşullar altında takdir edebiliriz. Muhteşemliklerinin doruğundayken Atlantisliler, kuşkusuz, sonsuza kadar böyle gideceklerini düşünüyorlardı. Üç bin yıldan fazla sürekli varlık gösteren, iki Amerika kıtasından Akdeniz'e kadar yayılan küresel bir imparatorluğun kontrolünü elinde tutan bu halka kim ya da ne son verdi? Ekonomik ve askeri üstünlüklerinin bütünüyle bilincinde olarak onlar, diğer insanların, Atlantis'in askeri liderliğinde daha iyi olacaklarını varsayıyorlardı. Bu, diğer birçok süper gücün de, yok olmadan önce kendini kaptırdığı kendini beğenmişlikti. Tarih, yıkılan uygarlıkların enkazıyla karmakarışıktır. Bu uygarlıkların halkları, kendilerine özgü hayat tarzlarının başkalarına, onların iyiliği için dayatılması gerektiğine inanıyordu. Böylesine bir yukarıdan dayatmayı kimsenin kabul edip etmediğine bakmıyorlardı.

Atlantis tarım yapanların bir araya gelmesiyle Taş Çağı'nda doğdu, dağınık birleşik kabileler şeklinde gelişti, Bronz Çağı'nda olgunlaşarak krallık oldu, denizcilik yapan bir imparatorluk olarak gelişti ve doğal bir afetle yok oldu. Bu kalıp şimdiye kadar yeterince tekrarlandı; sadece sonundaki ölüm şekli değişti. Hititler, Mayalar, İnkalar, Paskalya Adaları'nda yaşayanlar, Persler, Romalılar, Hapsburg'lar, Sovyetler –hepsi kendinin, tarihin döngüsünün dışında olduğunu düşündü. Amerika dinsel cemaatlerin bir araya gelmesiyle başladı, cumhuriyet oldu ve şimdi, kendi isyan ettiği şey olmak istiyor: İmparatorluk. Buradaki gerçek trajedi, bir toplum düşüşe geçtiğinde, orada yaşayanların, geçmişten ders alıp bu dersleri çöküşü önlemek için zamanında uygulamayacak kadar ya kendilerini çok beğenmeleri ya da güçlerini kaybetmeleridir.

Atlantis felaketi konusunda bütün dünyada dolaşan geleneklerin yadsınamayan teması, bunun ne bütünüyle doğanın yol açtığı bir kaza, ne de kurbanların bütünüyle masum olduğunu vurgular. Daha çok, onlar yozlaşmışlar ve erdemlerini kaybetmişlerdi. Kaderlerinin, tanrısal bir yargı olarak başlarına geldiği uzun zamandır biliniyordu. Platon'un diyaloglarından Kuzey Amerika'daki Mandan Kızılderililerinin sözlü ifadelerine kadar, Brezilya'daki Ge dili konuşan kabilelerden İskandinavya'daki Vikinglere kadar bu ahlaksal yorumlarla karşılaşmak dikkat çekicidir. Mısırlılar, Sümerler, Babilliler, Kanarya Adaları'nda yaşayanlar, İrlandalılar, Galler, Berberiler, Galyalılar, Etrüskler, İberya'da yaşayanlar –hepsi, Atlantis'in kendi yıkımından bir şekilde kendisinin sorumlu olduğunu öne sürüyorlardı. Savaşlar kendini korumaktan başka amaçlarla yapılıyordu, kendi keyfine bakmak genelin refahından önce geliyordu, açgözlülük ideallerin yerini alıyordu. Bunlar, düzensiz bir toplumun özellikleri olarak kabul ediliyordu. Eski insanlar, bunlarla toplumsal ve kozmik uyum arasında çok gerçek bir bağlantı olduğunu algılıyorlardı: Biri, diğerini ifade ediyordu. İnsanların yaptıkları işlerde ciddi bir dengesizliğe izin vermek, gökyüzünü kışkırtmaktı. Bu nedenle Atlantisliler, büyüklüklerini ellerinden alan felaketten ahlaksal olarak sorumlu tutuluyorlardı.

Onların öyküsü, kendi zamanımız için bizi uyaran bir masal olsun. Yoksa biri, bir gün 'Yirmi Birinci Yüzyıldan Hayatta Kalanlar' adlı bir kitap yazabilir.

KAYNAKÇA

Giriş: Bir Milyon Ton Bakır

Benedict, C. Henry. Red Metal (Kızıl Metal). Ann Arbor, Mich: University of

Michigan Press, 1958.

Brendt, George. "*Great Lakes Geology*" ("Büyük Göllerin Jeolojisi"). North American Geological Symposium (1983):33

Brown, Charles E. The Wisconsin Archaelogist, S. 5 (Eylül1926).

Coles J. M. Ve A. F. Harding. The Bronze Age in Europe (Avrupa'da Bronz Çağı). Londra: Thames and Hudson, 1979.

Drier, Roy W. "*Prehistoric Mining in the Copper Country*" ("Bakır Ülkesinde Tarih öncesi Madenciliği") *Octave DuTemple.der, Ancient Copper Mines of Upper Michigan* (Yukarı Michigan'da Antik Bakır Madeni Ocakları), Calumet, Mich: Marlin, 1962.

DuTemple, Octave, der. Ancient Copper Mines of Upper Michigan (Yukarı Michigan'da Antik Bakır Madeni Ocakları), Calumet, Mich: Marlin, 1962.

Platon, The Dialogues (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Ferguson, William P. F. "Michigan's Most Ancient Industry: The Prehistoric Mines and Miners of Isle Royale" ("Michigan'ın En Eski Endüstrisi: Royale Adasının Tarih öncesi Maden Ocakları ve Madencileri") Octave DuTemple. der, *Ancient Copper Mines of Upper Michigan* (Yukarı Michigan'da Antik Bakır Madeni Ocakları), Calumet, Mich: Marlin, 1962.

Fisher, James, "Historical Sketch of the Lake Superior Copper District", ("Superior Gölü'nün Bakır Bölgesinin Tarihsel Taslağı". *Mining Gazette 7* (Eylül 1929).

Fox, George R. "The Ancient Copper Workings on Isle Royale" (Antik Çağda Royale Adası'nda Bakır Çalışmaları". *Wisconsin Archaeologist*, S. 10 (1915): 74

Holmes, W. H. "Aboriginal Copper Mines of the Royale Island, Lake Superior" (Superior Gölü, Royale Adası'ndaki İlk Bakır Madeni Ocakları), *American Anthropologist*, S. 3(1901): 137.

Houghton, Jacob. "The Ancient Copper Mines of Lake Superior" ("Superior Gölü'ndeki Antik Bakır Madeni Ocakları"), Octave DuTemple. der, *Ancient Copper Mines of Upper Michigan* (Yukarı Michigan'da Antik Bakır Madeni Ocakları), Calumet, Mich: Marlin, 1962.

Joseph, Frank. *Atlantis in Wisconsin* (Wisconsin'deki Atlantis). St.Paul, Minn.: Galde, 1995.

Murock, Angus. *Boom Copper* (Hızla Gelişme Kaydeden Bakır), New York: Macmillan, 1943.

Parker, Jack. "The First Copper Miners" ("İlk Bakır Madencileri"), *Compressed Air* (Ocak 1975): 8

Roeder, Patrick. *Indians of the Upper Great Lakes* (Yukarı Büyük Göller'deki Kızılderililer). New York: Harper: 1922.

Savage, Dean James. "Dug for Copper in Prehistoric Days" ("Tarih öncesi Günlerde Bakır İçin Kazıldı"). *Sunday Mining Gazete 7* (Mayıs 1911).

Scott, Wiliam P. "Reminiscences of the Isle Royale" (Royale Adası'ndan Anılar). *Michigan History Magazine*, S. 9 (1933): 38

Whittlesey, Charles. "The Ancient Miners of Lake Superior" ("Antik Çağda Superior Gölü Madencileri"). *Annals of Science*, S. 1 (Ağustos 1852).

Winchell, N. H. "Ancient Copper of Isle Royale" (Antik Çağda Royale Adası'nda Bakır"). *The Engineering and Mining Journal* (Aralık 1881): 102.

1'nci Bölüm: Atlantis Savaşta

Anderson, R. C. *Oared Fighting Ships* (Kürekli Savaş Gemileri) New York: Percival Marshall, 1962

Blegen, C. W. *Troy and the Trojans* (Troia ve Troialılar). New York: Praeger, 1963.

—-, *Troy: The Excavations Conducted by the University of Cincinnati* (Troia: Cincinnati Üniversitesi Tarafından Yürütülen Kazılar), *1932-1938*, 4 cilt. Princeton, N: J.: Princeton University Press, 1958.

Brestead, James. *A History of Egypt* (Mısır Tarihi). New York: Scribner's, 1964.

Burma:Asiatic Researches. C. 6. Harold T. Wilkins, *Mysterious of Ancient South America* (Antik Çağda Güney Amerika'nın Gizemleri). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 2000.

Casson, Lionel. "New Light on Ancient Rigging and Boat-building" ("Antik Çağda Gemi Donatımına ve Gemi Yapımına Yeni Bir Işık). *American Neptune*, C. 1, S. 14 (1964).

—- , *Ships and Seamanship of the Ancient World* (Antik Dünyada Gemiler ve Gemicilik). Londra: Gollance, 1971.

Coles, J. M. Ve A. F. Harding. *The Bronze Age in Europe* (Avrupa'da Bronz Çağı). Londra: Thames and Hudson, 1979.

Deuel, Leo. *Memoirs of Heinrich Schliemann* (Heinrich Schliemann'ın Anıları). New York: Harper and Row, 1977.

Doria, Charles ve Haris Lenowitz. *Origins: Creative Texts from the Ancient Mediterranean* (Kökenler: Antik Çağda Akdeniz'den Yaratıcı Metinler). New York: Doubleday, 1976.

Graves, Robert. *The Grek Myths* (Yunan Mitleri). New York: Brazilier, 1960.

Gurney, O. R: *The Hittites* (Hititler). New York:Malcoms, 1952.

Hutchinson, R. W. *Prehistoric Crete* (Tarih öncesi Girit). Baltimore: Penguin, 1968.

MacKenzie, Donald A. *Crete and Pre-Hellenic Myths and Legends* (Girit'in ve Yunanlılar Öncesinin Mitleri ve Destanları). Londra: Senate Press, 1912.

MacQueen, J. G. *The Hittites and Their Contemporaries in Asia Minor* (Hititler ve Küçük Asya'daki Çağdaşları). Londra: Richter, 1975.

Mylonas, G. E. *Mycenae and the Mycanaean Age* (Mikenler ve Mikenler Çağı). Princeton, N. J.: Princeton Publishers, 1966.

Ovidus. *Metamorphoses* (Metamorfozlar). Çev. R. J. Littlejohn. Londra: Beckwith, 1959.

Page, D. *History and the Homeric* Iliad (Tarih ve Homeros'un İlyada'sı). Berkeley, Calif.: Berkeley, 1959.

Schliemann, Heinrich. *Ilios*. New Yok: Arno, 1976.

Simpson, R. H. *Mycenaean Greece* (Mikenlerin Yunanistan'ı). Park Ridge N. J.: Noyes, 1981.

Steinhoff, George ve Kenneth Sele. *When Egypt Ruled the East* (Mısır Doğu'yu Yönettiğinde). Chicago University of Chicago Press, 1957.

Virgilius. *The Aeneid* (Aeneid). Çev. W. F. Jackson Knight, Londra: Penguin, 1956.

2'nci Bölüm: İmparatorluğun Uğradığı Ceza

Bass, George Cape. Gelidonya; *A Bronze Age Shipwreck* (Gelidonya: Bronz Çağı'ndan Bir Gemi Enkazı). New York: American Philosophical Society, 1967.

Brestead, James. *Ancient Records of Egypt:The Historical Documents* (Mısır'ın Antik Çağ Kayıtları: Tarihsel Belgeler), C. 4. Chicago: Oriental Institute Press, 1906.

Casson, Lionel. *Ships and Seamanship of the Ancient World* (Antik Dünyada Gemiler ve Gemicilik). Londra: Gollancz, 1971.

Edey, Maitland T. *The Sea Traders* (Deniz Yoluyla Ticaret Yapanlar). New York: Time-Life Books, 1974.

Edgerton W. F., ve J. Wilson. Historical Records of Ramses III: *The Text of Medinet Habu* (III. Ramses'in Tarihsel Kayıtları: Medinet Habu Metni). Chicago: University of Chicago Press, 1964.

Homeros. *The Iliad* (İlyada). Çev. W. Schmidt. Londra:Stanford House, 1960.

Homeros. *The Odyssey* (Odysseus). Çev.Dennis Lindzwerg. Chicago: Regnerey, 1963.

Lehmann, Johannes. *The Hittites: People of Thousand Gods* (Hititler: Bin Tanrılı Halk). New York: Viking, 1977.

Morrison, D. J. *The Empire Builders* (İmparatorluk Kuranlar). New York: Time-Life Books, 1980.

Murname, W. F. *United with Eternity: A Concise Guide to the Monuments of Medinet Habu* (Sonsuzlukla Birleşmiş: Medinet Habu'daki Anıtlar İçin Kısa Bir Rehber). Chicago: University of Chicago Press, 1980.

Page, D. *History of Homeric Iliad* (Homeros'un İlyada'sının Tarihi). Berkeley, Calif.: Berkeley, 1959.

Smyrna'lı Quintus. *The Little Iliad* (Küçük İlyada). Çev. Westbrook Murphy. New York:Macmillan, 1960.

Roebuck, Carl. *The World of Ancient Times* (Antik Zamanlarda Dünya).New York: Scribner's, 1966.

Ryan, Walter. *Bronze Age Troy* (Bronz Çağı'nda Troia). Londra: MacVey, 1959.

Sanders, N. K. *The Sea Peoples, Warriors of the Ancient Mediterranean* (Deniz Kavimleri, Antik Çağ'ın Akdenizli Savaşçıları). Londra: Thames and Hudson, 1973.

Taylour, William. *The Mycenaeans* (Mikenler). New York: Praeger, 1958.

Thompson, George. *The Prehistoric Aegean* (Tarih öncesi Ege). New York: Lawrence and Wishart, 1954.

Virgilius. *The Aeneid* (Aeneid). Çev. W.. F. Jackson Knight, Londra: Penguin, 1956.

Wilkins, Harold T. *Mysterious of Ancient South America* (Antik Çağda Güney Amerika'nın Gizemleri). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 2000.

Wyse, Elizabeth, der. Past Worlds: *The Times Atlas of Archaeology* (Geçmiş Dünyalar: Times Arkeoloji Atlası). New York: Crescent, 1995.

3'ncü Bölüm: Yerkabuğunu Aniden Değiştiren Dört Olay

Abbot, Patrick L. *Natural Disasters* (Doğal Afetler). Boston: McGraw-Hill, 2004.

Caroli, Kenneth. Yazarla özel yazışmalar, 2003 yazı.

Chang, Kwang-chih. *Shang Civilazition* (Shang Uygarlığı). New York: Macmillan, 1980.

Childress, David Hatcher. *Lost Civilization of China, Central Asia and India* (Çin, Orta Asya ve Hindistan'ın Kayıp Uygarlıkları). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1985.

Corliss, William R. *Ancient Structures* (Antik Yapılar). Glen Arm, Md.: Sourcebook Project, 2001.

Drews, Robert. *The End of Bronze Age* (Bronz Çağı'nın Sonu). Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1993.

Fong, Wen. Der. *The Great Bronze Age of China* (Çin'in Büyük Bronz Çağı). New York: Macmillan, 1980.

Godwin, David. *Godwin's Cabbalistic Encyclopedia* (Godwin'in Kabalacı Ansiklopedisi). St. Paul, Minn.: Llewellyn, 1991.

Goldsmith, Donald. *Nemesis, the Death-Star and Other Theories of Mass Extinction* (Nemesis, Ölüm Yıldızı ve Diğer Kitlesel Yok Olma Teorileri). New York: Walker, 1985.

Hewitt, R. *From Earthquake, Fire and Flood* (Deprem, Yangın ve Tufandan). Londra: Scientific Book Club, 1958.

Joseph, Frank. *The Destruction of Atlantis* (Atlantis'in Yok Oluşu). Rochester, VT.: Bear and Company, 2002.

Knight, Christopher ve Robert Lomas. *Uriel's Machine* (Uriel'in Makinesi). Rockport, Mass.: Fair Winds, 1999.

Mifsud, Anton. *Malta: Echoes of Plato's Island* (Malta: Platon'un Adasının Yankıları). Valleta, Malta: A. C. Aquilina, 2001.

The Oera Linda Bok (Eski Zamanlarda Neler Olduğunun Kitabı). Çev. Howard Schnell, Londra: Truebner, 1876.

Oppenheimer, Robert. *Eden of the East* (Doğu'daki Aden). New York: Orion, 1999.

Palmer, Trevor ve Mark E. Bailey, der. *Natural Catastrophes During Bronze Age Civilizations: Archaeological, Geological, Astronomical,and Cultural Perspectives* (Bronz Çağı Uygarlıkları Sırasında Doğal Afetler: Arkeolojik, Jeolojik, Astronomik ve Kültürel Perspektifler). Oxford: Archaeo Press, 1988.

Platon, *The Dialogues* (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Rosi, Mauro. *Volcanoes* (Yanardağlar). Ontario: Firefly, 2003.

Schoch, Robert M. *Voices of the Rocks* (Kayaların Sesi). New York: Harmony Books, 1999.

Scrutton,Robert J. *The Other Atlantis* (Diğer Atlantis). Londra: Daniel, 1977.

Wright, Karen. "Empires in the Dust: Collapse of Bronze Age Cultures in 2000 B.C.E." (Toz İçindeki İmparatorluklar: M.Ö. 2000'de Bronz Çağı Kültürlerinin Çöküşü). *Discover*, C. 12, S.59 (Mart 1998).

Xu, H. Mike. *Origin of the Olmec Civilization* (Olmek Uygarlığının Kökeni). Edmond, Okla.: University of Central Oklahoma Press, 1996.

4'ncü Bölüm: Atlantisliler Mısır'da

Aldred, Cyril. *The Egyptians* (Mısırlılar). New York: Praeger, 1962.

Baines, John ve Jaromir Malek. *Atlas of Ancient Egypt* (Antik Mısır Atlası). Oxford: Oxford University Press, 1980.

Barrett, Clive. *The Egyption Gods and Goddesses* (Mısır Tanrıları ve Tanrıçaları). Londra: Aquarian Press, 1992.

Bernal, Martin. *Black Athena* (Kara Athena). New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1987.

Boylan Patrick. *Thoth, the Hermes of Egypt* (Mısır'ın Hermes'i, Thoth). Oxford: Oxford University Press, 1922.

Brestead, James. *A History of Egypt* (Mısır Tarihi). New York: Scribner's, 1964.

Budge, E. A. Wallis. *Ancient Egyptian Amulets and Talismans* (Antik

Mısır Muskaları ve Tılsımları). New York: University Books, 1968.

Clark, R. T. Rundle, *Myth and Symbol in Ancient Egypt* (Antik Mısır'da Mit ve Sembol). Londra: Thames and Hudson, 1959.

Platon, *The Dialogues* (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Emery, Walter B. *Archaic Egypt: Culture and Civilization in Egypt Five Thousand Years Ago* (Arkaik Mısır: Beş Bin Yıl Önce Mısır'da Kültür ve Uygarlık). Londra: Penguin, 1961.

Heyerdahl, Thoe. *Prehistoric Man across the Ocean* (Okyanusun Karşı Yakasındaki Tarih öncesi İnsan). New York: Doubleday, 1971.

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology: A Biographical Dictionary* (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

Ions, Veronica. *Egyptian Mythology* (Mısır Mitolojisi). Londra: Hamlyn, 1968.

Joseph, Frank. *The Destruction of Atlantis* (Atlantis'in Yok Oluşu). Rochester, VT.: Bear and Company, 2002.

Kronkheit, C. A. *A Dictionary of Ancient Egyptian Terms* (Antik Mısır Terimleri Sözlüğü). Chicago: University of Chicago Press, 1929.

Lauton, Ian ve Chris Ogilvie-Herald. *Giza: The Truth* (Giza: Gerçek). Montpelier, Vt.: Invisible Cities, 2001.

Leonard, R. Cedric. *The Quest for Atlantis* (Atlantis'in Peşinde). New York: Manot, 1979.

Leonard, R. *Library of History* (Tarih Kitaplığı). Londra: Ratcliff, 1904.

Mercantante, Anthony S. *Who's Who in Egyptian Mythology* (Mısır Mitolojisinde Kim Kimdir). New York: Clarkson N. Potter, 1978.

Mercer, A.B. *Samual: Horus, the Royal God of Egypt* (Mısır'ın Kraliyet Tanrısı, Horus). Cambridge, Mass.: Society of Oriental Research, 1960.

Petrie, W. M. Flinders. *A History of Egypt* (Mısır Tarihi). C. 3, The IX and XX Dynasties (IX. Ve XX. Sülaleler). Londra: Methuen, 1896.

Steinhoff, George ve Kenneth Sele. *When Egypt Ruled the East* (Mısır Doğu'yu Yönettiğinde). Chicago University of Chicago Press, 1957.

West, John Anthony. *The Serpent in the Sky* (Gökyüzündeki Yılan). New York: Harper and Row, 1979.

5'ci Bölüm: Nuh, Atlantisliydi

Campbell, Joseph. *The Masks of God* (Tanrının Maskeleri). New York: Macmillan, 1961.

Emery, W. B. *Archaic Egypt* (Arkaik Mısır). Londra: Pelican, 1961.

The Epic of Gilgamesh (Gılgamış Destanı). Çev. N. K.Sanders. Harmondswork, Middlesex, İngiltere.: Penguin, 1970.

Filby, E. A. *The Flood Reconsidered* (Tufan Yeniden Gözden Geçiriliyor). Londra: Pickering, 1970.

Gaster,Theodore H. Myth, *Legend and Custom in the Old Testament* (Eski Antlaşmada Mit, Destan ve Gelenek). New York: Harper and Row, 1969.

Graves, Robert ve Raphael Patai. *Hebrew Myths: The Book of Genesis* (Yahudi Mitleri: Tekvin Kitabı). New York: Greenwich House, 1964.

Heidel, A. *The Babylonian Genesis* (Babil'in Doğuşu). Chicago: University of Chicago Press, 1938.

Hooke, S. H., *Babylonian and Assyrian Religion* (Babillilerde ve Asurlularda Din). New York: Hutchinson's University Library, 1953.

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology: A Biographical Dictionary* (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

Keller, Werner. *The Bible as History* (Tarih Olarak Kutsal Kitap). Londra: Hodder and Stoughton, 1970.

King, Leonard. *Legends of Babylon and Egypt in Relation to Hebrew Tradition* (Yahudi Geleneğiyle İlişkili Babil ve Mısır Destanları). Londra: Oxford University Press, 1918.

Kramer, Noah. *The Sumerians* (Sümerler). Chicago: University of Chicago Press, 1969.

MacKenzie, Donald A. *Mitology of the Babylonian People* (Babil Halkının Mitolojisi). Londra: Bracken, 1996.

Mallowan, M. E. L. *Early Mesopotamia and Iran* (Eski Mezopotamya ve İran). New York: McGraw Hill, 1965.

McKerrell, H. "Seafaring Merchants of Ur?" ("Ur'lu Tacirler Denizci miydi?") *Antiquity 51*, S.21 (1977)

Renfrew, Alfred M. The Flood (Tufan). St. Louis, Mo.: Concordia, 1951.

Sanderson, Stuart. *Babylon* (Babil). New York: Praeger, 1958.

Spence, Lewis. Myths and Legends of Babylon and Assyria (Babil ve Asur Mitleri ve Destanları). Londra: George G. Harap, 1916.

6'ncı Bölüm: Yunanlılar, Hepsini Biliyorlardı

Apollonius Rhodius. *The Argonautica* (Argonotlara Dair). Çev. R. C. Seaton. Londra: Heinemann, 1955.

Graves, Robert. *The Greek Myths* (Yunan Mitleri), C. 2. New York: Brazilier, 1961.

Hesiodos. *The Complete Hesiod* (Eksiksiz Hesiodos). Çev. Westbrook Murphy. New York: Macmillan, 1958

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology: A Biographical Dictionary* (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

Kerenyi, C. *The Gods of the Greeks* (Yunanlıların Tanrıları). Çev. Norman Cameron. New York: Grove, 1960.

Markale, Jean. *The Templar Treasure at Gisors* (Gisors'ta Tapınak Şövalyesinin Hazinesi). Rochester, Vt.: Inner Traditions, 2003.

McEvedy, Colin. *The Penguin Atlas of Ancient History* (Penguin Antik Tarih Atlası). New York: Penguin, 1980.

Morford, Mark P. O., ve Robert J. Lenardon. *Classical Mythology* (Klasik Mitoloji). New York: Longman, 1971.

Taylor, frank. *The World of Greeks and Romans* (Yunanlıların ve Romalıların Dünyası). New York: Doubleday, 1959.

Taylour, William. *The Mycenaeans* (Mikenliler). New York: Praeger, 1958.

Zangerer, Eberhard. *The Flood from Heaven* (Gökten Gelen Tufan). New York: William Morrow and Company, 1992.

7'nci Bölüm: Atlantisliler Sahra'da

Briggs, Cabor. *The Stone Age Races Of Northwest Africa* (Taş Döneminde Kuzey Afrika Irkları). Londra: Oxford University Press, 1973.

Daniel, Glyn. *The Illustrated Encyclopedia Of Archaeology* (Resimli Arkeoloji Ansiklopedisi). New York: Crowell, 1977.

de Prorok, Byron. *In Quest of Lost Worlds* (Kayıp Dünyaların Peşinde). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 2001.

Platon, *The Dialogues* (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Fitzgerald, L. J. *The Great Migration* (Büyük Göç). Londra: Skeffington, 1933.

Hope, Murray. *Atlantis*. New York: Western Tradition Books, 1970

Porch, Douglas. *The Conquest of the Sahara* (Sahra'nın Fethi). New York: Knopf, 1984.

Renfrew, Colin, der. *Past Worlds: The Times Atlas of Archaeology* (Geçmiş Dünyalar: Times Arkeoloji Atlası). Avenel, N. J.: Crescent, 1995.

Spence, Lewis. *The History of Atlantis* (Atlantis Tarihi). New York: Bell, 1968.

Zimmerman, J. E. *Dictionary of Classical Mythology* (Klasik Mitoloji Sözlüğü). New York: Bentam,1971.

8'nci Bölüm: Amazonlar Atlantis'e Karşı

Bord Colin ve Janet Bord, *Mysterious Britain* (Gizemli İngiltere). St. Albans, İngiltere: Granada, 1975.

Conrad, J. R. *The Horn and the Sword: The History of the Bull as a Symbol of Power and Fertility* (Boynuz ve Kılıç: Güç ve Verimlilik Sembolü olarak Boğanın Tarihi). New York: Dutton, 1957.

Davies, Nigel. *The Ancient Kingdom of Mexico* (Meksika'nın Antik Krallığı). Londra: Penguin, 1982.

de Acuna, Cristovel. *Expeditions into the Valley of the Amazons* (Amazon Vadilerinde Keşif Gezileri). Çev. C. R. Markham. Londra: Hakluyt Society, 1859.

de Prorok, Byron. *In Quest of Lost Worlds* (Kayıp Dünyaların Peşinde). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 2001.

Diodoros,Sikulos, *The Geography* (Coğrafya). Çev. C. H. Oldfather. Londra: Heinemann, 1968.

Doria, Charles ve Harris Lenowitz. *Origins: Creation Texts from the Ancient Mediterranean* (Kökenler: Antik Akdeniz'den Yaratılış Metinleri). New York: Doubleday, 1976.

Emery, W. B. *Archaic Egypt* (Arkaik Mısır). Londra: Pelican, 1961.

Graves, Robert. *The White Goddess* (Beyaz Tanrıça). New York: Creative Age, 1948.

Herodotos. *The Histories* (Tarihler). Çev. Aubrey de Selincourt. Baltimore: Penguin, 1954

Hood, Sinclair. *The Minoans, Crete in the Bronze Age* (Minos Halkı, Bronz Çağında Girit). Londra: Thames and Hudson, 1971.

Howey, M. O. *The Horse in Myth and Magic* (Mitolojide ve Büyüde At). Londra: Ashington, 1972.

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology: A Biographical Dictionary* (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

Petrie, Flinders. "The Hill Figures of England" ("İngiltere'nin Tepe Figürleri"). *Kraliyet Enstitüsü'ne verilen bildiri*, Londra, 1930.

Rothery, G. C. *The Amazons in Antiquity and Modern Times* (Antik Çağda ve Modern Zamanlarda Amazonlar). Londra: Griffiths, 1910

Spence, Lewis. *The Occult Sciences in Atlantis* (Atlantis'te Okült Bilimleri). Londra: Rider and Company, 1942.

Wallets, R. F. *Cretan Cults and Festivals* (Girit Kültleri ve Festivalleri). Londra: Routledge and Keagan Paul, 1962.

9'cu Bölüm: Hades'e Gidiş

Aelian. *The Nature of Animals* (Hayvanların Doğası). Çev. A. Graubart. Lawrence, Kans.: University of Kansas Press,1971.

Espinosa, Alonsode. *The Guanches of Tenerife* (Tenerife'li Guanche'ler). Çev. Sir Clements Markham. Londra: Longmans, 1891.

Gambier, J. D. "People of the Canary Islands" ("Kanarya Adaları Halkı"). *Smithsonian Institute Report 31*, S. 4 (Haziran 1903): 111.

Gambier, J. W. *The History of Discovery and Conquest of the Canary Islands* (Kanarya Adaları'nın Keşfinin ve Fethinin Tarihi). Londra: Antiquity, 1894.

Hooten, Ernest. *The Ancient Inhabitants of the Canary Islands* (Kanarya Adaları'nın Antik Çağ'daki Sakinleri). Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1915.

Howey, M. O. *The Cults of the Dog* (Köpek Kültleri). Londra: Ashington, 1972.

Mercer, John. *Fuerteventura of the Canary Islands* (Kanarya Adaları'ndan Fuerteventura). Mechanicsburg, Pa.: Stackpole, 1973.

Myhill, Henry. *The Canary Islands* (Kanarya Adaları). Londra: Faber and Faber, 1968.

Reid, Howard. *In Search of Immortals* (Ölümsüzlerin Peşinde). New York: St. Martin's, 1999.

Rossler, Otto. *Die Weltsaeule in Glauben und Gebrauch der Kanarier*. Leipzig: Hermann Huehne Verlag. 1941.

Woelfel, Dietrich. *Die Kanarischen Inseln: Die Westafrikanische Hochkulturen und das Mittelmeer* (Kanarya Adaları: Batı Afrika Yüksek Kültürü ve Akdeniz). Bamberg, Germany: West-Reinlichen Verlag, 1950.

Yeoward, Eileen. *The Canary Islands* (Kanarya Adaları). Londra: Stockwell, 1975.

10'ncu Bölüm: Atlantis'in Çocukları

Arribas, A. *The Iberians* (İberyalılar). New York: Praeger, 1958.

Bloch, Raymond. *The Ancient Civilization of Etruscans* (Antik Çağ'da

Etrüsk Uygarlığı). Cenevre, İsviçre: Nagel, 1969.

—-*The Etruscans* (Etrüskler). New York: Praeger, 1961.

Caroli, Kenneth. Yazarla özel yazışma. 2003 yazı

Platon, *The Dialogues* (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Hencken, Hugh. *Tarquinia and Etruscan Origins* (Tarquinia ve Etrüsklerin Kökenleri). New York: Praeger, 1967.

MacKendrick, Paul. *The Iberian Stones Speak* (İberya Taşları Konuşur). New York: Funk and Wagnalls, 1969.

Massa, Aldo. *The World of The Etruscan* (Etrüsk Dünyası). Cenevre: Editions Minerva, 1973.

Ogilvie, R. M. *Early Rome and the Estruscans* (Erken Roma ve Etrüskler). New York: Humanities Press, 1976.

Pallottino, M. *The Etruscans* (Etrüskler). New York:Harper and Row, 1978.

Pardo, A. *The World of Ancient Spain* (Antik Çağ'da İspanya'da Dünya). Cenevre:Minerva, 1976.

Savory, H. N. *Spain and Portugal* (İspanya ve Portekiz). New York: Praeger, 1968.

Whishaw, Elena Maria, *Atlantis in Spain* (İspanya'daki Atlantis). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1994.

11'nci Bölüm: İrlanda'nın Ve Galler'in Atlantisli Kralları

Bonwick, James. *Irish Druids and the Old Irish Religions* (İrlandalı Druidler ve Eski İrlanda Dinleri). Londra: Dorset, 1986.

Darah, John. *The Real Camelot* (Gerçek Camelot). Londra: Thames and Hudson, 1981.

de Jubainville, Arbois. *Irish Myth* (İrlanda Miti). Dublin: Haversock House 1902.

Fox, Ailen. *Southwest England* (Güneybatı İngiltere). New York: Praeger, 1962.

Geoffrey of Monmouth. *The History of the Kings of Britain* (İngiltere Krallarının Tarihi). Çev. Lewis Thorpe. Londra. Penguin, 1969.

Horward, Robert E. "The Thing in the Crypt" ("Yeraltı Odasındaki Şey"). *The Collected Short Stories of Robert E. Howard* (Robert E. Howard'ın Derlenmiş Kısa Öyküleri). New York: Anderson House, 1962.

Hoyle, Fred. *On Stonehedge* (Stonehedge Hakkında). Londra: Heinemann, 1977.

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology: A Biographical Dictionary* (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

MacCana, Prosinas. *Celtic Mythology* (Kelt Mitolojisi). Londra: Hamlyn, 1970.

O'Brien, Henry. *The Round Towers of Atlantis* (Atlantis'in Yuvarlak Kuleleri). Kempton, Ill: Adventures Unlimited, 2002.

O'Kelly, Claire, *New Grange*. Cork: Houston Printers, 1973.

Palmer, Trevor ve Mark E. Bailey, der. *Natural Catastrophes During Bronze Age Civilizations: Archaeological, Geological, Astronomical,and Cultural Perspectives* (Bronz Çağı Uygarlıkları Sırasında Doğal Afetler: Arkeolojik, Jeolojik, Astronomik ve Kültürel Perspektifler). Oxford: Archaeo Press, 1988.

Piggott, Stuart. *The Druids* (Druidler).New York: Praeger, 1968.

Powell, T. G. E., *The Celts* (Keltler). New York: Praeger, 1959.

Roberts, Anthony. *Atlantean Traditions in Ancient Britain* (Antik Çağ'da İngiltere'de Atlantis Gelenekleri). London: Ridet, 1975.

Sharkey, John. *Celtic Mysteries: The Ancient Religion.* (Kelt Gizemleri: Antik Din). Londra: Thames and Hudson, 1970.

Spence, Lewis. *The History and Origin of Druidism* (Druid'çiliğin Tarihi ve Kökeni). Yorkshire, İngiltere.: E. P. Publishers, 1976.

—- *Problem of Atlantis* (Atlantis Problemi). New York: University, 1965.

Tolstoy, Matthew. *The Quest for Merlin* (Merlin'in Peşinde). Londra: Glendower, 1985.

12'nci Bölüm: Kötü Günler Nasıl Geldi

Allardice, Pamela. *Myths, Gods and Fantasy: A Sourcebook.* (Mitler, Tanrılar ve Fantezi: Bir Kaynak Kitap). New York: Avery, 1991.

Blachette, Walther. *Das Buch der Deutscher Sinnzeichen.* Münih:Fritz Ehler Verlag, 1941.

Brogger A. E. *The Viking World* (Viking Dünyası). New York: Grosset and Dunlap, 1959.

Colum, Padraic. *Nordic Gods and Heroes* (İskandinav Tanrıları ve Kahramanları). New York: Dover, 1996.

Crossley-Holland, *Kevin. The Norse Myths* (İskandinavya Mitleri). New York: Pantheon, 1980.

Davidson, Ellis H. R. *Gods and Myths of Northern Europe* (Kuzey Avrupa Tanrıları ve Mitleri). New York: Penguin, 1982.

—- *Pagan Scandinavia* (Pagan İskandinavya). New York: Praeger, 1963

—- *Scandinavian Mythology* (İskandinav Mitolojisi). New York: Bedricks, 1988.

DuChalliu, Paul B. *The Viking Age: The Early History Manners and Customs of the Ancestors of the English-Speaking Nations* (İngilizce Konuşan Ulusların Atalarının Tutumlarının ve Geleneklerinin Eski Tarihi). Londra: Murray, 1889.

Gimbutas, Marija. *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe* (Tanrıça Uygarlığı: Eski Avrupa Dünyası). San Francisco: HarperSanFrancisco, 1991.

—-*The Language of the Goddess* (Tanrıçanın Dili). San Francisco: HarperSanFrancisco, 1989.

—- *The Living Goddess* (Yaşayan Tanrıça). Berkeley, University of California Press, 1999.

Green, Roger Lancelyn. *Myths of the Norsemen* (İskandinavyalıların Miti). New York: Penguin, 1984.

Grimm, Jacob. *Teutonic Mythology* (Töton Mitolojisi). 4 C. Çev. Steven Stallybrass. New York: Dover, 1966.

Imel, Martha Ann ve Dorothy Myers. *Goddesses in World Mythology:*

A Biographical Dictionary (Dünya Mitolojisinde Tanrıçalar: Bibliyografik Sözlük). Londra: Oxford University Press, 1993.

Jones, Gwyn. *A History of the Vikings* (Vikinglerin Tarihi). New York: Oxford University Press, 1984.

Kehoe, Alice B. "Vestiges of the Natural History of Archaeology" ("Arkeolojinin Doğal Tarihinin İzleri"). *Across Before Columbus* (Kolomb'tan Önce Karşı Kıyı?). Edgecomb, Maine: NEARA, 1998.

Leach, Maira, der. *Funk and Wagnalls Dictionary of Folklore, Mythology and Legend* (Funk ve Wagnalls Folklor, Mitoloji ve Destan Sözlüğü). New York: HarperCollins, 1984.

The Oera Linda Bok (Eski Zamanlarda Neler Olduğunun Kitabı). Çev. Howard Schnell, Londra: Truebner, 1876.

Scrutton,Robert J. *The Other Atlantis* (Diğer Atlantis). Londra: Daniel, 1977.

Spence, Lewis. *The History of Atlantis* (Atlantis Tarihi). New York: Bell, 1968.

Spengler, Oswald. *The Decline of the West* (Batı'nın Çöküşü). New York: Random House, 1962.

Sturlusson, Snorri. *The Prose Edda* (Edda Nesri).Çev. Jean I. Young. Berkeley, Calif.: University of California Press, 1954.

Walker, Barbara G. *The Woman's Encyclopedia of Myth and Secret* (Kadının Mit ve Sır Ansiklopedisi). San Francisco: HarperSanFrancisco, 1983.

13'ncü Bölüm: Amerikan Yerlileri Atlantis'i Hatırlarlar

Armstrong, R. A. *The Mythology of All Races* (Bütün Irkların Mitolojisi). New York: Cooper Square, 1964.

Beckwith, Hiram W. *The Illinois and Indiana Indians* (İllinois'li ve İndiana'lı Kızılderililer). Chicago: Fergus Printing, 1884.

Blackerr, W. S. *The Lost History of America* (Amerika'nın Kayıp Tarihi). Londra: Truebner, 1883.

Catlin, George. *Illustrations of the Manners, Customs, and Conditions of the North American Indians* (Kuzey Amerika Kızılderililerinin

Tutumlarının, Geleneklerinin ve Koşullarının Resimleri). New York: Dover, 1970.

Childress, David Hatcher. *Lost Civilization of North and Central America* (Kuzey ve Orta Amerika'nın Kayıp Uygarlıkları). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1992

Ford, James ve Clarence Webb. *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History* (Amerikan Doğal Tarih Müzesi'nin Antropoloji Bildirileri) 46, 1956.

Hennes, D. *The American Aborigines: Their Origins and Antiquity* (Amerika'nın Yerlileri: Kökenleri ve Eskilikleri). New York: Cooper Square, 1963.

Hodge, F. W. *The Handbook of the American Indians North of Mexico* (Meksika'nın Kuzeyindeki Amerikan Kızılderililerinin Elkitabı). 30 C.Washington, D. C.: Bulletins of the Bureau of Amerikan Ethnology, 1907.

Marriott, Alice ve Carol K. Rachlin. *American Indian Mythology* (Amerikan Kızılderililerinin Mitolojisi).New York: New American Library, 1968.

Peithmat, Irwin M. *Echoes of the Red Man* (Kızıl Adamın Yankıları). New York: Expectation Press, 1955.

Spence, Lewis. *Atlantis in America* (Amerika'daki Atlantis). New York: Bell, 1975

Tyler, H. A. *Pueblo Gods and Myths* (Pueblo Tanrıları ve Mitleri). Norman Okla.: University of Oklahoma Press, 1964.

van Over R. *Sun Songs: Creation Myths from around the World* (Güneş Şarkıları: Dünyanın Her Yerinden Yaratılış Mitleri). New York: New American Library, 1980.

Waters, Frank. *The Book of the Hopi* (Hopi Kitabı).New York: Viking,1963.

14'ncü Bölüm: Batık Şehirlerden Gelen Tüylü Yılanlar

Brundage, Henry. *Myth and Symbol* (Mit ve Sembol). New York: Doubleday, 1960.

Burland, C. A. ve Werner Forman. *Feathered Serpent and Smoking*

Mirror (Tüylü Yılan ve Dümanı Tüten Ayna). New York: Putnam, 1975.

Burland, C. A. *The Fifth Sun: Aztec Gods, Aztec World* (Aztek Tanrıları, Aztek Dünyası). Austin: University of Texas Press, 1983.

—- *The Gods of Mexico* (Meksika Tanrıları). Londra: Eyre and Spottiswoode, 1970.

Boswick, Walter. *Scottish Lore* (İskoçların Eski Kültürleri ve İnançları). Londra: Strath-Gordon, 1924.

Coryn, J. H., Çev. *The Prophet* (Kahin). Lima, Ohio: Antioch Press, 1931.

Forman, Werner. *Aztec Gods and Goddesses* (Aztek Tanrıları ve Tanrıçaları). Londra: Thames and Hudson, 1968.

Fraser, J. G. *The Golden Bough* (Altın Dal). Londra: Macmillan, 1922.

Hendrick. *Quetzalcoatl*. Carbondale, Ill.: Southern Illinois University Press, 1967.

Irwin, Constance. *Fair Gods and Stone Faces* (Sarışın Tanrılar ve Taş Yüzler). New York: St. Martin's, 1963.

Nutall, Zelia. *The Foundamental Principles of Old and New World Civilizations* (Eski ve Yeni Dünya Uygarlıklarının Temel İlkeleri). Cambridge, Mass.: Peabody Museum, Harvard University, 1900.

Savoy, Gene. *On the Trail of the Feathered Serpent* (Tüylü Yılan'ın İzinde). New York: Bobbs-Merrill, 1974.

Spence Lewis. *Atlantis in America* (Amerika'daki Atlantis). New York: Bell, 1975

Spinden, Henry. *Mesoamerican Myth* (Orta Amerika Miti). New York: Roundtree, 1947.

van Over, R. *Sun Songs: Creation Myths from around the World* (Güneş Şarkıları: Dünyanın Her Yerinden Yaratılış Mitleri). New York: New American Library, 1980.

15'nci Bölüm: Atlantis'ten Büyük Göç

Borges, Jorge Luis. *Atlas of the Mountain* (Dağın Atlas'ı). New York: Praeger, 1980.

Budge, E. A. Wallis. *The Egyptian Book of the Dead* (*Mısır'ın Ölüler Kitabı*). New York: Harcourt, 1907.

Burland, C. A. *The Gods of Mexico* (Meksika Tanrıları). Londra: Eyre and Spottiswoode, 1970.

Coe, Michael D. *Mexico* (Meksika). New York: Praeger, 1966.

Corliss, William R. *Ancient Structures* (Antik Yapılar). Glen Arrn, Md.: Sourcebook Project, 2001.

Davies, Nigel. *The Ancient Kingdom of Mexico* (Meksika'nın Antik Krallığı). Londra: Penguin, 1982.

de Landa, Rahip Diego. *Yucatan before and after the Conquest* (Relacion de las Cosas de Yucatan) [Fetihten Önce ve Sonra Yucatan (Yucatan'daki Şeylerin Öyküsü)]. New York: Dover, 1977.

del Castillo, Bernal Diaz. *The True History of the Conquest of New Spain* (Yeni İspanya'nın Fethinin Gerçek Tarihi). Çev. Alfred P. Maudslay. Londra: Hakluyt Society, 1910.

Donnelly,Ignatuis. *Atlantis: The Antediluvian World* (Atlantis: Tufan Öncesi Dünya). New York: Harpers, 1882.

Gallenkamp, Charles. *Maya*. Londra: Muller, 1960.

Jairazbhoy, R. A. *Ramses III, Father of America* (Amerika'nın Babası III. Ramses). Londra: Karnak, 1992.

Jakemar, M. Wells. *The Origin and History of the Mayas* (Mayaların Kökeni ve Tarihi). Los Angeles: Research Publishing, 1945.

Lindsay, Richard. *The Zodiac* (Zodyak). Londra: Twelve Trees Press, 1969.

Morley, Sylvanus. *The Ancient Maya* (Antik Maya). California: Stanford University Press, 1946.

The Popol Vuh. Çev. Dennis Tedlock. New York: Simon and Schuster, 1985.

Sahagun. *Florentine Codex: General History of the Things of New Spain* (Floransa Kitabı: Yeni İspanya'daki Şeylerin Genel Tari-

hi).Çev. A. J. O. Anderson ve C. E. Dibble. New Mexico; Worther, 1963.

Thompson, Gunner. *American Discovery* (Amerikan Keşfi). Seattle. Wash.: Argonauts Misty Isles Press, 1994.

Vaillant, George C. *Aztecs of Mexico* (Meksikalı Aztekler). New York: Doubleday, 1962.

Xu, H. Mike. *Origin of the Olmec Civilization* (Olmek Uygarlığının Kökeni). Edmond, Okla.: University of Central Oklahoma Press, 1996.

16'ncı Bölüm: Sağ Kalanların Küçük Göçü

Banincourt, Michael. *Five Letters of Cortez to the Emperor* (Cortez'in İmparatora Beş Mektubu). New York: Norton, 1962.

Brundage, Henry. *Myth and Symbol* (Mit ve Sembol). New York: Doubleday, 1960.

Campbell, Joseph. *The Masks of God* (Tanrının Maskeleri). New York: Macmillan, 1961.

Cavendish, Richard ve Brian Innes. *Man, Myth and Magic: The Illustrated Encyclopedia of Mythology, Religion, and the Unknown* (İnsan, Mit ve Büyü: Resimli Mitoloji, Din ve Bilinmeyenler Ansiklopedisi). New York: M. Cavendish, 1997.

Childress, David Hatcher. *Lost Civilization of North and Central America* (Kuzey ve Orta Amerika'nın Kayıp Uygarlıkları). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1992

DeCamp, L. Sprague. *Lost Civilizations* (Kayıp Uygarlıklar).New York: Dover, 1970.

Donnelly,Ignatuis. *Atlantis: The Antediluvian World* (Atlantis: Tufan Öncesi Dünya). New York: Harpers, 1882.

Duran, Fray Diego. *Book of the Gods and the Rites of the Ancient Calendar* (Tanrılar ve Antik Takvimdeki Ayinler Kitabı). Çev. Fernando Horcasitas ve Doris Heyden. Norman, Okla.: University of Oklahoma Press, 1971.

Forman, Werner. *Aztec Gods and Goddesses* (Aztek Tanrıları ve Tanrıçaları). Londra: Thames and Hudson, 1968.

Gleadow, William. *Roots of Astrology* (Astrolojinin Kökleri). Londra: Carmichael, 1961.

Heyerdahl, Thor. *The Ra Expeditions* (Ra Keşif Gezileri). New York: Doubleday, 1972.

Hooten, Ernest. *The Ancient Inhabitants of the Canary Islands* (Kanarya Adaları'nın Antik Çağ'daki Sakinleri). Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1915.

Hunter, Bruce C. *A Guide to Ancient Mexican Ruins* (Antik Meksika Kalıntıları Rehberi). Norman, Okla.: University of Oklahoma Press, 1978.

Irwin, Constance. *Fair Gods and Stone Faces* (Sarışın Tanrılar ve Taş Yüzler). New York: St. Martin's, 1963.

Jairazbhoy, R. A. *Ramses III, Father of America* (Amerika'nın Babası III. Ramses). Londra: Karnak, 1992.

Jakeman, M. Wells. *The Origin and History of Mayas* (Mayaların Kökeni ve Tarihi). Los Angeles: Research Publishing, 1957.

Joseph, Frank. *The Destruction of Atlantis* (Atlantis'in Yok Oluşu). Rochester, VT.: Bear and Company, 2002.

McNice, Alice. *Astrology* (Astroloji). Rochester, Vt.: Bear and Company, 2002.

Menninger, Ralph. *Numbers in Myth and Magic* (Mitoloji ve Büyüde Sayılar). New York: Holloway House, 1949.

Moreley, S. *The Ancient Mayas* (Antik Çağ'da Mayalar). Stanford, Calif.: Stanford University Press,1946.

Mulhall, Marion M. *Beginnings or Glimpses of Vanished Civilizations* (Kaybolan Uygarlıkların Başlangıçları ya da Göze İlişmeleri). New York: Longmans and Gren, 1911.

Nicholson, I. *Mexican and Central American Mythology* (Meksika ve Orta Amerika Mitolojisi). Londra: Hamlyn, 1967.

Nutall, Zelia. *The Foundamental Principles of Old and New World Civilizations* (Eski ve Yeni Dünya Uygarlıklarının Temel İlkeleri). Cambridge, Mass.: Peabody Museum, Harvard University, 1900.

Oppenheimer, Robert. *Eden of the East* (Doğu'daki Aden). New York: Orion, 1999.

Prescott, William. *The Conquest of Mexico* (Meksika'nın Fethi). New York: Julian Meissner, 1950.

Rowe, J. H. *Diffusion and Archaeology* (Yayılma ve Arkeoloji). New York: Asherwood, 1966.

Stacy-Judd, Robert B. *Atlantis, Mother of Empires* (İmparatorlukların Anası Atlantis). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1999.

Thompson, Gunner. *American Discovery: The Real Story* (Amerikan Keşfi: Gerçek Öykü). Seattle. Wash.: Argonauts Misty Isles Press, 1994.

Thompson, J. Eric. *The Rise and Fall of Maya Civilization* (Maya Uygarlığının Yükselişi ve Çöküşü). Norman. Okla.: University of Oklahoma Press, 1954.

Tompkins, Peter. *Secrets of the Mexican Pyrmids* (Meksika Piramitlerinin Sırları). New York: Harper and Ow, 1970.

Tozzer, Alfred M. *A Maya Grammar* (Maya Dilbilgisi). New York: Dover, 1978.

von Hagen, Victor. *Ancient Sun Kingdoms of the Americas* (Amerika'ların Antik Güneş Krallıkları). Londra: Panther, 1967.

Wicke, R. *Olmec* (Olmek). Tucson: University of Arizona Press, 1971.

17'nci Bölüm: Güneşin Atlantisli Oğulları

Bingham, Hiram. *Lost City ofthe Incas* (İnkaların Kayıp Şehri). New York: Scribner's, 1939.

Bushnell, G. H. S. *Peru.* New York: Praeger, 1967.

Childress, David Hatcher. *Lost Cities and Ancient Mysteries of South America* (Güney Amerika'nın Kayıp Şehirleri Antik Çağ'daki Gizemleri). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 1986.

de Onis, Harriet, çev. *The Incas of Pedro de Cieza de Leon* (Pedro de Cieza de Leon'lu İnkalar). Norman, Okla.: University of Oklahoma Press, 1959.

Engl, Lieselotte ve Theo Engl. *Twilight of Ancient Peru* (Antik Peru'nun Alacakaranlık Kuşağı). New York: McGraw-Hill, 1969.

Furgeson, James, *Rude Stone Monuments* (Kaba Taş Anıtlar). Londra: Rudder, 1872.

Gilman, Henry. *Ancient Man in Michigan* (Michigan'daki Antik Çağ Adamı). Chicago: Regnery, 1898.

Grimal, Pierre. *Larousse World Mythology* (Larousse Dünya Tarihi). New York: Putnam, 1958.

Heyerdahl, Thor. *The Ra Expeditions* (Ra Keşif Gezileri). New York: Doubleday, 1972.

Homer, William. *Mysteries of the Amazon* (Amazon'un Gizemleri). New York: Ryder, 1961.

Lanning, Edward P. *Peru before the Incas* (İnkalardan Önce Peru). New Jersey: Prentice-Hall, 1967.

Leicht, Hermann, *Pre-Inca Art and Culture* (İnka Öncesi Sanat ve Kültür). New York: Orion, 1960.

Metraux, Alfred. *The History of the Incas* (İnkaların Tarihi). New York: Penteon, 1969.

Moseley, Michael E. *The Incas and Their Ancestors* (İnkalar ve Ataları). Londra: Thames and Hudson, 1994.

Osborne, Harold. *South American Mythology* (Güney Amerika Mitolojisi). Londra: Hamlyn, 1970.

Prescott, William. *The Conquest of Peru* (Peru'nun Fethi). New York: Julian Meissner, 1952.

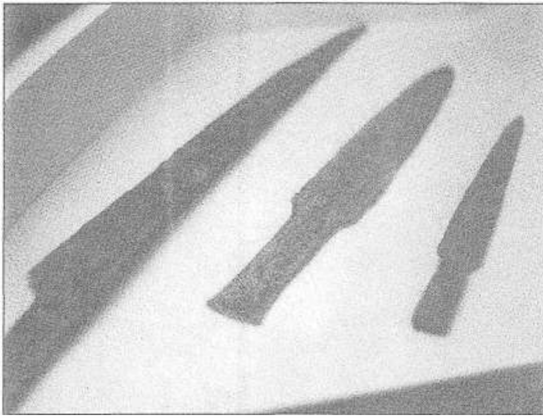
Reader's Digest Editörleri. *Mysteries of Ancient Americans* (Antik Çağ Amerikalılarının Gizemleri). New York: Reader Digest, 1986.

Spence, Lewis. *Atlantis in America* (Amerika'daki Atlantis). New York: Bell, 1975

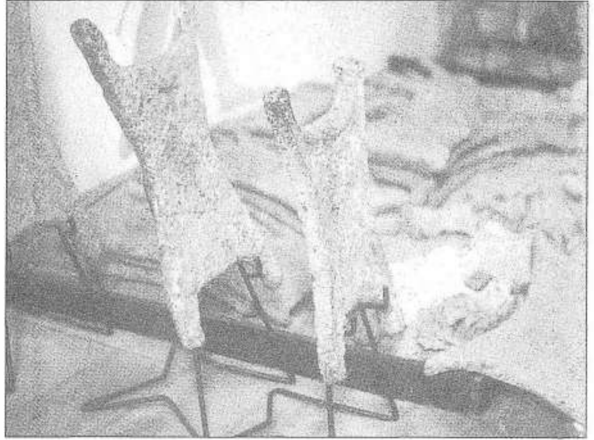
Wilkins, Harold T. *Mysterious of Ancient South America* (Antik Çağda Güney Amerika'nın Gizemleri). Kempton, Ill.: Adventures Unlimited, 2000.

18'nci Bölüm: Sonuç

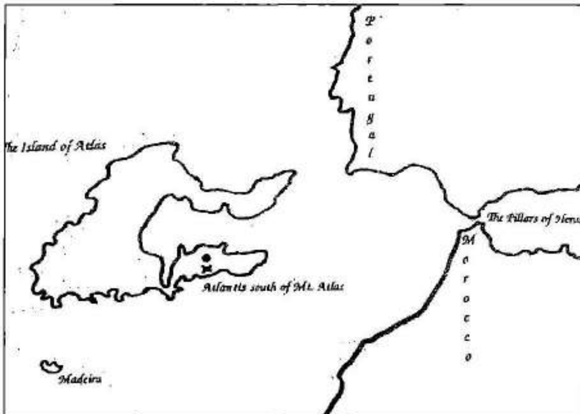
Platon, *The Dialogues* (Diyaloglar). Çev. William Taylar. Londra: University of London Press, 1902.

Michigan'da Yukarı Yarımada'da bulunan, iyi bir işçilikle yapılmış bakır üç mızrak başı. Yapıldıkları tarih, M. Ö. 3100- M. Ö. 1200 arası, kadim Eski Dünya'nın, zengin mineroloji kaynaklarına ihtiyaç olan Bronz Çağı ile çakışır. Bu kaynaklar, Atlantisli iş adamlarının ellerindeydi.

Geç Bronz Çağı'nda doğu Akdeniz'de batan bir gemiden çıkarılan "oksitlenmiş" bakır külçeleri (İraklion Müzesi, Girit).

Eflatun'un dördüncü yüzyılda yazdığı diyalogları, Timaios ve Kritias'ta anlattığı üzere, "Herakles Sütunları"nın (Cebelitarık Boğazı) ötesinde, denizin zemin özelliklerinin üzerine kurulan başkent Atlantis ile beraber Atlas adasının yeri ve şekli.

Kanarya Adaları'ndan birinde, Lanzarote'deki bu yanardağ patlaması, Eflatun'un Atlantis'i yok ettiğini söylediği Atlantik Okyanusu'ndaki yanardağ faaliyetlerine örnek oluşturur.

Atlantis'in son anları, 1960'larda Atlantik'teki başka bir adada, Surtsey'de görülen jeolojik şiddete benzemiş olmalıdır. (Fotoğraf, İzlanda Üniversitesi Kuzey Volkanoloji Ensititüsü'nün izniyle yayınlanmaktadır).

Yunanlıların ve Romalıların Atlantik Okyanusu ile ilişkilendirdikleri Titan Kronos, Avusturya'nın Linz şehrinde bulunan bu heykelde insan hayatını mahveden acımasız biri olarak anlatılır. Bu, travma yaratan Atlantis'teki felakete mitolojik bir göndermedir.

Bir Etrüsk tapınağında bulunan pişmiş topraktan yapılmış bir çift kanatlı at betimi, Eflatun'un anlattığı, Atlantis'in kutsal merkezinde yer alan Poseidon'un arabasındaki atlara çok uyar. Eflatun'a göre, Atlantisliler Batı İtalya'yı işgal ederler ve Etrüskler onların soyundan gelirler.

Wisconsin'de bulunan bir bölümü yıkıma uğramış insan kabartması (Baraboo). Çeşitli yerel kabileler ona, atalarını bir yangın ve sel felaketinden kurtaran dev gibi bir tufan kahramanının anısı olarak saygı gösteriyorlardı.

George Catlin'in, on dokuzuncu yüzyılın başında tanıklık ettiği Mandan Boğa Dansı resmi. Bu dansla, doğudaki bir ülkeyi yok eden korkunç bir tufandan sağ kalan tek kişinin gelişi anılırdı.

Ohio'da tarihöncesinde yapılan bu toprak setin resmi, on dokuzuncu yüzyılın ortasında çiftçilerin sabanına yenik düşmeden önce yapıldı. Eflatun'un, sular altında kalan Atlantis konusundaki canlı anlatımıyla olan fiziksel benzerliği, atalarının kökenlerinin batan bir ülkeden geldiğini anlatan Kuzey Amerika'daki sayısız kabilenin öyküleriyle tamamlanır.

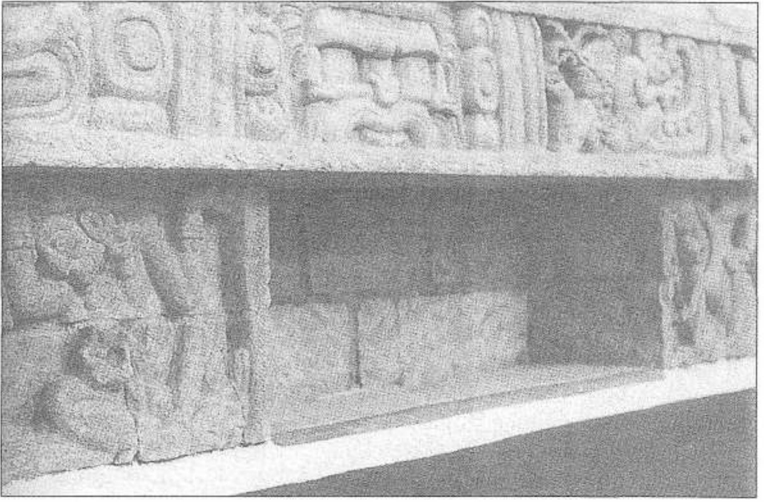

Apachelerin Taç Dansı kostümü. Dansta, geçmişte sular altında kalan "eski Kızıl ve Siyah ülke" anlatılır.

Poverty Point Arkeoloji Müzesi'ndeki örnekte görüldüğü üzere, Poverty Point'ın Atlas'a benzeyen tepesi ve birbirini izleyen, eşmerkezli toprak ve kanal halkalarından oluşan tasarımı, Eflatun'un anlattığı Atlantis'i yansıtır.(Poverty Point Arkeoloji Müzesi, Louisiana).

Mexico City'de, Plaza Mayor'ün ortasında, Tenachtitlan'ın ölçeğe uygun yapılmış modeli yer alır. Şehrin etrafını çevreleyen yapay göl betimlenir. Azteklerin başkentinde, Orta Amerika uygarlıklarının kurucusu Quitzalcoatl'ın Atlantik'te bir ada olan anayurdu örnek alınmıştı.

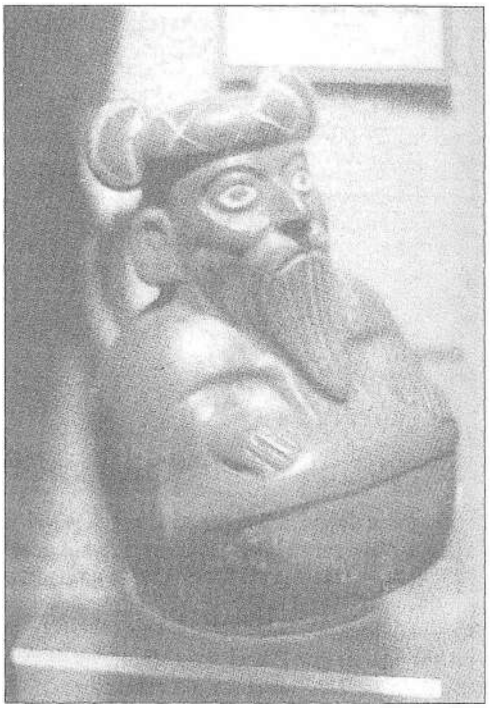

Honduras'ta Copan'da bulunan sekizinci yüzyıla ait bu tapınak kabartmasında Yucatan Maya'larının tufan kahramanı İtzamna gökyüzü betimine destek olur. Atlantis'in ilk kralı Yunanlı Atlas da böyle gökleri taşırken gösterilir.

Azteklerin başkenti Tenachtitlan'ın tam merkezinde yer alan Ehecatl Tapınağı, Atlantis'te bulunan kutsal sayılara, renklere ve eşmerkezli düzenlemelere göre şekillendirilmiştir. (Ulusal Antropoloji ve Arkeoloji Müzesi, Mexico City).

İknalar öncesi (Mochica) çok sayıda pişmiş toprak sanat eserlerinden biri, yaygın bir halk geleneğine göre, Peru'ya gelen tufan kahramanlarıyla ilişkilendirilen sakallı bir yabancıyı betimler.

Atlantis Doğuyor'un (Atlantis Rising) yayıncısı J. Douglas Kenyon'un sipariş ettiği özgün Atlantis resmi.